

Försvarsutskottets betänkande

1981/82: 18

om säkerhets- och försvarspolitiken samt totalförsvarets fortsatta utveckling (prop. 1981/82: 100 och 102)

I betänkandet behandlas de förslag som regeringen – efter föredragning av statsministern samt av statsråden Gustafsson, Molin, Petri, Ahrland, Elmstedt, Wikström, Dahlgren, Eliasson, Friggebo och Boo – i mars 1982 har förelagt riksdagen i proposition 1981/82: 102 (i det följande kallad totalförsvarspropositionen). Vidare behandlas förslagen i bilaga 7 (försvarsdepartementet – föredragande statsrådet Gustafsson) till proposition 1981/82: 100 (i det följande kallad budgetpropositionen) och visst förslag i bilaga 15 (arbetsmarknadsdepartementet – föredragande statsrådet Eliasson) till samma proposition.

160 motionsyrkanden behandlas i betänkandet. Motionerna är väckta antingen under den allmänna motionstiden i januari 1982 eller senast den 24 mars 1982 med anledning av proposition 1981/82: 102. En sammanställning av alla motionsyrkanden finns i bilaga 1. Där framgår var i betänkandet de olika yrkandena behandlas.

Vid beredningen av totalförsvarspropositionen har försvarsutskottet berett övriga utskott tillfälle att yttra sig. Hos vissa utskott har försvarsutskottet hemställt om yttrande över propositionen jämte motioner enligt följande:

Statsministerns anförande		Utrikesutskottet
Bilaga 1	såvitt avser säkerhetspolitikens inriktning (försvarsdepartementet)	Utrikesutskottet
Bilaga 4	(justitiedepartementet)	Justitieukskottet
Bilaga 5	(socialdepartementet)	Socialutskottet
Bilaga 8	(jordbruksdepartementet)	Jordbruksutskottet
Bilaga 9	(arbetsmarknadsdepartementet)	Arbetsmarknadsutskottet
Bilaga 11	såvitt avser civilbefälhavarna (kommundepartementet)	Civilutskottet

Inkomna yttranden redovisas i bilagorna 3–11 till detta betänkande.

Under arbetet med betänkandet har inför utskottet lämnats upplysningar av bl. a. företrädare för statsrådsberedningen, försvars- och handelsdepartementen samt personer i ledande ställning inom det militära försvaret, civilförsvaret, det ekonomiska försvaret och det psykologiska försvaret. Utskottet har också mottagit ett antal uppvaktningar och skrivelser i skilda frågor.

1. Säkerhetspolitiken och totalförsvaret

Regeringen har i proposition 1981/82: 102 (s. 3–8) berett riksdagen tillfälle att ta del av vad statsministern har anfört om säkerhetspolitiken och totalförsvaret.

Statsministern

Statsministern uttalar inledningsvis att det internationella klimatet sedan föregående försvarsbeslut har präglats av tilltagande spänning och osäkerhet. Avspänningsprocessen mellan supermakterna har avstannat. Kapprustningen mellan maktblocken fortsätter i uppdriven takt. Den ekonomiska krisen i hela den industrialiserade världen har fördjupats och följts av stagnerande ekonomi, hög inflation och ökande arbetslöshet. Många utvecklingsländer har drabbats allt hårdare av höjda energipriser och andra ekonomiska svårigheter.

De politiska och ekonomiska problemen har också påverkat människors uppfattning om framtiden. Osäkerhet, pessimism och tvivel om en fredlig utveckling har vuxit fram hos många. Medan slutsatsen för någras del blir krav på ökade rustningar, samlas andra åter kring nedrustningsparoller i protest mot krigets vanvett.

Mot denna bakgrund har 1978 års försvarskommitté haft den svåra och viktiga uppgiften att nå en bred samling kring inriktningen av vårt lands säkerhetspolitik och totalförsvarets fortsatta utveckling under perioden 1982/83–1986/87. Den internationella utvecklingen gör det inte möjligt att sänka kraven på vår samlade försvarsförmåga. Samtidigt sätter de samhällsekonomiska förutsättningarna och kravet på återhållsamhet inom den offentliga sektorn gränser för de resurser som kan tilldelas försvaret. Statsministern finner det därför tillfredsställande att en bred politisk enighet har kunnat uppnås i försvarskommittén i de grundläggande frågorna.

Statsministern återger därefter den beskrivning av målet för Sveriges säkerhetspolitik som har gällt sedan 1968 och fortsätter:

I en orolig tid är det särskilt angeläget att framhäva fastheten och kontinuiteten samt den breda folkliga förankringen i den svenska säkerhets- och försvarspolitik. Säkerhetspolitiken syftar till att hindra att Sverige dras in i internationella konflikter och till att värna våra demokratiska friheter och rättigheter i en oberoende stat. Den syftar till att lindra verkningarna i vårt land av kriser och krig i andra delar av världen. Säkerhetspolitiken har också det långsiktiga målet att i samarbete med andra länder bidra till en fredlig utveckling i världen, till minskade rustningar, till utjämning av motsättningar och till större förståelse och mer jämlika förhållanden. Den skall vidare verka för internationell solidaritet och för en värld, där även små stater kan hävda sina intressen.

I dessa syften bör vår säkerhetspolitik alltjämt formas genom samverkan mellan utrikespolitiken, försvarspolitik, vår politik i internationella ned-

rustningsfrågor, handelspolitiken och biståndspolitiken. Säkerhetspolitiken arbetar således med olika medel och i olika tidsperspektiv. Dess olika delar måste anpassas till varandra i ett samspel. Vilken tonvikt som läggs vid skilda säkerhetspolitiska medel är därför inte en gång för alla givet utan måste bestämmas med hänsyn till rådande förhållanden.

Vårt lands möjligheter att stå utanför krig och allvarigare konflikter med bibehållen frihet och självständighet bedöms även i framtiden bäst främjas genom ett fasthållande vid den alliansfria politiken syftande till neutralitet i händelse av krig i omvärlden. Denna politik har sedan lång tid en fast förankring hos det svenska folket.

Vår alliansfria politik ger oss samtidigt särskilda möjligheter att i olika internationella sammanhang främja en fredlig utveckling i världen. Sverige eftersträvar ökad respekt för varje nations frihet, folkens självbestämmanderätt och mänskliga rättigheter. Vi verkar även för social och ekonomisk rättvisa, politisk avspänning, militär nedrustning samt omfattande och förtroendefullt samarbete över gränserna. Det är även naturligt att vi på alla sätt söker stärka FN:s möjligheter att förebygga och lösa konflikter. Medverkan i och stöd för FN:s arbete bör alltså vara en hörnsten i den svenska utrikespolitiken.

Fred samt balans och stabilitet i Europa främjar vår egen säkerhet. Det är därför naturligt att Sverige medverkar i regionala förhandlingar om Europas säkerhet.

Sveriges alliansfria politik stödd på ett efter våra förhållanden starkt totalförsvaret utgör en viktig del av det nordiska säkerhetspolitiska mönstret. Detta har medverkat till att läget i Norden sedan lång tid tillbaka kännetecknas av hög stabilitet och fredlig utveckling. Det ligger även i omvärldens intresse att denna Sveriges alliansfria politik fullföljs.

Utrikespolitiken måste bedrivas så att den inte leder till vare sig misstro eller förväntningar hos någon av stormakterna. Allra minst får den ge stormakterna någon grund för misstankar att svenskt territorium kan ställas till en annan macts förfogande och bilda utgångsbas för angrepp. Internationella bindningar, vilka gör det omöjligt för oss att iaktta neutralitet, kan inte godtas. Politiken måste stödjas av ett allsidigt uppbyggt och inriktat totalförsvaret tillsammans med andra säkerhetspolitiska medel.

Förberedelser och överläggningar som syftar till militär samverkan med främmande länder i krig är uteslutna. Försvaret måste vara så utformat att dess uteslutande defensiva syfte – försvar av det egna landet – klart framgår. Det kan därigenom inte av någon uppfattas som ett hot.

Totalförsvaret måste inge respekt och förtroende såväl i omvärlden som hos det svenska folket. Omvärlden måste vara övertygad om att Sverige i händelse av krig är berett att fullfölja den deklarerade politiken. Totalförsvaret bör utformas så att det är i vid mening fredsbevarande. Det fordrar att försvaret har sådan styrka, sammansättning och beredskap att det avhåller från angrepp eller hot om angrepp. Det bör också vara så utformat att det kan motstå angrepp i skilda former från skilda riktningar samt kan verka i olika militärpolitiska lägen.

För att det svenska territoriets integritet skall bli respekterad i fred och under neutralitet krävs att vi har förmåga att upptäcka och avvisa kränkning. Om dylika inträffar, måste vi med fasthet hävda våra rättigheter som suverän stat. Ett flertal grava kränkningar från främmande ubåtar visar nödvändigheten av att vi avsätter ökade resurser för att förhindra och ingripa mot sådana överträdelser. I samband härmed skall reglerna för att hävda territoriets integritet ses över.

Framtida krig och kriser kommer att på olika sätt beröra hela samhället och hela befolkningen. Vi använder begreppet totalförsvar som en sammanfattning av alla de åtgärder som är nödvändiga för att förbereda landets försvar mot yttre hot och ställa om samhället till kris- och krigsförhållanden. I sådana situationer omfattar totalförsvaret strängt taget hela det omställda samhället.

Totalförsvaret måste därför vara så uppbyggt och organiserat att det är en hela folkets angelägenhet. Av största betydelse är att varje medborgare allt efter sin förmåga bereds tillfälle att bidra till landets försvar. Detta tillgodoses bäst om vårt totalförsvar även i fortsättningen bygger på plikt-tjänstgöring såsom den allmänna värnplikten, civilförsvarsplikten och andra former för tjänstgöringsskyldighet. Därtill bör framhållas de viktiga insatser som görs i de frivilliga försvarsorganisationerna. Folkkrörelserna är av stor betydelse när det gäller att förankra totalförsvarsidén i samhället. Genom offentlig debatt om säkerhets- och försvarspolitikerna får denna en bred förankring hos svenska folket.

De militära maktblocken i Europa, deras resurser och inbördes relationer, är av avgörande betydelse för den närmare utformningen av vårt militära försvar. I händelse av krig i Europa kan Sverige ha intresse framför allt som genomgångsområde till lands, till sjöss eller i luften. Den balans som råder mellan de båda militära blocken leder till att den styrka en angripare kan vara beredd att använda mot oss begränsas av att huvuddelen av resurserna måste avdelas mot det andra blocket. Det är därmed möjligt för oss att upprätthålla ett verkningsfullt försvar.

Den militära styrkeutvecklingen i omvärlden innebär att angrepp kan sättas in med kortare varsel än vad som tidigare har bedömts möjligt. Därmed ställs ökande krav på vår beredskap och förmåga att snabbt öka vår styrka.

Bedömningar av vilken karaktär ett eventuellt krig i Europa kan få är alltid förknippade med stor osäkerhet. Troligen kommer det åtminstone inledningsvis att föras med konventionella stridsmedel. Skulle en upptrappning till kärnvapenkrig ske minskas vårt lands strategiska betydelse. Ett konventionellt försvar som kan hålla oss utanför ett krig i dess konventionella fas bidrar därmed väsentligt till att minska riskerna för att vi blir utsatta för direkta anfall med kärnvapen. Trots detta kan vi utsättas för deras verkningar och måste därför ägna ökad uppmärksamhet åt skyddet av befolkningen.

Det nordiska områdets strategiska betydelse har ökat under den senaste tioårsperioden. Ett av tecknen på detta är att spanings- och övningsverksamheten från båda maktblockens sida tilltagit i vårt närområde. Denna verksamhet bör framför allt ses som ett led i stormakternas strävan att bevaka sina globala intressen och bevara den strategiska maktbalansen. Men utvecklingen har också direkta återverkningar för Nordens del. Den ställer krav på vår egen förmåga att upprätthålla respekten för vårt lands integritet. Denna respekt beror både på våra försvarsresurser och på vår förmåga att utnyttja dem.

För att inom rimliga ekonomiska ramar för det militära försvaret få tillräckligt utrymme för materielanskaffning och utbildning för krigsorganisationen måste kostnaderna för den fredstida driften skäras ned. Det fordras omfattande rationaliseringar och förbandsindragningar. Dessa kommer i vissa fall att få stora konsekvenser för personalen och berörda kommuner.

Det största militära materielprojektet gäller ersättning för flygplanet

Viggen, när det i början av 1990-talet successivt börjar att utgå ur krigsorganisationen. Enighet uppnåddes i försvarskommittén om behovet av ett nytt flygplanssystem och att detta borde utformas så att det kan lösa jakt-, attack- och spaningsuppgifter (JAS). En svensk JAS kommer att ha stor betydelse både för vår säkerhetspolitiska trovärdighet och för försvarsmaktens effektivitet. Tillverkning inom landet kommer också att ge viktiga bidrag till sysselsättning och teknisk utveckling.

Civilt försvarsverksamheten skall ges ökad vikt och främst inriktas på att ge befolkningen skydd mot verkningarna av konventionella stridsmedel insatta mot militära mål och mot verkningarna av markstrider. Ökad uppmärksamhet måste dock ägnas åt skyddet mot kärnvapen och kemiska stridsmedel. Förmågan att möta verkningarna av överraskande anfall måste förbättras, vilket får konsekvenser inom civilförsvarets alla verksamhetsområden. Bl. a. är det önskvärt att föryngra personalen i krigsorganisationen och förbättra utbildningen. Kommunerna föreslås få ett ökat ansvar för befolkningens skydd i krig.

Det ekonomiska försvaret skall trygga nödvändig försörjning under krigsförhållanden och i situationer när krig eller konflikter utanför Sverige hotar vårt oberoende och stör försörjningen. Den fredstida standarden måste då sänkas avsevärt. Stora uppoffringar blir nödvändiga för den enskilda människan, men sådana varor och tjänster som är nödvändiga för individens överlevnad och samhällets funktion måste finnas tillgängliga. Även om ett krig skulle få kort varaktighet kan man räkna med att det leder till en så omfattande förstörelse att det tar lång tid innan produktion och handel åter fungerar. För att uppnå önskvärd uthållighet blir det för oss mera nödvändigt än hittills att lita till näringslivets och olika samhällsorgans förmåga till omställning och anpassning till de krav en kris ställer.

Påtagliga risker finns för att motsättningar inom och mellan råvaruproducerande utvecklingsländer ger upphov till krig och konflikter som kan leda till allvarliga störningar i vår import av försörjningsviktiga varor. Konsekvenserna av sådana fredskriser måste på olika sätt begränsas.

Vår försvarsvilja och motståndskraft mot främmande propaganda har avgörande betydelse för omvärldens tilltro till vår vilja och förmåga att fullfölja neutralitetspolitiken även i situationer med ett hårt yttre tryck. Denna vilja och motståndskraft måste grundläggas redan i fred. Detta sker inte genom någon särskild organisation med en sådan uppgift. Vi litar i stället på vår demokratis inneboende styrka med fri åsiktsbildning, yttrandefrihet och tryckfrihet i förening med fria massmedier.

Hälsa- och sjukvården kommer i krig att utsättas för en avsevärt ökad och förändrad belastning. I huvudsak måste den bygga på fredssamhällets resurser. Lagerhållningen är emellertid liten och utlandsberoendet omfattande. Åtgärder för att förbättra beredskapen är därför angelägna.

Totalt föreslås ökade resurser för de civila delarna av totalförsvaret för att därigenom åstadkomma en bättre balans inom ramen för våra samlade försvarsansträngningar mot olika typer av hot.

För att bygga upp och vidmakthålla ett totalförsvaret som stöd för vår säkerhetspolitik krävs kontinuitet och långsiktighet i inriktningen. Våra fleråriga försvarsbeslut är ett uttryck för vår beslutsamhet att värna vårt oberoende och vår fred. Vare sig spänning eller avspänning för tillfället sätter sin prägel på situationen i Europa måste vi konsekvent fullfölja vår försvarspolitik. Detta utesluter inte en successiv anpassning till förändringar i den internationella situationen.

Utskottet

En grundläggande inriktning i Sveriges politik är att värna landets oberoende och trygga våra nationella intressen. Syftet med den svenska säkerhetspolitiken har sedan 1968 uttryckts på följande sätt:

Sveriges säkerhetspolitik, liksom andra länders, syftar till att bevara landets oberoende. Vårt säkerhetspolitiska mål bör därför vara att i alla lägen och i former som vi själva väljer trygga en nationell handlingsfrihet för att inom våra gränser bevara och utveckla vårt samhälle i politiskt, ekonomiskt, socialt, kulturellt och varje annat hänseende efter våra egna värderingar samt i samband därmed utåt verka för internationell avspänning och en fredlig utveckling.

Detta mål bör gälla allttjämt.

Säkerhetspolitiken formas genom samverkan mellan utrikespolitiken, försvarspolitiken, vår politik i internationella nedrustningsfrågor, handelspolitiken och biståndspolitiken. Säkerhetspolitiken arbetar alltså med olika medel och i olika tidsperspektiv. Dess olika delar måste anpassas till varandra i ett samspel. Vilken tonvikt som läggs vid skilda säkerhetspolitiska medel är inte en gång för alla givet utan måste bestämmas med hänsyn till rådande förhållanden.

Vårt lands möjligheter att stå utanför krig och allvarliga konflikter med bibehållen frihet och självständighet främjas även i fortsättningen bäst genom ett fasthållande vid den alliansfria politiken, som syftar till neutralitet i händelse av krig i vår omvärld. Denna politik dömer oss inte till åsiktsneutralitet eller tystnad. Tvärtom ger den oss särskilda möjligheter att i olika internationella sammanhang främja en fredlig utveckling i världen.

Den svenska säkerhets- och försvarspolitiken är fast och långsiktig. Den har ett starkt stöd av medborgarna.

Sveriges alliansfria politik, stödd på ett efter våra förhållanden starkt totalförsvar, utgör en viktig del av det nordiska säkerhetspolitiska mönstret. Den bidrar därmed till lugn och stabilitet i vår del av världen.

De fleråriga försvarsbesluten är uttryck för vår beslutsamhet att värna vårt oberoende och vår fred. Samtidigt ger de en betydelsefull stadga åt totalförsvarets planering.

Utskottet har liksom utrikesutskottet inte något att invända mot vad statsministern har anfört och hemställer

att riksdagen lämnar utan erinran vad statsministern har anfört om säkerhetspolitiken och totalförsvaret.

2. Den svenska säkerhetspolitiken

Regeringen har i proposition 1981/82: 102 (bil. 1 s. 6–23) berett riksdagen tillfälle att ta del av vad föredragande statsrådet har anfört om säkerhetspolitiken.

Föredragande statsrådet

1978 års försvarskommitté har ingående redovisat sina bedömningar av den internationella utvecklingen. I anslutning därtill har uppmärksammats sådana tendenser som skulle kunna leda till framtida hot mot Sveriges säkerhet. Utredningen har vidare lämnat förslag till riktlinjer för den svenska säkerhetspolitiken och för totalförsvarets fortsatta utveckling.

Efter samråd med chefen för utrikesdepartementet behandlar föredragande statsrådet (försvarsministern) den internationella utvecklingen och inriktningen av den svenska säkerhetspolitiken.

Beträffande den internationella utvecklingen berör försvarsministern bl. a.

- supermakternas begränsade möjligheter att kontrollera lokala händelseförlopp
- supermakternas vapenarsenaler
- debatten om kärnvapnets roll i Europa
- det nordiska områdets strategiska betydelse
- Östersjöns strategiska betydelse.

Försvarsministern delar försvarskommitténs uppfattning att de bakslag som avspänningspolitiken råkat ut för inte har inneburit en återgång till förhållanden som liknar det kalla kriget under den första efterkrigsperioden. Supermakternas gemensamma intresse att undvika en öppen konfrontation med varandra är enligt hans mening så starkt att strävan att begränsa spänningen dem emellan torde komma att även fortsättningsvis utgöra ett viktigt inslag i supermaktsrelationerna. Däremot kan han inte förutse något återvändande till de höga förväntningar som under 1970-talets första hälft åtminstone på västsidan omgav avspänningsprocessen. Han delar också helt kommitténs bedömning att förhållandet mellan öst och väst på grund av antalet osäkerhetsfaktorer i framtiden kan komma att mer än tidigare präglas av återkommande växlingar mellan skeden av ökade spänningar och samarbetsförsök.

Beträffande inriktningen av säkerhetspolitiken berör försvarsministern bl. a.

- syftet med Sveriges säkerhetspolitik
- säkerhetspolitikens medel
- den alliansfria politiken
- åtgärder för att främja en fredligare värld
- strävanden att förhindra en ytterligare spridning av kärnvapen

- arbetet för ett kärnvapenfritt Europa
- åtgärder för att främja fred i Europa och Norden
- säkerhetspolitikens långsiktiga inriktning
- Sveriges förmåga att upptäcka och avvisa utländska kränkningar
- utgångspunkter för försvarsplaneringen
- fredskriser
- ekonomisk krigföring.

Avslutningsvis uttalar försvarsministern:

Ett självklart centralt mål för säkerhetspolitiken är att avhålla från militär aggression och möta hot om militär aggression. Om stater eller områden i vår närhet dras in i en väpnad konflikt behöver detta inte oundvikligen leda till att även Sverige angrips. Om någotdera maktblocket väljer att angripa Sverige eller inte beror på hur dess politiska ledning väger fördelarna med att få tillgång till svenskt område mot de med ett angrepp förenade uppföringarna. Vi utgår från att en ungefärlig maktbalans fortsätter att råda mellan stormaktsblocken, vilket bland annat bidrar till att stormakternas styrkor vid ett eventuellt krig i allt väsentligt binds mot varandra. De resurser som kan disponeras för anfallsföretag mot sekundära mål utan omedelbart strategiskt intresse – som Sverige – är följaktligen begränsade i förhållande till supermakternas övergripande säkerhetspolitiska mål och deras resurser. Om Sverige trots alla ansträngningar att stå utanför ändå blir indraget i ett krig skall alla tillgängliga resurser koncentreras på ett kraftfullt försvar och på en politik som bevarar landets frihet, även om det kommer att innebära svåra påfrestningar och umbäranden för hela befolkningen.

Vad gäller risken för kärnvapenangrepp delar jag försvarskommitténs bedömning att ett kärnvapenkrig i Europa sannolikt kommer att få ett mycket snabbt förlopp till följd av successivt allt större vapeninsatser och de oerhörda skadeverkningar dessa leder till. Militära operationer i ett sekundärt område som Sverige måste då rimligen förlora i betydelse. Om Sverige lyckats hålla sig utanför kriget i dess konventionella fas är det mindre troligt att landet blir angripet sedan kriget har trappats upp. En slutsats av detta är att ett svenskt försvar, som kan avhålla från konventionellt angrepp, bidrar till att minska riskerna för att Sverige blir angripet med kärnvapen.

Vårt totalförsvar bör därför även i fortsättningen utformas så att det vid kriser och konflikter i Europa mellan stormaktsblocken har en sådan styrka, sammansättning och beredskap att hot, påtryckningar eller angrepp mot Sverige inte kan bedömas lönsamt för någon. Totalförsvaret har i så fall den önskade fredsbevarande förmågan.

Utskottet

I totalförsvarspropositionen (bil. 1 s. 1–5) redogörs för grunderna beträffande försvarets planeringssystem och förberedelserna inför 1982 års försvarsbeslut. Det kan tilläggas att riksdagens utrikes- och försvarsutskott – i enlighet med särskilt beslut härom (prop. 1972: 103, FöU 23, rskr 309) – fortlöpande har fått särskild information om studie- och planeringsarbetets inriktning och resultat.

Försvarsministrernas bedömning av den internationella utvecklingen och redovisning beträffande inriktningen av Sveriges säkerhetspolitik har inte mött några invändningar i motioner. Utrikesutskottet ansluter sig till den syn på säkerhetspolitikens uppgifter och totalförsvarets utformning som kommer till uttryck i propositionen.

Försvarsutskottet måste konstatera att den internationella utvecklingen i oroande hög grad präglas av kriser, osäkerhet och tecken på spänningar mellan de båda supermakterna. Den svenska säkerhetspolitiken skall vara så inriktad att den är ändamålsenlig både i detta läge och sämre lägen, liksom vid en utveckling som mera präglas av samarbetsförsök och rustningsbegränsningar. Enligt utskottets mening har vår säkerhetspolitik en sådan inriktning.

Utskottet har inte något att invända mot vad försvarsministern anfört om säkerhetspolitiken. Med hänvisning till vad utrikesutskottet har anfört hemställer försvarsutskottet

att riksdagen lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anfört om säkerhetspolitiken.

3. Totalförsvarets fortsatta utveckling m. m.

Regeringen har i proposition 1981/82: 102 (bil. 1 s. 24–37) föreslagit riksdagen att godkänna den målsättning för totalförsvaret och de riktlinjer för totalförsvarets fortsatta utveckling som föredragande statsrådet har angett.

Föredragande statsrådet

Försvarsministern ansluter sig i allt väsentligt till de förslag till riktlinjer för totalförsvarets fortsatta utveckling som 1978 års försvarskommitté har lämnat. För att den svenska säkerhetspolitiken skall vara trovärdig och realistisk måste den – vid sidan av andra säkerhetspolitiska medel – stödjas av ett tillräckligt starkt totalförsvär. Detta bör vara så uppbyggt och organiserat att det är en hela folkets angelägenhet.

I sitt fortsatta anförande berör försvarsministern bl. a.

- totalförsvaret som begrepp och del av samhället
- medborgarnas medverkan i totalförsvaret
- ansvarsprincipen för totalförsvaret
- totalförsvarets intressen i den fredstida samhällsplaneringen
- totalförsvarets och fredssamhällets samutnyttjande av resurser
- försvarsindustrins inriktning
- totalförsvarets planering och beredskap

- det militära försvaret
- civilförsvaret
- det ekonomiska försvaret
- det psykologiska försvaret
- begreppet övrigt totalförsvaret och dess innehåll
- hälso- och sjukvården
- polisens roll i totalförsvaret
- telefunktionen
- lantmäteriverkets roll.

Försvarsministern behandlar därefter den s. k. målsättningen för totalförsvaret, fastställd år 1972 och bekräftad i 1977 års försvarsbeslut. Liksom försvarskommittén anser han att den med viss ändring alltjämt bör gälla som en politisk manifestation. Ändringen gäller att den mening som f. n. inleder det fjärde momentet om att "invasionsförsvaret skall vara försvarsmaktens viktigaste uppgift" skall uteslutas. Ändringen avses inte innebära några förändringar i sak av målbeskrivningen för försvarsmakten.

Motionerna

1981/82: 2036 av Gösta Bohman m. fl. (m) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motion 1981/82: 2018 anförts om den framtida säkerhets- och försvarspolitik.

1981/82: 2262 av Gösta Bohman m. fl. (m) såvitt gäller yrkande 25 att riksdagen ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om medel för den frivilliga försvarsverksamheten.

1981/82: 2276 av Olof Palme m. fl. (s) såvitt gäller yrkande 1 att riksdagen godkänner de riktlinjer för totalförsvarets fortsatta utveckling som angetts i motionen.

1981/82: 2283 av Lars Werner m. fl. (vpk) såvitt gäller yrkandena

1. att riksdagen avslår proposition 1981/82: 102,
2. att riksdagen hos regeringen hemställer att nästa försvarsutredning får direktiv enligt de riktlinjer som anges i motionen.

Utskottet

För att den svenska säkerhetspolitiken skall vara trovärdig och realistisk måste den – som ett av säkerhetspolitikens medel – stödjas av ett tillräckligt starkt totalförsvaret. Detta måste alltså även i fortsättningen svara mot de uppgifter som vår säkerhetspolitik ställer.

Totalförsvaret bör vara så uppbyggt och organiserat att det är en hela folkets angelägenhet. Framtida krig och kriser kommer på olika sätt att beröra hela samhället och hela befolkningen.

Totalförsvaret är alla de åtgärder som krävs för att förbereda landets

försvar inför yttre hot och för att ställa om samhället till kris- och krigsförhållanden. Totalförsvaret och dess olika grenar måste behandlas som delar av samhället. En ökad samordning mellan totalförsvarets olika funktioner i samhället bör eftersträvas.

Ett militärt angrepp mot Sverige utgör det allvarligaste hot mot vår nationella säkerhet som vi kan bli utsatta för. Det ställer också de största omedelbara kraven på totalförsvaret. Försvar mot militärt angrepp utgör fortfarande den viktigaste utgångspunkten för försvarsplaneringen.

1978 års försvarskommitté har i två av sina betänkanden behandlat *målsättningen för totalförsvaret* (SOU 1979:42 s. 118–119 och Ds Fö 1981:1 s. 81–83). Enligt kommittén bör meningen "Invasionsförsvar skall vara försvarsmaktens främsta uppgift" utgå ur den nu gällande formuleringen. Totalförsvarets förmåga att avhålla från militärt angrepp och vår avsikt att möta ett sådant angrepp framgår enligt kommittén av andra delar av målsättningen. Varje angrepp som syftar till kontroll över någon del av svenskt territorium måste enligt kommittén rimligen innebära att landet invaderas av främmande trupp. Begreppet invasion har emellertid, menade kommittén, i allmänt språkbruk kommit att förknippas med ett omfattande angrepp som syftar till kontroll av hela landet. Meningen "Invasionsförsvar skall vara försvarsmaktens viktigaste uppgift" kan enligt kommittén orsaka missförstånd och borde därför utgå. Detta skall, anförde kommittén, inte innebära någon förändring i sak.

Försvarsministern anser att den av kommittén föreslagna nya målsättningen bör gälla. Han påpekar att det inte är fråga om någon förändring i sak av försvarsmaktens uppgifter.

Utskottet ansluter sig till försvarsministerns förslag beträffande målsättningen för totalförsvaret. Som både försvarskommittén och försvarsministern har framhållit är det inte fråga om någon förändring i sak. Riksdagen bör fastställa målsättningen med följande lydelse:

1. Totalförsvaret är en hela svenska folkets angelägenhet och skall bygga på medborgarnas personliga insatser, som för vapenföra manliga medborgare grundas på allmän värnplikt. Det skall ge uttryck för vår vilja att bevara landets frihet.

2. Totalförsvaret skall vara så förberett för kriget att det verkar fredsbevarande. Det skall därför ha sådan styrka, sammansättning och beredskap att ett angrepp mot Sverige fordrar så stora resurser och uppoffringar samt tar så lång tid att de fördelar som står att vinna med angreppet rimligen inte kan bedömas värda insatserna.

Totalförsvaret skall snabbt kunna höja beredskapen och utveckla full styrka.

Totalförsvaret skall vara så utformat att det kan motstå skilda angreppsförmer och verka i olika militärpolitiska lägen.

Totalförsvaret skall vara så utformat att resurser kan avdelas för svenskt deltagande i Förenta Nationernas verksamhet i syfte att upprätthålla eller återställa internationell fred och säkerhet.

3. Under fredstid och under krig mellan främmande makter varunder

Sverige är neutralt skall försvarsmakten avvisa kränkningar av vårt territorium. Civilförsvaret jämte andra berörda grenar av totalförsvaret skall vidta åtgärder för att skydda befolkningen mot skadeverkningar på grund av krig i vår omvärld. Det ekonomiska försvaret skall bidra till att trygga vår försörjning om vårt land blir hänvisat till egna försörjningsresurser på grund av i vår omvärld inträffade konflikter.

4. Om Sverige utsätts för angrepp skall försvarsmakten möta detta och i det längsta förhindra att angriparen får fast fot på svensk mark. I varje del av landet skall bjudas segt motstånd, om så erfordras även i form av det fria kriget. Civilförsvaret skall skydda befolkning och egendom mot skador av fiendliga anfall samt rädda överlevande vid sådana anfall. Folkförsörjningen i vidaste bemärkelse skall tryggas genom det ekonomiska försvaret. En fast försvarsvilja skall vidmakthållas och varje försök att undergräva vår motståndanda och tilltron till vår förmåga att motstå angreppet skall motverkas genom psykologiskt försvar. Sjukvård, socialvård, polisväsende, kommunikationer samt annan samhälllig verksamhet skall anpassas med hänsyn till inriktningen av de samlade försvarsansträngningarna.

5. Totalförsvarets olika delar skall samverka och understödja varandra i syfte att nå största möjliga försvarseffekt.

Försvarsministern lämnar en utförlig beskrivning av de riktlinjer för totalförsvarets fortsatta utveckling som han anser bör gälla. Totalförsvarets inriktning berörs också i motioner som utskottet behandlar under denna punkt.

I totalförvarspropositionen (bil. 1 s. 50) redovisar försvarsministern hur han för budgetåret 1982/83 beräknar de sammanlagda *kostnaderna* över statsbudgeten för verksamheten inom totalförsvaret. I följande tabeller sammanställs regeringens förslag och de tre oppositionspartiernas motförslag beträffande kostnaderna för samma budgetår (milj. kr.).

	prop. 102	s	m	vpk
Det militära försvaret	16 610	16 525	16 980	16 610
Civilförsvaret	583,2			591,5

Anm. Prisläge februari 1981. Vpk:s förslag för det militära försvaret gäller dock genomförandeprikläge, dvs. priskompensation skall inte förekomma.

	prop. 102	s	m	vpk
Det ekonomiska försvaret	2 239,4	2 266,4		
Övrigt totalförsvaret	460			474,6

Anm. Genomförandeprikläge:

Utskottet återkommer senare i betänkandet till frågor om ekonomiska resurser för olika delar av totalförsvaret.

Partimotion 1981/82:2036 (m) väcktes redan under den allmänna motionstiden. Mot bakgrund av ett säkerhetspolitiskt resonemang uttrycker moderata samlingspartiet sin syn på olika delar av totalförsvaret. Motionä-

terna uttalar bl. a. att partiet vill att planeringen för det framtida försvarets struktur och omfattning skall ske mot bakgrund av de hotbilder som har redovisats av en enig försvarskommitté samt att beredskapen för att möta olika typer av hot skall förbättras. I flertalet av dessa frågor återkommer partiet i motion 1981/82:2262. Sådana frågor behandlar utskottet längre fram i betänkandet.

I partimotion 1981/82:2276 (s) betonas pliktlagarnas och därmed den folkliga förankringens betydelse för totalförsvaret. Den nuvarande samhällsekonomiska och statsfinansiella utvecklingen kan enligt motionärerna komma att leda till problem av säkerhetspolitisk natur genom ett ökat internationellt beroende. Restriktivitet i fråga om försvarsutgifter är enligt deras mening viktig från denna utgångspunkt. Vidare för de fram argument för en viss omavvägning inom totalförsvaret, innefattande minskade anslag till det militära försvaret och höjda till de civila delarna. Man framhåller också de civila totalförsvardsdelarnas personalbehov samt vissa förhållanden beträffande det ekonomiska försvaret och krigssjukvården. Närmare ställning i de olika delfrågorna tas i andra yrkanden i samma motion.

Nu redovisade yrkanden i partimotioner innebär att motionärerna beträffande riktlinjer för totalförsvarets utveckling har gett en allmän bakgrund till och sammanfattning av motionsförslag som återkommer i andra yrkanden av samma motionärer. Till stora delar sammanfaller motionärernas synpunkter med de riktlinjer som försvarsministern har angett. Utskottet finner inte tillräckliga skäl att tillstyrka att riksdagen gör uttalanden till regeringen med anledning av motionsyrkandena.

Partimotion 1981/82:2283 (vpk) kritiserar innehållet i totalförsvarspropositionens inledande avsnitt. Man hävdar att totalförsvarets civila delar har kommit i skymundan och att totalförsvaret kan få avsedd effekt endast genom väsentliga omfördelningar och förändringar. De yrkanden i motionen som utskottet behandlar under denna punkt gäller avslag på hela totalförsvarspropositionen och direktiv för nästa försvarsutredning enligt de riktlinjer som motionen ger uttryck åt. Utskottet kan inte tillstyrka något av dessa yrkanden. Totalförsvarspropositionen och väckta motioner bör självfallet realbehandlas punkt för punkt. Synpunkterna på totalförsvaret i motionen pekar mot en nyorientering av Sveriges försvar av samma slag som vänsterpartiet kommunisterna har föreslagit under en rad år. Nu liksom tidigare anser utskottet att den inriktning som antyds inte skulle motsvara de krav som vår säkerhetspolitik ställer.

I samband med 1977 års försvarsbeslut framhöll utskottet (FöU 1976/77: 13 s. 17) att i samhällsplaneringen bör tas hänsyn även till totalförsvarets behov. Försvarsministern uttalar i totalförsvarspropositionen att det är väsentligt att hänsyn tas även till totalförsvarets intressen i *den fredstida samhällsplaneringen*. Enligt utskottets mening är det inte minst fråga om hur man skall säkerställa att totalförsvarssynpunkterna vägs in i planering-

en på regional nivå. En möjlighet är att stärka civilbefälhavarnas insyn i regionala planeringsfrågor, t. ex. genom ett obligatoriskt remissförfarande. Mot bakgrund bl. a. av samhällets ökade sårbarhet anser utskottet att regeringen bör överväga hur försvarsaspekter skall uppmärksammas i rätt tid och av rätta instanser. Vad utskottet nu har anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Till frågor om *samordning inom totalförsvaret* och om *samutnyttjande av totalförsvarets och fredssamhällets resurser* återkommer utskottet i det följande. Senare i betänkandet behandlas också bl. a. *riskerna för och skyddet mot kärnvapen*.

I samband med 1977 års försvarsbeslut tog utskottet (FöU 1976/77: 13 s. 21–22) särskilt upp frågor om *totalförsvarets beredskap*. Sådana frågor har sedan dess blivit än mera aktuella och behandlas nu på flera ställen i totalförvarspropositionen. Utskottet återkommer till beredskapsfrågor i det följande.

I partimotion 1981/82: 2262 (m) finns ett yrkande som gäller *den frivilliga försvarsverksamheten*. Motionärerna menar att man knappast kan över-skatta den betydelsefulla roll som frivilligorganisationerna spelar i totalförsvaret. Mot bakgrund av att det under senare år har skett en väsentlig tillströmning av medlemmar till de olika frivilligorganisationerna framhålls vikten av att organisationerna disponerar tillräckliga medel för att tillgodose behovet av utbildning. Motionärerna vill att riksdagen skall uppmana regeringen att noga följa frivilligverksamhetens utveckling och vara beredd att anslå de medel som behövs för att kunna tillgodose efterfrågan på bl. a. utbildning.

Utskottet har i olika sammanhang understrukt frivilligverksamhetens stora värde för vårt totalförsvaret. Dess omfattning väcker respekt hos utländska bedömare. Rekryteringen är god. Överbefälhavaren har gett stödet till frivilligverksamheten hög prioritet i försvarsmaktens ekonomiska planering.

Regeringen föreslår för nästa budgetår att 112,6 milj. kr. skall avses för hemvärnets ledning och förbandsverksamhet (prop. 102 bil. 2 s. 170) och att 60,1 milj. kr. skall utgå som bidrag från det militära försvaret till frivilliga försvarsorganisationer m. m. (prop. 100 bil. 7 s. 73). Härtill kommer bidrag till frivilligverksamhet inom civilförsvaret (1981/82 drygt 9 milj. kr.) och 6,1 milj. kr. för bidrag till bl. a. utbildning av frivilligpersonal inom arbetsmarknadsstyrelsens program Totalförsvarets verksamhet. Under femte huvudtiteln har beräknats ca 850 000 kr. som bidrag till Sveriges kvinnliga bilkårers riksförbund för utbildning av ambulansförare. Utskottet behandlar här till knutna anslagsfrågor senare i betänkandet.

Totalförsvarets frivilligverksamhet får alltså ett betydande och välmotiverat stöd av statsmedel. Skilda regeringar har sedan länge visat stor förståelse för frivilligverksamhetens värde och för behovet av stöd till den. Det finns all orsak att tro att så kommer att bli fallet även i fortsättningen.

Något uttalande av riksdagen i enlighet med motionsyrkandet är därför inte påkallat. Utskottet vill här erinra om att riksdagen under föregående riksmöte (FöU 1980/81: 19 s. 46, rskr 331) som sin mening gav regeringen till känna vad utskottet hade anfört om att vid behov medge överskridande av anslaget Frivilliga försvarsorganisationer m. m. för budgetåret 1981/82.

Vid 1977 års försvarsbeslut (prop. 1976/77: 74, FöU 13, rskr 311) gav riksdagen som sin mening regeringen till känna vad försvarsutskottet hade anfört om *arbetet med nästkommande försvarsbeslut*. Utskottet (s. 31–32) hade i denna del anfört följande:

Utskottet anser att det finns skäl som talar för att en parlamentarisk granskning bör ske tidigt i det förestående arbetet med att skapa underlag för nästkommande försvarsbeslut. Granskningen bör ske i de former och med de resurser som tillkommer en statlig kommitté. I det tidiga skedet kommer granskningen att gälla inte minst det säkerhetspolitiska underlaget i form av angreppsfall, krisfall, m. m. Underlagets politiska relevans, de planerande myndigheternas sätt att utnyttja underlaget och möjligheter att öppet presentera problematiken är frågor som utredningen bör kunna behandla.

En ny försvarsutredning, för vilken ingår de uppgifter som har angetts av utskottet, kan med hänsyn till tidsförhållandena för hela planeringsprocessen arbeta i etapper. Härvid skulle kunna skapas särskilda möjligheter till allmän debatt, t. ex. genom remissförfarande.

Beträffande de försvarsanställdas organisationer ser utskottet positivt på att företrädare för dessa i någon form deltar i en kommande försvarsutredning.

Utskottet anser att regeringen bör närmare överväga dessa frågor, med inriktning mot att en ny parlamentarisk försvarsutredning tillkallas tidigt.

Utskottet konstaterar att en parlamentariskt sammansatt kommitté tillkallades redan våren 1978 med uppdrag att överväga och lämna förslag om säkerhetspolitikens inriktning och totalförsvarets fortsatta utveckling m. m. efter år 1982. Enligt direktiven borde kommittén arbeta under så stor öppenhet som möjligt och stimulera debatten i frågor som var föremål för utredning.

Försvarskommittén har lämnat följande betänkanden:

- Vår säkerhetspolitik (SOU 1979: 42)
- Vidgad säkerhetspolitisk debatt (Ds Fö 1980: 2)
- Säkerhetspolitiken och totalförsvaret (Ds Fö 1981: 1)
- Totalförsvaret 1982/1987 (Ds Fö 1981: 14).

Som närmare framgår av kommitténs redovisningar (SOU 1979: 42 bil. I och Ds Fö 1981: 14 bil. I) har 1978 års försvarskommitté i skriftlig form och på andra sätt fått ett omfattande underlag för sina ställningstaganden. Med vissa frågor har arbetat särskilda expertgrupper och ett särskilt arbetsutskott inom kommittén. Resultat av expertgruppernas arbete har utgivits i rapporter och från arbetsutskottet för fredsorganisationsfrågor finns en publicerad arbetspromemoria och en slutrapport. Vid flera tillfällen har

anordnats presseminarier i frågor som behandlats av kommittén. Vidare uppdrogs åt elva fristående nordiska skribenter att lämna sin syn på svensk säkerhets- och försvarspolitik. Bidragen har redovisats i boken "Elva åsikter om svensk säkerhetspolitik". En av kommitténs experter har haft särskilt uppdrag att svara för den utåtriktade informationen om kommitténs arbete.

Till försvarskommittén har för arbetet med fredsorganisationsfrågor varit knutna experter som representerat SACO/SR, TCO och LO. Vid vissa redovisningar och diskussioner under kommitténs arbete har deltagit bl. a. representanter för näringslivet och för totalförsvarets frivilligorganisationer.

Remissbehandling har förekommit inom ramen för försvarskommitténs arbete. Vidare har på förslag av kommittén dess första och tredje delbetänkanden remitterats för yttrande till ett stort antal myndigheter och organisationer. I det tredje delbetänkandet och i slutbetänkandet har kommittén redovisat och värderat remissynpunkter.

Utskottet förutsätter att erfarenheterna av myndigheternas och försvarskommitténs arbete inför 1982 års försvarsbeslut tas till vara och blir vägledande för kommande arbete av detta slag.

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 samt med avslag på motionerna 1981/82: 2036, 1981/82: 2276, yrkande 1, och 1981/82: 2283, yrkandena 1 och 2, godkänner den målsättning för totalförsvaret och de riktlinjer för totalförsvarets fortsatta utveckling som föredragande statsrådet har angett,
2. att riksdagen avslår motion 1981/82: 2262, yrkande 25, om ett uttalande av riksdagen angående frivilligverksamheten inom försvaret,
3. att riksdagen med anledning av proposition 1981/82: 102 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om försvarsaspekterna i samhällsplaneringen.

4. Särskilda frågor rörande totalförsvaret

Regeringen har i proposition 1981/82: 102 (bil. 1 s. 38–49) berett riksdagen tillfälle att ta del av vad föredragande statsrådet har anfört om åtta särskilda frågor rörande totalförsvaret.

Under denna punkt behandlar utskottet ett antal motionsyrkanden som redovisas uppdelade på de särskilda frågorna.

Ledning och samordning inom totalförsvaret

Föredragande statsrådet

Med utgångspunkt i uttalanden av försvarskommittén berör försvarsministern (s. 38–40) bl. a.

- samordningen på central nivå
- samordningen av totalförsvarsfrågor inom regeringskansliet
- uppgifter och organisation för totalförsvarets chefsnämnd
- ytterligare riktlinjer avseende totalförsvargrenarnas konkreta planering
- samordning av anvisningar m. m. som de centrala myndigheterna utfärdar för sina ansvarsområden
- vikten av att utnyttja näringslivets förmåga i vissa avseenden
- betydelsen av att förstärka civilbefälhavarkanslierna
- utbildning i folkrätt till totalförsvarets personal i fredstid
- frågan om civilmotstånd.

Motionerna

1981/82: 399 av Åke Wictorsson (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av förändringar i reglerna för civilförvar och ekonomiskt förvar.

1981/82: 1258 av Björn Körlof (m) och Carl Bildt (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en utvärdering av hittillsvarande underrättelseinformationsberedning och beslutsordning i regeringskansliet under krisförlopp och att regeringen härefter prövar behovet av organisationsförändringar för att bättre kunna möta framtida krissituationer.

Utskottet

Försvarsministern delar försvarskommitténs uppfattning att det behövs en bättre samordning av totalförsvaret på central nivå och att totalförsvarets högsta ledning också bör granskas från samordningssynpunkt. Den ökade risken för överraskande angrepp skärper enligt hans och kommitténs mening kraven på regeringskansliet dels i fråga om förmågan att sammanhållet utvärdera alla tillgängliga underrättelser i syfte att skapa längsta möjliga förvarning, dels beträffande en beredskap i regeringskansliet att med detta underlag bereda beslut om bl. a. beredskapshöjningar inom hela eller delar av totalförsvaret. Försvarsministern avser att föreslå regeringen att man ser över hur samordningen av totalförsvarsfrågor skall handläggas inom regeringskansliet.

Motion 1258 (m) väcktes under den allmänna motionstiden. I motionen uttalas i huvudsak följande:

En grundläggande fråga är hur det från olika håll erhållna underrättelsematerialen bör beredas i regeringskansliet. Det finns ett starkt behov av en samlad utvärdering och av att en presentation och föredragning sker med

en viss regelbundenhet inför statsministern och andra berörda regeringsmedlemmar (underrättelseberedning).

Härutöver bör prövas om regeringskansliet bör ha någon fast organiserad grupp för samlad säkerhetspolitik uppföljning och bedömning på högsta nivå (även krisstab). Det finns ett av försvarskommittén uttalat behov av ett sådant organ. Inte minst viktigt är att få en samordnad informationspolitik från regeringens och myndigheternas sida.

Det ligger ett värde i att placera ett krishanteringsorgan i statsrådsberedningen direkt under statsministern.

En möjlighet är att försvarsdepartementets samordningsavdelning till viss del övergår till statsrådsberedningen, varvid fredstida samordningsfrågor beträffande bl. a. budget- och organisationsfrågor stannar i försvarsdepartementet.

Riksdagen har vid flera tillfällen intresserat sig för regeringens arbetsformer och handlande i olika typer av kritiska lägen som inte inneburit krigshot för landet. Detta har skett inom ramen för konstitutionsutskottets granskning av statsrådets ämbetsutövning, senast i betänkande KU 1981/82: 35 (s. 21).

Motion 1258 diskuterar behov av förändringar beträffande organisation och rutiner i regeringskansliet. Utskottet tar främst fasta på vad som i motionen sägs om utvärdering och presentation av underrättelser som kan få försvarspolitisk betydelse. Motionen berör emellertid också formerna för den löpande samordningen av totalförsvarsfrågor i regeringskansliet. Dessa frågor togs upp av försvarskommittén (Ds Fö 1981: 14 s. 45).

Utskottet delar försvarskommitténs uppfattning att den högsta ledningen av totalförsvaret i fred måste utövas aktivt och långsiktigt. Den måste fortlöpande dels följa utvecklingen och bedöma dess inverkan på totalförsvaret, dels undersöka vilka samordningsbehov som finns eller som kan uppkomma på längre sikt, dels ta initiativ för att tillgodose sådana behov. Dessa krav är viktiga och gäller också myndigheter med samordningsuppgifter. I regeringskansliet måste ställas stora krav på den samordningsavdelning som finns inom försvarsdepartementet.

Som försvarsministern anmäler pågår förberedelser för en översyn av hur hithörande frågor bör handläggas inom regeringskansliet. Utskottet förutsätter att de synpunkter som förs fram i motion 1258 kommer att övervägas vid en sådan översyn. Något uttalande av riksdagen är inte nödvändigt.

Enligt motion 399 (s) skulle ändringar av centrala föreskrifter och anvisningar från civilförsvarsstyrelsen och överstyrelsen för ekonomiskt försvar kunna medföra betydande personalbesparingar hos länsstyrelserna när det gäller deras fredstida försvarsverksamhet.

Arbetet med länsstyrelsernas viktiga och mångskiftande fredstida försvarsuppgifter är huvudsakligen samlat till försvarsenheterna. Dessa enheters uppgifter och organisation behandlades av riksdagen i samband med

1977 års försvarsbeslut (prop. 1976/77: 74, FöU 13, rskr 311). En förändrad organisation trädde i kraft den 1 juli 1978. Totalt sett har emellertid försvarsenheterna inte den personalbemanning som avsågs med riksdagsbeslutet. Enligt en rapport i september 1981 om försvarsenheternas verksamhet råder stor obalans mellan uppgifter och resurser. Rapporten är utarbetad på uppdrag av totalförsvarets beredning för samordning av vissa länsstyrelsefrågor – tillsatt av totalförsvarets chefsnämnd – i syfte att finna vägar att anpassa verksamheten vid försvarsenheterna till resursläget och kraven på besparingar. I rapporten finns förslag för olika verksamhetsområden. Vissa förslag leder till sänkt ambitionsnivå med beredskapsmässiga konsekvenser. Flera förslag kräver åtgärder på central nivå, bl. a. i form av ändringar i föreskrifter. Försvarskommittén har ansett denna översyn vara angelägen.

Utskottet har nyligen lämnat ett yttrande till civilutskottet angående möjligheterna till besparingar inom länsstyrelsernas försvarsenheter (FöU 1981/82: 2 y). Ett omfattande arbete pågår för att bl. a. åstadkomma ändringar av det slag som motionären efterlyser.

Länsstyrelsernas verksamhet har stor betydelse för beredskapen inom de civila delarna av totalförsvaret. Enligt utskottets mening måste därför ambitionsminskningar beslutas med beaktande bl. a. av den gemensamma synen på totalförsvarets beredskap. Med hänsyn till det arbete som pågår borde ett uttalande av riksdagen med anledning av motion 399 närmast gälla att en prioritering av länsstyrelsernas fredstida försvarsverksamhet bör ske med ett sådant beaktande. Utskottet förutsätter emellertid att regeringen och berörda myndigheter tar hänsyn till beredskapssynpunkterna i denna fråga och att något uttalande av riksdagen inte är nödvändigt. Motionen bör avslås.

Administrativ beredskap

Föredragande statsrådet

Beträffande administrativ beredskap berör försvarsministern (s. 40–41) bl. a.

- de statliga myndigheternas skyldighet att under fredstid planera för sin beredskap
- författningsberedskapen
- organisationsberedskapen
- beredskapen inom arbetsrätten.

Utskottet

I samband med 1977 års försvarsbeslut tog utskottet (FöU 1976/77: 13 s. 21–23 och bil. 8) särskilt upp frågor om den administrativa beredskapen och beskrev systemet för totalförsvarets beredskap.

Den administrativa beredskapen berör alla nivåer i fredssamhället. Riks-

dagen, regeringen, åtskilliga statliga och kommunala myndigheter samt många företag och organisationer måste hålla en organisationsberedskap. En förutsättning för att planer m. m. skall underlätta en rationell verksamhet i kritiska lägen är att de är kända av användarna och helst har utarbetats under medverkan av dessa. Genom information, utbildning och övningar bör medvetandet om beredskapsfrågor ökas hos berörd personal.

Utskottet har beträffande totalförsvarets fortsatta utveckling understrukt att hänsyn till totalförsvarets intressen måste tas i den fredstida samhällsplaneringen. Detta innebär bl. a., som försvarsministern anger, att man i allt arbete med författningar, utredningsdirektiv m. m. måste beakta hur svårigheterna under kris, krigsfara och krig skall bemästras.

En proposition om arbetsrätten i krig har lämnats till riksdagen under våren 1982 (prop. 1981/82: 179). I propositionen behandlas inriktningen av arbetet med att följa upp 1970-talets arbetsrättslagstiftning från beredskapssynpunkt, liksom ansvarsfördelningen mellan statsmakterna, totalförsvarsmyndigheterna och arbetsmarknadens parter. Det föreslås bl. a. att gällande lagstiftning om skyldighet för näringsidkare m. fl. att biträda vid planläggningen av rikets ekonomiska försvarsberedskap ändras så att även arbetsmarknadsparternas medverkan i totalförsvarsplanläggningen läggs fast genom bestämmelser i lag. Nya lagregler föreslås träda i kraft den 1 juli 1982. Propositionen behandlas av arbetsmarknadsutskottet.

Till den administrativa beredskapen bör bl. a. höras att ytterligare klarlägga och informera om hur domstolar, myndigheter och enskilda medborgare bör förhålla sig på svenskt område som har ockuperats av annan stat. Viktiga utgångspunkter finns i regeringsformen, brottsbalken och folkrättsens regler.

Utskottet har inte något att erinra med anledning av vad försvarsministern har anfört om administrativ beredskap.

Utnyttjande av de samlade personaltillgångarna inom totalförsvaret

Föredragande statsrådet

Försvarskommittén har behandlat frågan om hur personaltillgångarna inom totalförsvaret skall utnyttjas och föreslår följande prioriteringar vid personalplaneringen:

1. Verksamheter som krävs för snabb uppbyggnad av den inledande motståndsförmågan hos totalförsvaret.
2. Verksamheter som erfordras för att bygga upp samhällets motståndskraft och som medger fortsatt motstånd under lång tid.
3. Övrig krigsviktig verksamhet.

Försvarsministern instämmer i kommitténs förslag och anmäler att studier av bl. a. prioriteringsproblemen har påbörjats genom totalförsvarets chefsnämnds försorg.

Motionen

1981/82: 729 av Kerstin Ekman m. fl. (fp) vari yrkas

1. att riksdagen uttalar att värnplikt och civilförsvarsplikt bör ha en gemensam övre åldersgräns vid 55 år,
2. att riksdagen uttalar sig för att möjligheterna att differentiera utbildningstiderna inför krigsplacering belyses.

Utskottet

Försvarsutskottet har inte något att erinra mot vad försvarsministern anfört.

Motionärerna anser att inte bara det militära försvaret utan också civilförsvaret har sådana uppgifter att personal som är yngre än 47 år bör utnyttjas. Att då ha ett system, där det militära försvaret disponerar flertalet män till 47 års ålder och de civila totalförsvargrenarna disponerar dem därefter, anser de inte vara rationellt. I stället bör olika totalförsvargrenar tilldelas yngre personal beroende av uppgifternas art. En gemensam övre åldersgräns på 55 år för värnplikt och civilförsvarsplikt skulle enligt motionärerna ge utrymme för en sådan rekrytering av yngre personal till civilförsvaret samt skapa möjligheter för det militära försvaret att tillgodogöra sig vissa specialisters kunskaper även efter 47 års ålder. Vidare skulle en förnyring av civilförsvarsorganisationen underlättas, lokalrekryteringen i vissa kust- och gränsområden utökas och personalutnyttjandet effektiviseras genom att bättre hänsyn kunde tas till individens förmåga och kapacitet. Motionärerna anser också att vissa värnpliktiga med kunskaper som försvarsmakten kan dra nytta av bör kunna ges en avkortad utbildning.

1978 års försvarskommitté, som har lagt ned ett stort arbete på frågan om hur personaltillgångarna inom totalförsvaret skall utnyttjas, har kommit med ett antal förslag som syftar såväl till en förnyring av civilförsvarets krigsorganisation som till ett bättre utnyttjande av personalen inom totalförsvaret. Kommittén har därvid inte funnit att pliktlagarnas åldersgränser behöver ändras. Mot bakgrund av försvarskommitténs ställningstagande och av att det pågår studier om hur personaltillgångarna skall utnyttjas anser utskottet inte att riksdagen bör uttala sig för att värnplikt och civilförsvarsplikt skall ha en gemensam övre åldersgräns på 55 år.

Utskottet behandlar frågor om plikttjänstgöring i avsnitten 19. Civilförsvarets fortsatta utveckling (vapenfria tjänstepliktiga, förnyring av civilförsvaret samt fler kvinnor till civilförsvaret) och 24. Övrigt totalförsvars fortsatta utveckling (tjänstgöringsplikt i fred för viss sjukvårdspersonal m. m.).

Riksdagen avslög föregående år (FöU 1981/82: 8) ett motionsförslag om förkortad militärtjänstgöring för vissa fiskare. Utskottet konstaterade då att de värnpliktigas utbildning och yrkeserfarenhet i viss utsträckning beaktas vid inskrivningen genom att de värnpliktiga hänförs till olika värnpliktskategorier med varierande utbildningstid.

Utskottet anser inte att utbildningstiderna bör differentieras för personal inom samma värnpliktskategori. En sådan ordning skulle enligt utskottets mening te sig orättvis för värnpliktiga som utbildas för samma slags befattning men som inte får motsvarande reducering av utbildningstiden. Den skulle leda till administrativa problem när olika förkunskaper skall värderas i reducerad tid och till olägenheter vid förbandsövningar. Motion 729 bör avslås.

Information om säkerhetspolitiken och totalförsvaret

Föredragande statsrådet

Försvarsministern redovisar som sin syn på informationen om säkerhetspolitiken och totalförsvaret att de enskilda medborgarna måste informeras om vilka påfrestningar som kan drabba samhället under kriser och i krig, om vad som görs för att möta sådana påfrestningar samt om medborgarnas rättigheter och skyldigheter gentemot samhället i denna situation. Försvarskommitténs uppfattning att information om säkerhetspolitiken och totalförsvaret är en medborgerlig rättighet i en demokrati delas av försvarsministern.

I övrigt behandlas (s. 42–44) frågor om

- syftet med informationen om säkerhets- och försvarspolitik
- myndigheters medverkan i informationen
- försvarskommitténs förslag till vidgad upplysningsverksamhet på det säkerhetspolitiska området
- skolans roll och utbildning i försvarsupplysning
- massmediernas betydelse
- totalförsvarets upplysningsnämnds (TUN) vidgade uppgift och förstärkning av nämnden med en heltidsanställd sekreterare
- stöd till tidskrifter.

Slutligen anmäler försvarsministern att folkrättskommittén f. n. behandlar frågor om information och upplysning om folkrätten i krig samt att en särskild utredare har tillkallats för att se över former och organisation för samhällsinformationen i krig och vid krigsfara. Det kan bli aktuellt att på nytt pröva de organisatoriska formerna för totalförsvarets upplysningsverksamhet när resultaten av sistnämnda översyn föreligger.

Motionen

1981/82: 2276 av Olof Palme m. fl. (s) såvitt gäller yrkande 17 vari yrkas att riksdagen avslår förslaget om inrättande av tjänst som heltidsanställd sekreterare vid totalförsvarets upplysningsnämnd.

Utskottet

Utskottet har behandlat informationen till medborgarna om säkerhetspolitiken och totalförsvaret i samband med 1977 års försvarsbeslut (FöU

1976/77: 13 s. 28–29) och senast under föregående riksmöte (FöU 1980/81: 19 s. 18–19). Utskottet ansluter sig till den syn på informationsverksamhetens mål och medel som har redovisats av försvarskommittén och försvarsministern.

Totalförsvarets upplysningsnämnd (TUN) har enligt sin instruktion (1975: 892) till uppgift att i fred främja upplysningen om totalförsvaret och genom rådgivning till totalförsvarets myndigheter samordna upplysningsverksamheten. Nämnden består av nio ledamöter med personliga suppleanter samt en sekreterare. TUN disponerar inte några egna kansliresurser. De informationsinsatser som TUN gjort möjliggörs bl. a. genom ett nära samarbete med Centralförbundet Folk och Försvar m. fl. organisationer och myndigheter.

Under senare år har en tjänsteman inom försvarsdepartementet haft som huvuduppgift att vara sekreterare i TUN.

Försvarskommittén har i sitt delbetänkande Vidgad säkerhetspolitisk debatt (Ds Fö 1980: 2) föreslagit att TUN:s uppgifter utökas till att omfatta hela vår säkerhetspolitik, att nämnden får en ändrad sammansättning samt att TUN till sin hjälp skall få en egen heltidsanställd sekreterare. Försvarsministern stöder förslaget.

Motionärerna anser inte att den något utökade verksamheten för TUN motiverar att en heltidsanställd sekreterare tilldelas nämnden.

TUN har sedan några år en sekreterare som genom korttidsförordnanden är engagerad på heltid. Inrättande av en tjänst för sekreterare åt nämnden avses ge dess arbete ökad stadga. Utskottet anser inte att riksdagen bör uttala sig i denna fråga. Motionsyrkandet bör avslås.

Utskottet har i övrigt inte något att erinra med anledning av vad försvarsministern har anfört angående information om säkerhetspolitiken och totalförsvaret.

Skydd mot kärnvapen samt biologiska och kemiska stridsmedel

Bakgrund

I försvarskommitténs tredje delbetänkande (Ds Fö 1981: 1) konstaterades att vår försvarspolitik måste grundas på en realistisk bedömning av utvecklingen i omvärlden, av tänkbara konflikter och krig och av de hot mot Sveriges säkerhet dessa kan leda till. Men vi kan, anförde försvarskommittén, aldrig nå säkerhet mot alla typer av yttre hot. Försvarspolitiken måste därför också grundas på bedömningar av våra möjligheter att med olika försvarsansträngningar undanröja eller möta hoten och begränsa deras konsekvenser. Mot denna bakgrund förde kommittén en omfattande diskussion om riskerna för att kärnvapen, biologiska och kemiska stridsmedel skulle komma att användas i framtida krig. Vidare diskuterades konsekvenserna härav för Sverige och för vårt behov av skyddsåtgärder.

Dessa frågor har också tagits upp i försvarskommitténs slutbetänkande

(Ds Fö 1981: 14). Kommittén har bedömt som troligt att ett krig i Europa åtminstone inledningsvis kommer att föras med konventionella stridsmedel. Enligt kommittén är det inte möjligt att göra några bestämda uttalanden om troligheten att kärnvapen sedan sätts in. Vi måste därför i vår planering beakta risken för att det kan komma att ske.

Om Sverige lyckas hålla sig utanför ett krig i dess konventionella fas är det enligt försvarskommittén mindre troligt att landet blir angripet sedan det har skett en upptrappning till kärnvapenkrig. Däremot måste vi räkna med att drabbas av verkningarna av kärnvapen som har satts in mot mål utanför våra gränser. Dessa verkningar bör med rimliga skyddsåtgärder kunna starkt begränsas, anser kommittén. En angripare kan med hot om insats av kärnvapen söka tvinga Sverige till eftergifter. Skyddsåtgärder kan öka statsmakternas möjligheter att stå emot hotet.

Om vi är indragna i ett krig när det trappas upp kan även vi bli utsatta för kärnvapenbekämpning. Enligt försvarskommittén förlorar dock förmodligen operationerna i Sverige i betydelse i ett sådant läge. Det är därför enligt kommittén viktigt att vi har förmåga att stå emot en begränsad insats av kärnvapen. En sådan förmåga ökar våra möjligheter att stå emot hot om kärnvapeninsatser. Om kärnvapen skulle sättas in mot Sverige i stor omfattning måste totalförsvarets resurser kraftsamlas till att skydda och undsätta befolkningen och bereda de skadade vård.

Enligt försvarskommittén kan den pågående upprustningen inom maktblocken beträffande kemiska stridsmedel och skyddet mot dessa leda till ökade risker att dessa stridsmedel kommer att utnyttjas.

Försvarskommitténs slutsats blir att ökad uppmärksamhet måste ägnas åt skyddet mot kärnvapen och kemiska stridsmedel. God förmåga till indikering, alarmering och ledning samt kunskaper om stridsmedlens verkningar och skyddet däremot måste eftersträvas. Därigenom kan skyddsrum, skyddsmasker och andra typer av skydd utnyttjas så att skadeverkningarna av stridsmedlen begränsas. De kan dock aldrig elimineras. Räddnings- och röjningsinsatser måste kunna utföras även efter insats av kärnvapen, biologiska och kemiska stridsmedel. Dessa stridsmedel måste enligt kommittén beaktas i planeringen av sjukvården och folkförsörjningen.

Försvarskommittén har ansett det nödvändigt att den föreslagna förbättringen av skyddet mot kärnvapen, biologiska och kemiska stridsmedel kommer till stånd. De olika åtgärderna måste enligt kommittén ses som delar i ett sammanhängande system.

Föredragande statsrådet

Försvarsministern berör i detta sammanhang karaktären av ett framtida krig i Europa (s. 45) samt behandlar vissa riktlinjer för skyddsåtgärder mot kärnvapen samt kemiska och biologiska stridsmedel (s. 45–46).

Försvarsministern gör sina ställningstaganden i propositionen med ut-

gångspunkt i försvarskommitténs överväganden. I likhet med kommittén bedömer han det som troligt att ett framtida krig i Europa åtminstone inledningsvis kommer att föras med konventionella stridsmedel och inte med kärnvapen. Det är däremot, anser han, inte möjligt att göra några bestämda uttalanden om sannolikheten för att kärnvapen sedan sätts in. Vi måste därför enligt hans uppfattning i vår planering beakta riskerna för att detta kan komma att ske och ge skyddet mot kärnvapen, kemiska och biologiska stridsmedel ökad uppmärksamhet.

Härefter behandlar försvarsministern sådana förberedelseåtgärder till skydd mot kärnvapen samt kemiska och biologiska stridsmedel som bör vidtas inom olika delar av totalförsvaret. Avslutningsvis uttalar han att de riktlinjer för skyddets utformning som han har redovisat i huvudsak har kunnat beaktas i förslagen till de olika totalförsvargrenarnas utveckling.

Motionerna

1981/82: 2262 av Gösta Bohman m. fl. (m) såvitt gäller yrkande 1 att riksdagen ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om vikten av att ökad uppmärksamhet fästs vid totalförsvarets uppgifter vid ett kärnvapenkrig i vilket även Sverige är inbegripet.

1981/82: 2264 av Anders Gernandt (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen anhåller om utökade åtgärder för information till allmänheten beträffande tillgängliga metoder och anordningar för att öka den enskildes skyddsmöjligheter vid krigshandlingar som kan beröra Sveriges befolkning.

Utskottet

Utskottet biträder vad försvarsministern har anført om riskerna för och skyddet mot kärnvapen samt kemiska och biologiska stridsmedel. Utskottet vill särskilt peka på att försvarsministern avslutningsvis framhåller att åtgärder för skydd mot kärnvapen samt biologiska och kemiska stridsmedel fortlöpande bör bevakas i studie- och planeringsverksamheten inom hela totalförsvaret så att alla skyddsåtgärder vidtas som är möjliga utan väsentliga merkostnader i förhållande till vad som krävs för skydd mot konventionella stridsmedel.

I moderata samlingspartiets partimotion 2262 framhålls att det finns starka skäl att ytterligare understryka den vikt som i de olika totalförsvargrenarnas programplanering och det övergripande säkerhetspolitiska studiarbetet måste tillmätas kärnvapenfrågorna liksom skyddet mot kemiska stridsmedel.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att det är angeläget att frågor rörande ifrågavarande vapen och stridsmedel blir tillbörligt beaktade i totalförsvarets planering och i det övergripande studiarbetet. Utskottet anser att försvarsministerns ställningstaganden i denna fråga ger anvisning

om en sådan utveckling. Enligt utskottets mening behöver riksdagen därför inte göra något uttalande i enlighet med vad som yrkas i motion 2262.

Motion 2264 (c) behandlar också frågor som rör kärnvapen samt kemiska och biologiska stridsmedel. Motionären konstaterar att massmediauppgifter om stormakters rustningsnivå på olika områden – bl. a. beträffande här avsedda vapen och stridsmedel – leder till oro bland civilbefolkningen. Mot denna bakgrund anser motionären det vara angeläget att allmänheten får saklig information i olika former om möjligheterna till skydd mot kärnvapen samt kemiska och biologiska stridsmedel.

Utskottet anser i likhet med motionären att det är viktigt att allmänheten är väl informerad om de möjligheter till skydd mot kärnvapen samt biologiska och kemiska stridsmedel som står till buds. En sådan uppfattning har också stöd i försvarsministerns uttalande att intresset för sådana stridsmedel, för deras verkningar samt för personligt skydd och samhällets samlade skyddsresurser bör främjas genom offentlig debatt. Den väg försvarsministern anvisar för att öka intresset och därmed också insikterna är densamma som den på vilken allmänhetens insikter breddas även i andra totalförsvarsfrågor. Utskottet vill i likhet med försvarsministern understryka den fria debattens roll i detta sammanhang. Det är självfallet angeläget att myndigheter, frivilligorganisationer m. fl. lämnar sakligt underlag till debatten. Utskottet räknar med att information av det slag som motionären efterlyser också kommer i fråga. I samband med att kommunerna övertar ansvaret för ledningen av civilförsvarsverksamheten på den lokala nivån avses införas en särskild hemskyddsorganisation. Denna beräknas få ansvar för skyddsinformation till kommunens befolkning. Civilförsvarsstyrelsen förbereder också olika former av information i skyddsfrågor, bl. a. i samband med ev. obligatorisk självskyddsutbildning i grundskolan. Någon framställning av riksdagen till regeringen enligt motionsförslaget anser utskottet därför inte nödvändig.

Försvarsforskningen

Föredragande statsrådet

Försvarsministern erinrar (s. 47) om att 1978 års försvarskommitté har lämnat vissa förslag om försvarsforskningen och bl. a. anfört att totalförsvarets myndigheter bör tillförsäkras likställdhet i inflytandet över forskningens inriktning och att överbefälhavarens ställning gentemot försvarets forskningsanstalt bör ändras. Enligt försvarskommittén bör forskningsanstalten lyda direkt under regeringen (försvarsdepartementet).

Försvarsministern delar försvarskommitténs principiella syn på försvarsforskningen. Han avser återkomma till regeringen under år 1982 med anledning av försvarskommitténs och ett av försvarets forskningsanstalt utformat förslag rörande försvarsforskningen så att erforderliga riksdagsbeslut kan fattas inför budgetåret 1983/84.

Utskottet

Utskottet har ingen erinran mot vad försvarsministern har anfört om försvarsforskningen.

Samhällets sårbarhet*Föredragande statsrådet*

Försvarsministern anger inledningsvis att den s. k. sårbarhetskommittén har konstaterat att sårbarheten är oacceptabelt hög i dagens datoriserade samhälle. Han uppger (s. 48) vidare att han anser det vara angeläget att regeringen snarast tar initiativ till åtgärder som syftar till att minska denna sårbarhet i samhället och att han därför tillkallat en särskild beredning, sårbarhetsberedningen, med representanter för statliga myndigheter, kommuner och näringsliv. Beredningen skall, anför han, vara ett aktivt organ för information och rådgivning om sårbarhetsfrågor i anknytning till ADB-verksamheten.

Utskottet

Utskottet har ingen erinran mot vad försvarsministern har anfört om samhällets sårbarhet.

Översynsprojektet*Föredragande statsrådet*

Försvarsministern anmäler att tänkbara områden för samverkan mellan försvaret och övriga samhällssektorer har inventerats. De största besparingsmöjligheterna bedöms finnas inom områdena materielanskaffning, materielunderhåll, byggnadsverksamhet och fastighetsförvaltning. Samordning mellan kommuner och fredsförband diskuteras.

För att skapa möjligheter till samordning och samverkan mellan försvaret och övriga samhällssektorer bör, enligt försvarsministern, övervägas om inte översynen bör utsträckas även till övriga departements verksamhetsområden.

Utskottet

Försvarsutskottet har vid flera tillfällen betonat vikten av ett ökat samutnyttjande av försvarets och det övriga samhällets resurser (FöU 1974: 22, FöU 1976/77: 13, FöU 1979/80: 19 och FöU 1980/81: 9). Riksdagen har som sin mening gett detta regeringen till känna (FöU 1974: 22, rskr 193). Det är naturligt att man även tar till vara möjliga vinster genom samordning eller samverkan med delar av totalförsvaret som ligger inom andra departements verksamhetsområden än försvarsdepartementets.

Utskottet vill i detta sammanhang erinra om att samordning av övervakningen av våra skärgårds- och kustområden behandlas i avsnittet om det militära försvarets fortsatta utveckling.

Utskottets hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

1. beträffande *ledning och samordning inom totalförsvaret*
  - a. att riksdagen avslår motion 1981/82:399 om en framställning till regeringen angående ändringar i reglerna för civilförsvaret och ekonomiskt försvar,
  - b. att riksdagen avslår motion 1981/82: 1258 om en framställning till regeringen angående viss utvärdering och prövning,
  - c. att riksdagen lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anført i proposition 1981/82: 102,
2. beträffande *administrativ beredskap*

att riksdagen lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anført i proposition 1981/82: 102,
3. beträffande *utnyttjande av de samlade personaltillgångarna inom totalförsvaret*
  - a. att riksdagen avslår motion 1981/82: 729, yrkande 1, om gemensam övre åldersgräns för värnplikt och civilförsvarsplikt,
  - b. att riksdagen avslår motion 1981/82: 729, yrkande 2, om differentierade utbildningstider,
  - c. att riksdagen lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anført i proposition 1981/82: 102,
4. beträffande *information om säkerhetspolitiken och totalförsvaret*

att riksdagen med avslag på motion 1981/82:2276, yrkande 17, lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anført i proposition 1981/82: 102,
5. beträffande *skydd mot kärnvapen samt biologiska och kemiska stridsmedel*
  - a. att riksdagen avslår motion 1981/82:2262, yrkande 1, om en framställning till regeringen angående totalförsvarets uppgifter vid ett kärnvapenkrig.
  - b. att riksdagen avslår motion 1981/82:2264 om en framställning till regeringen angående ökade åtgärder för information,
  - c. att riksdagen lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anført i proposition 1981/82: 102,
6. beträffande *försvarsforskningen*

att riksdagen lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anført i proposition 1981/82: 102,
7. beträffande *samhällets sårbarhet*

att riksdagen lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anført i proposition 1981/82: 102,
8. beträffande *översynsprojektet*

att riksdagen lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anført i proposition 1981/82: 102.

5. Verksamheten inom det militära försvaret under budgetåret 1980/81

Regeringen har i budgetpropositionen (bil. 7 s. 7–9) berett riksdagen tillfälle att ta del av vad föredragande statsrådet har anfört om verksamheten inom det militära försvaret 1980/81.

Motionen

1981/82: 939 av Eric Holmqvist m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utnyttjande av prisregleringsmedel.

Utskottet

I propositionen lämnas en sammanfattande redogörelse för myndigheternas preliminära årsredovisningar och för det ekonomiska utfallet. Härvid anmäls att regeringen under våren 1981 beslutat att förvaltningen av en av de byggnader, Bastionen, som utnyttjas av de centrala militära staberna i Stockholm skall handhas av försvarsmakten i stället för som tidigare planerats av byggnadsstyrelsen. För att detta inte skall medföra att försvarsmaktens ekonomiska resurser ändras på ett sätt som inte varit avsett har prisregleringsmedlen för budgetåret 1980/81 minskats med 118,5 milj. kr.

Motionärerna finner det anmärkningsvärt att regeringen löpande under ett budgetår utnyttjar prisregleringsmedel på angivet sätt. Avräkningar av den storlek det varit fråga om i detta fall bör enligt deras mening underställas riksdagen, eventuellt genom anmälan i tilläggsbudget.

Förvaltningsbyggnaden Bastionen, som ligger vid Lidingövägen i Stockholm, uppfördes i början av 1970-talet och betalades av medel inom utgiftsramen för det militära försvaret. I byggnaden flyttade in bl. a. försvarets civilförvaltning och fortifikationsförvaltningen som 1978 resp. 1980 flyttade till andra orter, där de fick tillgång till lokaler som hade uppförts utan användande av försvarsmedel. Bastionen överfördes till förvaltning av byggnadsstyrelsen.

1981 beslöt regeringen att Bastionen åter skulle tillhöra försvarsmakten för att inrymma centrala staber. Eftersom försvarsmaktens verksamhet skall bedrivas inom årsvis bestämda utgiftsramar ingick i beslutet att utgiftsramen för budgetåret 1981/82 skulle minskas med ett belopp som motsvarade byggnadens värde, 118,5 milj. kr. Minskningen genomfördes genom att så stort belopp låstes av prisregleringsmedel för ifrågavarande budgetår.

Den fråga som tas upp i motion 939 behandlades i en frågedebatt i kammaren den 27 oktober 1981. Frågan har också granskats av konstitu-

tionsutskottet, vars majoritet inte har funnit anledning till något särskilt uttalande (KU 1981/82: 35 s. 35).

Försvarsutskottet konstaterar att uppgifter som tillagts eller avlyfts det militära försvaret i åtskilliga fall har medfört korrigerings av utgiftsramen under ett löpande budgetår. Åtgärden har beslutats av regeringen, som föreskrivit att korrigerings skulle ske genom ökning eller minskning av tillgängliga prisregleringsmedel. Regeringen har i efterhand anmält åtgärden för riksdagen i samma ordning som nu skett. Den ramkorrigerings som det här är fråga om avser dock det ojämförligt största beloppet.

Utskottet finner inte anledning förorda att riksdagen skall begränsa regeringens möjligheter att under ett löpande budgetår fatta beslut av förvaltningskaraktär som innefattar korrigerings av utgiftsram. Utskottet förutsätter emellertid att anmälan i efterhand till riksdagen sker liksom hittills. Om riksdagen finner åtgärden olämplig kan detta i så fall påverka ramberäkningen för ett kommande budgetår.

Utskottet har inte något att erinra med anledning av redogörelsen i övrigt.

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

att riksdagen med anledning av proposition 1981/82: 100 och med avslag på motion 1981/82: 939 lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anförts om verksamheten inom det militära försvaret under budgetåret 1980/81.

res. I (s)

6. Verksamheten inom det militära försvaret under budgetåret 1981/82

Regeringen har i budgetpropositionen (bil. 7 s. 10) berett riksdagen tillfälle att ta del av vad föredragande statsrådet har anförts om verksamheten inom det militära försvaret under budgetåret 1981/82.

Utskottet

Verksamheten under innevarande budgetår bedrivs enligt de riktlinjer som finns angivna bl. a. i propositionerna 1980/81: 100, 1981/82: 30 och 1981/82: 25. Utskottet har inte något att erinra med anledning av vad försvarsministern har anförts om verksamheten inom det militära försvaret under budgetåret 1981/82 och hemställer

att riksdagen lägger redogörelsen till handlingarna.

7. Det militära försvarets fortsatta utveckling

Regeringen har i totalförsvarspropositionen (bil. 2 s. 6–50)

1. föreslagit riksdagen att anta förslag till lag om ändring i värnpliktslagen (1941:967),
2. föreslagit riksdagen att godkänna den grundläggande inriktning för det militära försvaret som föredragande statsrådet har förordat,
3. föreslagit riksdagen att godkänna vad föredragande statsrådet har förordat i fråga om ekonomiska resurser för det militära försvaret under perioden 1982/83–1986/87,
4. berett riksdagen tillfälle att ta del av vad föredragande statsrådet har anfört om krigsorganisationens utveckling, vissa beredskapsfrågor och värnpliktsutbildningen.

I samma proposition (bil. 2 s. 162) har regeringen föreslagit riksdagen att för budgetåret 1982/83 fastställa utgiftsramen för det militära försvaret till 16610000000 kr. i prisläget februari 1981.

Föredragande statsrådet

Beträffande grundläggande inriktning för det militära försvaret ansluter sig försvarsministern i huvudsak till rekommendationerna från 1978 års försvarskommitté.

Försvarsministern bedömer att Sverige i sig självt inte utgör något primärt strategiskt mål men att svenskt territorium kan beröras av militära operationer som syftar till kontroll över viktiga strategiska områden i vår närhet. Den styrka som en angripare kan avdela i ett angrepp mot oss begränsas genom att huvuddelen av resurserna måste inriktas mot huvudmotståndaren. För kortare tid kan dock avsevärda flygstridskrafter avdelas mot oss. Detta gäller i viss mån även sjöstridskrafter samt sjö- och flygtransportmedel.

För att vårt försvar skall verka krigsavhållande måste det enligt försvarsministern vara uppbyggt så att en operation mot oss kan väntas medföra stora uppoffringar i förluster och tid och att angriparen även om han når vissa mål måste avdela avsevärda resurser för ockupation och försvar av taget område.

Vårt militära försvar skall snabbt kunna skapa en tillräcklig styrka och uthållighet för att avhålla de krigförande parterna från att utnyttja svenskt territorium som genomgångsområde eller framskjuten försvarsposition.

För att vår neutralitet skall bli respekterad vid krig i vårt närområde måste det militära försvaret ha en sådan styrka och sammansättning att ingen finner det förenligt med sina intressen att utnyttja svenskt territorium. Vi måste också kunna upptäcka och avvisa kränkningar av svenskt territorium och skydda den trafik som vi enligt neutralitetsrätten är skyldiga att medge.

Respekten för det svenska territoriets integritet måste grundläggas och upprätthållas redan i fredstid genom att vårt militära försvar har förmåga att upptäcka och möta kränkningar.

I sitt fortsatta anförande berör försvarsministern bl. a.

- luftförsvarets betydelse
- underrättelsetjänst och mobiliseringssäkerhet
- förmågan till stridsinsatser med fredsorganisationens resurser
- rörlighet och kraftsamling
- den allmänna värnpliktens betydelse
- balansen mellan krigsorganisationens storlek och dess personella och materiella kvalitet
- åtgärder för skydd mot verkningarna av ABC-stridsmedel
- kustinvasion och invasion över landgränser
- vapensystem och vapenprestanda
- telekrigföringen.

Beträffande krigsorganisationens utveckling berör försvarsministern bl. a.

- osäkerheten i överbefälhavarens perspektiv- och programplaner
- statsmakternas ställningstaganden till krigsorganisationens långsiktiga utveckling
- arméstridskrafterna
- marinstridskrafterna
- flygstridskrafterna
- förmågan att upptäcka och möta kränkningar
- samordning i avsikt att effektivisera övervakning och rapportering.

Beträffande beredskapsfrågor påminner försvarsministern om att statsmakterna under senare år har kraftigt understrukit underrättelsetjänstens stora betydelse. Han delar försvarskommitténs uppfattning att risken har ökat för att ett angrepp mot oss kan inledas överraskande vad gäller både tidpunkt och område. Det är därför enligt hans mening angeläget att vidta åtgärder som höjer vår ledningsberedskap, insatsberedskap och mobiliseringsberedskap.

I sitt fortsatta anförande berör försvarsministern bl. a.

- åtgärder för att förbättra försvarsmaktens beredskap
- rätten att beredskapsinkalla förband
- hemvärnets betydelse
- regeringkansliets beredskap och förmåga till utvärdering av underrättelser.

Beträffande värnpliktsutbildning berör försvarsministern bl. a.

- systemet för utbildning av värnpliktiga
- försöken med förkortad grundutbildning
- den obligatoriska kompanibefälsutbildningen

- värnpliktsutbildningen vid flottan och kustartilleriet
- värnpliktiga i handräckningstjänst
- utbildningstiden för värnpliktiga
- avgångarna under grundutbildningen
- betydelsen av frivillig personal och av de frivilliga försvarsorganisationernas verksamhet.

Beträffande ekonomiska resurser för det militära försvaret under perioden 1982/83–1986/87 behandlar försvarsministern först priskompensationssystemet och sedan planeringsramen. Han ansluter sig till försvarskommitténs förslag om ett nytt priskompensationssystem för det militära försvaret och civilförsvaret (utom skyddsrum). Systemet baseras på en särskilt beräknad försvarsprisindex (FPI).

Vidare berör försvarsministern bl. a.

- beräkningen och användningen av FPI
- möjligheterna att överföra outnyttjade medel från ett budgetår till nästa
- planeringsramen för perioden 1982/83–1986/87.

Motionerna

1981/82: 162 av Olle Aulin (m) och Göran Allmér (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär att ett marint hemvärn organiseras i enlighet med vad i motionen anförs.

1981/82: 302 av Margot Håkansson (fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär att i kommande försvarsbeslut beaktas vad i motionen anförs

1. om möjligheterna till ubåtsjakt inom marinen både på kort och lång sikt,
2. om projektering av lämplig fartygstyp för ubåtsjakt,
3. om rustning av befintliga jagare,
4. om basering av erforderligt antal helikoptrar för ubåtsjakt i Blekinge.

1981/82: 531 av Anders Gernandt (c) och Eivor Nilson (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen anhåller att utredning snarast genomförs beträffande möjligheterna att utnyttja frivillig personal, under lämplig organisationsform, för marina övervaknings- och incidentorsakade uppgifter.

1981/82: 532 av Hans Gustafsson m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen beslutar om en förstärkning av incidentberedskapen i södra Östersjöområdet vad beträffar ubåtsjakt med helikopter.

1981/82: 938 av Stina Eliasson (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär ett sådant tillägg till gällande regler rörande anstånd eller befrielse från värnpliktstjänstgöring att unga bönder med eget jordbruk ges generösare möjligheter till anstånd och – efter 28 års ålder – befrielse från värnpliktstjänstgöringen.

1981/82: 1729 av Gabriel Romanus (fp) och Gunilla André (c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs om anstånd vid föräldraledighet och svårigheter att ordna barnomsorg.

1981/82: 1988 av Kerstin Ekman (fp) och Eric Rejdnell (fp) vari yrkas att riksdagen beslutar som sin mening ge regeringen till känna vad i motionen anförts om samordningen av övervakning av skärgårds- och kustområden.

1981/82: 2200 av Gunnar Biörck i Värmdö (m) vari yrkas att riksdagen ger regeringen till känna vad som anförs i motionen om ett tidigareläggande av beställningsbemyndigande för ytterligare ett antal robotbåtar typ 90 under planeringsperioden.

1981/82: 2262 av Gösta Bohman m. fl. (m) såvitt gäller yrkandena

2. att riksdagen ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om vikten av smidiga och odramatiska anpassningar av försvarets beredskap, bl. a. genom att ÖB ges klart definierad rätt att beredskapsinkalla vissa förband,

3. att riksdagen ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om översynen av Instruktion för krigsmaktens uppträdande i fred och neutralitet (IKFN),

4. att riksdagen ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om vikten av klara riktlinjer för krigsorganisationens kvantitativa och kvalitativa utveckling i de femåriga försvarsbesluten,

5. att riksdagen ger regeringen till känna att krigsorganisationen skall inriktas i enlighet med vad som anges i motionen,

11. att riksdagen fastställer en planeringsram för det militära försvaret 1982/83–1986/87 på 84 900 milj. kr. i prisläge februari 1981,

12. att riksdagen fastställer en utgiftsram för 1982/83 på 16 980 milj. kr. i prisläge februari 1981 för det militära försvaret.

1981/82: 2263 av Ulla Ekelund (c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att en översyn av frivilligpersonalens förmånssystem snarast kommer till stånd och att därvid i motionen framförda synpunkter beaktas.

1981/82: 2276 av Olof Palme m. fl. (s) såvitt gäller yrkandena

2. att riksdagen godkänner den grundläggande inriktning för det militära försvaret som redovisats i motionen,

3. att riksdagen godkänner vad som i motionen förordats om ekonomiska resurser för det militära försvaret under perioden 1982/83–1986/87,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om krigsorganisationens utveckling,

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om beredskapsfrågor,

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om personalorganisationernas medverkan i utredningen om krigs- och fredsorganisationens behov av yrkesbefäl.

14. att riksdagen för budgetåret 1982/83 fastställer utgiftsramen för det militära försvaret till 16 525 000 000 kr. i prisläget februari 1981.

1981/82: 2278 av Karl-Anders Petersson (c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts beträffande tidigareläggning av beställningar av robotbåtar typ 90 till Karlskronavarvet.

1981/82: 2283 av Lars Werner m. fl. (vpk) såvitt gäller yrkandena

3. att riksdagen beslutar att pansarbrigaderna skall utgå ur organisationen och att renoveringen av äldre stridsvagnar avbryts,

4. att riksdagen hos regeringen hemställer om en utredning om hur beredskap och övervakning skall förbättras i de svenska skärgårdarna,

5. att riksdagen beslutar att någon automatisk uppräkningslagen enligt FPI inte skall genomföras,

6. att riksdagen fastställer utgiftsramen för budgetåret 1982/83 för det militära försvaret till 16 610 milj. kr. utan priskompensation.

Utskottet

Grundläggande inriktning för det militära försvaret

Utskottet har inte något att invända mot vad försvarsministern har anfört i denna del. Hans ställningstaganden ansluter i huvudsak till försvarskommitténs rekommendationer.

Försvar mot invasion är liksom tidigare det militära försvarets främsta uppgift. I planeringen förutsätts att den styrka som en angripare kan avdela för ett angrepp mot oss begränsas genom att huvuddelen av resurserna måste avdelas mot en huvudmotståndare.

För att försvarsmakten skall vara krigsavhållande måste den vara uppbyggd så att en operation mot Sverige kan väntas medföra stora uppoffringar i förluster och tid och att angriparen, även om han når vissa mål, måste avdela avsevärda resurser för ockupation och försvar av taget område.

Vårt lands storlek och militärgeografiska läge kräver att vi kan organisera många förband. Landets befolkning måste därför utnyttjas i sin helhet i olika former inom totalförsvaret. Det militära försvaret grundas på allmän värnplikt för män. Värnplikten är en nödvändig grund för att tillgodose försvarsmaktens behov av personal och möjliggör en värdefull växelverkan mellan civil och militär verksamhet. För försvarets trovärdighet utåt och därmed för dess fredsbevarande förmåga har den allmänna värnplikten avgörande betydelse.

I den socialdemokratiska partimotionen 2276 uttalas i anslutning till detta avsnitt att det är nödvändigt att behövlig materielutveckling och materielanskaffning anpassas både till de ekonomiska resurser vi kan avsätta och till de behov ett värnpliktsförsvar har. Vidare understryks den betydelse som den anställda personalen har i såväl krigs- som fredsorganisationen. Motionärerna hävdar att personalorganisationerna bör medverka i den undersökning av krigs- och fredsorganisationens behov av yrkesbefäl som aviserats i totalförsvarspropositionens avsnitt om försvarets fredsorganisation (bil. 2 s. 94).

Utskottet anser att verksamheten inom det militära försvaret måste anpassas både till de förutsättningar som betingas av vår ekonomi och till att det militära försvaret bygger på allmän värnplikt för män. Det är naturligt att ifrågakvarande undersökning genomförs i samverkan med personalorganisationerna. Den anställda personalens betydelse förtjänar därför att understrykas i detta sammanhang men utskottet finner inte tillräcklig anledning att riksdagen gör ett särskilt uttalande om den eller om dess medverkan i undersökningen.

Krigsorganisationens utveckling m. m.

Försvarsministern har redovisat sina förslag beträffande krigsorganisationens långsiktiga utveckling (bil. 2 s. 35–41). Förslagen utgår från överbefälhavarens programplan och de rekommendationer som har gjorts av regeringspartiernas företrädare i försvarskommittén. Det är enligt försvarsministerns mening varken möjligt eller nödvändigt att nu binda sig i detalj i fråga om den långsiktiga utvecklingen.

I partimotion 2262 (m) framhålls att ett försvarsbeslut bör innehålla en klar riktningssangivelse när det gäller den kvantitativa omfattningen av och det kvalitativa innehållet i det militära försvarets avgörande krigsoperativa enheter. Moderata samlingspartiet utgår från att försvarsbeslutet kommer att få ett innehåll som möjliggör en bedömning av hur krigsorganisationens avgörande delar kommer att utvecklas under och efter programplaneprioden.

Utskottet anser det vara olämpligt att försvarsministern inte i propositionen har tagit bestämd ställning i frågor av sådan vikt att de t. o. m. föranlett partierna att gå olika vägar i försvarskommittén. När regeringen t. ex. inte angett någon bestämd inriktning beträffande antalet pansarbrigader eller antalet ubåtar så har man indirekt berövat försvarsbeslutet en del av dess sakinnehåll. Man försvarar på så sätt en försvarsdebatt som gäller krigsorganisationen och riskerar att debatten främst kommer att röra fredsorganisationen. Detta synsätt gäller till stor del också de årliga besluten om det militära försvarets fortsatta utveckling. Vad utskottet nu har anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Partimotionerna 2262 (m) och 2276 (s) innehåller båda vissa förslag beträffande krigsorganisationens utveckling som skiljer sig från den inriktning som försvarsministern förordar.

Statssekreteraren i försvarsdepartementet har införd utskottet redovisat följande sammanställning angående krigsorganisationens utveckling 1982–1992 för vissa förband och enheter. I sammanställningen har medtagits antalsuppgifter enligt underlag till totalförsvarspropositionen och enligt den tolkning man inom departementet har gjort av partimotionerna 2262 (m) och 2276 (s).

Krigsorganisationens utveckling 1982–1992

Förband/enheter	1982 1992			
			Prop. 102	Mot. (m) Mot. (s)
Moderniserade infanteri- brigader	9	10	11	11
Norrlandsbrigader	4	5	5	4
Pansarbrigader	4	4	4	4
Mekaniserade brigader	–	1	1	1
Mekaniserade bataljoner	3	2–5	5	2
Arméflygbataljoner	1	2	2	2
Ubåtar	12	12–14	13–14	12
Robotbåtdivisioner	3	3	3	3
Minröjningsflottiljer ny	–	1–2	2	1
Lätta robotbatterier ny	–	10–12	12	10
Jaktdivisioner	12	12	12	11–12
Medeltunga attackdivisioner	5,5	5,5	5,5	5,5
Spaningsdivisioner	6	6	6	6
Tunga transportflygplan	8	12–14	14	12

Överbefälhavaren har lämnat förslag till planering för att förstärka resurserna för övervakning av och ingripande mot ubåtar, utöver vad som har föreslagits i programplanen. Planeringen gäller organisatoriska åtgärder och anskaffningar av materiel. Bl. a. anskaffas ytterligare vedettbåtar och helikoptrar samt utrustningar och vapen av olika slag. Åtgärderna kostar ca 200 milj. kr. under femårsperioden. Försvarsministern har godtagit att överbefälhavarens förslag läggs till grund för den kommande programplaneringen och har beräknat medel för att kunna genomföra åtgärderna. I den socialdemokratiska partimotionen har avsatts 100 milj. kr. för sådana förstärkningar.

Partimotion 2262 (m) innehåller förslag att bland armétridskrafterna skall sättas upp en mekaniserad brigad och ett antal mekaniserade bataljoner. Motionärerna understryker betydelsen av att en ny lätt pansarvärnsrobot kan tillföras ett så stort antal förband som möjligt.

Samma motionärer framhåller vikten av att anskaffa helikoptrar för pansarvärnsuppgifter, att utöka antalet arméflygförband och att införa modern sjörobot i största möjliga omfattning.

De alternativa förslagen beträffande det militära försvarets utveckling från socialdemokraterna och från moderata samlingspartiet är utformade med hänsyn till de ekonomiska resurser för femårsperioden som resp. parti förordar.

Utskottet har för sin del funnit att den inriktning av krigsorganisationens utveckling som förordas i den socialdemokratiska partimotionen bör gälla. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Den inriktning som utskottet tillstyrker överensstämmer i fråga om arméstridskrafterna med överbefälhavarens planering för den lägre ekonomiska nivån. Där ingår bl. a. elva moderniserade infanteribrigader, fyra norrlandsbrigader, fyra pansarbrigader och en mekaniserad brigad. För marinförbanden inriktas antalet minröjningsflottiljer mot åtta, varvid tre nya minsvepare anskaffas. Tolv ubåtar ingår i ubåtsbeståndet. Rörligt kustartilleri prioriteras före fasta anläggningar. 11–12 jaktdivisioner bör ingå i flygvapenförbanden.

Utskottet återkommer i det följande till behovet av ekonomiska resurser för budgetåren 1982/83–1986/87.

Partimotion 2283 (vpk) innehåller ett yrkande att pansarbrigaderna skall utgå ur organisationen och renoeringen av äldre stridsvagnar avbrytas. Mellan övriga partier råder enighet om att anfallsförmågan och pansarvärnsfunktionen bör prioriteras hos arméstridskrafterna och att fyra pansarbrigader skall finnas i krigsorganisationen. Motionsyrkandet bör avslås.

Motion 302 (fp) väcktes under den allmänna motionstiden. Den innehåller fyra yrkanden som syftar till att förbättra möjligheterna för ubåtsjakt. Tilltänkta åtgärder skulle innebära kostnadsökningar som inte torde stå i proportion till effektökningen och i vart fall inte ryms inom aktuella ekonomiska ramar. Förbättrade möjligheter till ubåtsjakt är inplanerade och motionen blir därigenom delvis tillgodosedd. Yrkandet om basering av helikoptrar för ubåtsjakt i Blekinge sammanfaller med yrkandet i motion 532 (s). Av kostnadsskäl kan utskottet inte tillstyrka bifall till något av dessa yrkanden. Eventuell förändring i den riktning som motionärerna förordar skulle kunna bli aktuell på sikt. Frågan om helikopterorganisationens framtida utformning utreds f. n. inom regeringskansliet.

Försvarministern anmäler att två robotbåtar har beställts och att ytterligare fyra sådana båtar avses beställas i slutet av femårsperioden. Robotbåtarna ersätter äldre torpedbåtar. Både av beredskapsskäl och för att bevara sysselsättning och kompetens vid Karlskronavarvet föreslås i motionerna 2200 (m) och 2278 (c) att beställningen av ytterligare fyra robotbåtar skall tidigareläggas.

Enligt utskottets mening motsvarar de planerade robotbåtarna ett klart operativt behov, inte minst genom den ubåtsjaktkapacitet som de representerar. En fortsättning av produktionen utöver de två båtar som redan är beställda torde också vara väl motiverad från produktionsteknisk synpunkt. Eftersom varje båt beräknas kosta ca 170 milj. kr. innebär en eventuell tidigareläggning stora omplaneringar som måste prövas i samband med kommande programplanering. Motionerna bör därför avslås.

Utskottet övergår härefter till att behandla vissa frågor som har samband

med vår fredstida förmåga att övervaka landets kust- och havsområden. I totalförsvarspropositionen (bil. 2 s. 41) uttalar försvarsministern att respekten för det svenska territoriets integritet måste grundläggas och upprätthållas redan i fredstid genom att vi har förmåga att upptäcka och möta kränkningar, vilket bl. a. innebär att våra omgivande havsområden måste övervakas samtidigt som det måste finnas en ledningsorganisation som omedelbart kan leda insatser med tillgängliga resurser. Försvarsministern bedömer att det finns svagheter i vår fredstida övervakning, varför vår förmåga att upptäcka och möta kränkningar bör förbättras. Det planerade nya radarsystemet för sjö- och luftövervakning bör därvid byggas ut med början i de områden där bristerna bedöms stora. Vidare bör utbyggnaden av sjöbevakningscentraler fortsätta. Marinens, tullverkets och sjöfartsverkets resurser bör ytterligare samordnas i avsikt att effektivisera övervakning och rapportering. Försvarsministern räknar med att efter samråd med kommunikations- och handelsministrarna återkomma till regeringen i dessa samordningsfrågor.

Försvarsmakten skall övervaka och skydda svenskt territorium över, på och under havsytan. Det är därför ett försvarsintresse att en god övervakning upprätthålls längs våra kuster, så att kränkningar av svenskt territorium kan upptäckas. I fredstid samverkar försvarsmakten med främst polisen, sjöfartsverket och tullens kustbevakning i arbetet med att övervaka rikets sjöterritorium. I krig ingår kustbevakningen och delar av sjöfartsverket i försvarsmakten (marinen).

De ovan nämnda myndigheterna är engagerade i ett stort antal verksamheter inom våra kust- och havsområden. De mer omfattande verksamheterna samt rollfördelningen mellan myndigheterna framgår av följande översikt:

Myndigheter, verksamheter och rollfördelning inom sjöövervakningen

Verksamhet	Ansvarig	Medverkan
Övervakning av Sveriges sjöterritorium och angränsande farvatten	Marinen	Sjöfartsverket, kustbevakningen, polisen
Kontroll av tillträdesbestämmelser	Marinen	Sjöfartsverket, kustbevakningen, polisen
Skydds- och kontrollområdestillsyn	Polisen	Marinen, kustbevakningen, sjöfartsverket
Fisketillsyn	Kustbevakningen	Marinen, polisen, sjöfartsverket
Övervakning av fartyg med miljöfarlig last	Kustbevakningen	Marinen, sjöfartsverket
Sjötrafikövervakning (lotsning m. m.)	Sjöfartsverket	Marinen, kustbevakningen
Sjöräddning	Sjöfartsverket	Marinen, kustbevakningen m. fl.
Oljebekämpning till sjöss	Kustbevakningen	Marinen, sjöfartsverket

Som framgår av översikten är ansvarsfördelningen varierande trots att verksamheterna i många fall är närbesläktade. Det överordnade ansvaret är fördelat på ett stort antal departement.

Den ovan redovisade samverkan i fred mellan myndigheter som verkar utmed kusterna är i första hand inriktad på att de skall biträda varandra i olika situationer. Varje myndighet agerar dock i huvudsak självständigt när det gäller planering, organisationsutveckling och resursutbyggnad. Ordningen medför viss dubblering av personal och materiel.

Frågan om att bättre utnyttja resurserna hos de myndigheter som har uppgifter utmed kusterna har aktualiserats i flera utredningar under senare år. Betydande möjligheter till samordningsvinster har redovisats. Som resultat av utredningsverksamheten har dels påbörjats försök med gemensam informationscentral för sjöövervakning, dels för regeringen presenterats ett förslag om sammanslagning av kustbevakningen och sjöfartsverket.

Marinen, sjöfartsverket och kustbevakningen har behov av information om fartygsrörelser till sjöss. Sjöövervakningskommittén föreslog i sitt betänkande Samordning av övervakningen och räddningstjänsten till sjöss (Ds H 1980: 1) att även kustbevakningen och sjöfartsverket på försök skulle få tillgång till informationen från marinens radar- och datorbaserade informationssystem, varigenom en del av dessa myndigheters informationsbehov skulle tillgodoses. I Malmö bedrivs nu sådana försök.

I kommitténs för miljörisiker vid sjötransporter betänkande – REN TUR (SOU 1979: 43–45) – föreslogs att kustbevakningen skulle brytas ut ur generallullstyrelsen och föras samman med sjöfartsverket. Enligt utredningen skulle planeringen av sjösäkerhetsarbetet förbättras med denna organisation samtidigt som ett effektivare resursutnyttjande skulle leda till bättre tillsyn av farledsanordningar, intensifierad besiktningsverksamhet och samordnade insatser vid oljebekämpning och katastrofsituationer.

Försvarsutskottet har vid flera tillfällen betonat vikten av ett ökat samutnyttjande av försvarets och det övriga samhällets resurser (FöU 1974: 22, FöU 1976/77: 13, FöU 1979/80: 19 och FöU 1980/81: 9). Utskottet bedömer att sjöövervakningen är ett område där man kan få betydande effektivitetsvinster genom att utnyttja försvarsmaktens resurser tillsammans med civila resurser. Eftersom det från många utgångspunkter är ett samhällsintresse att övervakningen i fred av våra kust- och sjöområden kan förbättras anser utskottet att man vid övervägandena om samordning på den civila sidan även bör beakta möjligheterna till samordning och samutnyttjande med marinen. Utskottet syftar då på en vidare samordning än enbart gemensamt utnyttjande av ledningsinformation som försöken i Malmö f. n. går ut på. Tänkbara åtgärder att pröva kan vara ytterligare integrerad ledningsorganisation, gemensamt utnyttjande av förråd och underhållsorganisation, samordnade inköp av båtar och materiel i övrigt, gemensam flygövervakning och samordning av resurserna för ledning av sjöräddningen.

Den tekniska sjöövervakningen kompletteras av att det finns människor i våra kust- och skärgårdsområden som kan observera vad som händer. Genom den fortlöpande minskningen av antalet lantbrukare, fiskare och andra yrkesutövare i ytter-skärgårdarna, liksom rationaliseringarna inom bl. a. lots- och fyrväsendet, har dock antalet människor som kan göra sådana observationer minskat. För försvaret är det av stor vikt att skärgårdarna inte avfolkas. Försvarsmakten har därför i några fall tagit på sig kostnader för att det skall finnas personal på platser där fyrapersonal blivit övertalig när man har automatiserat fyror. Utskottet vill mot denna bakgrund understryka att målet bör vara att skapa en effektivare sjöövervakning genom bättre resursutnyttjande. Detta skulle kunna få säkerhetspolitisk betydelse men också positivt påverka handelssjöfarten, narkotikabekämpningen, sjöräddningen, naturvården, tullövervakningen och det kustnära fisket.

I partimotion 2276 (s) uttalas liksom i propositionen att marinens, tullverkets och sjöfartsverkets resurser bör samordnas ytterligare i avsikt att effektivisera övervakning och rapportering. Också i motionerna 1988 (fp) och 2283 (vpk) behandlas frågan om förbättrad sjöövervakning.

I den senare motionen yrkas att resurserna för kontroll och övervakning bör ökas, i första hand genom omfördelning av marinens resurser, samt att man genomför en utredning som förutsättningslöst undersöker hur övervakning och beredskap skall ordnas i våra skärgårdar med civila myndigheter, skärgårdsbefolkning och militära förband.

Som framgår av propositionen kommer betydande åtgärder att vidtas inom marinen för att förbättra sjöövervakningen. Överbefälhavaren överväger f. n. ytterligare åtgärder. Vad gäller frågan om en förutsättningslös utredning anser utskottet att området är väl utrett och att en ytterligare övergripande utredning knappast är meningsfull. Motion 2283 bör avslås i denna del.

I motion 1988 anser motionärerna att övervakningen av våra skärgårds- och kustområden bör förbättras genom en samordnad ledning. Detta skulle ge ett bättre utnyttjande av resurserna. Motionärerna föreslår att en sådan samordnad ledning skapas genom att huvudansvaret för sjöbevakningen övertas av marinen i likhet med vad som gäller i Danmark.

I Danmark har man av ekonomiska och traditionella skäl uppdragit åt marinen att sköta fiskeriinspektion, ledning av sjö- och flygräddning, sjömätning, övervakning av fartyg med farlig last m. m. För dessa uppgifter har delvis skapats civila delar inom försvaret med särskilda civila anslag. I vissa fall används civil materiel – i andra utnyttjas marinens resurser.

Utskottet anser inte att det nu finns motiv för en så långtgående organisatorisk samordning som motionärerna föreslår. I första hand bör samutnyttjande av resurser och samordning i vissa särskilt lämpade verksamheter prövas. Det kan inte vara lämpligt att försvarsmakten i stor omfattning får ansvar för resurskrävande och administrativt betungande civila verksamheter.

Riksdagen bör som sin mening ge regeringen till känna vad utskottet med anledning av propositionen samt motionerna 1988 och 2276 har anfört om den fredstida förmågan att övervaka våra kust- och havsområden.

Utskottet behandlar i detta sammanhang motion 1981/82: 162 (m) i vilken begärs att man organiserar ett marint hemvärn som operativt skall lyda under chefen för marinen men administreras av rikshemvärnschefen, samt motion 1981/82: 531 (c) i vilken begärs en utredning om möjligheterna att utnyttja frivillig personal för marin övervakning och vid incidenter.

Hemvärdet är en del av armén. Det har uppgifter även inom kustområdena, t. ex. med värnkanoner och marina hinder. Detta förutsattes redan av 1966 års värnpliktskommitté. Hemvärdets ordinarie organisation kan alltså redan nu utnyttjas för att lösa vissa marina beredskapsuppgifter. Denna möjlighet har utnyttjats i begränsad omfattning. Chefen för marinen har inlett samarbete med rikshemvärnschefen för att utöka denna verksamhet.

Utskottet stöder en utvidgning av hemvärdets verksamhet som ökar beredskapen i våra kustområden men anser inte att det är motiverat med en särskild marin hemvärnsorganisation eller marina hemvärnsområden. Vad gäller frågan om att använda sig av de frivilliga försvarsorganisationernas medlemmar för marin övervakning m. m. anser utskottet att detta bör ske genom att de – om inte andra krigsuppgifter hindrar det – engagerar sig som hemvärnsmän eller extra hemvärnsmän. Motionerna 162 och 531 bör avslås.

Vissa beredskapsfrågor

Försvarskommittén har framhållit den ökande risken för överraskande angrepp och behovet av förbättringar av beredskapen. Försvarsministern delar uppfattningen att risken har ökat för att ett angrepp mot oss kan inledas överraskande både vad gäller tidpunkt och område. Enligt hans mening är det därför angeläget att vidta åtgärder som höjer ledningsberedskapen, insatsberedskapen och mobiliseringsberedskapen. Utskottet ansluter sig till denna syn.

Överbefälhavaren har framhållit att det är mycket angeläget att snabbt kunna disponera ett begränsat antal operativt viktiga förband för tidiga stridsinsatser. Inkallelser bör enligt överbefälhavaren kunna ske vid beredskapshöjningar före mobilisering utan att fullmaktslagar behöver träda i kraft. Enligt förslaget bör rätten till beredskapsinkallelse av ett begränsat antal förband delegeras till överbefälhavaren, åtminstone under vissa perioder. Detta förutsätts ske inom ramen för repetitionsutbildningssystemet.

Försvarsministern förklarar sig inte nu beredd att förorda en delegering till överbefälhavaren enligt förslaget. Han har dock i enlighet med förslag av försvarskommittén anmodat överbefälhavaren att inkomma med kompletterande underlag i frågan.

Hemvärnets betydelse för möjligheterna att snabbt åstadkomma ett försvar av viktiga platser vid ett överraskande anfall betonas av försvarsmministern. Överbefälhavaren anser att han, om yttre händelser påkallar det, utan regeringens hörande bör kunna få besluta om att använda förband ur allmänna hemvärdnet under begränsad tid (1–3 dygn) för försvars-, skydds- och bevakningsuppgifter m. m. Dessa frågor bör enligt försvarsministerns mening övervägas av regeringen i samband med att ställning skall tas till överbefälhavarens förslag om delegering av rätten till beredskapsinkallelse av vissa förband.

Enligt motion 2262 från moderata samlingspartiet finns det starka skäl att ge överbefälhavaren klart definierade möjligheter att beredskapsinkalla vissa förband. Härigenom skulle man för en längre eller kortare tidsperiod gardera sig mot de osäkerheter som det samlade underrättelsematerialet alltid kommer att innehålla. När sådana beslut är helt förbehållna regering- en blir enligt motionärerna beslutsgången mindre snabb. Vidare finns det enligt deras mening en risk för att en beredskapsanpassning i ett visst läge uppfattas som en mer dramatisk utrikespolitisk signal än vad som är avsikten.

I motion 2276 från socialdemokraterna uttalas tveksamhet beträffande överbefälhavarens förslag både när det gäller beredskapsinkallelse av förband och i fråga om användande av hemvärdnet. Motionärerna utgår från att regeringen handlägger dessa frågor med beaktande av den inställning som försvarskommittén intagit.

Försvarskommittén har i denna del enhälligt uttalat (Ds Fö 1981: 14 s. 98–99) att överbefälhavarens förslag om beredskapsinkallelse av förband skulle, om det genomförs, innebära en avsevärd och betydelsefull förbättring av beredskapen. Kommittén förklarade sig vara tveksam till att ändra nuvarande befogenheter men biträder i princip övriga delar av förslaget. Den ansåg dock att omfattningen av antalet förband och formerna för beredskapsinkallelser bör studeras ytterligare innan slutlig ställning kan tas.

Utskottet har inhämtat att överbefälhavaren tidigast i juni 1982 kommer att lämna regeringen det begärda kompletterande underlaget. I detta läge och med hänvisning till vad försvarskommittén och försvarsmministern har anfört anser utskottet att riksdagen inte bör göra ett särskilt uttalande i ämnet. Motsvarande frågor beträffande hemvärdnet bör, som försvarsmministern uttalar, övervägas i samband med att man skall ta ställning till överbefälhavarens förslag om delegering av rätten att beredskapsinkalla förband.

I totalförsvarspropositionen (bil. 2 s. 41) anmäler försvarsmministern att överbefälhavaren avser att föreslå en skärpning av bestämmelserna för ingripande mot ubåtar enligt gällande instruktion från regeringen till försvarsmmakten. Enligt hans mening torde en sådan skärpning vara nödvändig.

I motion 2262 uttalas att enligt moderata samlingspartiets mening bör erfarenheterna från de senaste åren leda till vissa skärpningar av ifrågavarande bestämmelser. Förändringarna bör enligt motionärerna beslutas i sådana former att omvärlden klart informeras om den samlade uppslutningen bakom mera skärpta bestämmelser, liksom om att vi gradvis kommer att få ökade möjligheter att hävda vårt territorium i fred och neutralitet.

Socialdemokraterna tar i sin partimotion 2276 också upp försvarsministerns anmälan om en skärpning av bestämmelserna om ingripande mot ubåtar. Motionärerna uttalar förståelse för behovet av en sådan skärpning. Enligt deras mening bör regeringen, innan en skärpning beslutas, t. ex. anmäla frågan i utrikesnämnden.

Överbefälhavaren har i april 1982 lämnat regeringen förslag till förordning om utländska statsfartygs och statsluftfartygs tillträde till svenskt territorium m. m. (tillträdesförordning) samt förslag till förordning om försvarsmaktens ingripande vid kränkning av svenskt territorium under fred och neutralitet m. m. (IKFN-förordning). Enligt sistnämnda förslag skärps kraftigt reglerna för försvarsmaktens ingripanden mot utländska ubåtar och andra statsfartyg som utan tillstånd kommer in på svenskt inre vatten. De föreslagna förordningarna avses ersätta två kungörelser från 1966 och 1967 samt generalorder den 24 januari 1967 med instruktion för krigsmakten vid hävdande av rikets oberoende under allmänt fredstillstånd samt under krig mellan främmande makter varunder Sverige är neutralt (IKFN).

Överbefälhavarens förslag bereds f. n. inom regeringskansliet med sikte på att regeringen skall fatta beslut inom kort. Dessa frågor kommer att anmälas för utrikesnämnden vid dess sammanträde i slutet av maj 1982.

Vad utskottet har inhämtat om pågående verksamhet talar för att motionärernas synpunkter kommer att bli beaktade. Någon framställning till regeringen är därför inte nödvändig.

Värnpliktsutbildningen

Som bakgrund till de frågor som försvarsministern tar upp under denna rubrik (bil. 2 s. 44–47) redogör han kortfattat för gällande system för utbildning av värnpliktiga (prop. 1966:106, 2LU 48, rskr 271). Han erinrar bl. a. om att riksdagen år 1976 (prop. 1975/76:199, FöU 38, rskr 374) beslöt att värnpliktiga, som var avsedda att krigsplaceras som plutonchefer inom armén, utan eget medgivande skulle kunna tas ut till 15 månaders kompanibefälsutbildning. Med tillämpning av detta beslut föreskrev regeringen i november 1981, uppger försvarsministern, att fr. o. m. kalenderåret 1982 den obligatoriska kompanibefälsutbildningen skulle utökas till att omfatta även värnpliktiga som utbildas till ställföreträdande plutonchefer. Dittills hade endast värnpliktiga som var avsedda att krigsplaceras som plutonchefer tagits ut för sådan utbildning. Regeringsbeslutet – som överensstämde med försvarskommitténs förslag att täcka den rådande bristen på

plutonchefer i arméns krigsorganisation (Ds Fö 1981: 1 s. 163) – innebär att plutonchefer och ställföreträdande plutonchefer får en likvärdig utbildning. Vid inskrivningen tas samtliga ut till kompanibefäl. Beslutet innebär också att den utbildning för plutonsbefäl under 13,5 månader som finns vid pansar-, signal- och ingenjörtrupperna kommer att upphöra. Berörda värnpliktiga får därefter 12 eller 15 månaders utbildning.

En översyn av flottans värnpliktsutbildning som chefen för marinen har företagit i syfte att åstadkomma en mindre resurskrävande utbildningsorganisation och en förbättrad beredskap anmäls också i propositionen (bil. 2 s. 45–46). Försvarsministern ställer sig bakom marinchefens ställningstaganden med anledning av resultatet av översynen. Dessa innebär bl. a. att flertalet värnpliktiga som skall tjänstgöra på fartyg avses få rycka in direkt till fartygsförbanden. Nuvarande utbildningsorganisation vid flottan har inneburit att en stor del av den grundläggande utbildningen och den slutliga uttagningen till befattning har skett vid Karlskrona örlogsskolor.

En annan ändring av värnpliktsutbildningen vid flottan som redovisas i propositionen innebär att vissa plutonsbefälsvärnpliktiga som avses för flottans landorganisation får samma utbildningstid som plutonsbefälsvärnpliktiga vid kustartilleriet. Det betyder att utbildningstiden för denna kategori föreslås ändrad från minst 415 och högst 440 dagar till minst 380 och högst 440 dagar. Beträffande värnpliktsutbildningen vid kustartilleriet föreslår försvarsministern att man skapar möjlighet att inom kustartilleriet grundutbilda ett antal meniga av kategori E. F. n. finns ingen grundutbildning av sådana värnpliktiga inom kustartilleriet. Ett genomförande av dessa båda förslag till ändringar av värnpliktsutbildningen inom marinen förutsätter en ändring av värnpliktslagen (1941: 967).

Även ett förslag om slopande av begreppet handräckningsvärnpliktiga som försvarsministern lägger fram i propositionen rör värnpliktslagen. Förslaget görs mot bakgrund av försvarskommitténs uppfattning att handräckningsvärnpliktiga vid sidan av sina arbetsuppgifter i fredsorganisationen bör ges sådan utbildning att de i ökad utsträckning kan utnyttjas i krigsorganisationen, bl. a. i bevakningsenheter som skall svara för de bevakningsuppgifter som överförs från civilförsvaret. I enlighet med vad försvarskommittén förordar föreslår försvarsministern att man för dessa värnpliktiga bör införa begreppet värnpliktiga i bevaknings- och depå-tjänst.

Utskottet har informerat sig särskilt om det tilltänkta nya systemet för utbildning av värnpliktiga vid flottan. Hittillsvarande erfarenheter av försöksverksamheten är enligt uppgift övervägande positiva. Till förmån för systemet åberopas också beredskapsskäl.

Enligt utskottets mening innebär det nya utbildningssystemet för flottans värnpliktiga en så stor förändring att riksdagen inte utan ytterligare underlag bör godta att det införs definitivt. Långsiktiga konsekvenser för

de värnpliktigas utbildning och yrkesbefälens arbetsförhållanden bör studeras ytterligare. Konsekvenserna för landorganisationen och för kostnaderna hör till det som också bör granskas, liksom möjligheterna att i framtiden med detta system sänka den beredskap hos flottan som nu är önskvärd.

Utskottet förordar att regeringen låter ytterligare utvärdera försöken med ändrat utbildningssystem inom flottan, t. ex. med hjälp av en särskild utredningsman. Utvärderingen bör kunna genomföras under loppet av ett år. Under denna tid bör försöksverksamheten bedrivas enligt nuvarande planer. Vad utskottet nu har anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Försvarsministern berör vidare veckoutbildningstiden för värnpliktiga, avgångarna inom grundutbildningen och de frivilliga försvarsorganisationernas verksamhet. Beträffande de frivilliga försvarsorganisationerna förklarar han sig dela försvarskommitténs uppfattning att förmånssystem och ledighetsregler beträffande frivilligpersonalen samt kvinnors möjligheter att få utbildning och uppgifter inom frivilligorganisationerna bör ses över. Det torde, förklarar försvarsministern, få ankomma på regeringen att närmare fastställa formerna för en sådan översyn.

I motion 2263 (c) understryker motionären att nämnda översyn bör komma till stånd snarast. Hon framför också vissa synpunkter på vilka frågor som bör aktualiseras i utredningsarbetet. Bl. a. pekar hon på att statligt och kommunalt anställd personal har olika möjligheter att utnyttja tjänstledighet för att delta i frivillig utbildning som behövs för att vinna eller behålla kompetens för befattning i totalförsvaret. Hon framhåller de olägenheter som är förenade med att olika ersättningar utgår till deltagare i samma utbildning beroende på vilken kungörelse som ytterst styr verksamheten (jfr FöU 1976/77: 8 s. 7). Hon understryker behovet av förenklingar i administrationen av frivilligpersonalens förmåner.

Utskottet har i det föregående understrukit betydelsen för totalförsvaret av de frivilliga försvarsorganisationernas verksamhet. Enligt utskottets mening är det viktigt att den av försvarskommittén föreslagna utredningen om frivilligpersonalens förmåner m. m. kommer till stånd snarast. Det är angeläget att de frågor som har aktualiserats av motionären kommer att övervägas i detta utredningsarbete. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Utskottet övergår till att behandla motionerna 938 (c) och 1729 (fp. c) som båda har anknytning till värnpliktsutbildningen.

I motion 938 föreslås generösare bestämmelser när det gäller anstånd eller befrielse från värnpliktstjänstgöring för unga bönder med eget jordbruk. Motionären pekar på de ekonomiska problem jordbrukarna möter i samband med värnpliktstjänstgöringen. Vissa jordbrukares stora betydelse för den regionala folkförsörjningen åberopas också som motiv för ändrade bestämmelser.

Utskottet har i olika sammanhang behandlat jordbrukares och andra egenföretagares värnpliktstjänstgöring (FöU 1972: 20, FöU 1973: 2, FöU 1975: 10, FöU 1976/77: 13 s. 64–66, FöU 1980/81: 5). Därvid har utskottet bedömt att lantbrukarnas svårigheter i samband med värnpliktstjänstgöring i stor utsträckning kan minskas inom ramen för gällande bestämmelse och befintliga möjligheter (FöU 1976/77: 13 s. 66). Möjligheten att efter frivilligt åtagande och militär myndighets medgivande krigsplacera värnpliktiga jordbrukare i hemvärnet har bl. a. framhållits i detta sammanhang. Den som har sådan krigsplacering skall enligt 16 § hemvärnskungörelsen inte inkallas till repetitionsutbildning. För att få kvarstå i hemvärnet måste han dock i fredstid fullgöra utbildning under minst 20 timmar varje år (jfr FöU 1973: 2). Utskottet finner inte anledning att frångå vad det tidigare anfört om jordbrukares och andra egenföretagares värnpliktstjänstgöring och förordar att motion 938 avslås.

I motion 1729 hävdar motionärerna bl. a. att föräldraledighet och svårigheter att ordna barn tillsyn borde ge rätt till anstånd med såväl första tjänstgöring som repetitionsutbildning. Utskottet har inhämtat att värnpliktsverket i sina anvisningar och riktlinjer för anståndsärenden har utfärdat föreskrifter som i huvudsak tillgodoser synpunkterna i motion 1729. Motionen bör därför avslås.

Utskottet har i övrigt inte något att erinra med anledning av vad försvarsministern har anfört om värnpliktsutbildningen.

Ekonomiska resurser under perioden 1982/83–1986/87

Försvarsministern förordar att det militära försvaret och civillförsvaret (utom skyddsrum) under försvarsbeslutsperioden 1982/83–1986/87 kompenseras för pris- och lönestegringar med ett nytt priskompensationsystem baserat på en särskilt beräknad försvarsprisindex (FPI). Utskottet – som har behandlat systemet för priskompensation vid åtskilliga tillfällen (bl. a. i FöU 1973: 16 och 1978/79: 23) – tillstyrker att riksdagen bifaller detta förslag, som är grundat på en enhällig rekommendation av försvarskommittén. Av det anförda framgår att utskottet anser att motion 2283 bör avslås såvitt gäller att priskompensation inte skall utgå till det militära försvaret under budgetåret 1982/83 (yrkande 6) eller i övrigt under femårsperioden (yrkande 5).

Utskottet biträder vidare förslaget att möjligheten att överföra outnyttjade medel från ett budgetår till nästa begränsas till 2% av den utgiftsram som inte har utnyttjats fullt ut.

Med utgångspunkt i förslag av regeringspartiernas företrädare i försvarskommittén förordar försvarsministern att planeringsramen för det militära försvaret för perioden 1982/83–1986/87 bestäms till 83 050 milj. kr. i prisläget februari 1981. Det förutsätts att ramen är horisontell utgående från ett basbelopp, tillika utgiftsram, om 16 610 milj. kr. i samma prisläge för budgetåret 1982/83.

Regeringspartiernas företrädare i försvarskommittén föreslog att planeringsramen skulle bestämmas till 83 175 milj. kr. i samma prisläge. Efter tillägg med 233 milj. kr. för kostnaderna för försvarsdepartementet m. m. och avdrag med sammanlagt 358 milj. kr. för vissa omföringar m. m. föreslår regeringen alltså att planeringsramen skall uppgå till 83 050 milj. kr.

Beträffande planeringsram för femårsperioden och utgiftsram för nästa budgetår finns motförslag i partimotionerna 2262 (m) och 2276 (s). De olika förslagen framgår av följande tabell:

	Prop. 102	s	m
Militära försvaret (prisläge febr. 1981)			
– planeringsram 1982/83–1986/87	83 050	82 625	84 900
– utgiftsram 1982/83	16 610	16 525	16 980

I varje partimotion är de föreslagna beloppen för planeringsram och utgiftsram beräknade med hänsyn till den verksamhet under perioden som föreslås i samma motion. Liksom regeringens förslag syftar motionsförslagen till en horisontell planeringsram, dvs. vart och ett av de fyra återstående budgetåren i perioden avses ha lika stor utgiftsram som budgetåret 1982/83 (prisläge februari 1981). Båda motionerna innehåller förslag till medelsanvisningar nästa budgetår under vissa anslag. Förslagen skiljer sig från försvarsministerns anslagsberäkningar. Skillnaderna motsvarar totalt skillnaderna beträffande förslag till utgiftsram för budgetåret.

Utskottet delar den uppfattning som förs fram i partimotionen från socialdemokraterna att både statsfinansiella och samhällsekonomiska skäl talar för återhållsamhet i fråga om resurser för försvarsändamål. En fortsatt stor statlig utlandsupplåning kan komma att medföra problem av säkerhetspolitisk natur. Med beaktande också av att det ter sig helt nödvändigt att öka insatserna inom de civila delarna av totalförsvaret förordar utskottet att planeringsram och utgiftsram för det militära försvaret bestäms i enlighet med förslagen i motion 2276 (s). Utgiftsramen för nästa budgetår bör alltså bestämmas till 16 525 milj. kr. och planeringsramen för femårsperioden till fem gånger detta belopp, 82 625 milj. kr. (prisläge februari 1981). Riksdagen bör under anslagen inom utgiftsramen anvisa medel och lämna beställningsbemyndiganden i enlighet med vad som föreslås i samma motion. Utskottet återkommer till anslagsfrågorna senare i betänkandet.

Utskottets hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

1. beträffande *grundläggande inrikning för det militära försvaret* att riksdagen med bifall till proposition 1981/82:102 och med

- avslag på motion 1981/82: 2276, yrkandena 2 och 6, godkänner den inriktning som föredragande statsrådet har förordat.
2. beträffande *krigsorganisationens utveckling*
    - a. att riksdagen med anledning av proposition 1981/82: 102 och med bifall till motion 1981/82: 2262, yrkande 4, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om riktlinjer för krigsorganisationens utveckling i de femåriga försvarsbesluten, res. 2 (c, fp)
    - b. att riksdagen avslår motion 1981/82: 2283, yrkande 3, om pansarbrigader m. m.,
    - c. att riksdagen med anledning av proposition 1981/82: 102, med res. 3 (c, fp)
avslag på motion 1981/82: 2262, yrkande 5, och med bifall till res. 4 (m)
motion 1981/82: 2276, yrkande 4 i denna del, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört,
    - d. att riksdagen avslår motion 1981/82: 302, yrkandena 1–3, om resurser för ubåtsjakt.
    - e. att riksdagen avslår motionerna 1981/82: 302, yrkande 4, och 1981/82: 532 om helikoptrar i Blekinge för ubåtsjakt,
    - f. att riksdagen avslår motionerna 1981/82: 2200 och 1981/82: 2278 om beställning av ytterligare robotbåtar.
  3. beträffande *den fredstida förmågan att övervaka lundets kust- och havsområden*
    - a. att riksdagen avslår motion 1981/82: 2283, yrkande 4, om utredning m. m.,
    - b. att riksdagen med anledning av proposition 1981/82: 102 samt motionerna 1981/82: 1988 och 1981/82: 2276, yrkande 4 i denna del, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört,
    - c. att riksdagen avslår motion 1981/82: 162 om ett marint hemvärn,
    - d. att riksdagen avslår motion 1981/82: 531 om utredning beträffande frivillig personal,
  4. beträffande *vissa beredskapsfrågor*

att riksdagen med avslag på motionerna 1981/82: 2262, yrkandena 2 och 3, och 1981/82: 2276, yrkande 5, lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anfört.
  5. beträffande *värnpliktsutbildningen*
    - a. att riksdagen antar det vid proposition 1981/82: 102 som bilaga 2.1 fogade förslaget till lag om ändring i värnpliktslagen (1941: 967),
    - b. att riksdagen med anledning av proposition 1981/82: 102 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om en utvärdering av försöken med ändrat utbildningssystem inom flottan.

- c. att riksdagen med anledning av proposition 1981/82:102 och med bifall till motion 1981/82: 2263 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om utredning angående frivilligpersonalens förmåner m. m.,
  - d. att riksdagen i övrigt lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anfört,
  - e. att riksdagen avslår motion 1981/82:938 om värnpliktsutbildningen för unga bönder,
  - f. att riksdagen avslår motion 1981/82:1729 om anstånd med värnpliktsutbildning vid föräldraledighet m. m.,
6. beträffande *ekonomiska resurser under perioden 1982/83–1986/87*
- a. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82:102 samt med avslag på motion 1981/82:2283, yrkandena 5 och 6, godkänner det system för priskompensation som föredragande statsrådet har förordat,
  - b. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82:102 och motion 1981/82:2262, yrkandena 11 och 12, samt med bifall till motion 1981/82:2276, yrkandena 3 och 14, godkänner att verksamheten inom det militära försvaret under perioden 1982/83–1986/87 genomförs inom en planeringsram av 82 625 milj. kr. samt för budgetåret 1982/83 fastställer utgiftsramen för det militära försvaret till 16 525 000 000 kr., allt i prisläget februari 1981,
  - c. att riksdagen i övrigt godkänner vad föredragande statsrådet har förordat.

res. 3 (c. fp)
res. 4 (m)

8. Fredsorganisationen för det militära försvaret m. m.

Regeringen har i totalförsvarspropositionen (bil. 2 s. 51–96)

1. föreslagit riksdagen att godkänna inriktningen och omfattningen av de fortsatta rationaliseringarna inom försvarsmaktens fredsorganisation och de ändringar av denna som föredragande statsrådet har förordat,
2. berett riksdagen tillfälle att ta del av vad föredragande statsrådet har anfört om den personaladministrativa utvecklingen.

Föredragande statsrådet

Överbefälhavaren har i sin programplan redovisat ett stort antal besparingsåtgärder. För perioden 1982/83–1986/87 skall de ge kostnadsminskningar på ca 2 400 milj. kr. och för perioden 1982/83–1991/92 på 7 900 milj. kr. Enligt överbefälhavarens plan skall ca 5 500 milj. kr. av besparingarna för tioårsperioden tas ut genom rationaliseringar m. m. medan ca 2 400

milj. kr. tas ut genom att dra in fredsförband och avveckla mark och byggnader.

Försvarsministern anser att en så stor andel som möjligt av försvarsutgifterna måste disponeras för åtgärder som ger effekt i krigsorganisationen. Den pågående rationaliseringsverksamheten måste därför fortsätta. Möjligheterna till kostnadsminskningar inom fredsorganisationen skall tas till vara till förmån för krigsorganisationens kvalitativa utveckling. Till grund för planeringen bör enligt hans mening i huvudsak ligga den inriktning och omfattning av besparingsarbetet som försvarskommittén har uttalat sig för. Under perioden 1982/83–1986/87 måste besparingarna uppgå till ca 2400 milj. kr.

Försvarsministern anser att överbefälhavarens förslag till åtgärder i allt väsentligt kan ligga till grund för den fortsatta planeringen. Han erinrar dock om det behov av ytterligare besparingar om 800–1000 milj. kr. som bl. a. försvarskommitténs arbetsutskott räknat med. Enligt hans mening (prop. 1981/82: 102 bil. 2 s. 92) bör de i propositionen angivna tidpunkterna för organisationsförändringar ses som riktvärden. Tidpunkterna kan komma att avvika med hänsyn till praktiska förutsättningar. Möjligheter till tidigareläggningar för att påskynda besparingsutfallet bör enligt försvarsministern utnyttjas.

Vad gäller den lägre regionala och lokala nivån erinrar försvarsministern om att såväl överbefälhavaren som försvarskommittén anser att fredsorganisationen måste minskas. För detta talar såväl besparingsskäl som att ett överskott på utbildningsplatser finns redan nu och kommer att öka på 1990-talet. Försvarsministern betonar att det blir nödvändigt att vidta mycket omfattande rationaliseringsåtgärder och personalminskningar även på förband och orter som inte är direkt berörda av de nu aktuella indragningarna. Vidare uttalar försvarsministern om kaserner och utbildningsanordningar

- att tillämpningsnormerna bör anpassas till en stramare ekonomi
- att standarden måste få variera mellan olika förband och olika delar av landet samt
- att lägre standard kan godtas vid förband som har en utpräglat lokal rekrytering av värnpliktiga.

Försvarsministern framhåller vidare att ett stort antal värnpliktiga nu påbörjar sin grundutbildning vid en sen tidpunkt och att detta medför värnpliktssociala nackdelar. Försvarsministern föreslår av detta och arbetsmarknadsmässiga skäl att antalet grundutbildade värnpliktiga under perioden ökas med ca 7000 jämfört med gällande planer. 2500 av dem kallas in budgetåret 1982/83. Belastningen på fredsorganisationen blir, enligt försvarsministern, därigenom mycket stor, något som han anser ger anledning att behålla ett av de till indragning föreslagna arméförbanden (I 3).

Organisationsförändringar inom huvudprogrammen Gemensamma myndigheter m. m. och Operativ ledning m. m.

Antalet anställda inom huvudprogrammet *Gemensamma myndigheter m. m.* är drygt 6800 personer. Försvarsministern anger att till grund för planeringen bör ligga

- överbefälhavarens plan för reducering av personalen med drygt 1 500 till år 1991/92
- krav på ytterligare samordning mellan programmets myndigheter och myndigheter utanför försvaret (utredning av en särskild kommitté)
- att man utreder inriktningen av försvarets provnings- och försöksverksamhet.

Antalet anställda inom huvudprogrammet *Operativ ledning m. m.* är ca 2300 personer. Försvarsministern anger att till grund för planeringen bör ligga

- överbefälhavarens plan för besparingsåtgärder till år 1991/92. Antalet anställda bör dock minska med fler än de knappt 400 som överbefälhavaren föreslagit
- att Bergslagens militär- och civilområde utgår ut organisationen år 1986.

Organisationsförändringar inom arméns fredsorganisation

Försvarsministern föreslår följande åtgärder inom arméns fredsorganisation:

- I Stockholm
  - dras *K 1* in år 1985, varvid försvarsområdesansvaret och *K 1*:s nuvarande utbildningsuppgifter m. m. övertas och inordnas som en del i den nya myndigheten *I //Fo 44*
  - behålls den *beridna högvakten*, varvid en samordning med polisrytteriet eftersträvas
- I Skövde och Karlsborg
  - dras *S 2* i Karlsborg in år 1984 mot bakgrunden av gjorda investeringar och överkapacitet vid signaltrupperna. Vissa resurser behålls och inordnas i *K 3*
  - omlokaliseras *K 3* från Skövde till Karlsborg år 1985 för att kompensera för indragningen av *S 2*
  - övertas *K 3*:s nuvarande anläggningar av *T 2* vars nuvarande mark och byggnader dels övertas av civilförsvaret. dels avvecklas
- I Linköping
  - dras *T 1* in år 1987
  - omlokaliseras *TrängOHS* enligt tidigare riksdagsbeslut till *T 2* i Skövde
- I Jönköping
  - dras *A 6* och *militärområdesverkstaden* in år 1985
  - omlokaliseras *ArtOHS* till *A 9* i Kristinehamn
- I Hässleholm samlokaliseras *T 4* med *P 2* på *P 2*:s nuvarande område år 1987.

Organisationsförändringar inom marinens fredsorganisation

Försvarsministern föreslår följande åtgärder inom marinens fredsorganisation:

- På Norrlandskusten
  - bibehålls grundutbildningen vid *NK/KA 5*
  - utgår *Luleå marina bevakningsområde* (BoLu) ur marinens fredsorganisation och uppgiften övertas av *NK/KA 5*
- I Göteborg
  - begränsas utbildningsverksamheten vid *MKV/KA 4*. Radarutbildning samt viss min-, artilleri- och markstridsutbildning behålls inom ramen för en grundutbildningsbataljon. Den särskilda regementsledningen utgår
  - omlokaliseras *marinens sjukvårdsskola* till Karlskrona utom vad gäller fackutbildningen av läkare som avses samordnas med arméns och flygvapnets motsvarande utbildning
  - omlokaliseras *marinens officershögskola i Göteborg* till Karlskrona, varvid en för marinen gemensam officershögskola organiseras
  - flyttas *Västra värnpliktskontoret (VKV)* i Säve till *MKV/KA 4*:s område på Västerberget
  - avvecklas *Nya Varvet* i största möjliga utsträckning
  - begränsas marinens verksamhet i *Skredsvik*
- I Karlskrona
  - slås *ÖrIBS* och *KÖS* samman till en myndighet
  - avvecklas etablissemnet *Sparre* senast år 1985
- I Stockholm
  - slås *SK* och *KA 1* i Vaxholm samman till en myndighet senast år 1985
  - avvecklas marinens anläggningar i Näsbypark. Verksamheten lokaliseras till Berga örlogsskolor.

Organisationsförändringar inom flygvapnets fredsorganisation

Försvarsministern föreslår följande åtgärder inom flygvapnets fredsorganisation:

- I Linköping dras *F 13 M* in i slutet av 1980-talet i samband med att de transport- och målflygdivisioner som nu finns där utgår eller ombaseras
- I Stockholm avvecklas *F 18* i Tullinge i slutet på 1980-talet. Försvarsministern anmäler vidare
  - att det bör undersökas hur *F 18*:s anläggningar kan användas
  - att bastropparna vid f. d. *F 11* och f. d. *F 12* bör dras in
  - att *tolfte jaktdivisionen* kan komma att lokaliseras till Blekinge flygflottilj.

Försvarsmaktens helikopterresurser

Försvarsministern anmäler att frågan om försvarets helikopterverksamhet f. n. bereds inom regeringskansliet. I denna fråga framhålls bl. a.

- att största möjliga samordning av helikopterverksamheten inom försvarsmakten och gentemot det civila samhället eftersträvas
- att det är av stor betydelse att en bättre utbåtsjaktberedskap kan åstadkommas inom bl. a. milo S
- att en samordning av helikopteromsättningen bör komma till stånd
- att underhållet av helikoptrarna bör samordnas.

Personalfrågor

Försvarsministern anmäler ett stort antal frågor på personalområdet som har ingått i avvägningarna inom fredsorganisationen eller som är under behandling inom regeringskansliet. Bland dessa frågor kan nämnas

- regionalpolitiska hänsyn vid förbandsnedläggelser
- inrättande av en särskild fredsorganisationsdelegation inom regeringskansliet
- personalfrågor vid nedläggning m. m. av förband
- befälstillgångar
- utredning av behov av och kvalitetskrav på yrkesbefäl
- befälsordningen
- jämställdhetsfrågor
- den civila personalens utvecklingsmöjligheter.

Motionerna

1981/82: 161 av Kerstin Anér (fp) och Ylva Annerstedt (fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär prövning av förutsättningarna att använda Granhammars slott som lokaler för Stockholms försvarsområdesstab i samband med dess utlokalisering till Svea Livgarde i Kungsängen.

1981/82: 222 av Bo Lundgren m. fl. (m) vari yrkas att riksdagen beslutar att P 2 och T 4 skall samlokaliseras i Hässleholm på P 2:s kasernområde.

1981/82: 340 av Olle Aulin (m) och Joakim Ollén (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en utredning om försvarets rationaliseringsinstituts fortsatta verksamhet och organisation i enlighet med vad i motionen anförts.

1981/82: 343 av Margot Håkansson (fp) och Karl-Anders Petersson (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen hemställer om lokalisering av sjökrigshögskolan till Karlskrona.

1981/82: 533 av Hans Gustafsson m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen beslutar att den jaktdivision J 35:or som nu finns detacherad till F 18, Tullinge, lokaliseras till F 17, Kallinge, i samband med att skolförbandet F 18 upphör.

1981/82: 1132 av Eric Holmqvist m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som anförts om en sammanslagning av trängförbandet och pansarförbandet i Hässleholm till ett arméförband.

1981/82: 1259 av Karl Leuchovius (m) och Sten Svensson (m) vari yrkas att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförts om inrättandet av en idrottspluton vid garnisonen i Karlsborg.

1981/82: 2180 av Anita Bråkenhielm m. fl. (m) vari yrkas att riksdagen beslutar att vid förändring av artilleriets fredsorganisation A 1 nedläggs i stället för A 6.

1981/82: 2186 av Gunnar Björck i Värmdö (m) vari yrkas att riksdagen beslutar att marinens sjukvårdsskola inte omlokaliseras till Karlskrona utan får kvarstanna i Göteborg.

1981/82: 2192 av Arne Fransson m. fl. (c, fp) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar avslå regeringens förslag om nedläggning av A 6 och militärområdesverkstaden i Jönköping.
2. att riksdagen beslutar avslå regeringens förslag om flyttning av artilleriets officershögskola från Jönköping.

1981/82: 2193 av Olle Grahn (fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen anhåller om att ett centralförråd för arméns specialreservdelar, lokaliserat till Karlsborg, inrättas.

1981/82: 2199 av Holger Bergman (s) och Anita Persson (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts i anslutning till förslaget att bastroppen vid F 11 indras.

1981/82: 2201 av Bernt Ekinge (fp) vari yrkas att riksdagen ger regeringen till känna vad i motionen anförts om lokaliseringen av civilbefälhavar-kansliet inom Östra civilområdet.

1981/82: 2202 av Karl-Eric Norrby m. fl. (c, fp) vari yrkas att riksdagen som sin mening uttalar att Bergslagens militär- och civilområde bibehålls enligt nuvarande indelning.

1981/82: 2210 av Sven Aspling m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger till känna att Bergslagens militär- och civilområde bibehålls intakt i enlighet med nuvarande geografiska indelning.

1981/82: 2213 av Kerstin Ekman m. fl. (fp, c) vari yrkas

1. att riksdagen med avslag på propositionen i denna del beslutar ge regeringen till känna vad i motionen anförts om marinens sjukvårdsskola,
2. att riksdagen med avslag på propositionen beslutar att marinens officershögskola också i fortsättningen skall vara belägen i Göteborg.

1981/82: 2219 av Göthe Knutson m. fl. (m) vari yrkas att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 i denna del beslutar att Bergslagens militär- och civilområde skall bibehållas.

1981/82: 2260 av Ylva Annerstedt (fp) vari yrkas att riksdagen uttalar att östra värnpliktskontoret och marinens värnpliktskontor lokaliseras till Tullinge i anslutning till nedläggningen av F 18.

1981/82: 2262 av Gösta Bohman m. fl. (m) såvitt gäller yrkandena 8–10, nämligen

8. att riksdagen uttalar att det av försvarskommittén uppställda besparingsmålet för fredsorganisationen på minst 7,9 miljarder kronor t. o. m. 1991/92 läggs fast.

9. att riksdagen begär att regeringen snarast föreslår de kompletterande besparingar som, mot bakgrund av regeringens förslag, erfordras för att nå dessa besparingsmål under de bägge programplanperioderna,

10. att riksdagen avvisar regeringens förslag om nedläggning av Bergslagens militär- och civilområden.

1981/82: 2265 av Hans Gustafsson m. fl. (s) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar att sjökrigshögskolan skall lokaliseras till Karlskrona,

2. att riksdagen beslutar att etablissement Sparre skall bibehållas för marinens verksamhet.

1981/82: 2266 av Åke Gustafsson m. fl. (s) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar avslå regeringens förslag om nedläggning av A 6 år 1985,

2. att riksdagen uttalar sig för en skyndsam utredning om den militära byråkratin i syfte att åstadkomma avsevärt större besparingar än de som regeringen föreslår i proposition 1981/82: 102,

3. att riksdagen – om yrkandet under 1, trots de skäl som anförs i motionen, inte bifalls – hos regeringen begär att Jönköpings kommun skall kompenseras med statliga sysselsättningstillfällen.

1981/82: 2267 av Lars Henriksson m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen beslutar att T 1 och F 13 M skall behållas och ingå i försvarets framtida organisation.

1981/82: 2268 av Kurt Hugosson m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen beslutar att i proposition 1981/82: 102 föreslagna åtgärder vid MKV/KA 4 bör revideras så att marinens officershögskola och marinens sjukvårdsskola inte flyttas från Göteborg.

1981/82: 2269 av Karin Israelsson (c) och Åke Polstam (c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att den planerade personalminskningen inom FOA ej skall beröra personal i Umeå och Linköping.

1981/82: 2271 av Björn Körlof (m) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts under punkterna A–C.

1981/82: 2272 av Hans Lindblad (fp) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar att I 3 i Örebro läggs ned,
2. att riksdagen beslutar att P 2 i Hässleholm läggs ned i samband med att annan verksamhet förläggs till kommunen.

3. att riksdagen beslutar att grundutbildning av värnpliktiga för beriden högvakt snarast upphör.

1981/82: 2273 av Ralf Lindström m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen uppdrar åt regeringen att i den aviserade propositionen om decentralisering av offentlig förvaltning särskilt beakta att Karlskrona bör kompenseras för de neddragningar som skett och som planeras av statliga sysselsättningstillfällena.

1981/82: 2275 av Gunnar Oskarson m. fl. (m) vari yrkas att riksdagen beslutar att med ändring av proposition 1981/82: 102 marinens sjukvårdsutbildning och marinens officershögskola bibehåller sin lokalisering i Göteborg.

1981/82: 2276 av Olof Palme m. fl. (s) såvitt gäller yrkandena 7 och 8, nämligen

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om den tidsmässiga inriktningen av utredningsarbetet om de gemensamma myndigheterna m. m.,

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om samordning av försvarsstaben och försvarsgrensstaberna.

1981/82: 2277 av Sten Sture Paterson (m) vari yrkas att riksdagen beslutar att förändringen av kustartilleriets fredsorganisation sker enligt överbefälhavarens förslag vad beträffar KA 4 och KA 5.

1981/82: 2279 av Åke Polstam (c) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar att T 1 bibehålls i Linköping och samlokaliseras med I 4/Fo 41 och A 1 i enlighet med 1978 års riksdagsbeslut,

2. att riksdagen beslutar att, därest punkt 1 icke vinner riksdagens bifall, konsekvenserna av de fredsorganisatoriska förändringarna för trängtrupperna närmare utreds i syfte att säkerställa en effektiv underhållstjänstutbildning inom armén samt att milo Ö:s krav på beredskap och krigsförberedelsarbete på underhållssidan säkerställs.

1981/82: 2280 av Per-Olof Strindberg m. fl. (m) vari yrkas att riksdagen beslutar att ett trängförband med erforderliga resurser för utbildning inom fältsjukhusen m. m. i enlighet med vad i motionen anförts samlokaliseras med I 4/Fo 41 och A 1 i Linköping.

1981/82: 2282 av Olle Svensson (s) och Svante Lundkvist (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen har anförts om avvägningen mellan anställning av egen personal och köp av tjänster inom fortifikationsförvaltningen.

1981/82: 2283 av Lars Werner m. fl. (vpk) såvitt gäller yrkandena 7–9, nämligen

7. att riksdagen hos regeringen begär förslag om sammanslagning av de centrala staberna försvars-, armé-, marin- och flygstaben till en enhet,

8. att riksdagen hos regeringen begär förslag till omorganisation av det militära försvarets högre regionala ledning innebärande att antalet milostaber minskas från sex till fyra enligt motionens förslag,

9. att riksdagen avslår förslaget om förbandsindragningar i fredsorganisationen utom i vad gäller F 13 och F 18.

Utskottet

Bakgrund

Ett särskilt arbetsutskott inom 1978 års försvarskommitté har övervägt och lämnat förslag om fredsorganisationens utveckling mot bakgrund av bl. a. de riktlinjer som försvarskommittén har angett, överbefälhavarens förslag i frågan samt besök och diskussioner vid länsstyrelser, i kommuner och vid militära förband. Arbetsutskottet har redovisat sitt slutliga förslag i rapporten Utvecklingen av försvarets fredsorganisation under 1980-talet (Ds Fö 1981:13).

Försvarskommittén, som har nått en bred enighet om besparingsmålet, konstaterade i sitt slutbetänkande (Ds Fö 1981:14 s. 15) att det på flertalet punkter råder god överensstämmelse mellan arbetsutskottets slutliga förslag till utveckling av försvarets fredsorganisation och överbefälhavarens fredsorganisationsplan. I princip anslöt sig kommittén till arbetsutskottets förslag såvitt gäller omfattningen av och tidpunkterna för strukturförändringar. Kommittén tog dock inte ställning i alla enskildheter utan ansåg det nödvändigt att dels vissa kompletterande utredningar och bedömningar genomfördes, dels förslag från några pågående utredningar inhämtades innan ett konkret handlingsprogram kunde föreläggas riksdagen under våren 1982 för att ingå i försvarsbeslutet.

Besparingsmål

Överbefälhavaren har i sin programplan redovisat besparingsbehov på 2400 milj. kr. för perioden 1982/83–1986/87 och på 7900 milj. kr. för perioden 1982/83–1991/92. Försvarsministern ansluter sig till ett besparingsbehov under den närmaste försvarsbeslutsperioden på 2400 milj. kr. och anser att överbefälhavarens förslag om besparingar på 7900 milj. kr. för tioårsperioden i allt väsentligt skall ligga till grund för den fortsatta

planeringen. För att detta mål skall uppnås krävs dock ytterligare besparingsåtgärder utöver dem som överbefälhavaren föreslagit.

I motion 2262 (m) begärs i yrkandena 8 och 9 *dels* att riksdagen lägger fast besparingsmålet för tioårsperioden på 7 900 milj. kr., *dels* att regeringen snarast föreslår de kompletterande besparingar som behövs för att nå besparingsmålen under fem- och tioårsperioderna.

Alla de besparingsåtgärder som måste vidtas under de närmaste två försvarsbeslutsperioderna är inte nu konkretiserade. Besparingsarbetet är en kontinuerlig process där olika besparingsåtgärder successivt preciseras och genomförs och där man arbetar för att finna nya besparingsområden. Vissa sådana försök och utredningar pågår redan och ytterligare andra föreslås i propositionen.

Enligt utskottets mening är det mot denna bakgrund inte möjligt att nu lägga fast alla besparingsåtgärder som skall vidtas under fem- och tioårsperioderna. Beslut bör tas successivt när beslutsunderlag föreligger. Inte heller är det lämpligt att alltför hårt låsa besparingarna på lång sikt. Inriktningen kan behöva förändras med hänsyn till olika faktorer och dessutom kan det bli aktuellt med besparingsåtgärder som inte nu övervägs. Om detta ankommer det på riksdagen att besluta under senare riksmöten.

Det är emellertid viktigt att besparingsarbetet nu ges en fast inriktning. Utskottet tillstyrker därför att riksdagen godkänner det av försvarsministern förordade besparingsmålet för femårsperioden liksom besparingsmålet och den förordade planeringsinriktningen för tioårsperioden.

Besparingarna är i stort sett av två slag. Rationaliseringar, samordningsåtgärder och andra åtgärder inom fredsdriften skall svara för den största delen av besparingarna. Detta förutsätter en omfattande minskning av antalet anställda. Alla myndigheter berörs. Återstående besparingar skall åstadkommas genom att dra in fredsförband och avveckla mark och byggnader.

Organisationsförändringar inom huvudprogrammen Gemensamma myndigheter m. m. och Operativ ledning m. m.

Antalet anställda inom huvudprogrammen Gemensamma myndigheter m. m. och Operativ ledning m. m. är ca 6 800 resp. 2 300. Överbefälhavaren har föreslagit reduceringar med drygt 1 500 resp. knappt 400 under perioden fram till år 1992/93. Försvarsministern anser att personalen inom dessa huvudprogram skall minskas i större omfattning.

Försvarskommitténs arbetsutskott för fredsorganisationsfrågor pekade på att under senare år ett stort antal utredningar hade resulterat i betydande förändringar av flertalet s. k. gemensamma myndigheter. Sambandet mellan myndigheterna, eventuella omflyttningar av uppgifter eller sammanslagning av myndigheter hade dock, enligt arbetsutskottet, inte ägnats särskilt intresse. En kommitté borde därför tillsättas snarast, menade

arbetsutskottet, för att utreda möjligheterna till samordning och/eller sammanslagning av nuvarande myndigheter. Även möjligheterna till samordning/sammanslagning med likartad verksamhet utom försvaret borde därvid övervägas. Enligt arbetsutskottet borde utredningen drivas så att förslag kan föreligga senast i samband med 1987 års försvarsbeslut.

Försvarsministern anser att en sådan översyn bör göras för att ge underlag inför nästa försvarsbeslut.

Socialdemokraterna menar i sin partimotion 2276 att försvarsministern sänkt den tidsmässiga ambitionsnivån för kommitténs arbete genom att underlag skall tas fram "inför" nästa försvarsbeslut i stället för "senast i samband med" som försvarskommittén anger.

Försvarsutskottet anser i likhet med motionärerna att ambitionsnivån bör vara den som försvarskommittén föreslagit. Motion 2276, yrkande 7, bör därför bifallas.

De centrala myndigheternas organisation berörs även i motionerna 2266 (s) och 340 (m). Motionärerna bakom den förra motionen delar försvarsministerns uppfattning att det är nödvändigt att åstadkomma rejäla besparingar inom försvaret. De anser dock att tyngdpunkten i dessa besparingar i långt större utsträckning bör läggas centralt och yrkar därför på en skyndsamt utredning om den militära byråkratin. I den senare motionen menar motionärerna att flera skäl talar för att statlig rationaliseringsverksamhet hålls samman i ett organ, varför en utredning begärs om försvarets rationaliseringsinstitutets fortsatta verksamhet och organisation.

Enligt utskottets mening tillgodoses motionärerna genom att den ovan nämnda kommittén tillsätts. Någon riksdagens åtgärd i frågan behövs därför inte. Motionerna 340 och 2266, yrkande 2, bör avslås.

Av regionalpolitiska skäl har fortifikationsförvaltningen flyttats till Eskilstuna och delar av försvarets forskningsanstalt till Linköping, Umeå och Karlstad. Rationaliseringsarbetet inom försvarsmakten kan begränsa den sysselsättningseffekt som eftersträvades vid utflyttningarna. I motion 2269 (c) begärs att de planerade personalminskningarna inom försvarets forskningsanstalt inte skall beröra Linköping och Umeå. En närbesläktad fråga tas upp i motion 2282 (s), nämligen att fortifikationsförvaltningen – efter utflyttningen till Eskilstuna – i stor omfattning har ersatt fast anställd personal med utifrån upphandlade konsulttjänster.

Enligt utskottets mening bör man i dessa frågor eftersträva de mest kostnadseffektiva lösningarna. Vad gäller försvarets forskningsanstalt innebär det att personalminskningarna skall ske dels där rationaliseringsmöjligheter finns, dels inom de lägst prioriterade forskningsområdena. Fortifikationsförvaltningen har just påbörjat en översyn av fortifikations- och byggnadsverksamheten, vari bl. a. avvägningen mellan konsulter och fast anställda kommer att belysas. Först därefter torde en sådan avvägning kunna göras.

Av det ovan anförda framgår att motionerna 2269 och 2282 bör avslås.

Utskottet vill dock påminna om att syftet med utlokaliseringarna var att ge sysselsättning i de berörda orterna. Om det visar sig att rationaliseringsarbetet inom försvarets forskningsanstalt kommer att slå oproportionerligt hårt mot utflyttningsorterna bör man överväga om annan verksamhet vid myndigheten kan lokaliseras dit. Fortifikationsförvaltningens ökade användning av konsulttjänster torde delvis bero på förluster av personal vid utlokaliseringen till Eskilstuna. Enligt utskottets mening bör det på sikt vara möjligt att ersätta sådana konsulttjänster med fast anställd personal. Fortifikationsförvaltningen bör – i den mån konsulter måste anlitas – eftersträva en lokal upphandling av konsulttjänster för lokalt anknutna arbetsuppgifter. I sysselsättningsvaga regioner är sådan upphandling av stort värde.

Såväl socialdemokraterna som vänsterpartiet kommunisterna begär i sina partimotioner (2276 resp. 2283) en sammanslagning av försvarsstaben och försvarsgrensstaberna till en gemensam myndighet. Socialdemokraterna anser att en lekmannastyrelse bör inrättas vid denna integrerade myndighet liksom vid de övriga centrala myndigheter där sådana saknas.

Försvarskommitténs arbetsutskott behandlade frågan om en integrering av de centrala staberna. Mot bakgrunden av att dessa staber samlokalisades och omorganiserades den 1 juli 1981 och därvid minskade personalen med ca 500 personer ansåg sig arbetsutskottet inte ha underlag för att pröva frågan om en enstablösning. Detta borde i stället, enligt arbetsutskottet, anstå tills den nya organisationen funnit lämpliga arbetsformer och vunnit stadga. De socialdemokratiska ledamöterna i kommittén reserverade sig.

Utskottet anser i likhet med försvarskommittén att frågan om sammanslagning av de centrala staberna bör vila åtminstone tills den nyligen införda organisationen kunnat utvärderas, varför motionerna 2283, yrkande 7, och 2276, yrkande 8, bör avslås.

Våren 1978 behandlade riksdagen, med anledning av proposition 1977/78: 63, frågan om lekmannainflytande inom försvarsmaktens centrala ledning (FöU 1977/78: 9). I propositionen hade försvarsministern föreslagit att en för överbefälhavaren och försvarsgrenscheferna gemensam rådgivande nämnd skulle inrättas. Bl. a. med hänvisning till gällande beslutsförhållanden beslöt riksdagen i enlighet därmed. Motioner om inrättande av en lekmannastyrelse avlogs. Riksdagen har även behandlat frågan om lekmannastyrelser för de centrala myndigheter och skolor inom försvarsmakten som inte har sådana (FöU 1979/80: 13). Utskottet ansåg att det fanns goda skäl att se över för vilka ytterligare centrala myndigheter och skolor ett lekmannainflytande borde införas, men att det borde ankomma på regeringen att låta göra denna översyn och därefter lämna förslag till riksdagen. Utskottet vidhåller sitt tidigare ställningstagande i frågan. Lekmannainflytande på den regionala och lokala nivån i försvarsmakten behandlar utskottet i avsnittet om lekmannainflytande i försvaret.

Försvarsministern föreslår, i likhet med försvarskommittén, att Bergslagens militär- och civilområde dras in år 1986. Detta skulle ge besparingar på ca 40 milj. kr. fram till år 1992. Han bedömer att det inte uppkommer några avgörande negativa operativa konsekvenser av denna åtgärd. Denna fråga berörs av yrkanden i motionerna 2202 (c, fp), 2210 (s), 2219 (m), 2262 (m) och 2283 (vpk).

Riksdagen fattade år 1980, på förslag i proposition 1979/80:135 om organisation av totalförsvarets högre regionala ledning m. m., beslut om att indelningen av landet i sex militär- och civilområden skulle behållas (FöU 1979/80:15). Sedan dess har kraven på besparingar ökat men också kraven på insatsberedskap m. m.

Enligt överbefälhavaren medför en nedläggning av Bergslagens militär- och civilområde en minskad förmåga att möta olika säkerhetspolitiska och operativa utvecklingar samt en minskad uthållighet i ledningssystemet.

Med en nedläggning av Bergslagens militär- och civilområden följer omflyttningar av uppgifter till militär- och civilbefälhavarorganisationerna i de tre angränsande områdena. Detta fordrar förstärkning av dessa organisationer. Därutöver kommer kostnader för omflyttningen och sänkt effekt under omställningsperioden. En nedläggning skulle dessutom ytterligare förvärra det redan nu mycket besvärliga sysselsättningsläget i Värmlands län. Lokaliseringen till länet av en ny nämnd för vapenfriverksamheten och av artilleriets officershögskola ger endast en mindre kompensation för detta bortfall.

Utskottet finner, med hänsyn till de olägenheter som har redovisats, att de beräknade besparingarna inte motsvarar nackdelarna av olika slag som ett nedläggningsbeslut skulle medföra. Utskottet förordar därför att riksdagen ställer sig positiv till motionsyrkandena att Bergslagens militär- och civilområde behålls. Yrkandet i motion 2283 (vpk) om en reducering av antalet militärområden till fyra bör avslås.

Utskottet räknar med att artilleriofficershögskolan skall kunna flyttas till Kristinehamn i enlighet med förslaget i propositionen.

Antalet militär- och civilområden kan liksom andra organisationsfrågor tas upp i samband med fortsatta besparingssträvanden, t. ex. inför ett kommande försvarsbeslut.

Utskottet behandlar i detta sammanhang frågan om en flyttning av civilbefälhavarens i östra militärområdet kansli från Stockholm till Strängnäs. Detta föreslås i motion 2201 (fp). Motivet är bl. a. att samarbetet med militärområdesstaben skulle förbättras.

Såväl försvarsutskottet (FöU 1979/80:15) som civilutskottet (CU 1979/80:7y och CU 1980/81:24) har tidigare avstyrkt bifall till förslag om flyttning av civilbefälhavarkansliet. Civilbefälhavarkansliet har ett stort antal kontakter med myndigheter m. m. i Stockholm. Försvarsutskottet anser att civilbefälhavarkansliet, av praktiska skäl, även fortsättningsvis bör ligga i Stockholm. Motion 2201 bör avslås.

Besparingar på lokal och lägre regional nivå

Besparingarna på den lokala och lägre regionala nivån motiveras av försvarsministern med att planerade rationaliseringar m. m. inte räcker till för att skapa ekonomiskt utrymme för att upprätthålla beredskap, anskaffa materiel och utbilda personal i önskvärd omfattning. Genom överskottet på utbildningsplatser för värnpliktiga finns utrymme att reducera fredsorganisationen, varvid förband, mark, byggnader m. m. som blir överflödiga kan avvecklas. De kostnadsminskningar som därigenom kan uppnås har beräknats till ca 2 400 milj. kr. för perioden 1982/83–1991/92. Försvarsministern redovisar vidare, att mycket omfattande rationaliseringar och personalminskningar kommer att vidtas även på förband och orter som inte direkt berörs av nu aktuella indragningar, att en fortsatt anpassning av fredsorganisationen torde bli nödvändig under 1990-talet och att de förbandsindragningar som då erfordras bör fastställas i nästa försvarsbeslut.

Utskottet anser i likhet med försvarsministern att resurser måste omfördelas även från de lokala och lägre regionala delarna av fredsorganisationen till krigsorganisationen. Utskottet godkänner i huvudsak de organisationsförändringar som försvarsministern föreslår i propositionen. I några fall har utskottet annorlunda mening, vilket framgår av det följande.

Mot denna bakgrund avstyrker utskottet bifall till vänsterpartiet kommunisternas yrkande i motion 2283 att endast vissa förbandsindragningar på lokal nivå skall genomföras.

Som tidigare har nämnts kommer en fortsatt anpassning av fredsorganisationen att bli nödvändig i början av 1990-talet. I motion 2271 (m) begärs att inriktningen av utredningsarbetet rörande arméns fredsorganisation, inför 1987 års försvarsbeslut, skall innehålla följande grundstenar:

- Ett för produktion och omsättning av krigsorganisationens brigader erforderligt antal brigadproducerande infanteri- och pansarregementen behålls och ges ett ökat totalt "brigadutbildningsansvar".
- Samlokalisering eller nära samverkan av specialtruppslagets utbildning i brigadförband med dessa regementen eftersträvas.
- Arméns krigsförband ges en naturlig och förankrad roll i fredsutbildningssystemet.

De principer som motionären anger, om en stomme av brigadproducerande förband, hör till grunderna för den fortsatta planeringen av fredsorganisationens utveckling. I underlaget för 1982 års försvarsbeslut har många andra bedömningsgrunder också vägts in. På liknande sätt torde det bli även i fortsättningen. Vilken tyngd varje faktor bör ha kan av naturliga skäl inte överblickas nu. Det är därför inte lämpligt att göra så bestämda uttalanden som motionären förordar.

I motion 2271 föreslås också åtgärder för att ytterligare förankra krigsorganisationens förband hos befolkningen. Utskottet delar motionärens uppfattning om vikten av att allmänheten är medveten om krigsorganisatio-

nens betydelse och att krigsplacerad personal känner samhörighet med sitt förband även mellan utbildningstillfällena. Vissa åtgärder på detta område faller inom den allmänna försvarsinformationen medan andra bör riktas särskilt mot varje krigsförbands personal. Utskottet vill i sammanhanget framhålla repetitionsutbildningens betydelse och vikten av att den sker i den omfattning som de krigsplacerade har informerats om och väntar sig. Någon framställning till regeringen med anledning av motionen är inte påkallad.

I det föregående har redovisats att ett ökat antal värnpliktiga kommer att grundutbildas under 1980-talet av främst värnpliktssociala och arbetsmarknadspolitiska skäl. Enligt försvarsministern bör denna ökade grundutbildning företrädesvis ske vid infanteriförbanden i Mellansverige. Han förordar därför, till skillnad från vad överbefälhavaren och försvarskommitténs arbetsutskott för fredsorganisationsfrågor har föreslagit, att I 3 i Örebro behålls i fredsorganisationen.

Utskottet anser att ökningen av grundutbildningen medför både värnpliktssociala och arbetsmarknadsmässiga fördelar och ansluter sig därför till försvarsministerns mening att I 3 bör behållas. Motion 2272 i denna del bör avslås.

Organisationsförändringar inom armén

Försvarsministern förordar att K 1 i *Stockholm* dras in år 1985 och att försvarsområdesansvaret (Fo 44) och K 1:s nuvarande utbildningsuppgifter m. m. övertas och inordnas som en del i den nya myndigheten I 1/Fo 44. Riksdagen bör besluta enligt förslaget.

Vidare förordar försvarsministern att den beridna högvakten behålls i *Stockholm*, varvid en samordning med polisrytteriet eftersträvas. Någon särskild utbildningsmyndighet för denna verksamhet är inte nödvändig. I motion 2272 (fp) föreslås att grundutbildningen av värnpliktiga för beriden högvakt snarast upphör. Eftersom försvarsmakten inte behöver ridutbildad personal anser motionären att ridutbildning inte bör förekomma. Utskottet anser att den beridna högvakten är ett traditionellt och uppskattat inslag i *Stockholm*. I likhet med försvarsministern anser utskottet att den beridna högvakten bör behållas. Motion 2272 bör avslås i denna del.

Staben för *Stockholms* försvarsområde flyttar till I 1 i *Kungsängen* när K 1 dras in. I anslutning till det befintliga stabshuset på I 1 avser man att bygga nya lokaler för staben. Som alternativ till denna nybyggnad har diskuterats en renovering av det närbelägna *Granhammars* slott. Slottet har stått tomt sedan år 1964 och har börjat förfalla. Beslut om rivning av slottet fattades år 1980. Riksantikvarieämbetet anser att slottet är värt att bevara. Enligt de beräkningar som gjorts kan inte hela försvarsområdesstaben rymmas i slottet varför en renovering måste kompletteras med en mindre nybyggnad. De två alternativen, rivning och nybyggnad eller renovering och mindre nybyggnad, har kostnadsberäknats av fortifikationsför-

valtningen till 8 milj. kr. resp. 12–14 milj. kr. Mot bakgrund av de betydande merkostnader som ett bevarande skulle medföra har försvarsministern som svar på en fråga i riksdagen (1981/82:154) i december 1981 angett att rivningsbeslutet från 1980 bör bestå. Försvarsutskottet är av samma uppfattning. Motion 161 bör avslås.

Försvarsministerns förslag medför stora organisatoriska förändringar i *Karlsborgs* garnison. Motionärerna bakom motionerna 1259 (m) och 2193 (fp) föreslår ytterligare några åtgärder. I den förra motionen föreslås att en idrottspluton inrättas i Karlsborg. Enligt vad utskottet har inhämtat finns dock inget ytterligare kasernutrymme för en sådan pluton när K 3 flyttat till Karlsborg och dessutom är instruktörsfrågan svårlöst. Motion 1259 bör avslås.

I motion 2193 (fp) föreslås att ett centralförråd för arméns specialreservdelar inrättas i Karlsborg. Frågan om behovet av ett centralt förråd för arméns specialreservdelar övervägs av 1980 års underhållsutredning (U 80). Slutbetänkande planeras till sommaren 1982. Utskottet anser att underhållsutredningens översyn bör avvaktas innan ställning tas till ett eventuellt centralförråd och var detta skall ligga. Motion 2193 bör avslås.

Riksdagen har tidigare beslutat att T 1 i *Linköping* samlokaliseras med I 4/Fo 41 och A 1 (prop. 1977/78:65, FöU 11, rskr 173) samt att Träng OHS skall flytta till Skövde (prop. 1974:135, FöU 34, rskr 392). Försvarsministern förordar att riksdagens beslut ändras så att T 1 dras in år 1987 varvid beslutet om TrängOHS fullföljs.

Nedläggningen av T 1 behandlas i tre motioner, nämligen 2267 (s), 2279 (c) och 2280 (m). I motionerna yrkas att T 1 får vara kvar i Linköping och att förbandet samlokaliseras med I 4/Fo 41 och A 1 i enlighet med 1978 års riksdagsbeslut. Motionärerna redovisar ekonomiska beräkningar som visar att besparingarna blir avsevärt större om T 2 i Skövde läggs ned i stället för T 1. Vidare pekar man på betydande olägenheter som uppstår för krigssjukvården om samarbetet mellan T 1 och regionsjukhuset i Linköping avbryts. Slutligen begärs i motion 2279 att vissa utredningar m. m. genomförs om riksdagen beslutar lägga ned T 1.

Utskottet förutsätter att överbefälhavaren och regeringen noga har övervägt – förutom de ekonomiska aspekterna – konsekvenserna i de avseenden som motion 2279 särskilt behandlar. Någon utredning därav anser utskottet inte vara påkallad.

Överbefälhavaren planerar att låta viss utbildning vid T 1 vara kvar i Linköping, inordnad i I 4/Fo 41. Hit hör särskild utbildning rörande fält-sjukhus. Samarbetet med regionsjukhuset kan därför behållas.

Utskottet anser att fredsorganisationsförändringarna i Linköping, Skövde och Karlsborg måste ses i ett sammanhang. Med hänsyn till att de senare orterna är mer beroende av sina förband än vad Linköping är, anser utskottet att de minsta olägenheterna uppstår vid en nedläggning av T 1. Ifrågasvarande motionsyrkanden bör avslås och propositionsförslaget bifallas.

Överbefälhavaren har föreslagit att A 6 och militärområdesverkstaden i *Jönköping* läggs ned och att ArtOHS omlokaliseras till Linköping. Försvarskommitténs arbetsutskott för fredsorganisationsfrågor anslöt sig till förslaget vad gäller A 6 men ansåg att ArtOHS främst av regionalpolitiska skäl borde flyttas till A 9 i Kristinehamn. Försvarsministern förordar att arbetsutskottets förslag genomförs år 1985.

Organisationsförändringen i Jönköping behandlas i tre motioner. I motion 2180 (m) begärs att A 1 läggs ned i stället för A 6. I motion 2192 (c, fp) begärs att A 6 och militärområdesverkstaden samt ArtOHS bibehålls i Jönköping. Slutligen begärs i motion 2266 avslag på förslaget om nedläggning av A 6 samt kompensation med statliga sysselsättningstillfällen om så inte blir fallet. I motion 2266 redovisas en utredning som de fackliga organisationerna har låtit göra om de samhällsekonomiska följderna av en nedläggning av A 6. Härav framgår att en nedläggning innebär att 445 arbetstillfällen försvinner i Jönköping. Nedläggningen anses inte vara samhällsekonomiskt lönsam.

Som utskottet tidigare anfört måste förbandsnedläggningar ses i ett större sammanhang. Om A 6 bibehålls måste A 1 i Linköping läggas ner. Det blir då inte möjligt att avveckla T 1, vilket medför nedläggning av T 2 i Skövde. Utskottet bedömer att en sådan nedläggning vore regionalpolitiskt mer olycklig än att avveckla A 6 m. m. i Jönköping.

Arbetsmarknadsutskottet uttalar i sitt yttrande (AU 1981/82: 2 y) att några särskilda utfästelser om ny statlig sysselsättning inte bör göras med anledning av planerade förbandsnedläggelser. Försvarsutskottet instämmer i arbetsmarknadsutskottets ställningstagande i denna fråga.

Av vad ovan sagts framgår att utskottet avstyrker bifall till motionerna i här aktuella delar. Propositionsförslaget bör bifallas.

Försvarsministern föreslår slutligen, vad gäller arméns fredsorganisation, att T 4 och P 2 i *Hässleholm* samlokaliseras på P 2:s nuvarande område år 1987. Från den allmänna motionstiden finns två motioner, nämligen 222 (m) och 1132 (s) i vilka en sådan samlokalisering föreslås. Motionsyrkandena sammanfaller med vad försvarsministern förordar och bör bifallas.

I stället för att samlokalisera P 2 och T 4 anser motionären bakom motion 2272 (fp) att en rationellare utbildningsorganisation erhålls om P 2 läggs ned och stridsfordonsutbildningen förs över till P 7 i Revinge. Utskottet förordar den av överbefälhavaren och försvarsministern föreslagna samlokaliseringen av P 2 och T 4. Motion 2272, yrkande 2, bör avslås.

Organisationsförändringar inom marinen

Överbefälhavaren har föreslagit att grundutbildningen vid NK/KA 5 i Härnösand skall upphöra. Försvarskommitténs arbetsutskott för fredsorganisationsfrågor kunde inte biträda detta förslag utan föreslog i stället betydande reduceringar av marinens verksamhet i Göteborg. Försvarsmi-

nistern förordar i enlighet med arbetsutskottets förslag att grundutbildningen behålls vid NK/KA 5 samt att Luleå marina bevakningsområde (BoLu) utgår ur marinens fredsorganisation och att denna uppgift övertas av NK/KA 5. Utbildningsverksamheten vid MKV/KA 4 i Göteborg begränsas, stabs- och förvaltningsverksamheten minskas, kustartilleriets officershögskola och delar av marinens sjukvårdsutbildning omlokaliseras till Karlskrona. Vidare föreslås att Västra värnpliktskontoret i Säve flyttas till MKV/KA 4:s område på Västerberget, att Nya Varvet avvecklas i största möjliga utsträckning samt att marinens verksamhet i Skredsvik begränsas.

I motion 2277 ifrågasätts om regionalpolitiska hänsyn ensamt skall få styra utformningen av landets försvar. Motionären anser att bevarandet av KA 5 med åtföljande reduceringar i Göteborgsområdet ger mindre besparingar och stora nackdelar från försvarssynpunkt.

Försvarsutskottet är införstått med att reduceringarna på Västkusten negativt påverkar beredskapen i fred. Denna nackdel måste dock vägas mot de operativa och sysselsättningsmässiga fördelar på Norrlands- och Sydskusten som uppnås med den föreslagna lösningen. Utskottet bedömer att den avvägning som gjorts i propositionen i stort är riktig. Motion 2277 bör avslås.

Den föreslagna omlokaliseringen till Karlskrona av marinens officershögskola i Göteborg avstyrks i motionerna 2213 (c. fp), 2268 (s) och 2275 (m). Genom flyttningen av officershögskolan möjliggörs dock en samordning av såväl flottans som kustartilleriets grundläggande officersutbildning, något som utskottet bedömer vara rationellt. Utskottet tillsyrker förslaget. Motionsyrkandena bör avslås.

Vid marinens sjukvårdsskola i Göteborg utbildas f. n. såväl läkare som sjukvårdare. Skolan anses fungera bra och har ett gott samarbete med Sahlgrenska sjukhuset. Fackutbildningen för läkare är tänkt att samordnas med arméns och flygvapnet motsvarande utbildning i en för försvaret gemensam medicinfackskola. Framst av regionalpolitiska skäl samt för att ge utrymme åt Västra värnpliktskontoret föreslås att den kvarvarande utbildningen omlokaliseras till Karlskrona. Enligt vad utskottet inhämtat medför en flyttning av skolan betydande olägenheter.

Utredningen om sjukvården i krig (USIK) avser att lägga fram sitt slutbetänkande sommaren 1982. Försvarsmaktens sjukvårdsutbildning kan komma att beröras av USIK:s förslag. I de motioner, 2186 (m), 2213 (c. fp), 2268 (s) och 2275 (m), som avstyrker en flyttning av marinens sjukvårdsskola har man utöver att peka på de ovan anförda olägenheterna också begärt att beslut om flyttningen får avstå i avvaktan på USIK:s pågående arbete.

Utskottet anser att försvarsmakten inte kan göra några besparingar av betydelse genom att flytta de kvarvarande delarna av marinens sjukvårdsskola till Karlskrona. I stället uppkommer betydande olägenheter för utbildningen. En flyttning skulle under dessa förutsättningar främst bli en

regionalpolitisk åtgärd. Utskottet anser mot denna bakgrund att ett beslut om flyttning bör anstå tills konsekvenserna av USIK:s förslag kan överblickas. Riksdagen bör som sin mening ge regeringen till känna vad utskottet nu har anfört.

Inom garnisonen i *Karlskrona* föreslår försvarsministern att ÖrlBS och KÖS slås samman till en myndighet samt att etablissemetet Sparre avvecklas senast år 1985.

I flottans tilltänkta nya utbildningssystem kommer de värnpliktiga att utbildas på fartygen i större omfattning. Behovet av utbildningsanläggningar i land minskar. Härigenom anses möjligt att avveckla Sparre. Utskottet har i avsnittet om det militära försvarets fortsatta utveckling förordat att regeringen låter ytterligare utvärdera försöken med flottans värnpliktsutbildning. Utskottet anser att riksdagsbeslut om avveckling av Sparre bör anstå tills man har fått resultat av den förordade utvärderingen. Regeringen bör snarast återkomma till riksdagen angående användningen av etablissemet Sparre.

Vad utskottet nu har anfört med anledning av motion 2265 (s) bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

I samma motion samt i motion 343 (c, fp) begärs att sjökrigsskolan skall lokaliseras till Karlskrona. Chefen för marinen, överbefälhavaren, försvarskommittén och försvarsministern förordar en lokalisering till Berga där det finns lämpliga utbildningsanordningar. Merkostnaderna för en lokalisering till Karlskrona har beräknats till 10 milj. kr. Utskottet anser liksom försvarsministern att sjökrigsskolan bör lokaliseras till Berga. Motionerna 343 och 2265, yrkande 1, bör avslås.

Mot bakgrund av de stora sysselsättningsproblemen som finns i Blekinge begärs i motion 2273 (s) att riksdagen skall uppdra åt regeringen att beträffande decentralisering av offentlig förvaltning särskilt beakta att Karlskrona bör kompenseras för de neddragningar av statliga sysselsättningstillfällen som skett och som planeras.

Arbetsmarknadsutskottet har i sitt yttrande AU 1981/82: 2 y anfört att några särskilda utfästelser om ny statlig sysselsättning inte bör göras med anledning av planerade förbandsnedläggelser. Vidare har arbetsmarknadsutskottet erinrat om att riksdagen tidigare uttalat sig för att bl. a. sydöstra Sverige bör komma i fråga vid en decentralisering av statlig verksamhet. Arbetsmarknadsutskottet anser därför att yrkandet i motion 2273 kan anses vara tillgodosett och att någon åtgärd med anledning av yrkandet inte är påkallad. Försvarsutskottet instämmer i arbetsmarknadsutskottets ställningstagande. Motion 2273 bör avslås.

Organisationsförändringar inom flygvapnet

Beträffande flygvapnets fredsorganisation föreslår försvarsministern att F 13 M i Malmslätt och F 18 i Tullinge avvecklas i slutet av 1980-talet samt att bastropparna vid f. d. F 11 och f. d. F 12 dras in.

Anledningen till att F 13 M skall dras in är att de transport- och målflygdivisioner som nu finns där utgår eller ombaseras. Indragningen innebär inte att flygfältet avvecklas. Överbefälhavaren planerar f. n. att lokalisera arméns nya helikopterförband till Malmslätt i slutet av 1980-talet.

Försvarsutskottet tillstyrker av försvarsministern föreslagna åtgärder inom flygvapnets fredsorganisation. Förslaget i motion 2267 (s) att F 13 M skall behållas bör avslås.

Frågan om hur F 18:s anläggningar skall utnyttjas behandlas i motion 2260 (fp). I denna begärs att Östra värnpliktskontoret och marinens värnpliktskontor lokaliseras till Tullinge i anslutning till nedläggningen av F 18.

Utskottet anser att det bör undersökas hur anläggningarna i Tullinge bör användas. En förutsättning för att behålla dem för det militära försvaret är att en tillräcklig nyttjandegrad åstadkoms. Värnpliktskontoren kan inte själva bära driftkostnaderna. Frågan är alltså beroende av om annan militär eller civil verksamhet kan lokaliseras dit. Motionen bör avslås.

Flygvapnet avser att avveckla f. d. F 11 på Skavsta i och med att bastroppen dras in. I motion 2199 (s) begärs att försvarsmakten hjälper Nyköpings och Oxelösunds kommuner att starta civil flygverksamhet på Skavsta bl. a. genom att flytta dit arméflygskolan från Brandholmens flygplats.

Enligt överbefälhavarens planering skall arméflygskolan flytta till Malmslätt senast år 1988. Han föreslår vidare att ytterligare ett förband med helikoptrar sätts upp inom armén under senare delen av 1980-talet. Därvid förutsätter ÖB att arméflygskolan bör upphöra i den form den nu har och ingå i det nya helikopterförbandet.

Utskottet anser i likhet med försvarskommittén och chefen för försvarsdepartementet att ett ställningstagande till arméflygskolans flyttning bör anstå. Det är inte rimligt med ytterligare en flyttning under 1980-talet. Motionen bör avslås.

Försvarsministern informerar om att den tolfte jaktdivisionen kan komma att lokaliseras till Blekinge flygflottilj. En begäran om en sådan flyttning finns i motion 533 (s). Då begäran i motionen tillgodoses genom den planeringsinriktning som nu gäller, anser utskottet att det inte finns behov av någon framställning från riksdagen. Motionen bör avslås.

Besparingar inom fredsorganisationen

Överbefälhavarens förslag till krigsorganisation förutsatte vissa besparingar bl. a. inom fredsorganisationen. I propositionen föreslås avvikelser från överbefälhavarens besparingsmål enligt följande tabell:

Kostnadsförändringar i proposition 102 jämfört med överbefälhavarens fredsorganisationsplan (FOP)

	milj.kr.
Kostnadsminskningar enligt ÖB:s FOP 1982/92	7 910
<i>Avvikelser i prop. 102</i>	
I3 och beriden högvakt kvar	- 240
Milo B utgår	+ 40
Kvarvarande kostnadsminskningar	7 710

De ekonomiska konsekvenserna av försvarsutskottets förslag till riksdagen framgår av följande tabell:

Utskottets förslag jämfört med proposition 102

	milj.kr.
Kostnadsminskningar enligt proposition 102	7 710
<i>Avvikelser i utskottets förslag</i>	
Milo B kvar	- 40
Marinens sjukvårdsskola ¹	
Etablissemnet Sparre ²	
Kvarvarande kostnadsminskningar	7 670

¹ Kvar i avvaktan på USIK. Medför enligt utskottet inga kostnadsökningar.

² Inget beslut nu. Regeringen bör återkomma i frågan. Medför enligt utskottet inga kostnadsökningar.

Personalfrågor

Försvarsministern har uttalat sig om vissa personaladministrativa frågor m. m. Bland dessa kan nämnas åtgärder i samband med förbandsnedläggningar och frågor om befälstillgångar, utredning om yrkesbefäl, befälsordningen, jämställdhetsfrågor och den civila personalens utvecklingsmöjligheter.

Utskottet har inte något att anföra med anledning av redovisningen och föreslår att riksdagen lämnar utan erinran vad försvarsministern har anfört.

Utskottets hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

1. beträffande *besparingsmål*
att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102, med anledning av motion 1981/82: 2262, yrkande 8, samt med avslag på motion 1981/82: 2262, yrkande 9, godkänner vad föredragande statsrådet har förordat.
2. beträffande *organisationsförändringar inom huvudprogrammen Gemensamma myndigheter m. m. och Operativ ledning m. m.*
a. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 bifaller motion 1981/82: 2276, yrkande 7, om utredningsarbetet angående gemensamma myndigheter,

- b. att riksdagen avslår motion 1981/82: 2266, yrkande 2, om tyngdpunkten i utredningar angående ytterligare besparingar,
  - c. att riksdagen avslår motion 1981/82: 340 om försvarets rationaliseringsinstitut m. m.,
  - d. att riksdagen avslår motion 1981/82: 2269 om personalminskningar inom försvarets forskningsanstalt,
  - e. att riksdagen avslår motion 1981/82: 2282 om konsultanvändningen inom fortifikationsförvaltningen,
  - f. att riksdagen avslår motionerna 1981/82: 2276, yrkande 8, och 1981/82: 2283, yrkande 7, om sammanslagning av försvarsstaben och försvarsgrensstaberna,
  - g. att riksdagen avslår motion 1981/82: 2283, yrkande 8, om minskning av antalet militärområden till fyra,
  - h. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 samt med bifall till motionerna 1981/82: 2202, 1981/82: 2210, 1981/82: 2219 och 1981/82: 2262, yrkande 10, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om bibehållande av Bergslagens militär- och civilområde,
  - i. att riksdagen avslår motion 1981/82: 2201 om lokaliseringen av civilbefälhavarkansliet i Östra civilområdet,
3. *beträffande besparingar på lokal och lägre regional nivå*
- a. att riksdagen avslår motion 1981/82: 2283, yrkande 9, om bibehållande av förband i fredsorganisationen,
  - b. att riksdagen avslår motion 1981/82: 2271 om inriktning av arbetet rörande arméns fredsorganisation inför 1987 års försvarsbeslut,
  - c. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motion 1981/82: 2272, yrkande 1, godkänner vad föredragande statsrådet har förordat om bibehållande av I 3,
4. *beträffande organisationsförändringar inom armén*
- a. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motion 1981/82: 2272, yrkande 3, godkänner vad föredragande statsrådet har förordat om värnpliktsutbildning för beriden högvakt,
  - b. att riksdagen avslår motion 1981/82: 161 om användning av Granhammars slott,
  - c. att riksdagen avslår motion 1981/82: 1259 om en idrottspluton i Karlsborg,
  - d. att riksdagen avslår motion 1981/82: 2193 om inrättande av ett centralförråd i Karlsborg,
  - e. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 samt med avslag på motionerna 1981/82: 2267 i denna del, 1981/82: 2279, yrkande 1, och 1981/82: 2280 godkänner vad föredragande statsrådet har förordat om nedläggning av T 1,

- f. att riksdagen avslår motion 1981/82: 2279, yrkande 2, om utredning angående underhållstjänsten inom armén m. m.,
- g. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 samt med avslag på motionerna 1981/82: 2180, 1981/82: 2192 och 1981/82: 2266, yrkandena 1 och 3, godkänner vad föredragande statsrådet har förordat om nedläggning av A 6 m. m.,
- h. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 222, med anledning av motion 1981/82: 1132 och med avslag på motion 1981/82: 2272, yrkande 2, godkänner vad föredragande statsrådet har förordat om samlokalisering av P 2 och T 4.
5. beträffande *organisationsförändringar inom marinen*
- a. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motion 1981/82: 2277 godkänner vad föredragande statsrådet har förordat om inriktningen,
- b. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 samt med avslag på motionerna 1981/82: 2213, yrkande 2, 1981/82: 2268, i denna del, och 1981/82: 2275, i denna del, godkänner vad föredragande statsrådet har förordat om lokaliseringen av marinens officershögskola i Göteborg,
- c. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102, med bifall till motion 1981/82: 2213, yrkande 1, samt med anledning av motionerna 1981/82: 2186, 1981/82: 2268 i denna del och 1981/82: 2275 i denna del som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om lokaliseringen av marinens sjukvårdsskola,
- d. att riksdagen med anledning av proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 2265, yrkande 2, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om etablissement Sparre,
- e. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 samt med avslag på motionerna 1981/82: 343 och 1981/82: 2265, yrkande 1, godkänner vad föredragande statsrådet har förordat om lokaliseringen av sjökrigsskolan,
- f. att riksdagen avslår motion 1981/82: 2273 om kompensation till Karlskrona kommun,
6. beträffande *organisationsförändringar inom flygvapnet*
- a. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motion 1981/82: 2267 i denna del godkänner vad föredragande statsrådet har förordat om nedläggning av F 13 M,
- b. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motion 1981/82: 2260 godkänner vad föredragande statsrådet har förordat om F 18:s anläggningar i Tullinge,
- c. att riksdagen avslår motion 1981/82: 2199 om arméflygskolans lokalisering i Nyköping,

- d. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motion 1981/82: 533 godkänner vad föredragande statsrådet har förordat om lokalisering av den tolfte jaktdivisionen,
7. beträffande *inriktningen och omfattningen i övrigt av de fortsatta rationaliseringarna inom försvarsmaktens fredsansorganisation och ändringarna i övrigt av denna*
att riksdagen godkänner vad föredragande statsrådet har förordat,
8. beträffande *personalfrågor*
att riksdagen lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anfört om den personaladministrativa utvecklingen.

9. Anskaffning av nytt flygplan, m. m.

Regeringen har i totalförsvarspropositionen (bil. 2 s. 97–119) föreslagit riksdagen att godkänna de riktlinjer som föredragande statsrådet har förordat för

1. flygplansanskaffningen,
2. den flygtekniska forskningen.

Flygplansanskaffningen

Föredragande statsrådet

Försvarsministern uttalar inledningsvis att flygstridskrafterna utgör en väsentlig del av vårt militära försvar. Vi har sedan lång tid tillbaka inom landet utvecklat och anskaffat stridsflygplan, som är anpassade till våra operativa krav. Detta har enligt försvarsministern haft stor betydelse för den svenska säkerhets- och försvarspolitik. I det följande kommenterar han betydelsen för totalförsvaret av de olika slagen av flygplansförband.

Mot bakgrund av vad han tidigare har förordat om flygstridskrafternas inriktning mot tolv jaktdivisioner, fem och en halv divisioner med medeltunga attackflygplan och tre spaningsdivisioner övergår försvarsministern till att behandla den framtida flygplansanskaffningen. Härvid berör han bl. a.

- riksdagens principbeslut våren 1980 om inriktningen av flygplansanskaffningen
- grundtankarna bakom JAS-idén
- industriella och andra förutsättningar för tillverkning av ett JAS-flygplan i Sverige
- överbefälhavarens betalningsplan för ett svenskt JAS-system intill år 2000
- kontraktsförhandlingarna mellan försvarets materielverk och industrigruppen JAS

- valet av anskaffningsform
- samarbete med andra länder
- den svenska flygindustrins inriktning
- den flygtekniska kompetensen
- sysselsättningen i flygindustrin
- samhällsekonomiska aspekter
- vissa förutsättningar för ett svenskt JAS-system
- insyn, uppföljning, styrning och kontroll av JAS-projektet
- information till riksdagen om systemets utveckling.

Beträffande inriktning av svensk flygindustri berör försvarsministern bl. a. den flygtekniska kompetensen samt behovet av samverkan vid utveckling, tillverkning och underhåll av flygmotorer.

Industri- och regionalpolitiska konsekvenser av JAS-projektet tas upp i ett särskilt avsnitt. Här berör försvarsministern bl. a.

- konsekvenserna av JAS-projektet för underleverantörerna till flygindustrin
- regionalpolitiska effekter av JAS-projektet
- kompensationsaffärer vid upphandling av motorer från utlandet.

Motionerna

1981/82: 1257 av Elver Jonsson (fp) och Börje Stensson (fp) vari yrkas att riksdagen snabbt beslutar att JAS-projektet fullföljs i enlighet med vad som anförts i motionen.

1981/82: 2262 av Gösta Bohman m. fl. (m) såvitt gäller yrkande 6 att riksdagen ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om det fortsatta arbetet med JAS-projektet.

1981/82: 2276 av Olof Palme m. fl. (s) såvitt gäller yrkande 9 att riksdagen godkänner de riktlinjer för flygplansanskaffningen som förordats i motionen.

1981/82: 2281 av Evert Svensson m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen avslår proposition 1981/82: 102 i den del som avser anskaffning av nytt flygplan, hemställd 1.5.5.

1981/82: 2283 av Lars Werner m. fl. (vpk) såvitt gäller yrkande 10 att riksdagen avslår förslaget om att ett nytt militärflygplan, JAS, skall byggas.

Utskottet

Utskottet vill till en början påminna om att flygplan 37 Viggen i olika versioner tillsammans med jaktflygplanet 35 Draken nu utgör stommen i våra flygstridskrafter.

För luftförsvar finns jaktflygdivisioner med flygplan 35 eller JA 37. Jaktviggen levereras efter hand och flertalet divisioner ombeväpnas från

Draken till Viggen. Ombevärningen skall vara genomförd i slutet av 1980-talet. De sista Drakendivisionerna behålls till mitten av 1990-talet.

AJ 37 ingår i de medeltunga attackflygdivisionerna. 1992 utgår den första Viggendivisionen ur krigsorganisationen. De äldsta flygplanen har då varit i tjänst i 20 år.

Det finns också lätta attackflygdivisioner. De utgår under den närmaste tioårsperioden.

Flygplan Viggen finns också i spaningsversion – S 37. Utskottet har flera gånger (FöU 1976/77: 13 s. 47 och FöU 1979/80: 13 s. 15) haft anledning konstatera att Viggensystemets utformning med en plattform för flera versioner har inneburit betydande fördelar. Systemet utgör en väsentlig del av vårt militära försvar.

Flygplanssystemens livslängd bestäms av en rad faktorer. Huvudprincipen bör vara att behålla förband så länge de är kostnadseffektiva.

Anskaffning av flygplan måste planeras mycket långsiktigt. I proposition 1979/80: 117 förordades vissa riktlinjer för planeringen. De innebar sammanfattningsvis att flygplansanskaffningen skulle inriktas mot att på sikt ersätta hela Viggensystemet med en ny gemensam flygplansplattform för jakt-, attack- och spaningsuppgifter (JAS). Vid beredningen av detta förslag konstaterade utskottet (FöU 1979/80: 13 s. 15) att dithills under de senaste åren i första hand hade diskuterats om och hur man borde ersätta befintliga attack- och skolflygplanssystem. Enhälligt konstaterade utskottet vidare att framtida flygplansanskaffning skulle bli beroende av nästa försvarsbeslut, att studier borde bedrivas inför detta beslut samt att man inte längre borde planera för någon separat anskaffning av attackflygplan.

I totalförsvarspropositionen uttalar försvarsministern att han med stöd av försvarskommittén anser att kvalificerade flygstridskrafter för jakt-, attack- och spaningsändamål under en överblickbar framtid kommer att utgöra en väsentlig del av vårt militära försvar. Liksom försvarskommittén framhåller han att en inhemsk flygplanstillverkning kan bidra till att bevara omvärldens tilltro till och respekt för vår säkerhets- och försvarspolitik.

I den socialdemokratiska partimotionen 2276 behandlas behovet av ett nytt flygplanssystem i ett särskilt avsnitt. Mot bakgrund av den militärtekniska utvecklingen och läget i det nordiska området konstateras där att luftförsvaret kommer att få ökad betydelse. Luftförsvarfsförbanden skall försvara en angriparens flygkrigföring mot vårt land. En invasion mot landet skall inte kunna genomföras förrän efter omfattande flygbekämpning av vårt försvar. Luftförsvaret utgör härigenom, konstaterar motionärerna, en väsentlig del av det militära försvarets krigsavhållande förmåga. Ett luftförsvar fordrar enligt motionen såväl ett jaktflygsystem som olika slag av luftvärnsförband.

Samma motionärer uttalar att flygspaningsförbanden är väsentliga. Beträffande attackflygfunktionen uttalar de att det under den närmaste framtiden är betydelsefullt att ha tillgång till resurser som kan bekämpa en

angripares invasionsstyrka i anslutning till gräns och kust samt att attackflygförbanden i detta avseende spelar en viktig roll, inte minst i försvaret mot ett överraskande inlett anfall.

I motionen påpekas att socialdemokraterna i försvarskommittén delade överbefälhavarens uppfattning att ett nytt flygplanssystem behövs efter Viggensystemet. Det skall – liksom sina föregångare – ha en klart defensiv inriktning, kunna ingå i ett allsidigt sammansatt folkförsvar, grundat på den allmänna värnplikten, kunna ges service även av värnpliktig personal och vara anpassat till vårt bassystem. Enligt motionärerna är det från rent försvarspolitiska synpunkter inte nödvändigt att påbörja omsättningen av Viggensystemet med ett nytt flygplanssystem så tidigt som överbefälhavaren och regeringen avser.

Utskottet konstaterar att det föreligger stor enighet om att flygstridskrafterna utgör en väsentlig del av vårt militära försvar. Landets kapacitet att utveckla och tillverka stridsflygplan har stor betydelse för vår försvarspolitik.

Riksdagen fattade våren 1980 (prop. 1979/80: 117, FöU 13 och 19, rskr 316 och 326) ett principbeslut om att flygplansanskaffningen borde inriktas mot att i början av 1990-talet inleda ersättningen av hela Viggensystemet med ett JAS-system (*Jakt, Attack och Spaning*), som så långt möjligt tillgodoser de särskilda svenska kraven på allsidighet och operativt utnyttjande. Inriktningen innebar vidare att ett avgörande beslut i ersättningsfrågan skulle fattas år 1982 i samband med totalförsvarsbeslutet. Till dess skulle tas fram ett fullständigt beslutsunderlag avseende dels ett svenskt, dels ett utländskt JAS-flygplan.

I totalförsvarspropositionen redovisas visst underlag för beslut om inriktning av flygplansanskaffningen.

Grundtankarna bakom JAS-idén är enligt propositionen att systemet skall bygga på en gemensam flygplansplattform, som ger möjlighet till en samlad insats av flygstridskrafterna i olika funktioner. Systemet skall stå på en sådan kvalitativ nivå att det kan möta tänkbara hot från en angripare såväl på 1990-talet som efter sekelskiftet. Samtidigt skall trenden mot allt större och dyrare flygplan brytas genom att man utnyttjar en teknisk utveckling som minskar kostnaderna, särskilt på driftsidan.

Enligt vad försvarsministern uttalar i propositionen har grundtankarna för JAS-systemet bestyrkts alltmer efter riksdagsbeslutet 1980 i flygplansfrågan. Ett och samma flygplan kan användas för jakt-, attack- och spaningsuppgifter, om modern teknik utnyttjas. Därmed får man långt större flexibilitet än i ett flygvapen som har olika flygplan för dessa uppgifter. Man skapar större osäkerhet hos en angripare genom möjligheten att åstadkomma stor effekt hos den funktion som vi för ett visst tillfälle önskar utnyttja.

För tillverkning av ett JAS-flygplan i Sverige har förutsatts att det bör

våga hälften så mycket som flygplan Viggen och kosta 60–65 % av vad Jaktviggen kostar under motsvarande användningstid. För att åstadkomma detta eftersträvas, uttalar försvarsministern i propositionen, ett större industriellt samarbete med utlandet av såväl ekonomiska som teknologiska skäl. Den militära flygindustrin minskas planmässigt genom att antalet sysselsatta reduceras till ca hälften jämfört med vad som varit fallet vid utvecklingen och tillverkningen av flygplan Viggen.

Av propositionen framgår att överbefälhavaren i sitt underlag har redovisat en betalningsplan för ett svenskt JAS-system intill år 2000. Slutsumman uppgår till 24900 milj. kr. (prisläge februari 1981). Han har vidare redovisat jämförande beräkningar av kostnaderna för olika system. Försvarsministern anser att de redovisade alternativen ger god möjlighet till en jämförande värdering av kostnaderna vid val mellan ett svenskt och ett utländskt JAS-system.

Försvarsministern uttalar i propositionen att han bedömer att det svenska JAS-projektet under vissa förutsättningar ryms inom angivna ekonomiska ramar med bibehållen balans såväl inom försvarsmakten som inom flygvapnet. Han konstaterar att den flygtekniska kompetensen för att utveckla och tillverka civila och militära flygplan kan säkras genom ett svenskt JAS-flygplan. I samråd med chefen för industridepartementet understryker han den stora betydelse som en industri som bedriver utveckling av flygplan har för den teknologiska utvecklingen i landet och för spridningen av tekniskt kunnande till andra delar av näringslivet.

Regeringen gav den 3 december 1981 försvarets materielverk i uppdrag att fortsätta tidigare kontraktsförhandlingar med Industrigruppen JAS så att kvarstående frågor av teknisk, ekonomisk och juridisk natur skulle kunna lösas på ett för statsmakterna godtagbart sätt. Förhandlingarna skulle bedrivas så att ett färdigt kontrakt förelåg senast den 1 maj 1982.

I totalförsvarspropositionen (bil. 2 s. 113) uttalar försvarsministern vidare:

Försvarskommittén förordar att planering och utvecklingsarbete inriktas mot ett svenskt JAS-flygplan med målet att Viggensystemet skall kunna börja ersättas i början av 1990-talet, om det svenska JAS-flygplanet under utvecklingsarbetet visar sig vara lämpligt. Mot bakgrund av vad jag här har anfört delar jag denna uppfattning. Under förutsättning att de återstående förhandlingsfrågorna löses på ett tillfredsställande sätt före den 1 maj 1982 förordar jag att planeringen inriktas mot att inom landet utveckla och tillverka ett svenskt JAS-system, så att ersättning av Viggensystemet kan påbörjas i början av 1990-talet. I likhet med försvarskommittén vill jag framhålla vikten av att ett svenskt JAS-system under utvecklingsarbetet ges sådana utvecklingsmöjligheter att godtagbar operativ effekt kan uppnås även på längre sikt. Anskaffningen av ett svenskt JAS-system bör inriktas mot ett antal av ca 140 flygplan fram till år 2000. Beslut om den totala anskaffningens omfattning behöver inte fattas nu utan bör anstå till senare tidpunkt.

Pågående kontraktsförhandlingar utgår från en offert som förutom utvecklingsarbetet omfattar en första delserie om 30 flygplan.

Anskaffningen av ett nytt flygplan tas upp i fem motioner.

Enligt motion 1257 (fp) finns det försvarspolitiska, regionalpolitiska och arbetsmarknadspolitiska skäl för att snabbt komma till positivt beslut om ett svenskbyggt JAS-flygplan. I motion 2281 (s) hävdas att totalförsvarspropositionen bör avslås såvitt gäller anskaffning av nytt flygplan. Motionärerna anser att det finns flera outredda frågor och att det skulle kunna räcka att riksdagen tar ställning vid nästa försvarsbeslut.

Enligt partimotionen 2283 (vpk) bör riksdagen avslå förslaget om ett JAS-flygplan. Motionärerna uttalar bl. a. att ett sådant flygplan torde vara underlägset de flesta andra moderna militärflygplan som kan tänkas uppträda under de närmast kommande åren och att ett ja till JAS kommer att låsa den svenska försvarspolitiken för återstoden av 1900-talet och inte ge utrymme för nödvändiga förändringar.

Partimotionen 2262 från moderata samlingspartiet instämmer i de överväganden och förslag som framgår av propositionen. Motionärerna uttalar att en utveckling och tillverkning av det svenska JAS-flygplanet kommer att ställa mycket stora krav på svensk flygindustri, på den flygtekniska forskningen och på de upphandlande myndigheterna. Riksdagens ställningstagande i vår till förmån för det svenska JAS-programmet bör enligt deras mening innebära att ett flygplanssystem skall utvecklas inom angivna ekonomiska ramar och att det skall svara mot uppställda krav. Inom denna ram är det sedan enligt motionärerna naturligt att projektet i vissa delar kan komma att förändras mot bakgrund av den tekniska utvecklingen, möjligheterna till internationellt samarbete och de skiftande operativa krav som bl. a. utvecklingen i vår omvärld kan medföra.

I motion 2262 uttalar motionärerna från moderata samlingspartiet vidare att arbetet med JAS-projektet har skett på ett sätt som på viktiga punkter avvikit från det som gällde Viggensystemet. En sammanhållen Industrigrupp JAS har, delvis efter eget ekonomiskt risktagande, offererat ett flygplanssystem inom mycket bestämda ramar. Kraven på fasthet i flygindustrins åtaganden i olika hänseenden torde enligt motionärerna vara längre drivna än i så gott som varje annan upphandling av motsvarande slag som det är möjligt att jämföra med.

Socialdemokraternas partimotion 2276 har redan berörts. I den finns särskilda avsnitt om flygplansindustrin, det ekonomiska utrymmet för ett JAS-projekt, realiserbarheten av ett sådant projekt, modifieringskostnader, kommersiella frågor och beslutssituationen. I sistnämnda avsnitt uttalas att motionärerna har bedömt flygplansfrågan mot bakgrund av försvarspolitiska, försvarsekonomiska och näringspolitiska faktorer.

Socialdemokraterna anser att det behövs ett nytt flygplanssystem efter Vigen. Hur många flygplan som skall anskaffas bör inte beslutas nu. Av

främst industripolitiska skäl anser de inte att flygplansbeslutet bör uppskjutas till nästa försvarsbeslut. De anser att det har flera fördelar om utvecklingen av flygplanet – liksom produktionen – kan ske i Sverige.

Enligt socialdemokraterna fanns det i flera avseenden väsentliga brister i det beslutsunderlag som förelåg den 24 mars 1982. På det underlag som då förelåg kunde de inte godkänna propositionens förslag. De förutsatte en noggrann prövning under den fortsatta riksdagsbehandlingen av flygplansanskaffningen. Utöver vad som från tekniska, ekonomiska och kommersiella synpunkter ingår i ett avtal som är godtagbart för statsmakterna satte de upp följande villkor för ett genomförande av ett svenskt JAS-projekt:

1. Några löften om framtida anslagsökningar för försvarsmakten ges inte.

2. JAS-projektet skall hålla sig inom den av överbefälhavaren anvisade ramen 24,9 miljarder kronor fram till sekelskiftet.

3. Projektets prestanda skall långsiktigt svara mot vad överbefälhavaren och chefen för flygvapnet bedömer behövas. Därvid skall luftförsvarsuppgiften vara den centrala.

4. Projektets realiserbarhet, som f.n. är oklar, måste kontinuerligt granskas av de ansvariga militära myndigheterna. Full insyn från statens sida i tekniskt och ekonomiskt avseende måste därför finnas. Om allvarliga problem uppstår måste staten ha rätt att avbryta projektet. Industrin måste i avtal utfästa sig att ta en inte oväsentlig ekonomisk risk i detta sammanhang. Även för driftsäkerheten i projektet måste rimliga garantier ges av industrin.

5. Skulle kostnadsfördyringar uppstå – t.ex. genom att de militära myndigheterna ställer krav i fråga om modifieringar – måste dessa betalas inom ramen för flygvapnets anslag. De får alltså inte inkräkta på det utrymme som enligt nuvarande planering avdelats för övriga försvarsgrenar och ändamål.

6. Staten måste ha fri nyttjanderätt till de teknologiska innovationer och övrigt underlag av likartad natur som kan framkomma under arbetet med JAS-projektet.

7. För den framtida planeringen inom flygindustrin bör det klargöras att något nytt projekt för utveckling av flygplan inte kan vara aktuellt när utvecklingsarbetena för JAS börjar minska vid 1990-talets början. Industrin måste därför inrikta arbetet mot en flygindustri som är baserad på i huvudsak civil produktion.

Skulle det vara möjligt med hänsyn till den militärpolitiska situationen i vår omvärld att genomföra en nedrustning – i enlighet t.ex. med tidigare utfästelser av den svenska regeringen – får också JAS-projektet givetvis omprövas.

Utskottet har informerats om förhandlingarna mellan försvarets materielverk och Industrigruppen JAS. Information har lämnats av statssekreteraren i försvarsdepartementet vid utskottets sammanträden den 18 mars och den 20 april 1982. Sedan förhandlingarna hade avslutats den 30 april redovisade överbefälhavaren sin syn på resultatet inför utskottet den 4 maj. Den 6 maj 1982 fick utskottet en omfattande föredragning, varvid

försvarets materielverk redovisade tekniska, ekonomiska och andra aspekter på förhandlingsresultatet medan företrädare för överbefälhavaren och chefen för flygvapnet bl. a. angav dessa chefers inställning till kontraktsförslaget. Samma dag redovisade statssekreteraren i försvarsdepartementet ytterligare underlag i ekonomiskt avseende m. m. samt överlämnade ett till utskottet ställt brev från chefen för försvarsdepartementet.

På utskottets begäran den 11 maj har överbefälhavaren samt cheferna för armén, marinen och flygvapnet lämnat ytterligare information och besvarat frågor om JAS-projektet vid utskottets sammanträde den 13 maj. Chefen för armén framförde och utvecklade de synpunkter som han har redovisat i militärledningen och som utmynnat i att han inte kunnat biträda överbefälhavarens förslag i JAS-frågan (se bil. 14). Chefen för marinen framhöll betydelsen av att föreliggande option utnyttjas för att utveckla grundversionen 2110 med den s. k. Rockwellvingen. Han förordade att riksdagsbeslut om en svensk JAS fattas i vår. Överbefälhavaren och chefen för flygvapnet ansåg att kontraktsförslaget är tillfredsställande för ett riksdagsbeslut nu.

Utöver det underlag i flygplansfrågan som redovisas i totalförsvarspropositionen eller har föredragits inför utskottet disponerar utskottet bl. a. nämnda brev från försvarsministern, ett kompletterande underlag (1982-05-06) i flygplansfrågan från överbefälhavaren samt sammanställningar av flygvapenchefens och försvarets materielverks ställningstaganden till JAS enligt föredragningarna den 6 maj. Varje partigrupp i utskottet har också haft tillgång till sekretessbelagt material i ärendet.

En kostnadspåverkande faktor, som statssekreteraren har kommenterat särskilt, gäller den svenska dollarkursen i ett långsiktigt perspektiv. Kostnadskalkylen för projektet gäller prisläget februari 1981 och en dollarkurs av 4 kr. och 58 öre. Enligt en redovisning för utskottet kan totalkostnaden för JAS-projektet öka med ca 500 milj. kr. vid en dollarkurs om 5 kr. I nuvarande skede av system JAS är den totala påverkan av dollarvariationer svår att exakt fastställa. Systemet är ännu inte slutligt utformat och man vet inte vilka utländska underleverantörer till systemet som kan bli aktuella.

Försvarsministerns brev till försvarsutskottet överlämnades enligt uppdrag av regeringen. Beslut härom fattades vid regeringssammanträde den 6 maj 1982. I brevet konstaterar försvarsministern

- att regeringens riktlinjer för JAS-förhandlingarna har förverkligats och att ett färdigt kontrakt har paraferats den 30 april 1982,
- att överbefälhavaren, chefen för flygvapnet och försvarets materielverk anser att förhandlingsfrågorna lösts på ett tillfredsställande sätt och att de samtliga förordar fullföljande av projektet genom beslut i vår,
- att regeringen dragit samma slutsats och
- att förutsättningarna för totalförsvarspropositionens förord för svensk JAS därmed är uppfyllda.

Lydelsen av protokollet vid regeringssammanträde och av försvarsministerns brev framgår av bilagorna 12 och 13 till detta betänkande.

I överbefälhavarens kompletterande underlag (bilaga 14 till betänkandet) behandlas JAS-systemets operativa uppgifter, beslutsläget, den presenterade systemlösningen, materielverkets och flygvapenchefens ställningstaganden samt överbefälhavarens värdering i fråga om teknisk realiserbarhet, utvecklingspotential, ekonomi och operativ förmåga. Vidare behandlas säkerhetspolitiska faktorer samt formerna för projektets kontroll och styrning. Som sammanfattning och förslag uttalar överbefälhavaren:

Avgörande faktorer för Överbefälhavarens ställningstagande är operativ och taktisk effekt samt finansieringsmöjligheterna. De säkerhetspolitiska aspekterna är även av väsentlig betydelse.

Överbefälhavarens granskning och värdering av tillgängligt underlag visar att

- svensk JAS är tekniskt realiserbar
- grundversionen är operativt godtagbar med i kontraktet inbyggd utvecklingspotential
- givna optioner bör utnyttjas om ökad systemeffekt därigenom kan uppnås
- de kommersiella aspekterna är tillfredsställande
- projektet kan finansieras med rimliga förutsättningar för utveckling av försvarsmaktens ekonomiska ram.

Det underlag och de ställningstaganden som efter ett mycket omfattande arbete redovisats av försvarets materielverk och chefen för flygvapnet styrker genomförbarheten av projektet.

Överbefälhavaren föreslår mot bakgrund av här redovisade förhållanden att beslut fattas våren 1982 om att i Sverige utveckla och tillverka ett JAS-system grundat på träffat avtal (2110). Detta ger operativt godtagbara flygstriidskrafter också på längre sikt.

Överbefälhavaren bedömer att det finns möjlighet att i versionerna 2110-2 och 2111 nå ytterligare förbättrad systemeffekt. Under 1982 bör fortsatta undersökningar av dessa optioner göras. Den förstnämnda optionen bedöms icke medföra kostnadsökningar. Den senare innebär begränsat ökade kostnader. Om undersökningarna bestyrker den tekniska realiserbarheten bör en inriktning mot lämpligaste förbättringsalternativ fastställas senast hösten 1982.

Överbefälhavaren förutsätter att försvarsmakten medges en fortsatt utveckling också på längre sikt som i stort motsvarar av statsmakterna i försvarsbeslutspropositionen uttryckt ambitionsnivå.

Överbefälhavaren förutsätter vidare en fortlöpande fast styrning och kontroll av projektet varvid, vid särskilda tidpunkter, projektets operativa, tekniska och ekonomiska förutsättningar kontrolleras.

Statssekreteraren i försvarsdepartementet har kommenterat läget i förhållande till de sju villkor som har angetts i den socialdemokratiska partitionen. Därvid har han beträffande varje villkor i huvudsak anfört följande:

1. *Framtida anslagshöjningar.* I totalförsvarspropositionen görs inga utsagor om anslagsnivåerna i kommande försvarsbeslut. Försvarsprisindex ger goda möjligheter att bevara en real köpkraft. Nya avvägningar av säkerhetspolitiska krav, försvarets behov och de statsfinansiella resurserna får ske i försvarsbesluten 1987, 1992, 1997, etc. JAS-projektet rymms dock inom flygvapnets budget från 1982 till sekelskiftet även med förutsättning om s. k. nominellt oförändrad ram.

2. *Överbefälhavarens ram 24,9 miljarder kronor fram till sekelskiftet.* Överbefälhavarens planeringsram efter det att förhandlingarna avslutats och projektets ekonomiska konsekvenser kan överblickas är 25,7 miljarder kronor. Den rymms inom såväl flygvapnets som försvarsmaktens budget. Överbefälhavaren har det reella avvägningsansvaret. Om statsmakterna ändå skulle insistera på en ram om 24,9 miljarder kronor så kan detta klaras genom något långsammare serieleveranser under åren 1992–2000. Detta vore dock orationellt. Efter ett riksdagsbeslut avser regeringen att fastställa en bestämd ekonomisk ram för myndigheternas arbete med JAS-projektet fram till sekelskiftet.

3. *Prestanda.* Regeringen har samma uppfattning. JAS motsvarar överbefälhavarens och flygvapenchefens krav. Luftförsvarsfunktionen är dimensionerande för utvecklingsarbetet.

4. *Realiserbarhet, statens insyn och avbeställningsrätt, industrins ekonomiska risk och garantier för driftsäkerheten.* Allt detta är tillgodosett i förhandlingarna och befäst i avtalet.

5. *Kostnadsfördyringar måste betalas inom flygvapnets anslag.* Regeringen, överbefälhavaren och chefen för flygvapnet har samma principiella uppfattning. Överbefälhavaren har dock det slutliga avvägningsansvaret när det gäller att åstadkomma en balanserad försvarsmakt med godtagbar operativ effekt inom en given försvarsbudget.

6. *Fri nyttjanderätt till innovationer.* Detta har uppnåtts i förhandlingarna och är befäst i avtalet.

7. *Inget ytterligare militärt flygplansprojekt. Flygindustrin baseras på i huvudsak civil produktion.* Villkoret överensstämmer i hög grad med intentionerna i 1980 års flygplansproposition och i totalförsvarspropositionen. JAS skall möjliggöra en sådan omstrukturering av den svenska flygindustrin i riktning mot en fördelning med 50% militär och 50% civil produktion. Något nytt militärt flygplansprojekt under 1990-talet planeras inte och behövs inte för försvarsmakten. Däremot är det ännu för tidigt att säga om JAS blir det sista svenska militärflygplanet.

Utskottet anser liksom regeringen att det nu finns tillräckligt underlag för beslut av riksdagen i denna fråga. Varje långsiktigt projekt är förenat med osäkerheter. Dessa har så långt möjligt beaktats i kontraktsförhandlingarna. Innehållet i den preliminära uppgörelsen mellan försvarets materielverk och Industrigruppen JAS är enligt utskottets mening fullt tillfredsställande. Myndigheter och industrier har tagit fram underlag för ett inhemskt JAS-system som är anpassat till svenska förhållanden och villkor.

Avsikten är att projektet – inom flygvapnets ekonomiska ramar – successivt skall anpassas till utvecklingen i olika avseenden. T. ex. i fråga om hotbild, valutakurser och drivmedelspriser är det nu och under de närmaste åren inte möjligt att förutsäga utvecklingen kring och efter se-

kelskiftet. Osäkerheter av detta slag har sedan länge belysts inom ramen för JAS-arbetet. Även i detta avseende synes beslutsunderlaget innehålla vad som är möjligt att få fram.

Inom utskottet har förts fram förslag om uppskov med riksdagsbeslutet i flygplansfrågan. Ett sådant uppskov är inte motiverat och skulle innebära en rad nackdelar – ekonomiska, säkerhetspolitiska och industripolitiska. Beslutet har förberetts sedan länge och bör fattas i samband med det långsiktiga försvarsbeslutet.

Den ekonomiska kalkylen för projektet gäller totalt 25 700 milj. kr. för verksamheten fram till år 2000. Härav faller 3 800 milj. kr. på den närmaste femårsperioden (prisläge februari 1981). Kalkylen innehåller betydande reserver.

Med hänvisning till det underlag som utskottet har redovisat i det föregående anser utskottet, liksom regeringen, att planeringen nu bör inriktas mot att inom landet utveckla och tillverka ett svenskt JAS-system, så att ersättning av Viggensystemet kan påbörjas i början av 1990-talet. Riksdagen bör alltså enligt utskottets mening godkänna de riktlinjer för flygplansanskaffningen som försvarsministern har förordat.

Utskottet instämmer i propositionens förslag beträffande styrning av projektet. Genom en kraftfull styrning av detta bör regeringen med hjälp av myndigheterna hålla både kostnader och prestanda under effektiv kontroll. Avtalsförslaget förutsätter särskilda kontrollstationer. Varje utnyttjande av option bör prövas av regeringen.

Till den option som gäller version 2111 bör tas ställning när man har genomfört vindtunnelprov och andra undersökningar som gäller den s. k. Rockwellvingen. Utskottet utgår i detta sammanhang från att regeringen liksom hittills i särskild ordning kommer att låta försvarsutskottet och de parlamentariskt tillsatta ledamöterna i militärledningens rådgivande nämnd följa arbetet med projektet.

Riksdagen bör som sin mening ge regeringen till känna vad utskottet nu har anfört om ledning och kontroll av JAS-projektet samt om parlamentarisk insyn i detta.

Av det sagda följer att motion 1257 (fp) bör bifallas medan ifrågavarande yrkanden i motionerna 2276 (s), 2281 (s) och 2283 (vpk) bör avslås. Yrkandet i motion 2262 (m) ligger i linje med propositionsförslaget och utskottets förslag om ett särskilt tillkännagivande.

Riktlinjer för den flygtekniska forskningen

Föredragande statsrådet

I totalförsvarspropositionen (bil. 2 s. 118–119) redovisar försvarsministern sin syn på inriktningen av den flygtekniska forskningen. Han berör bl. a.

- inriktningen enligt riksdagsbeslut 1968

- betydelsen av en kvalificerad flygteknisk forskning inom områden som aerodynamik och material- och strukturforskning
- den flygtekniska forskningens betydelse för den civila flygtekniken
- värdet av att anskaffa en ny transsonisk vindtunnel
- överföring av uppdragsverksamhet vid tekniska högskolan i Stockholm till flygtekniska försöksanstalten.

Motionen

1981/82: 2262 av Gösta Bohman m. fl. (m) såvitt gäller yrkande 7 att riksdagen beslutar att ställningstagande i fråga om inriktningen och omfattningen av den flygtekniska forskningen uppskjuts i avvaktan på kompletterande förslag från regeringen.

Utskottet

Försvarsministern bedömer det vara angeläget med en kvalificerad flygteknisk forskning inom sådana områden som aerodynamik och material- och strukturforskning. Kunskaper inom dessa områden kan enligt hans mening bidra till att förbättra svensk flygindustris förmåga att utveckla flygplan och robotar även om de militära flygplansbeställningarna på lång sikt minskas.

För att stärka landets kompetens, bl. a. inom områden som aerodynamik och hållfasthetslära, har flygtekniska försöksanstalten hemställt om medel för att anskaffa en ny transsonisk vindtunnel, eftersom tekniska prestanda hos de befintliga tunnlarerna är otillräckliga.

Försvarsministern anser att anskaffning av en ny transsonisk vindtunnel skulle vara värdefull för framtida svensk flygteknisk forskning. I totalförsvarspropositionen (bil. 2 s. 119) uttalar han sin avsikt att föreslå regeringen att inom kort återkomma till riksdagen i denna fråga.

Uppdragsverksamheten vid institutionen för flygteknik vid tekniska högskolan i Stockholm bör enligt försvarsministern överföras till flygtekniska försöksanstalten. Han har i denna fråga samrått med chefen för utbildningsdepartementet.

I motion 2262 från moderata samlingspartiet uttalas att den flygtekniska forskningen har mycket stor betydelse dels mot bakgrund av JAS-projektet, dels mot bakgrund av ansträngningarna att vidga basen för den svenska flygindustrin. Motionärerna anser att det knappast är möjligt att ta ställning till riktlinjer för denna forskning innan det aviserade regeringsförslaget har förelagts riksdagen.

Utskottet konstaterar att riksdagen inte har fått någon proposition om anskaffning av ny vindtunnel.

Kostnaden för att tillföra flygtekniska försöksanstalten en transsonisk vindtunnel är beräknad till 200 milj. kr. i prisläge februari 1981. Regeringen har övervägt att föreslå att en ny vindtunnel förläggs till Luleå, i anslutning

till tekniska högskolan där. Anskaffningskostnaden för detta alternativ har beräknats till 230 milj. kr. i samma prisläge. För ändamålet har undersökts möjligheten att berörda intressenter delar finansieringen. Någon slutlig lösning av finansieringen kunde dock inte nås.

Utskottet har inhämtat att man inom regeringskansliet i detta läge förbereder direktiv för en översyn av den samlade flygtekniska forskningen i Sverige. Avsikten är att översynen avslutas före årsskiftet och att en proposition i ämnet skall lämnas till riksdagen i mars 1983. I avvaktan på en sådan proposition är det knappast meningsfullt att riksdagen i denna fråga nu tar så preciserad ställning som regeringen har förutsatt.

Företrädare för försvarets materielverk, flygtekniska försöksanstalten, tekniska högskolan i Stockholm, Saab-Scania AB och Linjeflyg AB har inför utskottet redovisat underlag och synpunkter beträffande behovet av en ny vindtunnel. Frågan har anknytning till flygplansanskaffningen för det militära försvaret men också betydelse för områden som är viktiga för den civila flygtekniken. Riksdagen bör avvakta förslag av regeringen och nu endast i huvudsak godkänna de riktlinjer för den flygtekniska forskningen som har förordats av försvarsministern.

Utskottets hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

1. beträffande *flygplansanskaffningen*

res. 8 (s)

a. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102, motionerna 1981/82: 1257 och 1981/82: 2262, yrkande 6 i denna del, samt med avslag på motionerna 1981/82: 2276, yrkande 9, 1981/82: 2281 och 1981/82: 2283, yrkande 10, godkänner de riktlinjer som föredragande statsrådet har förordat,

b. att riksdagen med anledning av proposition 1981/82: 102 och med bifall till motion 1981/82: 2262, yrkande 6 i denna del, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om ledning och kontroll av JAS-projektet samt om insyn i detta,

2. beträffande *den flygtekniska forskningen*

att riksdagen med anledning av proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 2262, yrkande 7, i huvudsak godkänner de riktlinjer som föredragande statsrådet har förordat.

res. 9 (m)

10. Försvarsindustripolitiken

Regeringen har i totalförsvarspropositionen (bil. 2 s. 120–128) föreslagit riksdagen att godkänna de riktlinjer för försvarsindustripolitiken som föredragande statsrådet har förordat.

Föredragande statsrådet

Under allmänna utgångspunkter slår försvarsministern fast att den industriella kapaciteten att inom landet utveckla, tillverka och underhålla försvarsmateriel har betydelse både för vår säkerhetspolitiska trovärdighet och för försvarsmaktens utformning och utnyttjande. I det följande berör han bl. a.

- samhällsekonomiska hänsyn vid stora upphandlingar
- industriella aspekter i försvarsmyndigheternas planering
- strukturförändringar inom svensk försvarsindustri
- samordning av försvarsindustrin i Sverige på vissa områden
- export av försvarsutrustning
- betydelsen av teknisk och kommersiell kompetens hos försvarets materielverk
- undantag från upphandlingsförordningens krav på konkurrens.

Beträffande inriktning av olika försvarsindustriella sektorer berör försvarsministern bl. a.

- flygindustrin
- utveckling och tillverkning av robotar
- förmågan att inom landet utveckla och tillverka ubåtar
- produktionen vid Karlskronavarvet AB
- ammunitionsindustrin
- krutproduktionen
- elektronikindustrins kompetens och konkurrenskraft
- fordonsindustrin.

Beträffande kompensationsaffärer berör försvarsministern bl. a. olika inriktningar av sådana affärer samt vid vilka tillfällen och i vilka former de bör övervägas.

Motionerna

1981/82: 1586 av Lars Werner m. fl. (vpk) vari yrkas att riksdagen enligt motion 1981/82: 1585 hos regeringen hemställer om förslag till samhälleligt övertagande av den svenska krigsmaterielindustrin.

1981/82: 2274 av Ralf Lindström m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen beslutar att ubåtsproduktionen snarast möjligt skall överföras till Karlskronavarvet.

1981/82: 2283 av Lars Werner m. fl. (vpk) såvitt gäller yrkande II att riksdagen hos regeringen begär att ett program skyndsamt utarbetas för civilt utnyttjande av resurser som kan frigöras genom nedskärning av den militära flygplanstillverkningen och för att trygga sysselsättningen för de anställda inom militär flygplansindustri.

Utskottet

Näringsutskottet har i sitt yttrande till försvarsutskottet redogjort för två aktuella utredningar om försvarsindustrin. I yttrandet tas också ställning till några av de motioner som försvarsutskottet behandlar i detta avsnitt. Näringsutskottet avstyrker bifall till motionerna 1586 (vpk) och 2283, yrkande 11 (vpk). Den förra går ut på att försvarsmaterielindustrin skall förstatligas. I den senare motionen efterlyses ett program för civilt utnyttjande av de resurser som kan frigöras genom nedskärning av den militära flygplanstillverkningen och för trygghet av sysselsättningen för de anställda inom denna bransch. Försvarsutskottet anser att nämnda motionsyrkanden bör avslås med de motiveringar som har angetts av näringsutskottet.

Näringsutskottet understryker att det från industripolitisk synpunkt är värdefullt att Sverige kan behålla en högteknologisk flygindustri. Försvarsministern har i propositionen framhållit försvarsindustrins och inte minst flygindustrins betydelse för vår säkerhetspolitiska trovärdighet och för försvarsmaktens utformning och utnyttjande. Den ger oss möjligheter att välja en svensk försvarsprofil. Försvarsutskottet instämmer i dessa delar i vad försvarsministern och näringsutskottet har anfört.

Försvarsutskottet har inte heller i övrigt något att erinra mot de riktlinjer som försvarsministern har förordat. Beträffande ubåtsindustrin uttalar han att inriktningen på lång sikt bör vara att samordna utveckling och produktion av ubåtar så att kostnaderna reduceras. I denna del finns ett motionsyrkande att riksdagen beslutar att ubåtsproduktionen snarast möjligt skall överföras till Karlskronavarvet.

Det råder sedan länge bred enighet om att den inhemska förmågan att utveckla och tillverka ubåtar bör behållas. Kompetensen finns inom den statliga varvskoncernen och där hos Karlskronavarvet och Kockums AB. Ubåtsproduktionen för det svenska försvaret är f. n. uppdelad på dessa båda varv. Enligt försvarsministern leder uppdelningen till fördyringar. Utskottet vill för sin del inte förordna att riksdagen nu går längre än att godkänna inriktningen mot en ökad samordning på sikt. Motion 2274 bör avslås.

Beträffande restriktionerna för export av krigsmateriel har regeringen nyligen lämnat vissa förslag till riksdagen (prop. 1981/82: 196). Dessa förslag har behandlats av utrikesutskottet (UU 1981/82: 26).

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen avslår motion 1981/82: 1586 om samhälleligt övertagande av den svenska försvarsindustrin,
2. att riksdagen avslår motion 1981/82: 2274 om ubåtsproduktionen,
3. att riksdagen avslår motion 1981/82: 2283, yrkande 11, om ett program för flygplansindustrin,
4. att riksdagen godkänner de riktlinjer för försvarsindustripolitiken som föredragande statsrådet har förordat.

11. Underhåll av försvarsmateriel

Regeringen har i proposition 1981/82:102 (bil. 2 s. 129–137) berett riksdagen tillfälle att ta del av vad föredragande statsrådet har anfört om underhållsfrågor inom försvaret.

Bakgrund

Regeringen bemyndigade i december 1980 försvarsministern att tillkalla en särskild utredare för att granska försvarets materielunderhåll. Utredningen, som har antagit namnet 1980 års underhållsutredning (U 80), överlämnade i september 1981 delbetänkandet (Ds Fö 1981: 7) Försvarets materielunderhåll under 1980-talet. Utredningen räknar med årliga besparingar om ca 100 milj. kr. i slutet av 1980-talet om alla dess förslag genomförs. Därtill kommer ca 20 milj. kr. i insparade investeringar. De överväganden försvarsministern redovisar i propositionen bygger på detta utredningsförslag.

Föredragande statsrådet

Försvarsministern behandlar inledningsvis vissa allmänna frågor om underhållet i försvaret. Han framhåller i detta sammanhang att krigets krav måste utgöra grund för utformningen av underhållsfunktionen liksom för all annan verksamhet inom försvaret. Samtidigt bör verksamheten i fred bedrivas så rationellt och effektivt som möjligt.

Vid behandlingen av grunderna för underhållsorganisation och dimensionering berör försvarsministern inledningsvis det verkställande underhållet. Han anser att detta, som f. n. är fördelat på tre nivåer benämnda A-, B- och C-nivåerna, skall hänföras till en främre och en bakre nivå. Till den främre nivån, som är nära knuten till de förband eller enheter där materielen används, hänförs tillsyn, service, smärre reparationer m. m. Vid den bakre nivån utförs mera omfattande underhållsåtgärder.

Försvarsministern behandlar också frågan om köpta tjänster inom underhållsområdet. Han uttalar att ett samutnyttjande av civila och militära resurser för materielunderhåll är motiverat från såväl principiella som ekonomiska och beredskapsmässiga synpunkter. Försvarsministern föreslår i det sammanhanget att nuvarande huvudverkstadsprincip skall överges.

Försvarsministern behandlar därefter

- reducerade fredsresurser för fartygsunderhåll på västkusten och vid kustartilleriets myndigheter
- införande av ett centraliserat/regionaliserat underhåll av flygvapnets apparater

- samordning på olika versioner av förvaltningen och underhållet av flygplan och helikoptrar
- materielskador och materielförluster samt gallring av övertalig materiel
- underhållet av civilförsvarets materiel.

Motionerna

1981/82: 342 av Margot Håkansson (fp) och Karl-Anders Petersson (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär att större delen av det marina fartygsunderhållet av försvars- och regionalpolitiska skäl hänvisas till Karlskronavarvet.

1981/82: 2276 av Olof Palme m. fl. (s) såvitt gäller yrkande 10 att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om vissa underhållsfrågor inom försvaret.

Utskottet

Den s. k. huvudverkstadsprincipen infördes år 1970 (prop. 1970:110, SU 110, rskr 276). Den innebär att vissa verkstäder – hittills endast förenade fabriksverkens underhållssektion och Telub AB – förbundet sig att ha resurser i form av utrustning och personal disponibla. Beställaren å sin sida har förpliktat sig att utnyttja dessa resurser. Försvarsministern anser i enlighet med U 80:s förslag att de nuvarande regeringsföreskrifterna om huvudverkstäder bör upphävas och gällande principavtal med huvudverkstäderna sägas upp. Förslag till former för upphandling av tekniskt underhållsstöd och villkor för långtidsavtal om underhåll bör enligt försvarsministern utredas av pågående utredning om upphandling av försvarsmateriel (Fö 1980: 03).

I den socialdemokratiska partimotionen 2276 framhålls att huvudverkstadsprincipen ger möjlighet att ha tillgång till expertis och kapacitet till en minimerad kostnad. Självfallet kan, framhåller motionärerna, en tillfällig konkurrenssituation vid enstaka tillfällen ge möjlighet till en billigare upphandling. Om man slopar ordningen med huvudverkstäder kan det emellertid leda till att de resurser man överger skingras. Med hänsyn till komplexiteten på de tjänster som har reglerats genom huvudverkstadsprincipen är det svårt att ha underlag för två konkurrerande leverantörer, menar motionärerna. Den hittillsvarande huvudverkstadsprincipen, vars tillämpning bl. a. berört förenade fabriksverken, bör därför gälla alltjämt men kan självfallet, anser de, behöva modifieras.

Enligt direktiven till U 80 skulle i en grundsyn för underhållets organisation och dimensionering, som utredningen hade att redovisa, ingå överväganden om hur försvarets egna underhållsresurser borde avvägas mot köpta tjänster. Utredningen har kommit till den uppfattningen att ett sam-

utnyttjande av civila och militära resurser för materielunderhåll är motiverat från såväl principiella som ekonomiska och beredskapsmässiga synpunkter. Grundprincipen bör därvid vara att försvarsmakten själv skall organisera resurser för sådant underhåll som ingen annan kan utföra, t. ex. därför att det krävs särskild kompetens. Vidare bör resurserna dimensioneras med hänsyn till beredskap, tillgänglighet och sekretess. Återstoden av underhållet kan genomföras med egna resurser eller genom köp av tjänster. Utredningen har mot denna bakgrund utvärderat erfarenheterna från tillämpningen av den s. k. huvudverkstadsprincipen och därvid funnit att denna princip sedan den infördes 1970 har varit en viktig förutsättning för att bygga upp en kompetent underhållsorganisation inom ett flertal materielområden. Enligt utredningens uppfattning har dock förutsättningarna på väsentliga punkter ändrats sedan år 1970. Det har t. ex. visat sig svårt att åstadkomma ett reellt kund/leverantörförhållande mellan försvarets materielverk och huvudverkstäderna.

Utskottet bedömer att övervägande skäl talar för att materielunderhållet organiseras efter de principer som anges i propositionen. Enligt utskottets mening är det väsentligt att den kompetens och de resurser som har byggts upp inom landet för ett rationellt underhåll tas till vara och utnyttjas. Om befintliga huvudverkstadsavtal skall ersättas måste därför de nya avtalen göras tillräckligt långsiktiga. Uppgifterna för berörda verkstäder vid beredskap och i krig måste också beaktas. Utskottet noterar att de direkt berörda instanserna tillstyrker utredarens förslag. Utskottet anser därför, med de förbehåll som angetts, att nya former av långtidsavtal om materielunderhåll, och då inom ramen för ett klart kund/leverantörförhållande, kan garantera en kompetent underhållsorganisation av det slag som motionärerna ser förbunden med ett modifierat huvudverkstadsystem. Försvarsministern uppger att pågående utredning om upphandling av försvarsmateriel (Fö 1980:03) har till uppgift att bl. a. föreslå villkor för sådana långtidsavtal. Motionsyrkandet bör avslås i denna del.

I motion 2276 (s) vänder sig motionärerna också i ett annat avseende mot vad försvarsministern har förordat i propositionen. Det gäller hans uttalande om att stegvis införa ett centraliserat/regionaliserat underhåll av flygvapnets apparater. Han bygger därvid i princip på utredarens förslag som innebär att denna verksamhet skall organiseras med en central och två regionala verkstäder. Motionärerna anser att en samordning säkert kan leda till ett rationellare utnyttjande av resurserna, men de framhåller att man först bör ha en försöksverksamhet. Under denna bör ske en successiv utvärdering av främst beredskap, tillgänglighet och kostnadskonsekvenser. Utskottet konstaterar att även försvarsministern förordar en successiv utvärdering av det slag som motionärerna åsyftar. Utskottet bedömer att syftet med motionen därigenom är tillgodosett. Yrkande 10 i motion 2276 bör avslås i denna del.

Utskottet övergår till att behandla motion 342 (fp, c).

Underhållsbehovet för marinens fartyg väntas successivt minska under 1980-talet. Med utgångspunkt häri samt i bedömningen av möjliga besparingar föreslår U 80 en koncentration av det fredstida fartygsunderhållet till en örlogsbas. Därvid förutsätts en avveckling av fredsresurserna för fartygsunderhåll på västkusten. I propositionen förordar försvarsministern i enlighet med 1978 års försvarskommitté en inriktning mot kraftigt reducerade fredsresurser för fartygsunderhåll på västkusten och vid kustartilleriets myndigheter. I avvaktan på pågående utredningar är han däremot inte beredd att ta ställning till den närmare lokaliseringen av det fredstida fartygsunderhållet.

I motion 342 uttalas att större delen av det marina fartygsunderhållet av försvars- och regionalpolitiska skäl bör hänvisas till Karlskronavarvet. Motionärerna erinrar om att riksdagen våren 1981 beslutade att Karlskronavarvet skall vara ett varv för marinens nybyggnader och underhåll av fartyg (prop. 1980/81:131, NU 63, rskr 393). De pekar också på att det i Karlskrona finns kunnig personal och att man inte där kan minska de tekniska förvaltningarnas kapacitet om kustflottan skall få ett godtagbart tekniskt stöd och acceptabel underhållssäkerhet inom det södra övningsområdet.

U 80 har genom tilläggsdirektiv fått i uppdrag att bl. a. belysa ett alternativ som innebär att i större utsträckning än som hittills har övervägts förlägga marinens fartygsunderhåll till Karlskrona. I propositionen hänvisar försvarsministern till detta utredningsarbete och förklarar sig i avvaktan på resultatet av detta inte vilja ta ställning till den närmare lokaliseringen av det fredstida fartygsunderhållet. Utskottet anser att riksdagen i avvaktan på resultatet av utredningsarbetet inte bör göra något uttalande i frågan. Motion 342 bör avslås.

Utskottet har i övrigt inte något att erinra mot vad försvarsministern har anfört om materielunderhållet inom försvarsmakten.

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen avslår motion 1981/82: 342 om en framställning till regeringen angående det marina fartygsunderhållet vid Karlskronavarvet,
2. att riksdagen med anledning av proposition 1981/82:102 och med avslag på motion 1981/82: 2276, yrkande 10 i denna del, lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anfört om huvudverkstadsprincipen,
3. att riksdagen med anledning av proposition 1981/82:102 och med avslag på motion 1981/82: 2276, yrkande 10 i denna del, lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet i övrigt har anfört om underhållsfrågor inom försvaret.

res.10 (s)

12. Lekmannainflytande i försvaret

Regeringen har i proposition 1981/82:102 (bil. 2 s. 138–144) berett riksdagen tillfälle att ta del av vad föredragande statsrådet har anfört om lekmannainflytande i försvaret.

Bakgrund

I sitt slutbetänkande (SOU 1979:84) har försvarsmaktens ledningsutredning (FLU 74) lagt fram förslag rörande lekmäns inflytande på regional och lokal nivå. Utskottet har kortfattat redogjort för förslagen i betänkande FöU 1980/81: 19 (s. 21).

Föredragande statsrådet förklarade i proposition 1980/81: 100 bilaga 7 (s. 35) att han ansåg det inte vara möjligt att ta ställning till utredningens förslag innan förutsättningarna för dess genomförande klarlagts i samband med 1982 års försvarsbeslut. Utskottet (FöU 1980/81: 19 s. 23) godtog försvarsministerns uppfattning att frågan borde prövas i anslutning till försvarsbeslutet. Större klarhet skulle då, menade utskottet, föreligga rörande de ekonomiska förutsättningarna för reformen.

Föredragande statsrådet

I proposition 1981/82: 102 återkommer försvarsministern till frågan om lekmannainflytande på den regionala och lokala nivån i försvarsmakten. Han gör sina ställningstaganden med utgångspunkt i en redogörelse för FLU 74:s övervägande och förslag och en redovisning av de synpunkter som remissmyndigheterna har framfört (s. 139–142).

FLU 74 avböjde lekmannainflytande på den högre regionala nivån (militärområdesstaberna) eftersom huvuduppgifterna där, operativ verksamhet och mobiliseringsverksamhet, i allt väsentligt bedömdes böra undantas från reellt lekmannainflytande. På den lägre regionala och lokala nivån förordade utredningen försöksverksamhet med i första hand beslutande lekmanorgan. Dessa skulle enligt förslaget vara knutna till de enskilda myndigheterna. Försök med beslutande lekmanorgan borde anordnas vid minst fem förband. Dessutom föreslogs försök med rådgivande organ vid minst två garnisoner.

Försvarsministern delar FLU 74:s uppfattning om nivåer i organisationen där lekmannainflytande bör komma i fråga. På samma sätt som utredningen finner han det vara mindre lämpligt med lekmannainflytande på den högre regionala nivån. Beträffande den lägre regionala och lokala nivån förordar han en i förhållande till utredningsförslaget begränsad försöksverksamhet. Han anser att rådgivande organ ger ungefär samma fördelar som beslutande. Kostnaderna och den befarade byråkratiseringen blir dessutom enligt försvarsministerns bedömning mindre med ett rådgivande

lekmannaorgan samtidigt som även ett sådant säkerställer den insyn och samhällsförankring till vilka lekmannainflytandet främst syftar. Han förordar därför att försöksverksamheten skall avse rådgivande lekmannaorgan vid tre förband, ett ur varje försvarsgren samt vid en garnison med förband ur flera försvarsgrenar. Lekmannaorganet föreslås också behandla principiellt viktiga frågor som rör de värnpliktiga. I sådana fall kan det, anser försvarsministern, vara lämpligt att någon representant för de värnpliktiga ges rätt att närvara och yttra sig. Försöken avses pågå i fyra år såsom utredningen har föreslagit. Först efter utvärdering av dessa försök och av de försök med decentraliserad produktionsledning som f.n. pågår kan enligt försvarsministerns mening ställning tas till om det är lämpligt att genomföra försök med beslutande lekmannaorgan.

Utskottet

Utskottet har i andra sammanhang stött tanken på att ge lekmän inflytande på regional och lokal nivå inom försvarsmaktens organisation (FöU 1980/81: 19 s. 23). Det utredningsarbete vars resultat behandlas i propositionen har tillkommit på förslag av utskottet (FöU 1973: 19, rskr 299). Utskottet har också redan tidigare uttryckt sin positiva inställning till att ett slutligt ställningstagande till FLU 74:s förslag borde föregås av försöksverksamhet vid ett begränsat antal förband (FöU 1980/81: 19 s. 23). Den försöksverksamhet på den lägre regionala och lokala nivån som försvarsministern anmäler ligger därför helt i linje med utskottets uppfattning.

Ett förslag i den socialdemokratiska partimotionen 2276 om inrättande av lekmannastyrelse vid en integrerad försvarsstab och vid de centrala myndigheter där en sådan saknas behandlar utskottet bland fredsorganisationsfrågor (punkt 8).

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

att riksdagen lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anført om lekmannainflytande i försvaret.

13. Medinflytande för värnpliktiga

Regeringen har i proposition 1981/82: 102 (bil. 2 s. 145–148) berett riksdagen tillfälle att ta del av vad föredragande statsrådet har anført om värnpliktigas medinflytande.

Bakgrund

Värnpliktsinflytandekommittén (VIK) lämnade i sitt huvudbetänkande (Ds Fö 1979: 2) vissa förslag rörande de värnpliktigas medinflytande under grundutbildning. I proposition 1980/81: 100 (bil. 7 s. 43–46) bereddes riks-

dagen tillfälle att ta del av försvarsministerns överväganden med anledning av kommitténs förslag. Riksdagen lämnade utan erinran vad försvarsministern hade anfört (FöU 1980/81: 19 s. 28, rskr 291).

I mars 1981 överlämnade VIK sitt slutbetänkande Värnpliktigas medinflytande i arbetsmiljöfrågor m. m. (Ds Fö 1981: 3).

Föredragande statsrådet

På grundval av VIK:s slutbetänkande behandlar statsrådet i propositionen följande områden:

- de värnpliktigas medinflytande i arbetsmiljöfrågor
- information i samhällsfrågor till värnpliktiga under grundutbildning
- de värnpliktigas medinflytande under repetitionsutbildning
- frågan om inrättande av särskild skiljenämnd
- förslagsverksamhet för värnpliktiga.

De av kommitténs förslag som försvarsministern anser bör genomföras innehåller inte några frågor som enligt hans mening behöver underställas riksdagens prövning. Han anser dock att riksdagen bör informeras om de åtgärder som han avser att föreslå regeringen.

Motionerna

1981/82: 1110 av Lars Werner m. fl. (vpk) vari yrkas att riksdagen uttalar att full yttranderätt och fullständiga fackliga rättigheter för de värnpliktiga i enlighet med motionens riktlinjer bör införas.

1981/82: 2276 av Olof Palme m. fl. (s) såvitt gäller yrkande 11 att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om de värnpliktigas medinflytande.

Utskottet

Frågan om de värnpliktigas medinflytande är enligt utskottets uppfattning mycket betydelsefull. Den värnpliktiges engagemang och delaktighet i försvaret är som försvarsministern framhåller en grundläggande förutsättning för att försvaret skall få avsedd effekt. Utskottet har också vid flera tillfällen haft anledning att behandla ämnet, senast i betänkande 1980/81: 19 (s. 25–28) med anledning av försvarsministerns ställningstagande till VIK:s huvudförslag (Ds Fö 1979: 2) rörande de värnpliktigas medinflytande under grundutbildning. De frågor som försvarsministern överväger i proposition 1981/82: 102 grundas på VIK:s (Ds Fö 1981: 3) slutbetänkande och berör de värnpliktigas medinflytande i arbetsmiljöfrågor m. m. Utskottet kommer att koncentrera sig på sådana områden som berörs i den socialdemokratiska partimotionen 2276.

I propositionen förordas i enlighet med VIK:s grundinställning att de värnpliktigas inflytande i *arbetsmiljöfrågor* liksom skyddsarbetet i sin helhet bör förankras långt ner i organisationen. Mot den bakgrunden biträder försvarsministern kommitténs uppfattning att de värnpliktiga skyddsassistenter, vars antal han anser bör utökas, skall utses plutonsvis. Han förklarar sig däremot inte vara beredd att biträda ett förslag av kommittén om att försöksvis ge skyddsassistenter befogenheter som skyddsombud på ett begränsat antal förband. I motion 2276 framförs kritiska synpunkter på försvarsministerns inställning till den förordade försöksverksamheten.

Värnpliktiga kan enligt arbetsmiljölagen (1977:1160) inte ges ställning som skyddsombud och därmed ha rätt att stoppa farlig verksamhet. Socialutskottet framhöll, när det i sitt betänkande SoU 1977/78:1 behandlade den nu gällande arbetsmiljölagen, att värnpliktsutbildningen är en form av utbildning och att tiden för denna i flera fall inte överstiger åtta månader. Detta gör enligt socialutskottet att de värnpliktiga inte torde få den kunskap och erfarenhet de bör ha för uppgiften som skyddsombud (s. 15). Försvarsministern anser att dessa förutsättningar alltså gäller och avböjer på denna grund den förordade försöksverksamheten. I motion 2276 anförs att det sedan den nya arbetsmiljölagen börjat tillämpas tillkommit ett antal faktorer som kan leda till en annan syn på dessa frågor. Bakom förslaget om en begränsad försöksverksamhet ligger, anför motionärerna vidare, också tanken att frågan – som hittills diskuterats från principiella utgångspunkter – kan belysas bättre genom försök. Samtidigt anser de det vara klart att man i VIK:s betänkande knappast trängt särskilt djupt i de praktiska frågor som otvivelaktigt en försöksverksamhet aktualiserar. Enligt deras mening bör regeringen se till att en sådan fördjupad belysning äger rum i syfte att klarlägga förutsättningarna för en försöksverksamhet.

Utskottet konstaterar att i förarbetena till den nya arbetsmiljölagen har tanken på att låta värnpliktiga få skyddsombuds befogenheter övervägts och klart avvisats. Det är mot denna bakgrund – som försvarsministern också framhåller – svårt att se värdet av en försöksverksamhet. Någon ytterligare belysning av behovet av försöksverksamhet, av det slag som socialdemokraterna föreslår, anser utskottet därför inte vara meningsfull. Motion 2276 bör avslås i denna del. Utskottet vill dock i detta sammanhang understryka att det delar försvarsministerns uppfattning om vikten att man inom ramen för nuvarande ordning för skydds- och säkerhetsarbetet ständigt prövar och bevakar möjligheterna att förebygga att tjänstgörande värnpliktiga utsätts för risker för ohälsa och olycksfall.

Försvarsministern biträder ett förslag av VIK om att ge värnpliktiga under grundutbildning utökad *information i samhällsfrågor* med tyngdpunkt på de politiska partiernas syn på dessa. Förslaget innebär bl. a. att viss ersättning kan utgå till de företrädare för politiska partier som anlitas för denna information. I propositionen avvisas dock värnpliktsinflytande-

kommitténs förslag på en punkt. Den gäller att de politiska partiernas medverkan skall föreskrivas omfatta minst sex timmar. Försvarsministern anser att det inte bör anges några bestämda timal för de politiska partiernas medverkan, eftersom möjligheterna därtill varierar kraftigt från förband till förband. I motion 2276 uttalar socialdemokraterna att man för att nå syftet med den tänkta verksamheten knappast kan, i varje fall inte i ett inledningsskede, avstå från en viss fixering av timantalet.

Utskottet erinrar inledningsvis om att den utredning rörande ökad samhällsinformation som VIK genomfört har tillkommit på initiativ av riksdagen (FöU 1978/79: 4, rskr 27). Utskottet uttalade i det sammanhanget att det ansåg det vara angeläget att de värnpliktiga – liksom övriga medborgare – är väl informerade om vårt samhällsskick och viktiga politiska frågor. Utskottet ansåg att uppgiften att lämna sådan information inte minst åvilar skolan men framhöll att viss sådan information vore påkallad även inom ramen för de värnpliktigas utbildning.

Utskottet vill särskilt understryka betydelsen av att företrädare för de politiska partierna engageras i informationen till tjänstgörande värnpliktiga. Utskottet biträder därför VIK:s förslag om en utökad samhällsinformation genom de politiska partierna till värnpliktiga under grundutbildning. I likhet med försvarsministern anser utskottet dock att ett sådant deltagande med hänsyn till de lokala variationerna i önskemål och möjligheter till sådant deltagande inte bör bestämmas till ett minsta antal timmar. Motionsyrkandet bör avslås.

I den socialdemokratiska partimotionen 2276 konstateras vidare att *medinflytandesystemet* måste diskuteras, inte minst därför att de värnpliktiga visar ett minskande intresse för medinflytandefrågorna. Denna diskussion bör enligt motionärernas uppfattning äga rum mellan företrädare för regeringen, försvarsstaben, försvarsgrensstaberna och de värnpliktiga. Den bör leda till att problem i detalj identifieras och inflytandesystem utvecklas. De anser att diskussionen bl. a. bör föras utifrån två viktiga aspekter, varav den ena gäller vidgade möjligheter till dialog mellan de värnpliktigas företrädare och myndigheterna och den andra återkopplingen mellan de värnpliktigas ombud och de värnpliktiga själva.

Även utskottet anser att den framtida utvecklingen av medinflytandefrågorna för värnpliktiga bör ägnas särskild uppmärksamhet. Enligt vad utskottet inhämtat pågår ett arbete inom försvarsstaben rörande den framtida utformningen av de värnpliktigas inflytande. Utskottet räknar med att sådana synpunkter som anförts i motionen kommer att beaktas i detta arbete. Utskottet anser att riksdagen mot den bakgrunden inte bör göra något uttalande i frågan.

Ett förslag i motion 2276 om att den värnpliktiga arbetsgruppen skall tilldelas ytterligare 50000 kr. för biträdeshjälp behandlar utskottet i det följande som en anslagsfråga (se punkt 16).

Slutligen vill utskottet i detta sammanhang behandla motion 1110 (vpk).

I denna motion återkommer vänsterpartiet kommunisterna med vissa tidigare framförda förslag rörande värnpliktigas yttranderätt och fackliga rättigheter. När ett liknande motionsyrkande senast behandlades av utskottet (FöU 1979/80: 19 s. 28) ansåg utskottet att motionsyrkandet borde avslås i avvaktan på regeringsförslag på grundval av resultatet av VIK:s arbete. Riksdagen följde utskottet (rskr 1979/80:326). Med hänvisning till den försöksverksamhet på grundval av VIK:s betänkanden som f. n. pågår föreslår utskottet att motion 1110 avslås.

Utskottet har inte någon erinran mot vad försvarsministern i övrigt anför om de värnpliktigas medinflytande och hemställer med hänvisning till det anförda

1. att riksdagen avslår motion 1981/82: 1110 om de värnpliktigas förhållanden under grundutbildningen,
2. att riksdagen med anledning av proposition 1981/82: 102 och med avslag på motion 1981/82: 2276, yrkande 11 i denna del, lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anført om arbetsmiljöfrågor, res. 11 (s)
3. att riksdagen med anledning av proposition 1981/82: 102 och med avslag på motion 1981/82: 2276, yrkande 11 i denna del, lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anført om information till värnpliktiga i samhällsfrågor, res. 11 (s)
4. att riksdagen i övrigt lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anført om medinflytande för värnpliktiga.

14. Värnpliktsförmåner

Regeringen har i proposition 1981/82: 102 (bil. 2 s. 149–160) föreslagit riksdagen att

1. anta förslag till lag om ändring av familjebidragslagen (1978: 520),
2. godkänna vad föredragande statsrådet har förordat om värnpliktsförmåner.

Bakgrund

I enlighet med riksdagens beslut (FöU 1977/78: 19, rskr 240) har överbefälhavaren i samarbete med statistiska centralbyrån utfört en undersökning av de värnpliktigas ekonomiska förmåner. I propositionen lämnas redogörelser för det nuvarande förmånssystemet (s. 149–150), resultatet av överbefälhavarens undersökning (s. 150–153) och remissyttrandena över denna (s. 153–155).

Regeringen, som bedömt att frågan om de värnpliktigas förmåner kräver ytterligare överväganden, har i november 1981 tillkallat en kommitté för

7 Riksdagen 1981/82. 10 saml. Nr 18

att utreda de värnpliktigas m. fl. förmåner under grundutbildning. Utredningsarbetet bör enligt utredningens direktiv bedrivas i sådan takt att överväganden och förslag kan redovisas senast den 1 oktober 1982.

Föredragande statsrådet

Försvarsministern pekar på att flertalet av remissvaren från myndigheter och organisationer över överbefälhavarens undersökning av de värnpliktigas ekonomiska förmåner innehåller krav på åtgärder snarast möjligt för att komma till rätta med vissa problem inom det nuvarande förmånssystemet. Försvarskommittén har också förordat vissa angelägna förbättringar i avvaktan på resultatet av det nyligen inledda utredningsarbetet. Mot denna bakgrund förordar försvarsministern vissa ändringar av förmånerna till värnpliktiga m. fl. den 1 juli 1982.

De föreslagna förändringarna avser (s. 156–160)

- höjning av dagersättningen från 17 till 18 kr.
- höjning av det månatliga maximibeloppet för familjepenning från 1 290 kr. till 1 440 kr. för maka och från 570 kr. till 630 kr. för barn
- höjning av det maximerade beloppet för näringsbidrag från 150 kr. till 200 kr. per dag
- möjlighet att ge näringsbidrag även till värnpliktiga som driver rörelse i bolagsform
- höjning av resekostnadsersättning för värnpliktiga med rätt till sådan förmån från 50 öre till 70 öre per kilometer
- höjning av begravningshjälp till avliden värnpliktigs dödsbo från 2 000 kr. till 8 000 kr.
- höjning av begravningsbidrag till värnpliktig vars maka eller barn har avlidit från 2 000 kr. till 8 000 kr. resp. 1 000 kr. till 4 000 kr.
- höjning av förplägnadsersättningen inom en ram av 6 milj. kr.
- vidgade möjligheter för de värnpliktiga att få bostadsbidrag
- förbättrade sjukvårdsförmåner för civiltjänstgörande värnpliktiga.

Familjebidragslagen (1978: 520) berörs av de föreslagna ändringarna såvitt de gäller bostadsbidrag, familjepenning, näringsbidrag och begravningsbidrag.

Motionerna

1981/82: 397 av Anita Johansson m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en översyn av reglerna för bostadsbidraget till ensamboende värnpliktiga.

1981/82: 398 av Ivan Svanström m. fl. (c) vari yrkas att riksdagen uttalar sig för att helt fria hemresor för värnpliktiga, i enlighet med vad som anförs i motionen, införs fr. o. m. den 1 juli 1982.

1981/82: 535 av Lars Werner m. fl. (vpk) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar att dagersättningen för värnpliktiga höjs till 30 kr.,
2. att riksdagen beslutar att den nuvarande sexmånadersregeln vid bidrag till hyra under värnpliktstjänstgöring avskaffas.

1981/82: 2276 av Olof Palme m. fl. (s) såvitt gäller yrkandena

12. att riksdagen godkänner den målsättning för ökning av värnpliktsförmånerna som angetts i motionen,
13. att riksdagen beslutar att dagersättningen för värnpliktiga höjs med 4 kr. om dagen den 1 juli 1982.

Utskottet

Riksdagen har – i avvaktan på resultatet av den undersökning om de värnpliktigas ekonomiska förhållanden som överbefälhavaren har arbetat med sedan år 1978 – på förslag av utskottet vid flera tillfällen avslagit motionsyrkanden om förbättringar i olika avseenden av de värnpliktigas förmåner under tjänstgöring. Överbefälhavaren har nu avslutat sitt utredningsarbete men försvarsministern har i likhet med flera remissinstanser förordat att frågan om ett nytt förmånssystem utreds ytterligare. Regeringen har också i detta syfte tillkallat en kommitté med direktiv att senast den 1 oktober innevarande år redovisa sina överväganden och förslag.

Utskottet anser det angeläget att – såsom nu också sker – ytterligare underlag som bedöms nödvändigt tas fram med hög prioritet. Det är nämligen önskvärt att ett mera omfattande ställningstagande rörande de värnpliktigas förmåner kan göras utan onödig tidsutdräkt. Det är dock, som försvarsministern anser, nödvändigt att redan nu avhjälpa vissa uppenbara brister i de värnpliktigas förmåner. Detta ligger helt i linje med försvarskommitténs uppfattning och har också förordats av flera remissinstanser i deras yttranden över överbefälhavarens undersökning.

Utskottet skall i det följande uppehålla sig vid de förbättringar av vissa områden av förmånssystemet som regeringen föreslår.

I propositionen förordas att dagersättningen till värnpliktiga den 1 juli 1982 höjs från 17 kr. till 18 kr. Detta innebär att den sammanlagda ersättningen – dagersättningen och tillägg till dagersättningen – blir (18+15) 33 kr. fr. o. m. 231:a t. o. m. 300:e tjänstgöringsdagen. För tjänstgöringstid därutöver blir den sammanlagda ersättningen för dag (18+30) 48 kr.

I partimotion 2276 (s) föreslås en höjning av dagersättningen till 21 kr., dvs. med 3 kr. mer än regeringen föreslår. Motionärerna föreslår vidare att man som mål bör ha en successiv höjning av förmånerna så att man under en femårsperiod når upp till förbättringar som motsvarar en till 30 kr. höjd dagersättning. Detta skulle, anser de, kunna ge en fast grund för den pågående utredningen om de värnpliktigas m. fl. förmåner under grundut-

bildning. Vänsterpartiet kommunisterna tar också i sin partimotion 535 upp frågan om dagersättningens storlek genom att upprepa sitt tidigare framförda förslag om en höjning av denna till 30 kr.

Med hänvisning främst till det pågående utredningsarbetet är utskottet inte berett att tillstyrka en höjning av dagersättningen utöver regeringens förslag. Motionerna 2276 och 535 i dessa delar bör därför avslås. Yrkandet i motion 2276 om att ange ett mål för ökning av värnpliktsförmånerna kan utskottet inte heller biträda. Även detta motionsyrkande bör därför avslås.

I familjebidragslagens regler för bostadsbidrag till ensamstående värnpliktiga föreskrivs att den värnpliktige vid tidpunkten för tjänstgöringens början skall ha haft bostaden i minst sex månader för att vara berättigad till bostadsbidrag. Undantag från denna regel medges endast om särskilda skäl anses föreligga. Frågan om avskaffande av denna från flera håll kritiserade bestämmelse tas upp i motionerna 397 (s) och 535 (vpk) som båda har väckts under den allmänna motionstiden. I proposition 1981/82: 102 föreslår försvarsministern att sexmånadersgränsen slopas och att det skall räcka att den värnpliktige innehar bostaden vid tidpunkten för inryckningen för att han skall komma i åtnjutande av bostadsbidrag. Föreligger särskilda skäl kan han få bidrag till kostnaderna för bostaden även om den skaffas efter nyssnämnda tidpunkt. Utskottet tillstyrker bifall till regeringsförslaget och till motion 535 i denna del. Något uttalande av riksdagen i enlighet med motion 397 är inte påkallat.

Reseförmåner utgör en stor del av de sammanlagda kostnaderna för värnpliktsförmåner. Frågan om de värnpliktigas resor har också behandlats av utskottet i många olika sammanhang. Ämnet aktualiserades senast med anledning av en motion om helt fria hemresor för tjänstgörande värnpliktiga som avslogs av riksdagen (FöU 1981/82: 19 s. 30, rskr 291). Motion 398 (c) innehåller ett förnyat yrkande om fria hemresor för värnpliktiga.

Enligt direktiven till kommittén för utredning av förmåner till värnpliktiga m. fl. under grundutbildning hör till kommitténs uppgifter att kartlägga behovet av en eventuell förändring av resesystemet.

Kommittén har att utgå från att de värnpliktigas reseförmåner enbart skall syfta till att ge de värnpliktiga goda möjligheter att resa mellan tjänstgöringsstället och hemmet. I avvaktan på resultatet av det pågående utredningsarbetet föreslår utskottet avslag på motion 398.

Utskottet har inte något att erinra mot övriga delar av regeringens förslag rörande värnpliktsförmåner. Förslaget till lag om ändring i familjebidragslagen bör antas med smärre redaktionella ändringar.

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 535, yrkande 2, och med anledning av motion 1981/82: 397 antar det i bilaga 2 som Utskottets förslag betecknade förslaget till lag om ändring av familjebidragslagen (1978: 520),

2. att riksdagen avslår motion 1981/82: 2276, yrkande 12, om mål för ökning av värnpliktsförmånerna, res. 12 (s)
3. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motionerna 1981/82: 535, yrkande 1, och 1981/82: 2276, yrkande 13, godkänner vad föredragande statsrådet har förordat om dagersättning till värnpliktiga m. fl., res. 12 (s)
4. att riksdagen avslår motion 1981/82: 398 om fria hemresor för värnpliktiga,
5. att riksdagen godkänner vad föredragande statsrådet i övrigt har förordat om värnpliktsförmåner.

15. Ramberäkning för budgetåret 1982/83 m. m. — militära försvaret

Regeringen har i budgetpropositionen (bil. 7 s. 11–12) berett riksdagen tillfälle att ta del av vad föredragande statsrådet har anfört om utbrytningspunkter m. m.

I totalförsvarspropositionen (bil. 2 s. 161–162) har regeringen föreslagit riksdagen att

1. bemyndiga regeringen att justera utgiftsramen för det militära försvaret för budgetåret 1982/83 med hänsyn till prisutvecklingen enligt försvarsprisindex,
2. bemyndiga regeringen att justera lämnade beställningsbemyndiganden med hänsyn till prisutvecklingen enligt nettoprisindex,
3. bemyndiga regeringen att justera utgiftsramen för det militära försvaret för budgetåret 1982/83 på grund av över- eller underutnyttjande av utgiftsramen för budgetåret 1981/82,
4. bemyndiga regeringen att under budgetåret 1982/83 medge överskridande av utgiftsramen för det militära försvaret samt av lämnade beställningsbemyndiganden, om det behövs av konjunktur- eller beredskapsskäl.

Utskottet

Utskottet har redan i det föregående, under punkten 7, behandlat regeringens förslag om utgiftsram (basbelopp) för det militära försvaret budgetåret 1982/83 och motförslag i partimotioner från socialdemokraterna, moderata samlingspartiet och vänsterpartiet kommunisterna. Utskottets ställningstaganden där innebär bl. a. att varje budgetårs utgiftsram skall omräknas till medelprisläge med hjälp av ett nytt försvarsprisindex (FPI).

Det beräknade utfallet den 30 juni 1983, dvs. den totala medelsförbrukningen under budgetåret 1982/83, motsvarar utgiftsramen i medelprisläge för budgetåret. Denna beräknas som utgiftsramen i prisläget februari 1981 med tillägg för beräknade prisregleringsmedel enligt FPI. Liksom regering-

en räknar utskottet med priskompensation efter en antagen utveckling av FPI med ca 15%.

Bland de regeringsförslag som utskottet behandlar under denna punkt ingår ett bemyndigande att justera lämnade beställningsbemyndiganden med hänsyn till prisutvecklingen enligt nettoprisindex. Utskottet tillstyrker att planeringen av materielbeställningarna underlättas genom ett sådant bemyndigande.

Utskottet tillstyrker bifall även till övriga förslag från regeringen under denna punkt. Möjligheten att föra över outnyttjade medel från ett budgetår till ett annat begränsas till 2% av utgiftsramen för det tidigare budgetåret (prop. 1981/82:102 bil. 2 s. 48). Ett överskridande av utgiftsramen avräknas fullt ut under nästkommande budgetår.

Medel för sysselsättningsstimulerande åtgärder under tolfte huvudtiteln förutsätts under budgetåret 1982/83 få disponeras utöver utgiftsramen till ett belopp av 40 milj. kr.

Anslagen inom utgiftsramen för det militära försvaret är med ett undantag (A 4 Extra utgifter) förslagsanslag. De får alltså överskridas enligt beslut av regeringen inom utgiftsramen för budgetåret. Regeringen har att anpassa utnyttjandet av beställningsbemyndiganden och betalningsmedel på de olika anslagen till den inriktning av verksamheten samt den planeringsram och utgiftsram som riksdagen har fastställt.

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen lägger till handlingarna vad föredragande statsrådet i proposition 1981/82:100 har anfört om utbrytningspunkter m. m.,
2. att riksdagen bemyndigar regeringen att justera utgiftsramen för det militära försvaret för budgetåret 1982/83 med hänsyn till prisutvecklingen enligt försvarsprisindex,
3. att riksdagen bemyndigar regeringen att justera lämnade beställningsbemyndiganden med hänsyn till prisutvecklingen enligt nettoprisindex,
4. att riksdagen bemyndigar regeringen att justera utgiftsramen för det militära försvaret för budgetåret 1982/83 på grund av över- eller underutnyttjande av utgiftsramen för budgetåret 1981/82,
5. att riksdagen bemyndigar regeringen att under budgetåret 1982/83 medge överskridande av utgiftsramen för det militära försvaret samt av lämnade beställningsbemyndiganden, om det behövs av konjunktur- eller beredskapsskäl.

16. Anslagsfrågor för det militära försvaret

FJÄRDE HUVUDTITELN

Regeringen har i budgetpropositionen och totalförsvarspropositionen föreslagit riksdagen att för budgetåret 1982/83 anvisa medel, lämna beställningsbemyndiganden m. m. enligt följande sammanställning.

Anslag		Belopp (kr.)
A 1.	Försvarsdepartementet (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 13)	förslagsanslag 26 710 000
A 2.	Vissa nämnder m. m. (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 14–16)	förslagsanslag 16 635 000
A 3.	Kommittéer m. m. (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 17)	förslagsanslag 2 600 000
A 4.	Extra utgifter (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 17)	reservationsanslag 750 000
A 5.	Reglering av prisstegringar för det militära försvaret (prop. 1981/82: 102 bil. 2 s. 165–167)	förslagsanslag 2 500 000 000
B 1.	Arméförband: Ledning och förbandsverksamhet (prop. 1981/82: 102 bil. 2 s. 170–174)	förslagsanslag 4 511 100 000
B 2.	Arméförband: Materielanskaffning (prop. 1981/82: 102 bil. 2 s. 174–177)	bemyndigande 2 295 500 000 förslagsanslag 1 268 706 000
B 3.	Arméförband: Anskaffning av anläggningar (prop. 1981/82: 102 bil. 2 s. 178–182)	förslagsanslag 376 000 000
B 4.	Arméförband: Forskning och utveckling (prop. 1981/82: 102 bil. 2 s. 182–184)	bemyndigande 298 700 000 förslagsanslag 180 000 000
C 1.	Marinförband: Ledning och förbandsverksamhet (prop. 1981/82: 102 bil. 2 s. 187–190)	förslagsanslag 1 415 000 000
C 2.	Marinförband: Materielanskaffning (prop. 1981/82: 102 bil. 2 s. 190–193)	bemyndigande 1 454 300 000 förslagsanslag 1 034 000 000
C 3.	Marinförband: Anskaffning av anläggningar (prop. 1981/82: 102 bil. 2 s. 193–197)	förslagsanslag 157 000 000
C 4.	Marinförband: Forskning och utveckling (prop. 1981/82: 102 bil. 2 s. 198–199)	bemyndigande 91 700 000 förslagsanslag 87 100 000
D 1.	Flygvapenförband: Ledning och förbandsverksamhet (prop. 1981/82: 102 bil. 2 s. 200–205)	förslagsanslag 2 333 000 000
D 2.	Flygvapenförband: Materielanskaffning (prop. 1981/82: 102 bil. 2 s. 206–209)	bemyndigande 9 120 600 000 förslagsanslag 2 140 000 000

Anslag		Belopp (kr.)
D 3.	Flygvapenförband: Anskaffning av anläggningar (prop. 1981/82: 100 bil. 2 s. 209–214)	förslagsanslag 215 000 000
D 4.	Flygvapenförband: Forskning och utveckling (prop. 1981/82: 102 bil. 2 s. 214–217)	bemyndigande 9 418 390 000 förslagsanslag 700 000 000
E 1.	Operativ ledning m. m.: Ledning och förbandsverksamhet (prop. 1981/82: 102 bil. 2 s. 218–223)	förslagsanslag 504 900 000
E 2.	Operativ ledning m. m.: Materielanskaffning (prop. 1981/82: 102 bil. 2 s. 223–225)	bemyndigande 122 600 000 förslagsanslag 78 000 000
E 3.	Operativ ledning m. m.: Anskaffning av anläggningar (prop. 1981/82: 102 bil. 2 s. 225–229)	förslagsanslag 90 500 000
F 1.	Försvarets civilförvaltning (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 22–25)	förslagsanslag 99 100 000
F 2.	Försvarets sjukvårdsstyrelse (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 25–28)	förslagsanslag 22 880 000
F 3.	Fortifikationsförvaltningen (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 28–32)	godkännande 1 förslagsanslag 146 250 000
F 4.	Försvarets materielverk (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 33–38)	bemyndigande 650 000 000 förslagsanslag 520 750 000
F 5.	Gemensam forskning (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 39–43)	förslagsanslag 267 300 000 bemyndigande 8 000 000
F 6.	Försvarets radioanstalt (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 43–45)	förslagsanslag 153 900 000 bemyndigande 800 000
F 7.	Värnpliktsverket (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 45–49)	förslagsanslag 100 850 000 bemyndigande 20 000 000
F 8.	Försvarets rationaliseringsinstitut (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 49–52)	förslagsanslag 19 420 000
F 9.	Försvårshögskolan (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 52–54)	förslagsanslag 2 620 000
F 10.	Militärhögskolan (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 55–58)	förslagsanslag 29 270 000
F 11.	Försvarets gymnasieskola (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 58–60)	förslagsanslag 126 000
F 12.	Försvarets förvaltningsskola (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 60–63)	förslagsanslag 6 860 000

¹ Avser resultaträkning för förvaltning av fastigheter.

Anslag		Belopp (kr.)
F 13.	Försvarets läromedelscentral (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 63-66)	förslagsanslag 3 630 000
F 14.	Krigsarkivet (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 66-69)	förslagsanslag 5 352 000
F 15.	Statens försvarshistoriska museer (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 69-72)	förslagsanslag 8 990 000
F 16.	Frivilliga försvarsorganisa- tioner m. m. (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 72-74)	förslagsanslag 60 100 000
F 17.	Försvarets datacentral (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 74-77)	förslagsanslag 1 201 000 bemyndigande 4 100 000
F 18.	Anskaffning av anläggningar för försvarets forskningsanstalt (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 78-79)	förslagsanslag 24 400 000

Motionerna

1981/82: 534 av Björn Körlof (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en prövning av de ekonomiska bestämmelser som reglerar frivillig-försvarets verksamhet i syfte att ge organisationerna möjligheter att ta ut avgifter vid längre kurser för ungdomar.

1981/82: 730 av Lars Werner m. fl. (vpk) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar att anslaget i proposition 1981/82: 100 bil. 7 p. A 5. Reglering av prisstegringar för det militära försvaret minskas med 1 900 000 000 kr.,

2. att riksdagen beslutar att anslaget D 4. Flygvapenförband: Forskning och utveckling minskas med 200 000 000 kr.

1981/82: 1260 av Bertil Lidgard (m) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att den i motionen berörda konkurrensbe-gränsningen bör elimineras.

1981/82: 2262 av Gösta Bohman m. fl. (m) såvitt gäller

13. att riksdagen till Arméförband: Ledning och förbandsverksamhet för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 4 541 100 000 kr.,

14. att riksdagen till Arméförband: Materielanskaffning anvisar ett förslagsanslag av 1 478 706 000 kr.,

15. att riksdagen bemyndigar regeringen att medge att beställningar av materiel m. m. för arméförband får läggas ut inom en kostnadsram av 2 760 500 000 kr.,

16. att riksdagen till Marinförband: Ledning och förbandsverksamhet för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 1 425 000 000 kr.,

17. att riksdagen till Marinförband: Materielanskaffning för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 1 044 000 000 kr.,

18. att riksdagen bemyndigar regeringen att medge att beställningar av materiel m. m. för marinförband får läggas ut inom en kostnadsram av 1 464 300 000 kr.,

19. att riksdagen till Flygvapenförband: Ledning och förbandsverksamhet för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 2 343 000 000 kr.,

20. att riksdagen till Flygvapenförband: Materielanskaffning för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 2 240 000 000 kr.,

21. att riksdagen bemyndigar regeringen att medge att beställningar av materiel m. m. för flygvapenförband får läggas ut inom en kostnadsram av 9 295 600 000 kr.

1981/82: 2276 av Olof Palme m. fl. (s) såvitt gäller yrkande 15, nämligen

a) att riksdagen till Reglering av prisstegringar för det militära försvaret för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 2 485 000 000 kr.,

b) att riksdagen till Arméförband: Ledning och förbandsverksamhet för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 4 541 900 000 kr.,

c) att riksdagen bemyndigar regeringen att medge att beställningar av materiel m. m. för arméförband får läggas ut inom en kostnadsram av 2 035 500 000 kr.,

d) att riksdagen till Arméförband: Materielanskaffning för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 1 230 706 000 kr.,

e) att riksdagen till Marinförband: Ledning och förbandsverksamhet för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 1 419 000 000 kr.,

f) att riksdagen bemyndigar regeringen att medge att beställningar av materiel m. m. för marinförband får läggas ut inom en kostnadsram av 1 379 300 000 kr.,

g) att riksdagen till Marinförband: Materielanskaffning för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 1 009 000 000 kr.,

h) att riksdagen till Flygvapenförband: Ledning och förbandsverksamhet för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 2 338 500 000 kr.,

i) att riksdagen bemyndigar regeringen att medge att beställningar av materiel m. m. för flygvapenförband – under de av riksdagen under punkt 9 angivna förutsättningarna – får läggas ut inom en kostnadsram av 8 970 600 000 kr.,

j) att riksdagen till Flygvapenförband: Materielanskaffning för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 2 089 650 000 kr.,

k) att riksdagen bemyndigar regeringen att medge att utvecklingsarbete för flygvapenförband – under de av riksdagen under punkt 9 givna förutsättningarna – får läggas ut inom en kostnadsram av 9 382 390 000 kr.,

l) att riksdagen till Flygvapenförband: Forskning och utveckling för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 688 000 000 kr.,

m) att riksdagen till Operativ ledning m. m.: Ledning av förbandsverksamhet för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 504 950 000 kr.

Utskottet

Utskottet har i det föregående tagit ställning till verksamheten inom det militära försvarets utgiftsram under budgetåret 1982/83 (punkt 7 i betänkandet). I detta avsnitt behandlar utskottet anslag för denna verksamhet på grundval av totalförsvarspropositionen och de till avsnittet hänförliga motionerna. Utskottet kommer i det följande att uppehålla sig vid några av dessa motionsyrkanden. I övrigt framgår utskottets ställningstaganden av utskottets hemställan.

I totalförsvarspropositionen yrkas att under anslaget Operativ ledning m.m.: Ledning och förbandsverksamhet för budgetåret 1982/83 anvisas 504 900 000 kr. I den socialdemokratiska partimotionen 2276 föreslås ett anslag om 504 950 000 kr. Anslagsökningen – 50 000 kr. – hänför sig till ett av motionärerna framfört förslag att den värnpliktiga arbetsgruppen skall tilldelas 50 000 kr. för biträdes hjälp. Samma yrkande har tidigare framförts från socialdemokratiskt håll (mot. 1980/81: 349) men avslagits av riksdagen (FöU 1980/81: 19 s. 28, rskr 331).

Enligt gällande regleringsbrev avses för innevarande budgetår 480 000 kr. under ifrågavarande anslag till bidrag till värnpliktiga arbetsgruppen. Utskottet har inhämtat att detta bidrag i sin helhet används för andra ändamål än det som det socialdemokratiska yrkandet avser. Enligt vad utskottet har inhämtat kommer i regleringsbrevet för budgetåret 1982/83 överbefälhavaren att åläggas ställa en halv biträdestjänst till arbetsgruppens förfogande inom ramen för det anslag som föreslås i propositionen. Därmed torde syftet med motionsyrkandet vara tillgodosett. Motionen bör avslås i denna del.

I gällande regleringsbrev för anslaget Försvarets materielverk (FMV) anges att konsulttjänster får beställas hos andra företag än huvudverkstäder och industriföretag inom en kostnadsram av 48 milj. kr. (prisläge februari 1981). I motion 1260 (m) hävdar motionären att denna bestämmelse är särskilt olämplig för konsultföretaget AB Teleplan, som har bildats av sex industriföretag för att tillgodose behov inom det militära försvarets materieförvaltning. Motionären har tidigare behandlat samma fråga i motion 1979/80: 1579. Utskottet (FöU 1979/80: 13 s. 50) avstyrkte bifall till motionen med motivering att den då arbetande kommittén för vissa frågor om försvarets materielverk (MAK 79, Ds Fö 1980: 03) väntades behandla även verkets behov av konsulttjänster och formerna för utnyttjande av konsulter. Motionären anser det vara tveksamt om angivna bestämmelser står i överensstämmelse med grunderna för svensk lagstiftning på området. Riksdagen bör därför, anföras det i motionen, som sin mening ge regeringen till känna att denna konkurrensbegränsning bör elimineras.

Utskottet konstaterar att ifrågavarande handlingsregel har tillkommit i syfte att hindra att besparingar genom personalminskningar vid FMV skall

reduceras eller helt gå till spillo genom ett ökat konsultutnyttjande. Utskottet – som i annat sammanhang (FöU 1980/81: 19 s. 45) har framhållit att personalminskningar inom det militära försvaret inte får leda till bestående kostnadsökningar, t. ex. genom ökat anlåtande av konsulter – har förståelse för denna strävan. En restriktiv användning av konsulter föreslogs också av MAK 79, som ansåg det vara lämpligt att använda konsulter för att jämna ut belastningstoppar och för att utnyttja behovet av speciell kompetens som inte finns eller kan utnyttjas effektivt inom verket. I övrigt bör FMV enligt MAK 79 lösa sina uppgifter med egen personal eller genom att klart avgränsade uppdrag läggs ut till industriföretag. Enligt utskottets mening är det angeläget att angivna syfte i görligaste mån uppnås genom föreskrifter som inte skapar onödiga olägenheter för berörda företag. Enligt vad utskottet har inhämtat övervägs f. n. en ändring av handlingsreglerna beträffande utnyttjande av konsulter under det aktuella anslaget. Utskottet utgår från att regeringen kommer att väga in sådana synpunkter som framförs i motion 1260. Något uttalande av riksdagen är inte påkallat.

Från anslaget *Frivilliga försvarsorganisationer m. m.* finansieras de frivilliga försvarsorganisationernas verksamhet. Denna verksamhet har stor omfattning. Inom vissa verksamhetsområden är det f. n. inte möjligt att ta emot alla ungdomar som vill vara med. I motion 534 (m) föreslås att man i denna situation bör pröva att i viss utsträckning ta ut smärre avgifter av deltagare vid längre lägerkurser för ungdomar. Härigenom skulle, anför motionären, sannolikt ett avsevärt större antal ungdomar kunna beredas plats vid dessa mycket populära kurser.

Som förut nämnts anser utskottet att de frivilliga försvarsorganisationernas ungdomsarbete – liksom deras verksamhet i övrigt – är av stor betydelse för totalförsvaret. Det är därför enligt utskottet glädjande att allt fler ungdomar söker sig till den frivilliga försvarsverksamheten. Motionärens förslag att avgiftsbelägga vissa kurser syftar till att öka organisationernas ekonomiska möjlighet att i sin verksamhet möta detta ökade intresse.

Statssekreteraren i försvarsdepartementet har inför utskottet upplyst att man inom regeringskansliet avser att i anslutning till att frivilligpersonalens förmåner utreds även låta utreda den fråga som motionären har väckt. Utskottet tillstyrker en sådan prövning. Syftet med motion 534 blir tillgodosett och någon framställning till regeringen behövs inte.

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen till *Försvarsdepartementet* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 26 710 000 kr.,
2. att riksdagen till *Vissa nämnder m. m.* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 16 635 000 kr.,
3. att riksdagen till *Kommittéer m. m.* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 2 600 000 kr.,
4. att riksdagen till *Extra utgifter* för budgetåret 1982/83 anvisar ett reservationsanslag av 750 000 kr.,

5. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 samt med avslag på motionerna 1981/82: 730, yrkande 1, och 1981/82: 2276, yrkande 15 a, till *Reglering av prisstegringar för det militära försvaret* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 2 500 000 000 kr., res. 13 (s)
6. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 2262, yrkande 13, samt med bifall till motion 1981/82: 2276, yrkande 15 b, till *Arméförband: Ledning och förbandsverksamhet* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 4 541 900 000 kr., res. 14 (c, fp)
res. 15 (m)
7. beträffande *Arméförband: Materielanskaffning* res. 14 (c, fp)
res. 15 (m)
- a. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 2262, yrkande 15, samt med bifall till motion 1981/82: 2276, yrkande 15 c, bemyndigar regeringen att medge att beställningar av materiel m. m. för arméförband får läggas ut inom en kostnadsram av 2 035 500 000 kr.,
- b. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 2262, yrkande 14, samt med bifall till motion 1981/82: 2276, yrkande 15 d, för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 1 230 706 000 kr.,
8. att riksdagen till *Arméförband: Anskaffning av anläggningar* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 376 000 000 kr.,
9. beträffande *Arméförband: Forskning och utveckling*
- a. att riksdagen bemyndigar regeringen att medge att utvecklingsarbete för arméförband får beställas inom en kostnadsram av 298 700 000 kr.,
- b. att riksdagen för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 180 000 000 kr.,
10. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 2262, yrkande 16, samt med bifall till motion 1981/82: 2276, yrkande 15 e, till *Marinförband: Ledning och förbandsverksamhet* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 1 419 000 000 kr., res. 14 (c, fp)
res. 15 (m)
11. beträffande *Marinförband: Materielanskaffning* res. 14 (c, fp)
res. 15 (m)
- a. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 2262, yrkande 18, samt med bifall till motion 1981/82: 2276, yrkande 15 f, bemyndigar regeringen att medge att beställningar av materiel m. m. för marinförband får läggas ut inom en kostnadsram av 1 379 300 000 kr.,
- b. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 2262, yrkande 17, samt med bifall till motion 1981/82: 2276, yrkande 15 g, för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 1 009 000 000 kr..

12. att riksdagen till *Marinförband: Anskaffning av anläggningar* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 157 000 000 kr.,
13. beträffande *Marinförband: Forskning och utveckling*
  - a. att riksdagen bemyndigar regeringen att medge att utvecklingsarbete för marinförband får beställas inom en kostnadsram av 91 700 000 kr.,
  - b. att riksdagen för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 87 100 000 kr.,
14. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 2262, yrkande 19, samt med bifall till motion 1981/82: 2276, yrkande 15 h, till *Flygvapenförband: Ledning och förbandsverksamhet* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 2 338 500 000 kr., res. 14 (c, fp)
res. 15 (m)
15. beträffande *Flygvapenförband: Materielanskaffning*
  - a. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 2262, yrkande 21, samt med bifall till motion 1981/82: 2276, yrkande 15 i, bemyndigar regeringen att medge att beställningar av materiel m. m. för flygvapenförband får läggas ut inom en kostnadsram av 8 970 600 000 kr.,
  - b. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 2262, yrkande 20, samt med bifall till motion 1981/82: 2276, yrkande 15 j, för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 2 089 650 000 kr.,res. 14 (c, fp)
res. 15 (m)
16. att riksdagen till *Flygvapenförband: Anskaffning av anläggningar* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 215 000 000 kr.,
17. beträffande *Flygvapenförband: Forskning och utveckling*
  - a. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motion 1981/82: 2276, yrkande 15 k, bemyndigar regeringen att medge att utvecklingsarbete för flygvapenförband får beställas inom en kostnadsram av 9 418 390 000 kr.,
  - b. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motionerna 1981/82: 730, yrkande 2, och 1981/82: 2276, yrkande 15 l, för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 700 000 000 kr.,res. 13 (s)
18. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motion 1981/82: 2276, yrkande 15 m, till *Operativ ledning m. m.: Ledning och förbandsverksamhet* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 504 900 000 kr.,
19. beträffande *Operativ ledning m. m.: Materielanskaffning*
  - a. att riksdagen bemyndigar regeringen att medge att beställningar av materiel m. m. för operativ ledning m. m. får läggas ut inom en kostnadsram av 122 600 000 kr.,
  - b. att riksdagen för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 78 000 000 kr.,

20. att riksdagen till *Operativ ledning m. m.: Anskaffning av anläggningar* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 90 500 000 kr.,
21. att riksdagen till *Försvarets civilförvaltning* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 99 100 000 kr.,
22. att riksdagen till *Försvarets sjukvårdsstyrelse* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 22 880 000 kr.,
23. beträffande *Fortifikationsförvaltningen*
  - a. att riksdagen godkänner den av föredragande statsrådet beräknade resultaträkningen för förvaltning av fastigheter för försvarsmakten,
  - b. att riksdagen för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 146 250 000 kr.,
24. beträffande *Försvarets materielverk*
  - a. att riksdagen avslår motion 1981/82:1260 om försvarets materielverks upphandling av konsulttjänster,
  - b. att riksdagen bemyndigar regeringen att medge att för budgetåret 1982/83 förnödenheter för fredsutbildningen får beställas så att vid varje tillfälle en kostnadsram av 650 000 000 kr. inte överskrids,
  - c. att riksdagen för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 520 750 000 kr.,
25. beträffande *Gemensam försvarsforskning*
  - a. att riksdagen för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 267 300 000 kr.,
  - b. att riksdagen bemyndigar regeringen att under budgetåret 1982/83 medge att materiel för forskningsändamål beställs inom en kostnadsram av 8 000 000 kr.,
26. beträffande *Försvarets radioanstalt*
  - a. att riksdagen för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 153 900 000 kr.,
  - b. att riksdagen bemyndigar regeringen att medge att datorutrustning får beställas inom en kostnadsram av 800 000 kr.,
27. beträffande *Värnpliktsverket*
  - a. att riksdagen för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 100 850 000 kr.,
  - b. att riksdagen bemyndigar regeringen att under budgetåret 1982/83 medge att nya datorer beställs inom en kostnadsram av 20 000 000 kr.,
28. att riksdagen till *Försvarets rationaliseringsinstitut* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 19 420 000 kr.,
29. att riksdagen till *Försvårshögskolan* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 2 620 000 kr.,
30. att riksdagen till *Militärhögskolan* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 29 270 000 kr.,

31. att riksdagen till *Försvarets gymnasieskola* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 126 000 kr.,
32. att riksdagen till *Försvarets förvaltningsskola* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 6 860 000 kr.,
33. att riksdagen till *Försvarets läromedelscentral* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 3 630 000 kr.,
34. att riksdagen till *Krigsarkivet* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 5 352 000 kr.,
35. att riksdagen till *Statens försvarshistoriska museer* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 8 990 000 kr.,
36. beträffande *Frivilliga försvarsorganisationer m. m.*
  - a. att riksdagen avslår motion 1981/82: 534 om begärd prövning av de ekonomiska bestämmelserna som reglerar frivilligförsvarets verksamhet,
  - b. att riksdagen för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 60 100 000 kr.,
37. beträffande *Försvarets datacentral*
  - a. att riksdagen för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 1 201 000 kr.,
  - b. att riksdagen bemyndigar regeringen att medge att beställningar av datorutrustning får läggas ut inom en kostnadsram av 4 100 000 kr.,
38. att riksdagen till *Anskaffning av anläggningar för försvarets forskningsanstalt* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 24 400 000 kr.

17. Verksamheten inom civilförsvaret under budgetåret 1980/81

Regeringen har i budgetpropositionen (bil. 7 s. 80–81) berett riksdagen tillfälle att ta del av vad föredragande statsrådet har anfört om verksamheten inom civilförsvaret under budgetåret 1980/81.

Utskottet har ingen erinran med anledning av vad försvarsministern har anfört och hemställer

att riksdagen lägger redogörelsen till handlingarna.

18. Verksamheten inom civilförsvaret under budgetåret 1981/82

Regeringen har i budgetpropositionen (bil. 7 s. 82) berett riksdagen tillfälle att ta del av vad föredragande statsrådet har anfört om verksamheten inom civilförsvaret under budgetåret 1981/82.

Utskottet har ingen erinran med anledning av vad försvarsministern har anfört och hemställer

att riksdagen lägger redogörelsen till handlingarna.

19. Civilförsvarets fortsatta utveckling

Regeringen har i totalförvarspropositionen (bil. 2 s. 231–256) föreslagit riksdagen att godkänna de riktlinjer för civilförsvarets fortsatta utveckling som föredragande statsrådet har angett.

I samma proposition (bil. 2 s. 258) har regeringen föreslagit riksdagen att för budgetåret 1982/83 fastställa utgiftsramen för civilförsvaret utom skyddsrum till 312 700 000 kr. och utgiftsramen för skyddsrum till 270 500 000 kr., båda i prisläget februari 1981.

Föredragande statsrådet

1978 års försvarskommitté har mot bakgrund av genomförd perspektiv- och programplanering lämnat förslag till grunder för den fortsatta utvecklingen av civilförsvaret och för inriktningen av planeringen för perioden 1982/83–1986/87. Propositionen följer i huvudsak dessa förslag.

Försvarsministern anser att följande *allmänna utgångspunkter* skall gälla för planeringen av civilförsvarets verksamhet:

- huvudinriktningen skall vara att ge befolkningen skydd mot verkningarna av konventionella stridsmedel
- skyddet mot kärnvapen och kemiska stridsmedel skall ägnas ökad uppmärksamhet
- förmågan att möta verkningarna av ett överraskande angrepp skall ökas.

Denna inriktning ställer ökade krav på beredskap, utbildning, ledning m. m. inom civilförsvarets verksamhet.

Försvarsministern redovisar vidare aktuella *förslag till förändringar* inom civilförsvarets verksamhet, bland vilka kan nämnas

- kommunal ledning av civilförsvarets verksamhet på lokal nivå
- ny hemskyddsorganisation
- alarmeringsfunktionen i luftförsvarscentralerna överförs till chefen för flygvapnet
- hårdare styrning av skyddsrumproduktionen till riskområden och prioriterade samhällsverksamheter
- regelbunden kontroll av befintliga skyddsrum
- ändrade regler för att fastställa verkskyddsplikt
- utökad självskyddsutbildning
- skyddsmasker till hela befolkningen inom en tioårsperiod
- omprioriteringar inom civilförsvarets krigsorganisation
- eventuell sammanslagning av civilförsvarets styrelsen, statens brandnämnd och riksnämnden för kommunal beredskap till en myndighet.

Beträffande *civilförsvarets personal* anmäler försvarsministern

- att uttagning och inskrivning av personal måste effektiviseras, bl. a. genom att befattningsanalyser och kvalifikationskrav utformas för civilförsvarets krigsorganisation

- att andelen kvinnor i civilförsvarets krigsorganisation bör ökas
- att vapenfria tjänstepliktiga i ökad utsträckning utbildas och krigsplaceras i civilförsvaret
- att brandväsendets personal bör undantas från tjänstgöring inom försvarsmakten i krig
- att programansvaret för civilförsvarets sjukvårdsplutoner bör föras över till socialstyrelsen.

Det råder f.n. viss osäkerhet om vilken utformning *civilförsvarets utbildningsorganisation* bör ha på lång sikt. Försvarsministern anser om utbildningsorganisationen

- att anläggningarna i Rosersberg, Sandö och Revingeby behålls
- att en ny anläggning byggs i Skövde varvid delar av Göta trängregementes nuvarande etablissement utnyttjas och att den provisoriska utbildningsanläggningen i Brännebrona behålls tills verksamheten kan överföras till Skövde
- att anläggningen i Katrineholm behålls tills osäkerheten reducerats om bl. a. ytterligare decentraliserad övningsverksamhet, hemskyddsorganisationens utbildningsbehov, omfattningen av utbildningen för vapenfria tjänstepliktiga och om den framtida brandförsvarsutbildningen.

Beträffande *ekonomiska resurser* förordas en planeringsram för civilförsvaret utom skyddsrum av högst 1 780 milj. kr. i prisläge februari 1981 för perioden 1982/83–1986/87. För budgetåret 1982/83 beräknas behovet av betalningsmedel till 312,5 milj. kr. i samma prisläge. Mot bakgrunden av bl. a. de omfattande förändringar som föreslås genomföras inom civilförsvaret under perioden vill försvarsministern inte nu fördela ramen på budgetår och ändamål utan anser att detta bör bli föremål för årlig prövning.

Försvarsministern anser att skyddsrumbygget inte skall styras av en femårig planeringsram. I stället bör årligen fastställas ett beställningsbemyndigande för kommande budgetår. För budgetåret 1982/83 beräknas ett bemyndigande om 392 milj. kr. i prisläge februari 1981. Medelsbehovet beräknas till 270,5 milj. kr.

Prisreglering bör enligt försvarsministern ske på samma sätt som för det militära försvaret.

Motionerna

1981/82: 341 av Ann-Cathrine Haglund (m) och Birgitta Rydle (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen anhåller om åtgärder i syfte att öka rekryteringen av kvinnor till civilförsvaret.

1981/82: 396 av Olle Aulin (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till nya ersättningsbestämmelser för anordnande av små skyddsrum i enlighet med vad i motionen anförts.

1981/82: 2261 av Bonnie Bernström (fp) och Eva Winther (fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär att i motionen skisserad lösning läggs till grund för en långsiktig förnyring av civilförsvaret.

1981/82: 2262 av Gösta Bohman m. fl. (m) såvitt gäller yrkandena

22. att riksdagen hos regeringen begär att frågan om den ökande samordningen mellan civilförsvaret och den kommunala verksamheten på nytt underställs riksdagen våren 1984, mot bakgrund av de erfarenheter som då vunnits av provplanläggningen,

23. att riksdagen godkänner av regeringen föreslagna riktlinjer för civilförsvarets utveckling med de ändringar som föranleds av vad som anförts i denna motion.

1981/82: 2276 av Olof Palme m. fl. (s) såvitt gäller yrkande 16 att riksdagen godkänner vad som förordats i motionen beträffande resurser för civilförsvaret under perioden 1982/83–1986/87.

1981/82: 2283 av Lars Werner m. fl. (vpk) såvitt gäller yrkandena

12. att riksdagen beslutar att den s. k. referensnivån i civilförsvarsstyrelsens perspektivplan skall ligga till grund för civilförsvarets fortsatta utveckling,

13. att riksdagen beslutar att ramen för Civilförsvaret utom skyddsrum räknas upp med 8,3 milj. kr. till 320,8 milj. kr. för budgetåret 1982/83,

14. att riksdagen hos regeringen begär förslag om tillsättande av en kommitté för att utreda en sammanslagning av civilförsvarsstyrelsen, statens brandnämnd och riksnämnden för kommunal beredskap.

Utskottet

I likhet med försvarskommittén anser försvarsministern att *huvudinriktningen av civilförsvarsverksamheten* skall vara att ge befolkningen skydd mot verkningarna av konventionella stridsmedel. Ökad uppmärksamhet måste dock ägnas åt skyddet mot kärnvapen och kemiska stridsmedel samt åt förmågan att möta verkningarna av överraskande angrepp. Detta medför ökade krav på civilförsvarsorganisationen vad gäller beredskap, utbildning och ledning. Utskottet biträder denna huvudinriktning.

I moderata samlingspartiets partimotion 2262 (yrkande 23) godkänns den föreslagna inriktningen av civilförsvarsverksamheten, samtidigt som man ställer följande ytterligare krav:

- möjligheterna att möta överraskande angrepp ökas och det skall vara möjligt att bedriva verksamhet innan militär mobilisering är genomförd,
- bättre skydd åt befolkningen i de stora städerna,
- förbättrade ledningsmöjligheter.

Vidare föreslås att de besiktningsmän som regelbundet skall kontrollera befintliga skyddsrum knyts till länsstyrelserna. Motionärerna hävdar ock-

så att genomförandet av självskyddsutbildningen också fortsättningsvis i betydande omfattning bör vara en uppgift för frivilligverksamheten inom civilförsvaret, även om en ökad självskyddsutbildning kommer till stånd i grundskolan.

Enligt utskottets mening tillgodoses de första och tredje särskilda kraven genom förslagen i propositionen.

Vad gäller bättre skydd åt befolkningen i bl. a. de stora städerna pågår f. n. arbete med att styra skyddsrumbyggandet till riskområden och prioriterade samhällsverksamheter. Ett led i detta är försöken med att ta fram kommunala skyddsplaner. Det är angeläget att detta arbete fortsätter så att man får underlag för att bygga skyddsrum där de bäst behövs, såväl i de stora städerna som på andra håll.

1975 års skyddsrumsutredning har föreslagit en särskild besiktningsorganisation om 25 personer, anställda av civilförsvarsstyrelsen men placerade vid länsstyrelserna. Försvarsministern föreslår dock – i likhet med försvarskommittén – att kommunernas byggnadsinspektörer, som redan nu besiktigar nybyggda skyddsrum, även tar hand om den fortlöpande kontrollen av det äldre skyddsrumbeståndet.

Mot bakgrund av kommunernas ökade ansvar för planering av bl. a. skyddsrum behov är det naturligt att dessa administrerar och utför inspektioner av befintliga skyddsrum. Utskottet förordar därför den av försvarsministern föreslagna ordningen, enligt vilken kommunerna ansvarar för kontrollen av både nya och äldre skyddsrum. Tekniskt underlag för sådan kontroll lämnas av civilförsvarsstyrelsen.

Kurser i självskydd om totalt 14 timmar genomförs f. n. av Civilförsvarsförbundet (personligt skydd bl. a. mot ABC-stridsmedel), Röda korset (sjukvård) och Svenska brandförsvärsföreningen (brandförsvär). Årligen deltar ca 70 000 personer. Största delen av utbildningen sker i skolorna. I en strävan att öka allmänhetens kunskaper i självskydd har genomförts försök som syftar till obligatorisk självskyddsutbildning i grundskolan.

Frivilligorganisationernas insatser för att öka allmänhetens kunskaper i självskydd är av stor betydelse. Genom ett införande av obligatorisk självskyddsutbildning i skolan bör dessa kunskaper kunna förbättras ytterligare. Hur en sådan utbildning påverkar behovet av frivillig utbildning kan man knappast nu förutsäga. En tänkbar utveckling kan bli att intresset för fortbildning i frivilligorganisationernas regi kommer att öka. Utskottet – som i det föregående under punkt 4 har behandlat information om skydd mot ABC-stridsmedel – anser inte att det finns tillräckligt underlag för riksdagen att nu uttala sig i frågan.

Försvarsministern anmäler att det f. n. råder osäkerhet om hur *civilförsvarets framtida utbildningsorganisation* bör utformas. Planeringen bör enligt hans mening inriktas på att behålla anläggningarna i Roscrsberg, Sandö, Revingeby och t. v. även den i Katrineholm samt att bygga en ny anläggning i Skövde, varvid delar av Göta trängregementes nuvarande

etablissemang utnyttjas. Försvarsministern räknar med att det inom något år finns underlag för att kunna ta slutlig ställning till om Katrineholmsanläggningen behövs på längre sikt.

I motion 2262 har moderata samlingspartiet inom ramen för yrkande 23 slutligen begärt att några mer omfattande nyinvesteringar i utbildningsanläggningar inte skall ske i avvaktan på att frågan om ökad samordning av utbildning och övning för freds- och krigsräddningstjänst finner sin lösning.

Utskottet anser det riktigt att inte nu genomföra några mer omfattande nyinvesteringar som med förändrad utbildningsinriktning kan bli obehövliga. Detta gäller främst Katrineholmsanläggningen. Enligt propositionen skall större arbeten påbörjas i Revinge. Sandö och på det nya övningsfältet i Skövde, dvs. vid anläggningar som av allt att döma skall vara kvar. Utskottet bedömer därför inte risken för felinvesteringar vara stor, trots den nuvarande osäkerheten om civilförsvarsutbildningens omfattning och inriktning. Mot denna bakgrund finns inte behov av något uttalande av riksdagen.

Av det sagda framgår att utskottet avstyrker bifall till motion 2262, yrkande 23.

I propositionen redovisar försvarsministern ett antal förslag till åtgärder som kommer att medföra betydande förändringar av civilförsvaret. Förslagen gäller bl. a. *ökad samordning med den kommunala verksamheten*. I likhet med försvarskommittén anser försvarsministern att kommunerna med början senast under budgetåret 1984/85 bör ta över ansvaret för ledningen av civilförsvaret på kommunal nivå i krig och det planläggningsansvar i fred som hänger samman därmed. För att få ytterligare underlag för en slutlig uppgiftsfördelning mellan länsstyrelserna och kommunerna anser han att en provplanläggning bör genomföras. Denna fråga bereds f. n. i regeringskansliet.

I partimotion 2262 (m), yrkande 22, föreslås att riksdagen hos regeringen begär att frågan om den ökade samordningen på nytt underställs riksdagen våren 1984 och då mot bakgrund av de erfarenheter som vunnits vid provplanläggningen.

Enligt vad utskottet har inhämtat avser man inom försvarsdepartementet att ta upp principfrågor rörande civilförsvarets kommunala anknytning i budgetpropositionen 1984. Frågan om ersättning till kommunerna för deras arbete beräknar departementet att kunna anmäla i proposition våren 1984. Vad som föreslagits i motion 2262 i denna del är enligt utskottets mening tillgodosett utan någon åtgärd från riksdagen.

Utskottet behandlar i detta sammanhang även begäran i motion 396 (m) om förslag till nya *ersättningsregler för anordnande av små skyddsrum*. Utskottet anser inte att en sådan begäran tjänar något syfte eftersom förslag från 1975 års skyddsrumsutredning om möjlighet att lämna bidrag för anordnande av små skyddsrum f. n. bereds i regeringskansliet. Motio-

nen bör därför avslås. Utskottet anser, liksom motionären, att en förutsättning för att bidrag till små skyddsrum skall kunna lämnas bör vara att skyddsrummet behövs enligt kommunens skyddsrumspan.

Försvarsministern delar försvarskommitténs uppfattning att det är nödvändigt att öka *andelen kvinnor i civilförsvarets krigsorganisation*. Frågan tas upp dels i motion 2261 (fp) om en långsiktig föryngring av civilförsvaret genom direktrekrytering av yngre män och kvinnor, dels i motion 341 (m) om ökad rekrytering av kvinnor genom utökad information samt erinran till kommunerna om skyldigheten att ordna barntillsyn vid civilförsvartjänst.

Motion 2261 bygger på folkpartiets särskilda yttrande i försvarskommittén. I det föreslås bl. a. att civilförsvaret årligen skall få grundutbilda 5 000 personer i åldern 20–50 år (varav 1 000–1 500 kvinnor). Förslaget syftar ytterst till totalförvarsplikt och en omfördelning av personaltillgångarna inom totalförsvaret. Utskottet avvisar förslaget i likhet med försvarskommittén.

En förutsättning för att många kvinnor skall kunna engagera sig i civilförsvaret är att det i krig finns en väl fungerande barnomsorg. Barnomsorgen är en del av socialtjänsten. F. n. pågår arbete med att ta fram underlag för nya allmänna anvisningar och fackanvisningar för beredskapsplanering av bl. a. socialtjänsten. Enligt utskottets mening tillgodoses därmed syftet med motion 341. Motionen bör avslås. Bl. a. frågan om beredskapsplanering av socialtjänsten behandlas ytterligare under punkt 24 om övrigt totalförvars fortsatta utveckling.

Försvarskommittén föreslår att en kommitté tillsätts med uppgift att närmare överväga om en *sammanslagning av civilförvarsstyrelsen, statens brandnämnd och riksnämnden för kommunal beredskap* till en ny myndighet bör komma till stånd. Motsvarande förslag har lämnats av räddningstjänstkommittén i principbetänkandet (SOU 1981: 82) Samhällets räddningstjänst. Försvarsministern anser att samordningsvinster går att uppnå inom området räddningstjänst i krig och fred och anmäler att frågan f. n. bereds i regeringskansliet.

Vänsterpartiet kommunisterna har i sin partimotion 2283 förordat att en kommitté utreder sammanslagningen av de tre myndigheterna.

Civilutskottet har i yttrande CU 1981/82: 6 y behandlat denna fråga och därvid påpekat att frågan om samordning av samhällets räddningstjänst övervägs i skilda sammanhang. En riksdagens begäran enligt förslaget i motionen kan enligt civilutskottets uppfattning inte tjäna något reellt syfte. Försvarsutskottet instämmer i denna bedömning. Motion 2283 bör avslås såvitt nu är i fråga.

Såväl försvarskommittén som riksrevisionsverket har framhållit att det finns stora brister i fråga om *styrningen av civilförvarsverksamheten*, vilket bl. a. har återverkat menligt på krigsorganisationen. Försvarsministern instämmer i dessa bedömningar och anser att arbetet med att åstad-

komma fungerande styrmedel när det gäller krigsorganisationen måste drivas med stor kraft. Han anmäler vidare att utvecklingsarbete rörande krigsorganisationen har påbörjats samt att han i kommande budgetpropositioner avser att orientera riksdagen om hur arbetet fortskrider.

Under våren 1982 har genomförts en organisationsförändring vid civilförsvarsstyrelsen som syftar till att bättre samordna arbetet med krigsorganisationens utveckling.

Utskottet anser att de resurser som satsas på civilförsvaret skall resultera i att befolkningen får ett väl fungerande skydd i krig. Brister i den fredstida organisationen och styrningen som resulterar i ett dåligt utnyttjande av resurserna eller en mindre bra krigsorganisation måste avhjälpas. Ett första led i detta kan vara den nyligen genomförda omorganisationen. Ett stort antal förändringar av civilförsvarsverksamheten i fred och i krig skall genomföras under femårsperioden, vilket ställer stora krav på samordning mellan fredsverksamhet och krigsorganisation. Det är därför nu särskilt betydelsefullt att de åtgärder som påbörjats resulterar i en styrning mot en effektivare krigsorganisation.

Utskottet går nu över till att behandla *civilförsvarets ekonomiska resurser* under perioden 1982/83–1986/87.

Med utgångspunkt i förslag av försvarskommittén anser försvarsministern att den verksamhet inom civilförsvaret som inte avser skyddsrum under femårsperioden bör genomföras inom en ekonomisk ram av högst 1 780 milj. kr. i prisläget februari 1981. För budgetåret 1982/83 beräknar han behovet av betalningsmedel (basbeloppet) till 312,5 milj. kr. i samma prisläge. Härtill kommer under budgetåret 0,2 milj. kr. för investeringar för u-landsutbildning (prop. 102 bil. 2 s. 257). Den slutliga fördelningen av planeringsramen på budgetår och ändamål bör enligt hans mening inte fastläggas nu utan prövas varje år.

I den socialdemokratiska partimotionen 2276 yrkas att planeringsramen skall bestämmas till 1 780 milj. kr. – inte till högst 1 780 milj. kr. Motionärerna godtar dock att utgiftsramen för nästa budgetår bestäms till 312,5 milj. kr.

Vänsterpartiet kommunisterna yrkar i motion 2283 att den s. k. referensnivån i civilförsvarsstyrelsens perspektivplan skall ligga till grund för civilförsvarets fortsatta utveckling. Denna nivå uppgick till 800 milj. kr., varav 420 milj. kr. avsåg skyddsrumsverksamheten (prisläge februari 1979). För nästa budgetår yrkas i samma motion att utgiftsramen för civilförsvaret utom skyddsrum skall bestämmas till 320,8 milj. kr. (prisläge februari 1981).

Utskottet anser att planeringsramen för civilförsvaret utom skyddsrum bör bestämmas till 1 780 milj. kr. och utgiftsramen för nästa budgetår till 312,7 milj. kr. (prisläge februari 1981). Det innebär att utskottet ansluter sig till motionsförslaget att planeringsramen liksom tidigare skall bestämmas till ett visst belopp och i likhet med försvarsministern och samma

motionärer förordar att planeringsramen för 1982/83–1986/87 inte skall vara horisontell. Av det sagda framgår att utskottet avstyrker bifall till motion 2283 (vpk) såvitt gäller planeringsram och utgiftsram för civilförsvaret utom skyddsrum (del av yrkande 12 samt yrkande 13).

Beträffande skyddsrum förordar försvarsministern att verksamheten inte styrs genom en femårig planeringsram utan genom att ställning tas årligen till storleken av ett beställningsbemyndigande för det närmast kommande budgetåret. För budgetåret 1982/83 behövs enligt hans mening ett bemyndigande om 392 milj. kr. (prisläge februari 1981). Medelsbehovet – utgiftsramen – beräknar han till 270,5 milj. kr. i samma prisläge. Bemyndiganden och betalningsmedel avses bl. a. för byggande av skyddsrum i samband med den löpande byggnadsproduktionen och som ett led i en planerad bristtäckning samt för kontroll av befintliga skyddsrum. Bemyndiganden som beräknas för senare budgetår i perioden än 1982/83 bör enligt försvarsministern beräknas så att de ger utrymme dels för att betala ersättning till kommunerna för det arbete de beräknas få med att upprätta skyddsplaner, dels för en provutbyggnad vid någon eller några sjukvårdsanläggningar av skydd för behandling och vård och av förstärkt teknisk försörjning.

Utskottet biträder försvarsministerns förslag beträffande resurser för skyddsrumsverksamheten och avstyrker alltså bifall till motion 2283 såvitt gäller denna verksamhet (del av yrkande 12). Utskottet har heller inte något att erinra mot vad försvarsministern har anfört om prisreglering samt om underutnyttjande och överskridande av utgiftsram.

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen avslår motion 1981/82: 2262, yrkande 22, om en framställning till regeringen angående viss redovisning,
2. att riksdagen avslår motion 1981/82: 341 om en framställning till regeringen om åtgärder i syfte att öka rekryteringen av kvinnor till civilförsvaret,
3. att riksdagen avslår motion 1981/82: 2261 om metod för en långsiktig förnyring av civilförsvaret,
4. att riksdagen avslår motion 1981/82: 2283, yrkande 14, om utredning av sammanslagning av civilförsvarsstyrelsen, statens brandnämnd och riksnämnden för kommunal beredskap,
5. att riksdagen avslår motion 1981/82: 396 om en framställning till regeringen angående ersättningsregler för små skyddsrum,
6. att riksdagen avslår motion 1981/82: 2262, yrkande 23 i denna del, om besiktningsmän knutna till länsstyrelserna,
7. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motion 1981/82: 2262, yrkande 23 i denna del, godkänner de riktlinjer för civilförsvarets fortsatta utveckling som fördragande statsrådet har angett,
8. att riksdagen med anledning av proposition 1981/82: 102, med

res. 16 (m)

bifall till motion 1981/82:2276, yrkande 16, och med avslag på motion 1981/82:2283, yrkande 12 i denna del och yrkande 13, godkänner att den verksamhet inom civilförsvaret som inte avser skyddsrum under perioden 1982/83–1986/87 genomförs inom en planeringsram av 1 780 milj. kr. samt för budgetåret 1982/83 fastställer utgiftsramen för civilförsvaret utom skyddsrum till 312 700 000 kr. i prisläge februari 1981,

9. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82:102 och med avslag på motion 1981/82:2283, yrkande 12 i denna del, för budgetåret 1982/83 fastställer utgiftsramen för skyddsrum till 270 500 000 kr. i prisläge februari 1981.

20. Ramberäkningar för budgetåret 1982/83 m. m. — civilförsvaret

Regeringen har i budgetpropositionen (bil. 7 s. 83) berett riksdagen tillfälle att ta del av vad föredragande statsrådet har anfört om utbrytningspunkter m. m.

I totalförsvarspropositionen (bil. 2 s. 257–259) har regeringen föreslagit riksdagen att

1. bemyndiga regeringen att för budgetåret 1982/83 justera utgiftsramen för civilförsvaret utom skyddsrum med hänsyn till prisutvecklingen enligt försvarsprisindex samt utgiftsramen för skyddsrum med hänsyn till prisutvecklingen enligt nettoprisindex,

2. bemyndiga regeringen att justera lämnade beställningsbemyndiganden med hänsyn till prisutvecklingen enligt nettoprisindex,

3. bemyndiga regeringen att justera utgiftsramarna för civilförsvaret för budgetåret 1982/83 på grund av över- eller underutnyttjande av utgiftsramarna för budgetåret 1981/82,

4. bemyndiga regeringen att under budgetåret 1982/83 medge överskridande av utgiftsramarna för civilförsvaret samt av lämnade beställningsbemyndiganden, om det behövs av konjunktur- eller beredskapsskäl.

Utskottet

Utskottet har redan i det föregående, under punkten 19, behandlat regeringens förslag om utgiftsramar för civilförsvaret budgetåret 1982/83 och ett motförslag beträffande civilförsvaret utom skyddsrum från vänsterpartiet kommunisterna. Utskottets ställningstaganden där innebär bl. a. att för civilförsvaret utom skyddsrum skall tillämpas ett nytt system för priskompensation, baserat på en särskilt beräknad försvarsprisindex (FPI).

Det beräknade utfallet den 30 juni 1983 för varje utgiftsram, dvs. den totala medelsförbrukningen under budgetåret 1982/83 inom ramen, motsvarar utgiftsramen i medelprisläge för budgetåret. Denna beräknas som

utgiftsramen i prisläge februari 1981 med tillägg för beräknade prisregleringsmedel enligt FPI (civilförsvaret utom skyddsrum) eller NPI (skyddsrum). Liksom regeringen räknar utskottet med priskompensation efter en antagen utveckling av FPI och NPI med ca 15 %.

Utskottets tidigare ställningstaganden innebär att utskottet i enlighet med regeringens förslag för civilförsvaret utom skyddsrum förordar en utgiftsram om 312,7 milj. kr. (prisläge februari 1981) och för skyddsrum förordar en utgiftsram om 270,5 milj. kr. (prisläge februari 1981).

Bland de regeringsförslag som utskottet behandlar under denna punkt ingår ett bemyndigande att justera lämnade beställningsbemyndiganden med hänsyn till prisutvecklingen enligt nettoprisindex. Liksom beträffande det militära försvaret tillstyrker utskottet att planeringen underlättas genom ett sådant bemyndigande. Det kommer att gälla regeringens medgivanden att beställa civilförsvarsmateriel och utge ersättning för anskaffning av anläggningar under anslaget Civilförsvaret samt regeringens medgivanden att ersättning utgår för anskaffning av skyddsrum under anslaget Civilförsvaret: Skyddsrum.

Utskottet tillstyrker bifall även till övriga förslag från regeringen under denna punkt. För envar av de båda utgiftsramarna begränsas möjligheten att föra över outnyttjade medel från ett budgetår till ett annat till 2 % av utgiftsramen för det tidigare budgetåret (prop. 1981/82: 102 bil. 2 s. 254). Ett överskridande av utgiftsramen avräknas fullt ut under nästkommande budgetår.

Medel för sysselsättningsstimulerande åtgärder under tolfte huvudtiteln förutsätts under budgetåret 1982/83 få disponeras utöver utgiftsramarna till ett belopp av 5 milj. kr.

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen lägger till handlingarna vad föredragande statsrådet i proposition 1981/82: 100 har anförts om utbrytningspunkter m. m.,
2. att riksdagen bemyndigar regeringen att för budgetåret 1982/83 justera utgiftsramen för civilförsvaret utom skyddsrum med hänsyn till prisutvecklingen enligt försvarsprisindex samt utgiftsramen för skyddsrum med hänsyn till prisutvecklingen enligt nettoprisindex,
3. att riksdagen bemyndigar regeringen att justera lämnade beställningsbemyndiganden med hänsyn till prisutvecklingen enligt nettoprisindex,
4. att riksdagen bemyndigar regeringen att justera utgiftsramarna för civilförsvaret för budgetåret 1982/83 på grund av över- eller underutnyttjande av utgiftsramarna för budgetåret 1981/82,
5. att riksdagen bemyndigar regeringen att under budgetåret 1982/83 medge överskridande av utgiftsramarna för civilförsvaret samt av lämnade beställningsbemyndiganden, om det behövs av konjunktur- eller beredskapsskäl.

21. Anslagsfrågor för civilförsvaret

FJÄRDE HUVUDTITELN

Regeringen har i totalförvarspropositionen (bil. 2 s. 261–274) föreslagit riksdagen att för budgetåret 1982/83 anvisa medel och lämna bemyndiganden enligt följande sammanställning.

Anslag		Belopp (kr.)
G 1.	Civilförvar (prop. 1981/82: 102 bil. 2 s. 261–268)	
	bemyndigande (materiel)	190 200 000
	bemyndigande (statsbidrag för anläggningar för krigsorg.)	51 000 000
	förslagsanslag	290 500 000
G 2.	Civilförvar: Anskaffning av anläggningar (prop. 1981/82: 102 bil. 2 s. 268–270)	
	förslagsanslag	22 200 000
G 3.	Civilförvar: Skyddsrum (prop. 1981/82: 102 bil. 2 s. 271–272)	
	bemyndigande	600 000 000
	förslagsanslag	270 500 000
G 4.	Reglering av prisstegringar för civilförsvaret (prop. 1981/82: 102 bil. 2 s. 273–274)	
	förslagsanslag	90 000 000

Utskottet tillstyrker att riksdagen bifaller regeringens förslag och hemställer

1. beträffande *Civilförvar*
  - a. att riksdagen bemyndigar regeringen att medge att civilförvarsmateriel beställs inom en kostnadsram av 190 200 000 kr.,
  - b. att riksdagen bemyndigar regeringen att medge att ersättning utgår för anskaffning av anläggningar för civilförvarets krigsorganisation inom en kostnadsram av 51 000 000 kr.,
  - c. att riksdagen för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 290 500 000 kr.,
2. att riksdagen till *Civilförvar: Anskaffning av anläggningar* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 22 200 000 kr.,
3. beträffande *Civilförvar: Skyddsrum*
  - a. att riksdagen bemyndigar regeringen att medge att ersättning utgår för anskaffning av skyddsrum för befolkningen inom en kostnadsram av 600 000 000 kr.,
  - b. att riksdagen för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 270 500 000 kr.,
4. att riksdagen till *Reglering av prisstegringar för civilförsvaret* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 90 000 000 kr.

22. Det ekonomiska försvarets fortsatta inriktning

Regeringen har i totalförsvarspropositionen (bil. 3 s. 1–69, 73–89) föreslagit riksdagen att

1. godkänna de riktlinjer för det ekonomiska försvarets fortsatta inriktning som föredragande statsrådet har förordat,

2. godkänna de riktlinjer för beredskapslån som föredragande statsrådet har förordat,

3. godkänna de riktlinjer för beredskapsgarantier som föredragande statsrådet har förordat,

4. godkänna de riktlinjer för de rörliga krediterna som föredragande statsrådet har förordat,

5. godkänna förslaget om oljelagringsfondens upphörande,

6. godkänna de riktlinjer för beredskapslagring av gasbensin t. o. m. budgetåret 1986/87 som föredragande statsrådet har förordat,

7. anta förslag till

– lag om ändring i lagen (1973: 1216) om särskild beredskapsavgift för oljeprodukter,

– lag om ändring i lagen (1957: 262) om allmän energiskatt,

– lag om ändring i lagen (1961: 372) om bensinskatt.

Vidare har regeringen i samma proposition berett riksdagen tillfälle att ta del av vad föredragande statsrådet har anfört beträffande beredskapslagring av ångkol och naturgas (bil. 3 s. 69–73, 89) samt föreslagit riksdagen att godkänna vad föredragande statsrådet har förordat om inriktningen av det ekonomiska försvaret inom programmet Livsmedel (bil. 8 s. 1–13).

Motionerna

1981/82: 1262 av Karl-Gustaf Mathsson (s) och Thure Jadestig (s) vari yrkas att riksdagen bemyndigar regeringen att i samband med större verksamhetsförändringar ge dispens från bestämmelserna i lagen om oljelagring.

1981/82: 2212 av Roland Brännström (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen har anförts om lagring av råolja.

1981/82: 2262 av Gösta Bohman m. fl. (m) såvitt gäller yrkande 24 att riksdagen ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om tillkallandet av en utredning om näringslivets medverkan i beredskapslagringen.

1981/82: 2276 av Olof Palme m. fl. (s) såvitt gäller yrkande 19 att riksdagen begär att en utredning om ansvarsfördelningen stat–näringsliv i fråga om lagringsverksamheten inom det ekonomiska försvaret tillsätts skyndsamt.

Föredragande statsrådet

Vid behandlingen av det ekonomiska försvarets fortsatta inriktning berör handelsministern inledningsvis (s. 18–46)

- övergripande mål
- inriktning i stort
- långsiktsplaneringen
- handelsutbyte i kriser och krig
- lagringsverksamheten
- forskning och utveckling
- administrativ beredskap
- lån och garantier
- rörliga krediter
- oljelagringsfonden
- clearingfonden för olja.

Efter att ha behandlat de ekonomiska förutsättningarna för planeringen inom det ekonomiska försvaret (s. 46–48) lämnar handelsministern förslag för *den programvisa inriktningen* av det ekonomiska försvaret (s. 48–86). Härvid behandlas följande program och delprogram:

Livsmedel

Beklädnad m. m.

Energi

Bränslen och drivmedel m. m.

Elkraft

Övriga försörjningsviktiga varor

Kemiska produkter m. m.

Metaller m. m.

Transporter

Transportsamordning

Järnvägstransporter

Landsvägstransporter

Vägar

Flygtransporter

Sjötransporter

Arbetskraft

Övriga försörjningsviktiga tjänster

Penningmedel och betalningsförmedling

Postal kommunikation

Socialförsäkring

Övrig försäkringsverksamhet

Ledning och samordning m. m.

Slutligen redogör handelsministern för *behovet av medel för det ekonomiska försvaret* över statsbudgeten för budgetåret 1982/83 och för femårsperioden 1982/83–1986/87 (s. 87–88).

Jordbruksministern behandlar i bilaga 8 till propositionen (s. 1–13) den fortsatta inriktningen av programmet Livsmedel.

Utskottet

Bakgrund

Under de senaste decennierna har Sverige genomgått en strukturomvandling som medfört att förutsättningarna för inhemsk försörjning av vissa varor och tjänster i en krissituation har försämrats kraftigt. Omvandlingen har samtidigt varit en förutsättning för den snabba välståndsutvecklingen vårt land har genomgått. Utvecklingen har medfört ökade krav på åtgärder för att trygga vårt lands försörjningsförmåga vid kriser och krig. Denna förmåga brukar benämnas försörjningsberedskap. Försörjningsberedskapen bygger väsentligen på det fredstida samhällets resurser och förmåga till snabb anpassning och omställning vid olika krissituationer. Kompletterande beredskapsåtgärder krävs emellertid för att en tillfredsställande försörjningsberedskap skall kunna upprätthållas. Alla de åtgärder som behöver vidtas inom olika sektorer och funktioner i samhället för att Sverige skall ha en tillfredsställande försörjningsförmåga i kriser och krig sammanfattas i begreppet ekonomiskt försvar. Det ekonomiska försvaret berör därför många myndigheter, organisationer och företag. Verksamheten inom denna totalförsvargren är uppdelad i program. Det ekonomiska försvarets uppgifter hänför sig till tre typer av yttre påfrestningar, nämligen fredskriser, avspärrning och krig.

Inom regeringskansliet samordnar handelsdepartementet det ekonomiska försvaret. Det sker i samråd med försvarsdepartementet. Under regeringen ligger ansvar för planering och samordning på ett antal centrala myndigheter som lyder under olika departement. Beredskapsförberedelser genomförs också på regional nivå av landets sex civilbefälhavare, 24 länsstyrelser och av centrala myndigheters läns- och distriktsorganisationer.

Överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF) samordnar på myndighetsnivå hela det ekonomiska försvaret. Inom livsmedelsområdet, energiområdet och transportområdet har statens jordbruksnämnd, ÖEF resp. transportrådet samordningsansvar.

1978 års försvarskommitté har i ett första betänkande (SOU 1979:42) redovisat frågor rörande vår säkerhetspolitik. I delbetänkandet (Ds Fö 1981:1) Säkerhetspolitiken och totalförsvaret har den därefter bl. a. behandlat planeringsförutsättningarna för det ekonomiska försvaret och dess allmänna mål och inriktning i stort. I sitt slutbetänkande (Ds Fö 1981:14) Totalförsvaret 1982/1987 återkommer kommittén till vissa övergripande frågor rörande det ekonomiska försvarets fortsatta inriktning. Mot bakgrund av den programplanering som har genomförts enligt anvisningar av regeringen lämnar kommittén i detta betänkande förslag om inriktningen av planeringen under perioden 1982/83–1986/87. Proposition 1981/82:102 är utformad med utgångspunkt i försvarskommitténs överväganden och förslag. I den tas också ställning till vissa förslag av 1980 års oljelagrings-

kommitté (OLK) i betänkandet (Ds H 1981:2) Kol, uran och gas för kristid.

Övergripande mål

I 1977 års försvarsbeslut bestämdes mål och inriktning för det ekonomiska försvaret under perioden 1976/77–1981/82 (prop. 1976/77: 74, FöU 13, rskr 311). Det allmänna mål för det ekonomiska försvaret som fastställdes i detta sammanhang bör enligt 1978 års försvarskommitté gälla allttjämt. Kommittén föreslog emellertid en omformulering av det övergripande mål som angavs i 1977 års försvarsbeslut. I propositionen ställer sig handelsministern helt bakom försvarskommitténs formulering av det övergripande målet för det ekonomiska försvaret. Den har följande lydelse:

Verksamheten inom det ekonomiska försvaret skall, genom komplettering av det fredstida samhällets resurser och förberedelser för dess omställning skapa en sådan försörjningsberedskap att individens överlevnad och samhällets funktion kan tryggas om vi helt eller delvis blir hänvisade till egna försörjningsresurser.

Tillgången på oundgängligen nödvändiga förnödenheter och tjänster skall säkerställas genom en väl avvägd beredskap inom och mellan de olika försörjningsområdena.

Samhällets resurser skall kunna sättas in på det sätt som i varje enskilt läge bedöms ge den bästa effekten, när det gäller att mildra påfrestningarnas konsekvenser för landet. Resurserna skall härvid fördelas med beaktande av att befolkningens och de olika samhällsfunktionernas behov av resurser kan förändras efter hand som ett kris- eller krigsläge utvecklas.

Utskottet anser att det ekonomiska försvarets karaktär av samlingsbegrepp för olika beredskapsåtgärder på ett riktigt sätt kommer till uttryck i den föreslagna formuleringen. Markeringen av att åtgärderna inom det ekonomiska försvaret skall syfta till att säkra individens överlevnad och samhällets funktion är viktig. Inte heller i övrigt har utskottet något att erinra mot målformuleringen.

Inriktning i stort

I linje med den nyss behandlade formuleringen av de övergripande målen för det ekonomiska försvaret förordar handelsministern beträffande det ekonomiska försvarets inriktning i stort att åtgärder som syftar till att säkerställa den för individens överlevnad och samhällets funktion viktiga försörjningen i en avspärrnings- och krigssituation skall prioriteras. Detta innebär att försörjningsförmågan i första hand skall säkerställas för livsmedel, beklädnad, värme, hälso- och sjukvård samt härför erforderliga stödfunktioner i form av insatsvaror, arbetskraft, energi och transporter. Vidare framhålls betydelsen av att den administrativa, organisatoriska och personella handlingsberedskapen hos berörda myndigheter och i näringslivet förbättras. Handelsministern framhåller också att det i planeringen är av vikt att upprätthålla en viss flexibilitet eftersom det är omöjligt att exakt förutse eventuella krisers karaktär och förlopp.

Det är enligt handelsministerns mening angeläget att man prövar olika alternativ till den alltmer kostnadskrävande lagringen. Han pekar på behovet av forskning för att möjliggöra en utveckling mot ökat utnyttjande av inhemska ersättningsvaror (s. 27–29). Ett ökat handelsutbyte i kriser och krig genom avtal redan i fredstid med andra länder, främst de nordiska, bedöms också i begränsad omfattning kunna bli av betydelse för försörjningsberedskapen (s. 23–24). Frågan om ansvarsfördelningen mellan stat och näringsliv när det gäller beredskaps- och fredskrislagring förs också in i bilden (s. 24–27).

När det gäller ansvarsfördelningen mellan staten och näringslivet i fråga om beredskap och fredskrislagring anser handelsministern i likhet med ÖEF och försvarskommittén det vara angeläget att närmare utreda om man genom att ge näringslivet större ansvar för lagringsverksamheten skulle kunna åstadkomma förbättringar på detta område. Han förklarar att han avser att återkomma till regeringen med förslag om hur en sådan utredning skall genomföras. Han framhåller i det sammanhanget att det är väsentligt att undersöka hur andra länder har agerat på detta område för att vi i Sverige skall kunna dra nytta av dessa erfarenheter. Enligt vad han har erfarit studerar man f. n. denna fråga inom OECD.

Både socialdemokraterna och moderata samlingspartiet har i sina partimotioner 2276 resp. 2262 yrkat att ifrågavarande utredning skall tillsättas skyndsamt.

Utskottet finner att de prioriteringar som görs i propositionen är riktiga. De alternativ till lagring som handelsministern överväger ger inte utskottet anledning till erinringar. Utskottet vill dock framhålla att trots ökade satsningar av angivet slag och genom t. ex. höjd handlingsberedskap och bättre omställningsförberedelser för att minska beroendet av beredskapslagringen kommer viss lagringsverksamhet att vara nödvändig under lång tid framåt. Beträffande krisimport är det av vikt att i planeringen beakta den osäkerhet som är förbunden med varuimport i krisituationer. Särskilda avtal om krisimport kan dock vara betydelsefulla komplement till andra åtgärder. Utskottet återkommer till avtal om krisimport i samband med livsmedelsprogrammet.

Utskottet behandlar härefter motionsyrkandena om en skyndsamt utredning om möjligheter att ge näringslivet ett större ansvar i fråga om lagringsverksamhet. Vissa fördelar skulle onekligen kunna vara förknippade med en sådan ordning. Handelsministern nämner möjligheten av en förbättrad lagringsverksamhet. Ekonomiska och administrativa skäl åberopas också. Självklart bör eftersträvas ett system som innehåller positiva sidor också för näringslivet. Utskottet anser i likhet med vad som yrkas i de båda motionerna att den föreslagna utredningen bör komma till stånd snarast. Enligt vad utskottet har inhämtat förbereder man inom regeringskansliet tillkallandet inom kort av en sådan utredning. Någon framställning av riksdagen är därför inte påkallad.

Utskottet vill också uppehålla sig något vid *planeringen för fredskriser*. Denna planering har blivit en alltmer betydelsefull verksamhet inom det ekonomiska försvaret.

Samhällets mål i fredskriser bör enligt propositionen vara att undvika störningar i viktiga samhällsfunktioner samt att så långt möjligt upprätthålla fredstida sysselsättning, export och konsumtion. De åtgärder som kan behöva vidtas för att begränsa konsekvenserna av framtida störningar av fredskriskaraktär bör enligt handelsministern tillkomma i ett nära samarbete mellan utrikes-, handels-, försvars- och näringspolitik. Utskottet, som beträffande målet för fredskrisberedskapen delar handelsministerns uppfattning, finner det med denna utgångspunkt naturligt att det ekonomiska försvarets uppgifter i detta avseende bör vara

- att bedöma risker för importstörningar inom olika varuområden
- att hålla en administrativ och organisatorisk beredskap att kunna vidta reglering och ransonering och
- att genomföra fredskrislagring i den omfattning som anges av statsmakterna.

Lån och garantier

I syfte att trygga försörjningsberedskapen inom främst teko-, läder-, sko- och gummiskoområdena men också när det gäller rayonfiber har under åren vuxit fram olika åtgärder för att göra det möjligt för berörda industrier att upprätthålla en levande produktion eller produktionskapacitet för tillverkning av vissa för folkförsörjningen viktiga varor. De åtgärder som har kommit till användning är olika slags lån och garantier, såsom avskrivnings-, försörjningsberedskaps-, struktur- och offertlån samt garantier för säsongkrediter och krediter i samband med avskrivningslån. En redogörelse för den närmare utformningen av dem finns i totalförsvarspropositionen (bil. 3 s. 30–33).

Sedan år 1973 fram t. o. m. budgetåret 1981/82 har statsmakterna anslagit drygt 740 milj. kr. som lån för dessa ändamål, varav 680 milj. kr. inom beklädnadsprogrammet och 60 milj. kr. inom kemiprogrammet. För garantier har beviljats ramar på totalt 122 milj. kr. De hänför sig helt till beklädnadsprogrammet.

I propositionen föreslås att angivna låneformer och garantier försvinner som begrepp och den 1 juli 1982 ersätts av en ny låneform kallad beredskapslån och en ny form av garantier benämnd beredskapsgarantier.

Beredskapslånen föreslås vara ränte- och amorteringsfria och kunna skrivas av på mellan 1 och 15 år. Avskrivningarna behöver inte vara lika stora varje år utan bör kunna anpassas till det enskilda fallet. Beredskapslån skall kunna ges som motprestation till att företag förbinder sig att upprätthålla produktion eller produktionskapacitet under en viss och helst längre tid eller att genomföra någon annan åtgärd som stärker försörjningsberedskapen, t. ex. utveckling av substitut eller förberedelse att ta upp

alternativ produktion i krislägen. Låneavtalen skall kunna förses med villkor om ytterligare åtaganden från företagens sida. Det kan gälla t. ex. att vidta åtgärder på företagslednings- eller marknadsföringsområdena eller att förbättra styrsystemen, detta för att öka möjligheterna för företagen att verkligen fullfölja sina åtaganden. Lånen skall vara konkurrensneutrala i den bemärkelsen att alla företag skall ha rätt att konkurrera om att sälja de beredskapstjänster som ÖEF vill köpa för lånen.

Beredskapsgarantin, som avses ersätta nuvarande garantiformer, skall kunna ges för lån till såväl försörjningsviktiga investeringar som för säsongsmissigt behov av rörelsekapital till skoindustrin. För beredskapsgarantier avses gälla samma flexibilitet som för beredskapslånen.

Riksdagen bör enligt förslaget varje budgetår bemyndiga regeringen eller den regeringen bestämmer att inom en angiven beloppsram ingå avtal om beredskapslån som medför utbetalningar över flera budgetår. Beredskapsgarantierna avses lämnade inom en samlad garantiram som riksdagen fastställer för varje budgetår.

Näringsutskottet lämnar i sitt yttrande över totalförsvarspropositionen utan erinran att nuvarande typer av lån och garantier för försörjningsberedskapsändamål förenhetligas till låneformen beredskapslån och garantiformen beredskapsgaranti.

Försvarsutskottet bedömer att de beredskapslån och beredskapsgarantier som nu föreslås har en sådan utformning att de på bättre sätt än tidigare former kommer att stimulera till effektivisering av verksamheter som är viktiga från försörjningsberedskapssynpunkt. De affärsmässiga uppgörelser det är fråga om innebär att man – vilket ÖEF framhåller som önskvärt – kommer bort från begreppet "stöd" i samband med beredskapsplaneringen. Beredskapslån och beredskapsgarantier blir statens instrument för att köpa beredskapstjänster på särskilt försörjningsviktiga områden. Utskottet biträder i likhet med näringsutskottet regeringens förslag i denna del.

Rörliga krediter

Regeringen har bemyndigats att vid krig, krigsfara eller annan omständighet av synnerlig vikt för rikets försvarsberedskap för varuinköp disponera rörliga krediter i riksgäldskontoret om högst 50 milj. kr. inom jordbruksdepartementets verksamhetsområde och högst 1 000 milj. kr. inom handelsdepartementets område. På livsmedelsområdet görs redan i fredstid en löpande planering för utnyttjande av krediter. Det åligger jordbruksnämnden att mot bakgrund av den fortlöpande förändringen av näringslivets resurser revidera anskaffningsplanen. Av den rörliga krediten på handelsdepartementets verksamhetsområde avses 650 milj. kr. för köp av råolja och oljeprodukter och resten, 350 milj. kr., för köp av andra varor inom handelsdepartementets område. Krediten för oljeinköp har utnyttjats i samband med krisen i Iran år 1979 men är numera till större delen återbetald med utnyttjande av medel från oljelagringsfonden.

Handelsministern förordar efter samråd med chefen för jordbruksdepartementet att det bör ankomma på regeringen att fördela användningen av krediterna på skilda ändamål. Liksom f. n. bör dock jordbruksnämnden planera för köp av försörjningsviktiga varor på livsmedelsområdet inom en ram av 50 milj. kr. Regeringen bör enligt handelsministern ges bemyndigande att använda krediterna vid krigsfara eller annan omständighet av synnerlig vikt för rikets försvarsberedskap eller när den fredstida folkförsörjningen på grund av en tillförselstörning är allvarligt hotad. Krediterna föreslås också få användas för att tidigarelägga inköp av någon av de varor som riksdagen har beslutat skall beredskapslagras över ett antal år om så kraftiga prisstegringar kan förväntas att betydande statsfinansiella besparingar kan göras vid en tidigareläggning.

Utskottet tillstyrker vad handelsministern föreslår om utnyttjande av de rörliga krediterna.

Vissa planeringsfrågor

För att samordna verksamheten inom totalförsvaret och ta fram beslutsunderlag inför det femåriga försvarsbeslutet har tillämpats ett system för *långsiktig planering* som i stora delar är uppbyggt på samma sätt för totalförsvarets olika delar. År 1978 fastställde statsmakterna utformningen i stort av det planeringssystem som tillämpas inom det ekonomiska försvaret (prop. 1977/78: 100 bil. 14, FöU 20, rskr 241).

Handelsministern konstaterar (s. 22–23) att enligt hans uppfattning är erfarenheterna av den bedrivna långsiktplaneringen i huvudsak goda. Han anser därför att en samordnad långsiktplanering även fortsättningsvis bör bedrivas inom det ekonomiska försvaret. Han förordar dock att vissa förenklingar av planeringsprocessen och begränsningar av resursinsatserna skall eftersträvas. Bl. a. avses insatserna när det gäller perspektivstudierna i fas 1 minskas till förmån för planeringen i det femåriga perspektivet.

Handelsministern tar i propositionen (s. 46–47) också upp frågan om de *ekonomiska planeringsförutsättningar* som bör gälla inom det ekonomiska försvaret. Det framgår att han i huvudsak delar försvarskommitténs uppfattning att det inom det ekonomiska försvaret inte är meningsfullt att tillämpa den form av fast ekonomisk planeringsram i kombination med kompensation för prisutvecklingen som kommittén föreslår för försvarsmakten och civilförsvaret.

Kommittén förordar ett system med en grovt uppskattad ekonomisk planeringsram för femårsperioden i kombination med en noggrann årlig prövning av resursbehoven för det ekonomiska försvaret. Inom sådana områden där samhälls- och prisutveckling spelar en underordnad roll men där fleråriga insatser är erforderliga kan det vara lämpligt att ge flerårsbemyndiganden för att få ytterligare stadga i planeringen och största möjliga effektivitet för långsiktiga satsningar för försörjningsberedskapen. För

fortsatt planering under programplaneperioden förutsätts en i stort sett reell oförändrad årlig ram för kostnader exkl. räntor över statsbudgeten. Ramen bedöms dock kunna behöva justeras under programplaneperioden. En sådan justering kan föranledas av eventuellt ändrad ansvarsfördelning av staten och näringslivet för beredskapsåtgärder av skilda slag. Försöken att finna inhemska ersättningsvaror m. m. och förändringar i beredskapslagrens sammansättning och volym kan också ge anledning till sådana justeringar.

Det bör enligt handelsministern ankomma på regeringen att årligen föreslå en särskild medelsram för det ekonomiska försvaret. I planeringsanvisningarna bör anges en fast ram för det närmast aktuella budgetåret och en mer översiktlig ram för övriga år i planeringsperioden. Beträffande drift- och förvaltningskostnader anser handelsministern att det får ankomma på regeringen att på vanligt sätt lämna löpande anvisningar för hur dessa skall behandlas.

Utskottet vill inledningsvis erinra om att det år 1973 påbörjades försök med långsiktplanering inom det ekonomiska försvaret. Resultaten av dessa försök låg till grund för 1977 års försvarsbeslut. Redan i samband med detta beslut uttalade utskottet att det för sin del kunde konstatera att den dittills bedrivna långsiktplaneringen hade skapat förutsättningar för förbättrad samordning såväl inom det ekonomiska försvarets olika program som mellan ekonomiskt försvar och övriga delar av totalförsvaret. Utskottet ansåg att det därigenom hade blivit möjligt att i en utsträckning som aldrig förr göra samlade bedömningar rörande hela totalförsvarets fortsatta utveckling. I betänkandet FöU 1977/78: 20 (s. 3) tog utskottet ställning för en permanentning av det planeringssystem som hade tillämpats försöksvis. Utskottet har ingen invändning mot de justeringar som handelsministern räknar med, bl. a. innebärande en ökad koncentration av resurserna till planeringen för åtgärder på fem års sikt.

Utskottet har inte heller något att erinra mot vad handelsministern anför om de ekonomiska planeringsförutsättningarna inom det ekonomiska försvaret. Även i detta fall är det inte fråga om några avvikelser från den ordning som har tillämpats hittills. Vad handelsministern anför i frågan bygger på och ligger i linje med den uppfattning försvarskommittén har kommit fram till. Utskottet vill särskilt peka på att det för några områden kan bli aktuellt med långsiktiga satsningar som kräver fleråriga bemyndiganden av riksdagen.

Programvis inriktning

Utskottet begränsar sina överväganden i det följande till att huvudsakligen avse programmen Livsmedel, Beklädnad m. m. samt vissa delar av energiprogrammet och programmet Övriga försörjningsviktiga varor.

Programmet Livsmedel gäller frågor om försörjning med livsmedel, fodermedel, utsäde, fettråvaror samt handelsgödsel och bekämpnings-

medel. Inriktningen av programmet behandlas i proposition 1981/82: 102 dels av handelsministern (bil. 3 s. 48–50), dels av jordbruksministern (bil. 8 s. 1–13). Minimibehovet av livsmedel måste enligt den förordade inriktningen under perioden 1982/83–1986/87 kunna tillgodoses med stor säkerhet även i långvariga försörjningskriser. Målet för livsmedelsprogrammet bör därför vara att livsmedelsproduktionen skall kunna ställas om till i huvudsak självförsörjning. En omställning av jordbruket innebär en förskjutning från animalie- till vegetabilieproduktion. En viss uppbyggnad och omstrukturering av beredskapslagren föreslås. Den godtagbara kris-kost som enligt genomförda studier visat sig kunna tillhandahållas efter omställning av jordbruket föreslås ligga till grund för planeringen. En viss beredskapslagring är nödvändig. Denna bör avse varor som inte kan framställas inom landet och som behövs för att klara en omställningsperiod och ge nödvändig uthållighet i övrigt. I propositionen betonas också betydelsen av att den regionala försörjningsförmågan uppmärksammas i planeringen. Därvid bör, framhålls det, ett ökat ansvar läggas på civilbefälhavarna.

Försörjningsberedskapen med gödselmedel är en central del av livsmedelsprogrammet. En särskild utredning har haft till uppgift att pröva olika alternativ för försörjningen med gödselmedel och för tillverkning av sådana medel. Utredaren har bl. a. tagit upp frågan om principöverenskommelser mellan staten genom ÖEF, Norsk Hydro a. s. och Supra AB om krisimport av gödselmedel och ammoniak samt rörande förstudie, projektering och andra förberedelser för att en elektrolysbaserad ammoniakfabrik skall kunna byggas vid en kris. För att täcka behovet av kväve under den tid det tar att bygga fabriken (beräknad till högst 2 år) föreslår utredaren att olja beredskapslagras för den nuvarande ammoniak tillverkningen i Köping samt en beredskapslagring av kvävegödselmedel.

Handelsministern uppehåller sig i totalförsvarspropositionen ingående vid frågan om att genom krisimport förbättra försörjningsberedskapen med gödselmedel. Han konstaterar att den dominerande delen av Sveriges import av kvävegödselmedel kommer från Norge liksom delar av vår import av råvaror för tillverkning därav (ammoniak och olja). Det vore därför, framhåller handelsministern, från beredskapssynpunkt mycket värdefullt om Sverige kunde avtala om att i kristid få utnyttja norska resurser. Det svensk-norska jordbruksavtal som undertecknades i december 1980 öppnade möjligheter för en sådan krisimport. I samband med försäljningen av aktiemajoriteten i Supra AB till Norsk Hydro a. s. har beaktats möjligheten till krishandel med dessa produkter.

Jordbruksministern förklarar sig inte vara beredd att ta slutlig ställning till hur beredskapen för vår kväveförsörjning i kriser av olika slag skall vara utformad. Bl. a. förutsätter förslaget om krisimport, framhåller han, en överenskommelse med Norge på regeringsnivå innan man slutligt kan bedöma dess beredskapsvärde. Resultatet av de övriga diskussioner som pågår inom ramen för det svensk-norska jordbruksavtalets ram bör också

vågas in i den samlade bedömningen. De ansvariga beredskapsmyndigheterna bör också ges möjlighet att lämna synpunkter på utredarens förslag. För att man skall få bättre underlag för en samlad bedömning bör enligt hans uppfattning medel anvisas till en förstudie om byggande av den elektrolysbaserade ammoniakfabriken. I avvaktan på slutligt ställningstagande bör beredskapslagring av gödselmedel under budgetåret 1982/83 genomföras enligt det i programplanen redovisade förslaget i den av regeringen anvisade ekonomiska nivån (40 milj. kr.).

Jordbruksutskottet har yttrat sig över den av jordbruksministern föreslagna inriktningen av programmet Livsmedel och har förklarat sig inte ha någon erinran mot förslaget.

Försvarsutskottet biträder den angivna inriktningen av verksamheten inom programmet Livsmedel. Beträffande den träffade principöverenskommelsen om krisimport av kvävegödselmedel eller ammoniak från Norge delar utskottet handelsministerns tillfredsställelse att överenskommelsen har kommit till stånd. Utvecklingen av en kris- eller krigssituation kan emellertid hindra eller allvarligt försvåra infriandet av en överenskommelse om krisimport. Andra vägar att klara försörjningen på området måste därför också prövas. Utskottet är mot den bakgrunden positivt till tankarna på att skapa beredskap för uppbyggnad av en elektrolysbaserad ammoniakfabrik. Övrig inhemsk produktion och lagringsverksamhet bör också föras in i bilden. Utskottet räknar med att det fortsatta arbetet med frågan om hur beredskapsförsörjning på kvävegödselområdet skall tillgodoses kan leda fram till en lämplig avvägning mellan alla angivna möjligheter att trygga försörjningsberedskapen på området. I avvaktan därpå bör beredskapslagras kvävegödselmedel i enlighet med regeringens förslag.

Inriktningen av programmet *Beklädnad m. m.* behandlas i proposition 1981/82: 148 om åtgärder för tekoindustrin, m. m. Försvarsutskottet har yttrat sig över propositionen och därvid bl. a. godtagit att det skall göras en översyn av planeringsnormerna för försörjningsberedskapen inom beklädnadsprogrammet (FöU 1981/82: 3 y). Näringsutskottet kan vid sin behandling av propositionen beräknas ta ställning till inriktningen av de fortsatta statliga åtgärderna på teko-, läder-, sko- och gummistövelområdena. Försvarsutskottet kommer senare i betänkandet att behandla frågan om medel för beredskapslagring och industriella åtgärder för att kunna upprätthålla de beredskapspolitiskt betingade målen/riktmärkena för programmet.

Programmet *Energi* består av två delprogram, *Bränslen och drivmedel m. m.* och *Elkraft*. I det följande vill utskottet något uppehålla sig vid delprogrammet *Bränslen och drivmedel m. m.*

Handelsministern föreslår att *oljelagringsfonden* skall avvecklas den 1 juli 1982.

Det huvudsakliga syftet med oljelagringsfonden är att den skall finansi-

era den statliga beredskapslagringen av olja. Fonden inrättades genom beslut av regeringen år 1975. Medel tillförs fonden genom den särskilda beredskapsavgift på oljeprodukter som utgår sedan den 1 juli 1974 i form av avgifter på bensin, eldningsolja, motorbrännolja och bunkerolja enligt lagen (1973: 1216, omtryckt 1975: 75, ändrad senast 1981: 572) om särskild beredskapsavgift för oljeprodukter (prop. 1973: 194, FöU 27, rskr 266). Både byggande av lagringsanläggningar och inköp av varor, dvs. råolja och oljeprodukter, samt drift och underhåll av lagren finansieras över fonden. Sedan ikraftträdandet av lagen om särskild beredskapsavgift på oljeprodukter har dennas giltighetstid förlängts tre gånger. Lagen gäller nu till utgången av år 1984.

Den särskilda beredskapsavgiften är f. n. 17 öre per liter för bensin och 118 kr. per m³ för motorbrännolja (mbo), eldningsolja (eo) och bunkerolja (bo). En del av avgiften avskiljs för att tillföras andra fonder än oljelagringsfonden för finansieringen av andra åtgärder än beredskapslagring.

Hur den särskilda beredskapsavgiften numera fördelas på olika fonder framgår av följande sammanställning:

	bensin	mbo, eo, bo
Oljelagringsfonden	17 öre/l	38 kr./m ³
Oljeprospekteringsfonden		12 kr./m ³
Oljeersättningsfonden		37 kr./m ³
Energiforskningsfonden		31 kr./m ³
Summa	17 öre/l	118 kr./m ³

I totalförsvarspropositionen (bil. 3 s. 40–43) konstaterar handelsministern att de anspråk som de närmaste åren kommer att ställas på oljelagringsfonden beräknas överstiga de medel som kan beräknas inflyta till fonden om man inte höjer beredskapsavgiften. Han har övervägt om det alltjämt är rationellt att behålla oljelagringsfonden som finansieringskälla för beredskapslagring av olja. Handelsministern har kommit till slutsatsen att det i dagens statsfinansiella läge är bättre att ordna finansieringen över statsbudgeten. Som en följd av detta ställningstagande föreslår han att det beräknade saldot på oljelagringsfonden per den 1 juli 1982, dvs. ca 814 milj. kr., överförs till inkomsttitel på statsbudgeten, liksom de särskilda beredskapsavgifter som genom eftersläpningen i redovisningen inflyter i oljelagringsfonden en tid därefter. Som en konsekvens av sitt förslag förordar handelsministern efter samråd med chefen för budgetdepartementet att den särskilda beredskapsavgiften på eldningsolja, motorbrännolja och bunkerolja den 1 juli 1982 sänks med det belopp som hänför sig till oljelagringsfonden, 38 kr./m³, och att avgiften på bensin, 17 öre/liter, slopas samma dag. I propositionen förordas vidare att den allmänna energiskatten på oljor och bensinskatten samtidigt höjs med samma belopp. Handelsministern framhåller att med dessa åtgärder förbättras statsbudgetens saldo med de belopp som vid budgetårsskiftena annars skulle ha legat i oljelag-

ringsfonden som utgående balanser. Förslag till författningsändringar som sammanhänger med nyss redovisade förslag har upprättats inom handelsdepartementet och fogats till totalförsvarspropositionen som underbilagor till bilaga 3.

Skatteutskottet har yttrat sig över propositionen i denna del och därvid inte funnit anledning till erinran mot de föreslagna åtgärderna. Skatteutskottet har emellertid i det sammanhanget observerat att de av riksdagen nyligen beslutade ändringar i bensinskattelagen som trädde i kraft den 1 april 1982 endast delvis har iakttagits i lagförslaget avseende bensinskat- ten. Ändringsförslaget i fråga om den särskilda beredskapsavgiften är ofullständigt konstaterar skatteutskottet vidare. Skatteutskottet har därför utformat lagtext enligt vad som framgår av bilagor till yttrandet.

I propositionen tas upp frågan om *förlängning av det reviderade oljelag- ringsprogram* som riksdagen fastställde våren 1981 (prop. 1980/81:90 bil. 3, FöU 21, rskr 281) att finansieras över oljelagringsfonden.

Gällande oljelagringsprogram innebär en total inlagring av 6,5 milj. m³ råolja som skall vara slutförd före utgången av 1984. Om marknadsmässiga och statsfinansiella skäl ger anledning därtill kan inlagringsperioden utsträckas, dock längst till utgången av år 1986. På grund av brist på medel i oljelagringsfonden har regeringen medgivit ÖEF att begränsa den för bud- getåret 1981/82 planerade inlagringen av varor inom oljelagringsprogram- met. Handelsministern pekar nu på att en förlängning av inlagringstiden under vissa förutsättningar angavs vara möjlig enligt 1981 års riksdagsbe- slut. Han anser att förutsättningarna (statsfinansiella skäl) för en sådan förlängning föreligger och föreslår att lagringsprogrammet förlängs med två år och avslutas vid utgången av år 1986. Enligt handelsministerns uppfattning bör i princip en lika stor volym råolja inlagras vart och ett av budgetåren 1982/83–1985/86 och hälften av denna årsvolym under den hälft av budgetåret 1986/87 som han föreslår skall omfattas av programmet. Eftersom 4,1 miljoner m³ råolja återstår att inlagra innebär detta en lagring med 950 000 m³ budgetåret 1982/83, 900 000 m³ ettvarvt av budgetåren 1983/84–1985/86 och 450 000 m³ budgetåret 1986/87.

Med antagande om bl. a ett varupris på råolja, inklusive inlagringskost- nad, om 1 240 kr./m³ och en dollarkurs om 5,54 kr., vilken motsvarade förhållandena i november 1981 medför detta enligt handelsministern en investeringskostnad i varor och lagringsutrymmen om tillhoppa 5 348 milj. kr.

I motion 2212 (s) påpekar motionären att redan inom ett år efter riksdag- ens beslut om ett reviderat oljelagringsprogram föreslår regeringen av statsfinansiella skäl en revidering av inlagringstakten. Inget sägs, påpekar motionären, om marknadsmässiga skäl för en sådan revidering. Enligt motionären talar aktuella marknadsmässiga omständigheter snarast för en snabbare inlagring än den beslutade. Mot den bakgrunden anser han att det finns skäl för riksdagen att nu klart uttala dels att ytterligare förseningar

efter år 1986 inte får riskeras, dels att regeringen bör tillse att sådana avvikelser från den planerade upplagringstakten kan ske som marknadssituationen motiverar och som kan förkorta tiden tills programmet genomförs.

Utskottet vill inledningsvis framhålla att ett slopande av oljelagringsfonden innebär en betydande förändring när det gäller de ekonomiska förutsättningarna för oljelagringen. Man kan i fortsättningen inte räkna med ett fast tillflöde av medel som är uteslutande avsedda för oljelagring. Utskottet utgår dock från att en finansiering över statsbudgeten inte kommer att medföra en minskad benägenhet att infria ett beslutat oljelagringsprogram.

Besparingsskäl ligger bakom förslaget att förlänga oljelagringsprogrammet. En tillfällig förstärkning av statsbudgeten blir också följderna av att slopa oljelagringsfonden. Utskottet vill i det sammanhanget framhålla att svaret på frågan om förlängningen av oljelagringsprogrammet medför besparingar även på sikt blir starkt beroende av utvecklingen av oljepriserna. Ett par nackdelar med förlängningen bör också påpekas. Det gäller en övergående försämring av beredskapen som blir följderna. Vidare kommer vissa lagerutrymmen att stå outnyttjade längre tid än vad som annars skulle ha varit fallet.

Utskottet motsätter sig emellertid inte slopandet av oljelagringsfonden och förlängningen av oljelagringsprogrammet enligt handelsministerns förslag. Utskottet vill, i linje med vad som påpekas i motion 2212 och för att förlängningen skall ha avsedd besparingseffekt, understryka att regeringen nog bör följa prisutvecklingen på oljeområdet och vidta åtgärder som motverkar att avsedda inköp av olja kommer att ske under ekonomiskt ogynnsamma betingelser. Utskottet pekar på möjligheten att – som handelsministern uttalar (s. 40) – utnyttja de rörliga krediterna för att tidigare lägga inköp av någon av de varor som riksdagen har beslutat skall beredskapslagras över ett antal år om så kraftiga prisstegringar kan förväntas att betydande statsfinansiella besparingar kan göras med en tidigareläggning. Någon ytterligare förlängning av oljelagringsprogrammet räknar utskottet inte med. Vad utskottet nu har anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Författningsförslagen bör antagas med de ändringar som har förordats av skatteutskottet.

Utskottet övergår till att behandla motion 1262 (s). Huvuddelen av landets beredskapsbehov av olja täcks genom tvångslagring. Skyldigheten att lagra olja åvilar säljare och förbrukare av större kvantiteter olja och regleras genom lagen (1957: 343) om oljelagring m. m. (omtryckt 1977: 939, senast ändrad 1980: 381). Med olja avses i lagen färdigprodukter av råolja i form av gasol, motorbensin och fotogen med undantag av flygbensin och flygfotogen, motorbrännolja samt eldningsolja. Regeringen fastställer, enligt de grunder som riksdagen har godkänt, den mängd olja i varje grupp som sammanlagt skall hållas i lager. Utgångspunkt för beräkningen av den

mängd olja av vissa slag som den lagringsskyldige skall hålla i lager är den mängd han har sålt eller förbrukat under det s. k. basåret eller, om han sålt eller förbrukat olja både under basåret och året eller ettvarvt av de två åren närmast dessförinnan, vad han i genomsnitt per år sålt eller förbrukat under den angivna tiden (basmängd).

Beräkningen av den mängd oljeprodukter som skall hållas i lager tas upp i motion 1262. Motionären pekar på att ett företag med minskande försäljning enligt nuvarande regler åläggs att hålla ett större oljelager än förbrukningsvolymen motiverar under tre år efter minskningen av verksamheten. I motionen yrkas att riksdagen bemyndigar regeringen att i samband med större verksamhetsförändringar ge dispens från bestämmelserna i lagen om oljelagring m. m.

Också handelsministern tar i anslutning till energiprogrammet upp frågan hur man skall beräkna de kvantiteter som de oljelagringsskyldiga skall åläggas tvångslagra. Övervägandena sker mot bakgrund av den översyn av dessa problem som har gjorts av oljelagringskommittén. Mot bakgrund av den stora vikt beräkningen av basmängd m. m. har för tvångslagringen och hela beredskapen på oljeområdet anser handelsministern att frågan bör studeras ytterligare.

Med hänvisning till de överväganden som handelsministern aviserar anser utskottet att riksdagen inte bör göra något uttalande i frågan. Motion 1262 bör avslås.

Under delprogrammet Bränslen och drivmedel m. m. behandlas i propositionen också frågan om *beredskapslagring av ångkol och naturgas*. Detta sker med utgångspunkt i ett förslag om beredskapslagring av dessa varor som har utarbetats av oljelagringskommittén (OLK). Handelsministern anser i likhet med kommittén det vara nödvändigt med en beredskapslagring på ifrågavarande områden. Lagringsskyldigheten bör när det gäller ångkol åvila större säljare och förbrukare av ångkol liksom importörer av denna vara. Skyldighet att tvångslagra naturgas anser handelsministern böra åläggas distributörer och storförbrukare. OLK anser att en rimlig försörjningsberedskap i fråga om ångkol uppnås om lagringsvolymen fastställs till 40% av närmast föregående års försäljning exklusive försäljning till annan lagringsskyldig, eller förbrukning. Lagringsmängden bör när det gäller tvångslagring av naturgas utgöra 40% av den mängd naturgas som har förbrukats eller försålts under föregående kalenderår. Handelsministern anför att den närmare omfattningen av lagringsskyldigheten måste bestämmas med beaktande bl. a. av tillförsel- och förbrukningsförhållanden. Han förklarar sig finna OLK:s förslag i dessa hänseenden väl avvägda. Han delar också OLK:s uppfattning att beslut om denna lagring fattas snarast möjligt. Den lagstiftning som erfordras inrymmer emellertid, anför han, vissa problem från juridisk-teknisk synpunkt. Med hänsyn härtill avser han att senare återkomma med förslag till en sådan lagstiftning.

Utskottet anser att en beredskapslagring på dessa områden snarast bör komma till stånd enligt de principer som anges i propositionen. Utskottet har ingen erinran mot vad handelsministern har anfört i denna fråga.

Programmet Övriga försörjningsviktiga varor består av delprogrammen Kemiska produkter m. m. och Metaller m. m.

Vid anmälan av delprogrammet Kemiska produkter m. m. behandlar handelsministern bl. a. *beredskapslagring av gasbensin*.

Gasbensin används i vårt land som basråvara vid tillverkning av plastråvarorna eten och propen, som i sin tur används för att tillverka bl. a. plastprodukter. Statsmakterna fattade mot bakgrund av försörjningsberedskapsutredningens slutbetänkande (SOU 1975:57) Varuförsörjning i kristid beslut om visst statligt beredskapslager av gasbensin för fredskriser (prop. 1975/76:152, FöU 35, rskr 298). I totalförsvarspropositionen föreslår handelsministern på grundval av oljelagringskommitténs betänkande att denna beredskapslagring skall utökas med 330 000 ton, dvs. ca 455 000 m³. Han anser att inlagringen i nu färdigställda anläggningar bör påbörjas under budgetåret 1982/83 med ca 100 000 m³. Samma volym bör inlagras de tre följande budgetåren och resten under budgetåret 1986/87. Med anledning av förslaget att slopa oljelagringsfonden förordar handelsministern att beredskapslagringen av gasbensin skall finansieras över statsbudgeten.

Handelsministern anmäler att den *fredskrislagring av metaller* som sker under delprogrammet Metaller m. m. numera är genomförd. Handelsministern erinrar om att han har förordat att planeringen för det ekonomiska försvaret skall inriktas på olika omställningsåtgärder, att ansvaret för lagring skall ses över samt oljelagringsfonden skall upphöra. Han är mot den bakgrunden inte beredd att förorda att beslut nu skall tas om en ökad fredskrislagring av metaller som helt finansieras över statsbudgeten. Han anser att en kommande översyn av lagringsansvaret får lämna underlag för en mera långsiktig bedömning. Han finner emellertid att lagringen av legeringsmetaller är en så viktig beredskapsfråga att staten bör finansiera en viss utökning av nuvarande lager i väntan på mer permanenta åtgärder. Därför avser han att senare i vår föreslå regeringen att ÖEF får ta i anspråk 35 milj. kr. av befintlig reservation på anslaget F 3 Beredskapslagring och industriella åtgärder för inköp av legeringsmetaller.

Utskottet godtar vad handelsministern föreslår om lagring av gasbensin.

Frågan om lagring av metaller hänger långsiktigt samman med ansvarsfördelningen mellan näringslivet och staten när det gäller beredskapslagringen. I avvaktan på resultatet av den utredning härom som utskottet har tillstyrkt i det föregående biträder utskottet de åtgärder som handelsministern har förordat beträffande lagring av vissa metaller. Enligt vad utskottet inhämtat har regeringen den 15 april 1982 anvisat medel för inköp av legeringsmetaller i enlighet med vad som förutskickas i propositionen.

Utskottet har i övrigt inte något att erinra mot vad som anförts om den

programvisa inriktningen av verksamheten inom det ekonomiska försvaret.

Avslutningsvis vill utskottet peka på att handelsministern uppskattar kostnaderna för femårsperioden 1982/83–1986/87 för den inriktning av försörjningsberedskapen som han uttalat sig för till ca 12 miljarder kronor över statsbudgeten. Därav beräknar han ca 6 miljarder kronor till investeringar för den fortsatta utbyggnaden av oljelagringen och fredskrislagringen av gasbensin och ca 3,6 miljarder kronor för räntekostnader för beredskapslagringen. Han erinrar i sammanhanget om att viss verksamhet inom det ekonomiska försvaret härutöver bekostas av de affärsdrivande verken och näringslivet.

Utskottets hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen avslår motionerna 1981/82: 2262, yrkande 24, och 1981/82: 2276, yrkande 19, om en framställning till regeringen beträffande näringslivets medverkan i beredskapslagringen,
2. att riksdagen godkänner de riktlinjer för det ekonomiska försvarets fortsatta inriktning som föredragande statsrådet har förordat,
3. att riksdagen godkänner de riktlinjer för beredskapslån som föredragande statsrådet har förordat,
4. att riksdagen godkänner de riktlinjer för beredskapsgarantier som föredragande statsrådet har förordat,
5. att riksdagen godkänner de riktlinjer för de rörliga krediterna som föredragande statsrådet har förordat,
6. att riksdagen godkänner förslaget om oljelagringsfondens upphörande,
7. att riksdagen med anledning av proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 2212 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anförut om inköp av olja och om oljelagringsprogrammets utsträckning i tiden,
8. att riksdagen godkänner de riktlinjer för beredskapslagring av gasbensin t. o. m. budgetåret 1986/87 som föredragande statsrådet har förordat,
9. att riksdagen antar det förslag till lag om ändring i lagen (1973: 1216) om särskild beredskapsavgift för oljeprodukter som med beteckningen Utskottets förslag som bilaga 1 är fogat till skatteutskottets yttrande (SkU 1981/82: 4 y) till försvarsutskottet (bilaga 3 till detta betänkande),
10. att riksdagen antar det vid proposition 1981/82: 102 som underbilaga 3: 2 fogade förslaget till lag om ändring i lagen (1957: 262) om allmän energiskatt,
11. att riksdagen antar det förslag till lag om ändring i lagen (1961: 372) om bensinskatt som med beteckningen Utskottets

- förslag som bilaga 2 är fogat till skatteutskottets yttrande (SkU 1981/82: 4 y) till försvarsutskottet (bilaga 3 till detta betänkande).
12. att riksdagen avslår motion 1981/82: 1262 om visst bemyndigande till regeringen,
  13. att riksdagen lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anfört om beredskapslagring av ångkol och naturgas,
  14. att riksdagen godkänner vad föredragande statsrådet har förordnat om inriktningen av det ekonomiska försvaret inom programmet Livsmedel.

23. Anslagsfrågor för det ekonomiska försvaret

Regeringen har i budgetpropositionen (bil. 15) och i totalförsvarspropositionen (bil. 3, 6, 8 och 9) föreslagit riksdagen att för budgetåret 1982/83 anvisa medel och lämna beställningsbemyndiganden enligt följande sammanställning.

Anslag		Belopp (kr.)
<i>Sjätte huvudtiteln</i>		
B 9. Statens vägverk: Försvarsuppgifter (prop. 1981/82: 102 bil. 6 s. 3-4)	bemyndigande reservationsanslag	10 000 000 23 460 000
D 4. Försvarsinvesteringar vid statens järnvägar (prop. 1981/82: 102 bil. 6 s. 4-5)	reservationsanslag	9 000 000
F 2. Beredskap för civil luftfart (prop. 1981/82: 102 bil. 6 s. 5-6)	reservationsanslag	10 000 000
<i>Tionde huvudtiteln</i>		
C 4. Inköp av livsmedel m. m. för beredskapslagring (prop. 1981/82: 102 bil. 8 s. 13-14)	reservationsanslag	40 000 000
C 5. Kostnader för beredskapslagring av livsmedel m. m. (prop. 1981/82: 102 bil. 8 s. 14-15)	förslagsanslag	86 703 000
<i>Elfte huvudtiteln</i>		
F 1. Överstyrelsen för ekonomiskt försvar: Förvaltningskostnader (prop. 1981/82: 102 bil. 3 s. 105-106)	förslagsanslag	32 990 000
F 2. Drift av beredskapslager (prop. 1981/82: 102 bil. 3 s. 106-107)	förslagsanslag	444 393 000
F 3. Beredskapslagring och industriella åtgärder (prop. 1981/82: 102 bil. 3 s. 107-109)	bemyndigande bemyndigande reservationsanslag	¹ 200 000 000 1 493 555 000
F 4. Särskilda kostnader för oljelagringen (prop. 1981/82: 102 bil. 3 s. 109)	förslagsanslag	1 000 ²
F 5. Förluster på beredskapsgarantier m. m. (prop. 1981/82: 102 bil. 3 s. 109)	bemyndigande förslagsanslag	125 000 000 1 000 ²
<i>Tofte huvudtiteln</i>		
B 5. Totalförsvarsverksamhet (prop. 1981/82: 100 bil. 15 s. 98-101)	förslagsanslag	90 998 000

¹ Bemyndigandet avser byggnadsarbeten för förrådsanläggningar.

² Nytt anslag.

Regeringen har vidare föreslagit riksdagen att ta del av vad föredragande statsrådet har anfört i fråga om överstyrelsens för ekonomiskt försvar (ÖEF) organisation (prop. 1981/82: 102 bil. 3 s. 98–100).

Dessutom har regeringen berett riksdagen tillfälle att ta del av vad de föredragande statsråden har anfört om sjöfartsverkets verksamhet inom det ekonomiska försvaret (prop. 1981/82: 102 bil. 6 s. 5), om transportrådets verksamhet inom det ekonomiska försvaret (prop. 1981/82: 102 bil. 6 s. 6) samt om anslaget Totalförsvarsverksamhet inom tolfte huvudtiteln (prop. 1981/82: 102 bil. 9 s. 1–5).

Motionerna

1981/82: 2276 av Olof Palme m. fl. (s) såvitt gäller yrkandena

20. att riksdagen till Beredskapslagring och industriella åtgärder för budgetåret 1982/83 anvisar ett reservationsanslag av 1 523 555 000 kr.,

21. att riksdagen avslår regeringens förslag om uppförande av ett nytt anslag, benämnt Särskilda kostnader för oljelagring, på statsbudgeten,

23. att riksdagen till Inköp av livsmedel m. m. för beredskapslagring för budgetåret 1982/83 anvisar ett reservationsanslag av 30 milj. kr.,

24. att riksdagen beslutar att antalet tjänstgöringsdagar för vapenfria tjänstepliktiga för budgetåret 1982/83 fastställs till 700 000,

25. att riksdagen till Totalförsvarsverksamhet (arbetsmarknadsdepartementet) för budgetåret 1982/83 anvisar ytterligare 7 milj. kr.

Utskottet

För budgetåret 1982/83 beräknar handelsministern ett totalt medelsbehov över statsbudgeten på 2 239 milj. kr. för verksamheten inom det ekonomiska försvaret. Därav avser 1 391 milj. kr. sådana utgifter som hittills har finansierats över oljelagringsfonden. I driftkostnaderna inräknas räntekostnader för beredskapslagringen på 434 milj. kr. I enlighet med försvarskommitténs förslag upptar handelsministern en särskild medelsram på 210 milj. kr. för industristöd, varuanskaffning och vissa andra utgifter över statsbudgeten.

Vissa av de anslag som hänförs till det ekonomiska försvaret har tagits upp i budgetpropositionen och behandlats av riksdagen efter beredning i andra utskott. Övriga anslag inom det ekonomiska försvaret behandlas i detta betänkande.

Handelsministern behandlar i anslutning till anslaget Överstyrelsen för ekonomiskt försvar: Förvaltningskostnader vissa frågor rörande ÖEF:s organisation. I samband med 1977 års försvarsbeslut godkände riksdagen vissa riktlinjer för en ny organisation av ÖEF (prop. 1976/77: 74 bil. 2 s. 211–226 och 231). Beslutet innebar att ÖEF skulle få en organisation som var anpassad till den programindelning som används vid

planeringen av det ekonomiska försvaret, t. ex. beklädnad, bränsle och drivmedel, metaller, kemiska produkter. Den nya organisationen infördes den 1 juli 1978.

I den utredning som låg till grund för beslutet (Ds H 1976: 4) föreslogs att en utvärdering skulle ske av den nya organisationen när den fått verka under ett par år. ÖEF har till regeringen anmält att en organisationsöversyn genomförts och föreslår vissa ändringar i verkets organisation. Förslagen baseras på de erfarenheter av organisationen som man fått under senare år, på synpunkter som har lämnats av riksrevisionsverket (RRV) samt på förslag till inriktning av planeringen som ÖEF har lämnat i programplanen och som försvarskommittén i allt väsentligt ställt sig bakom. Handelsministern anser i likhet med ÖEF att det är angeläget att programverksamhetens inflytande på lagringsverksamheten förstärks och att detaljändringar i verkets organisation genomförs i syfte att effektivisera verksamheten. I propositionen anmäls också en granskning av anskaffningsverksamheten vid ÖEF som RRV har genomfört under åren 1979–1980 (revisionsrapport den 29 april 1981). Handelsministern konstaterar att han i stort har tillstyrkt de förslag till inriktning av planeringen som förordats av försvarskommittén utifrån de förslag ÖEF lämnade i programplanen. Detta innebär, anser handelsministern, att RRV:s synpunkter på planeringens inriktning till väsentlig del tillgodoses. De åtgärder som ÖEF redan vidtagit eller avser vidta och som redovisas i ÖEF:s skrivelse i oktober 1981 bör enligt handelsministerns mening få betydande inverkan på effektiviseringen av verksamheten vid ÖEF och inom det ekonomiska försvaret i sin helhet. Handelsministern pekar särskilt på vikten av att kalkyleringskompetensen ökas och kostnadsmedvetandet skärps. Det är, konstaterar han, i dagens budgetläge av avgörande betydelse att man väljer ekonomiskt rationella lösningar av beredskapsproblem. Utskottet har ingen invändning mot vad handelsministern har anfört om ÖEF:s organisation.

I den socialdemokratiska partimotionen 2276 finns flera yrkanden som gäller anslag inom det ekonomiska försvaret. Utskottet behandlar nu dessa yrkanden.

Beträffande anslaget Inköp av livsmedel m.m. för beredskapslagring anför motionärerna att, som har föreslagits i förarbetena till totalförsvarspropositionen, en omstrukturering skall ske inom livsmedelsprogrammet så att man minskar lagringen av brödsäd och ökar lagringen av gödselmedel. Denna senare ökning anser de dock kunna göras något mindre än vad jordbruksnämnden har föreslagit. Genom en kombination av dessa åtgärder räknar de med att anslaget kan minska med 10 milj. kr.

Jordbruksutskottet (majoriteten) har i sitt yttrande tillstyrkt att till inköp av livsmedel m.m. för beredskapslager för nästa budgetår anvisas ett reservationsanslag enligt regeringens förslag (40 milj. kr.). Jordbruksutskottet konstaterar att beloppet i sin helhet kommer att utnyttjas för

investeringar i lager av gödselmedel och bekämpningsmedel. Enligt en avvikande mening till yttrandet anser jordbruksutskottets socialdemokratiska ledamöter att utskottet borde ha anslutit sig till motionsyrkandet.

Försvarsutskottet anser i likhet med jordbruksministern (prop. 1981/82: 102 bil. 8 s. 12) att en ytterligare minskning av brödsädslagringen bör anstå tills frågan om försörjningen med gödselmedel slutligt har klarlagts. En minskning av anslaget utan denna omstrukturering skulle medföra att lagringen av gödselmedel blir mindre än regeringen avser.

Försvarsutskottet konstaterar att jordbruksnämnden med ledning av försvarskommitténs intentioner har föreslagit att 124,8 milj. kr. anvisas budgetåret 1982/83 för ökning av lagren av kvävegödselmedel och bekämpningsmedel. Denna lagring är viktig för vår försörjningsberedskap på livsmedelsområdet och utskottet avstyrker att anslaget bestäms till mindre belopp än regeringen föreslår. Motionsyrkandet bör avslås.

Under anslaget Beredskapslagring och industriella åtgärder anvisas bl. a. investeringsmedel för programmet Beklädnad m. m. I den socialdemokratiska partimotionen hävdas att regeringens förslag på beklädnadsområdet innebär en väsentlig minskning av ambitionerna, inte bara i förhållande till medelstillelningen för innevarande år. Detta medför, konstaterar motionärerna, risk för att försörjningstryggheten på beklädnadsområdet äventyras. Ytterligare medel behöver därför enligt deras mening ställas till förfogande. I motionen föreslås att ytterligare 30 milj. kr. anslås för insatser beträffande försörjningsberedskapen inom beklädnadsprogrammet. Dessa medel avses också innefatta eventuellt behövliga åtgärder på skoområdet. Motionärerna anser vidare att genom ökade satsningar på beklädnadsprogrammet kan de oinvecklade medel som finns under ifrågakvarande anslag användas för insatser för t. ex. stöd och forskning.

Försvarskommittén har konstaterat att behovet av stöd till tekobranschen inom det ekonomiska försvarets ram i allt väsentligt bestäms av vilket stöd som lämnas av andra skäl än de försörjningsmässiga. Det stöd som totalt lämnas till tekobranschen bör inriktas på effektivisering och rationalisering så att konkurrenskraften stärks. De kostnader som därvid bör belasta det ekonomiska försvarets ram är enligt försvarskommitténs mening endast sådana som är betingade av försörjningspolitiska skäl.

Utskottet konstaterar att regeringens beräkning av medel för åtgärder på området överensstämmer med försvarskommitténs förslag rörande beklädnadsprogrammets andel av den av försvarskommittén föreslagna och av handelsministern för budgetåret 1982/83 förordade ekonomiska ramen för det ekonomiska försvaret (210 milj. kr.). Utskottet kan mot den bakgrunden inte tillstyrka att ytterligare 30 milj. kr. anvisas under anslaget.

Regeringen har i proposition 1981/82: 148 om åtgärder för tekoindustrin m. m. angett vissa mål/riktmärken som skall vara styrande för den fortsatta inriktningen av de statliga åtgärderna inom tekoområdet. Dessa motiv är

grundade på säkerhetspolitiska men också på arbetsmarknadspolitiska och regionalpolitiska överväganden. Försvarsutskottet har i ett yttrande (FöU 1981/82: 3 y) till näringsutskottet godtagit vad i propositionen anförts om en översyn av planeringsnormerna, särskilt beträffande den försörjningsstandard som bör kunna upprätthållas i kristid.

I totalförsvarspropositionen föreslår handelsministern att ett nytt förslagsanslag om 1000 kr., benämnt Särskilda kostnader för oljelagring, skall föras upp i statsbudgeten. Anslaget, som avses stå till regeringens disposition, föreslås få tas i anspråk för att täcka uppkomna merkostnader under anslaget F 3. Beredskapslagring och industriella åtgärder vid beredskapslagring av råolja, gasbensen och flygdrivmedel. I motion 2276 vänder sig motionärerna mot detta förslag. De erinrar om att täckningsanslag som regel används när det t. ex. gäller att ha en buffert för att täcka statliga åtaganden som i förväg inte låter sig preciseras, bl. a. vid utställande av garantier åt företag. De betecknar förslaget som en typisk kompromissprodukt, innebärande en ny princip, och påminner om att försvarskommittén har avvisat tanken på särskilda prisregleringsmedel för det ekonomiska försvaret. Om priset på aktuella varor skulle stiga väsentligt och det bedöms nödvändigt att inte ge avkall på beräknade inköpsvolymer kan medel begäras på tilläggsbudget. Detta ger, framhåller motionärerna, riksdagen bättre överblick över kostnaderna för det ekonomiska försvaret. Något nytt anslag av ifrågavarande slag anser de därför inte böra tillkomma.

Utskottet har i det föregående tillstyrkt att oljelagringsfonden avvecklas och framhållit vikten av att det beslutade oljelagringsprogrammet kommer att fullföljas. I ett läge då priserna i svenska kronor på olja, gasbensen och/eller flygdrivmedel höjs mer än marginellt genom uppgång av världsmarknadspriserna och/eller dollarkursen bör ÖEF kunna hemställa hos regeringen om ytterligare medel för att täcka merkostnaderna för de volymer som skall inlagras under ett visst budgetår. Enligt vad utskottet har inhämtat kan tidsförhållandena vara sådana att riksdagsbeslut om tilläggsbudget inte kan avvaktas. Med det föreslagna anslaget skulle inköpsverksamheten underlättas. Utskottet tillstyrker därför regeringens förslag och anser att motion 2276 bör avslås i denna del.

Under anslaget Totalförsvarsverksamhet har i budgetpropositionen beräknats medel för 650 000 tjänstgöringsdagar för grundutbildning och repetitionsutbildning av vapenfria tjänstepliktiga. Arbetsmarknadsstyrelsen hade föreslagit att antalet tjänstgöringsdagar för nästa budgetår skulle uppgå till 750 000. I den socialdemokratiska partimotionen framförs synpunkten att den av styrelsen föreslagna ökningen i och för sig skulle vara motiverad men att det inte torde vara möjligt att med ett riksdagsbeslut i slutet av maj utnyttja en så stor ökning. I motionen föreslås därför att antalet tjänstgöringsdagar utökas till 700 000 för budgetåret 1982/83. Detta skulle enligt motionärerna bättre motsvara antalet beviljade ansökningar

om vapenfri tjänst och därigenom bidra till en förkortning av den genomsnittliga tiden mellan ansökan om sådan tjänst och inryckningen, något som försvarskommittén har förordat. Den föreslagna utökningen av antalet tjänstgöringsdagar beräknas i motionen medföra en merkostnad om 5 milj. kr. För den höjning av dagersättningen till bl. a. vapenfria tjänstepliktiga med 3 kr. utöver regeringens förslag som i annat sammanhang föreslagits i motionen räknar motionärerna med en kostnadsökning av ca 2 milj. kr. under detta anslag. I motionen föreslås därför att under anslaget Totalförsvarsverksamhet anvisas 7 milj. kr. utöver regeringens förslag.

Arbetsmarknadsutskottet, som har överlämnat ifrågasvarande anslagspunkt i budgetpropositionen till försvarsutskottet, tillstyrker i sitt yttrande propositionens förslag beträffande antalet tjänstgöringsdagar för vapenfria tjänstepliktiga under nästa budgetår. I yttrandet framhålls att arbetsmarknadsutskottet därvid har utgått från att regeringen fortlöpande följer utvecklingen och föreslår de ytterligare åtgärder som kan komma att krävas. Arbetsmarknadsutskottets socialdemokratiska ledamöter stöder i en avvikande mening motion 2276.

Försvarsutskottet anser i likhet med arbetsmarknadsutskottets majoritet att verksamheten för vapenfria tjänstepliktiga under budgetåret 1982/83 bör omfatta högst 650 000 tjänstgöringsdagar, dvs. vara av samma omfattning som under innevarande budgetår. Liksom arbetsmarknadsministern och arbetsmarknadsutskottet räknar försvarsutskottet med att antalet tjänstgöringsdagar senare under programplaneperioden kan komma att behöva ökas. Försvarsutskottet har i annat sammanhang avstyrkt bifall till ett yrkande i den socialdemokratiska partimotionen 2276 om höjning av dagersättningen med 3 kr. utöver regeringens förslag. Med hänsyn därtill beräknar utskottet inte medel för sådan höjning. Utskottet föreslår att motion 2276 avslås även i denna del.

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

1. beträffande *Statens vägverk: Försvarsuppgifter*
  - a. att riksdagen medger att statens vägverk lämnas det beställningsbemyndigande som föredragande statsrådet har förordat,
  - b. att riksdagen under sjätte huvudtiteln för budgetåret 1982/83 anvisar ett reservationsanslag av 23 460 000 kr..
2. att riksdagen under sjätte huvudtiteln till *Försvarsinvesteringar vid statens järnvägar* för budgetåret 1982/83 anvisar ett reservationsanslag av 9 000 000 kr..
3. att riksdagen lägger till handlingarna vad föredragande statsrådet i proposition 1981/82: 102, bilaga 6, har anfört om sjöfartsverkets verksamhet inom det ekonomiska försvaret,
4. att riksdagen under sjätte huvudtiteln till *Beredskap för civil luftfart* för budgetåret 1982/83 anvisar ett reservationsanslag av 10 000 000 kr..

5. att riksdagen lägger till handlingarna vad föredragande statsrådet i proposition 1981/82: 102, bilaga 6, har anfört om transportrådets verksamhet inom det ekonomiska försvaret,
6. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motion 1981/82: 2276, yrkande 23, under tionde huvudtiteln till *Inköp av livsmedel m. m. för beredskapslagring* för budgetåret 1982/83 anvisar ett reservationsanslag av 40 000 000 kr., res. 17 (s)
7. att riksdagen under tionde huvudtiteln till *Kostnader för beredskapslagring av livsmedel m. m.* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 86 703 000 kr.,
8. beträffande *Överstyrelsen för ekonomiskt försvar: Förvaltningskostnader*
- a. att riksdagen lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet i proposition 1981/82: 102, bilaga 3, har anfört om överstyrelsens för ekonomiskt försvar organisation,
- b. att riksdagen under elfte huvudtiteln för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 32 990 000 kr.,
9. att riksdagen under elfte huvudtiteln till *Drift av beredskapslager* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 444 393 000 kr.,
10. beträffande *Beredskapslagring och industriella åtgärder*
- a. att riksdagen bemyndigar regeringen att besluta om byggnadsarbeten för förrådsanläggningar inom de kostnadsramar som föredragande statsrådet har förordat,
- b. bemyndigar regeringen att medge avtal om beredskapslån som medför utbetalningar under flera år inom en kostnadsram av 200 milj. kr. under budgetåret 1982/83,
- c. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motion 1981/82: 2276, yrkande 20, under elfte huvudtiteln för budgetåret 1982/83 anvisar ett reservationsanslag av 1 493 555 000 kr., res. 17 (s)
11. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motion 1981/82: 2276, yrkande 21, under elfte huvudtiteln till *Särskilda kostnader för oljelagring* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 1 000 kr., res. 17 (s)
12. beträffande *Förluster på beredskapsgarantier m. m.*
- a. att riksdagen bemyndigar regeringen att medge att beredskapsgarantier får lämnas inom en ram av 125 000 000 kr.,
- b. att riksdagen under elfte huvudtiteln för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 1 000 kr.,
13. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 100 och med avslag på motion 1981/82: 2276, yrkandena 24 och 25, under tolfte huvudtiteln till *Totalförsvarsverksamhet* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 90 998 000 kr., res. 17 (s)

Kartong: S. 147, mom. 11 Står: *oljelagringen* Rättat till: *oljelagring*

Kartong på kartong: S. 147, mom. 13 rad 2 Står: yrkande 25 Rättat till: yrkandena 24 och 25.

14. att riksdagen i övrigt lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet i proposition 1981/82: 102, bilaga 9, har anfört om anslaget Totalförsvarsverksamhet.

24. Övrigt totalförsvars fortsatta utveckling

Regeringen har i budgetpropositionen berett riksdagen tillfälle att ta del av vad föredragande statsrådet har anfört om övrigt totalförsvar m. m. (bil. 7 s. 85–86).

Regeringen har vidare i totalförsvarspropositionen

1. föreslagit riksdagen att godkänna de riktlinjer för psykologiskt försvars fortsatta utveckling som föredragande statsrådet har angett (bil. 2 s. 275–279),

2. berett riksdagen tillfälle att ta del av vad föredragande statsrådet har anfört om polisens roll i totalförsvaret (bil. 4),

3. föreslagit riksdagen att godkänna de riktlinjer för programmet hälso- och sjukvården samt socialtjänsten i krig som föredragande statsrådet har angett (bil. 5 s. 1–25),

4. föreslagit riksdagen att godkänna de riktlinjer för den fortsatta utvecklingen av televerkets försvarsberedskap som föredragande statsrådet har angett (bil. 6 s. 1–3),

5. föreslagit riksdagen att godkänna de riktlinjer för den fortsatta utvecklingen av försvarsberedskapen vid Sveriges Radio som föredragande statsrådet har angett (bil. 7),

6. berett riksdagen tillfälle att ta del av vad föredragande statsrådet har anfört om verksamheten inom lantmäteriets program Försvarsberedskap (bil. 10 s. 1–2).

Motionerna

1981/82: 551 av Anita Bråkenhielm (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen anhåller om åtgärder i syfte att närmare klargöra formerna för beredskapsplanering för den kommunala socialtjänsten samt frågan om tjänsteplikt för socialtjänstpersonal.

1981/82: 1316 av Kerstin Ekman (fp) och Bonnie Bernström (fp) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om vikten av att behovet av skyddsrum och skyddade produktionsplatser särskilt beaktas i den fortsatta planeringen i fråga om byggnadsarbeten för Sveriges Radios verksamhet i Stockholm.

1981/82: 2211 av Gunnar Biörck i Värmdö (m) och Hans Lindblad (fp) vari yrkas att riksdagen begär förslag om skyndsam ändring av nuvarande pliktlagstiftning så att viktig personal inom bl. a. den militära sjukvårdsorganisationen kan inkallas till tjänstgöring i fred oberoende av kön.

1981/82: 2262 av Gösta Bohman m. fl. (m) såvitt gäller yrkande 26 att riksdagen fastställer ett femårigt program för förstärkningen av hälso- och sjukvården i krig i enlighet med försvarskommitténs förslag och vad som anförts i denna motion.

1981/82: 2270 av Göthe Knutson m. fl. (m, c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag om införande av utbildningsplikt i fred för kvinnlig sjukvårdspersonal.

1981/82: 2276 av Olof Palme m. fl. (s) såvitt gäller yrkandena

18. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om totalförsvarets upplysningsnämnds arbetsuppgifter,

22. att riksdagen godkänner att en femårig ram anvisas för hälso- och sjukvården i enlighet med vad som förordats i motionen.

1981/82: 2283 av Lars Werner m. fl. (vpk) såvitt gäller yrkande 15 att riksdagen beslutar bifalla de anslagsökningar som socialstyrelsen begärt för programmet Hälso- och sjukvården samt socialtjänsten i krig, till den del yrkandet gäller fleråriga resurser.

Utskottet

De delar av totalförsvaret som inte omfattas av det militära försvaret, civilförsvaret och det ekonomiska försvaret brukar benämnas övrigt totalförsvaret. Övrigt totalförsvaret är ett samlande begrepp för ofta sinsemellan väsensskilda verksamheter för vilka medel anvisas under särskilda anslag eller som delar av anslag. Verksamheten bedrivs av flera olika myndigheter i enlighet med den för vårt totalförsvaret gällande principen att den som ansvarar för en uppgift i fred även bör svara för beredningsplanläggningen av verksamheten.

Inom regeringskansliet svarar försvarsministern för samordningen av programplaner och anslag som är hänförliga till övrigt totalförsvaret. Detta sker inom ramen för hans uppgift att i fred samordna totalförsvaret i dess helhet. Enligt riksdagsordningen ligger inom försvarsutskottets beredningsområde frågor om samordning inom totalförsvaret.

Vilka anslag som bör tas upp under rubriken Övrigt totalförsvaret kan diskuteras. Försvarsministern uppger att han därför avser att snarast se över denna fråga (prop. 1981/82: 102 bil. 1 s. 33).

Inom vissa delar av övrigt totalförsvaret har genomförts program- och verksamhetsplanering enligt regeringens anvisningar. Resultaten har överlämnats till 1978 års försvarskommitté, som har behandlat vissa verksamheter inom området Övrigt totalförsvaret. Det gäller det psykologiska försvaret som intar en särställning och därför ofta betraktas som en särskild totalförsvargren. Kommittén har också ägnat stor uppmärksamhet åt hälso- och sjukvården samt socialtjänsten i krig. Dessutom har den tagit

upp polisen i totalförsvaret samt totalförsvarsverksamheten vid televerket och statens lantmåteriverksamhet till behandling.

Utskottets ställningstaganden i det följande gäller vad försvarsministern har anfört om övrigt totalförsvaret i budgetpropositionen (bil. 7 s. 85–86) och om utvecklingen inom de verksamhetsområden inom övrigt totalförsvaret som behandlas av vederbörande ansvarigt statsråd i skilda bilagor i proposition 1981/82: 102. Vidare behandlas angivna motionsyrkanden.

Psykologiskt försvar

Utskottet vill inledningsvis uppehålla sig något vid de *grundläggande principerna för det psykologiska försvaret*.

Utskottet uttalade redan i anslutning till 1977 års försvarsbeslut att det psykologiska försvaret är av avgörande betydelse för försvarsansträngningarna (FöU 1976/77: 13 s. 116). 1978 års försvarskommitté har också understrukit det psykologiska försvarets betydelse. Den anför bl. a.:

Vår försvarsvilja och motståndskraft mot främmande propaganda har avgörande betydelse för omvärldens tilltro till vår vilja och förmåga att fullfölja neutralitetspolitiken även i situationer med hårt yttre tryck. Denna vilja och motståndskraft måste grundläggas redan i fred. Detta åstadkoms dock inte genom någon särskild organisation med en sådan uppgift. Vi lutar i stället på vår demokratis inneboende styrka med fri åsiktsbildning, yttrandefrihet och tryckfrihet i föreningen med fria massmedier. Befolkningens känsla av solidaritet med samhället har avgörande betydelse för försvarsviljan och viljan att satsa resurser på samhällets försvar.

Utskottet delar denna grundläggande syn på det psykologiska försvaret. Ett sådant synsätt präglar också den gällande planeringen för denna viktiga totalförsvarsverksamhet.

Försvarsministern behandlar *riktlinjer för psykologiskt försvars fortsatta utveckling* i totalförsvarspropositionen (bil. 2 s. 275–279). Härvid upplyser han bl. a. om att regeringen har bemyndigat honom att tillkalla en särskild utredare med uppgift att se över informationsberedskapen vid krig och krigsfara m. m. (informationsberedskapsutredningen). Med hänsyn till den relativt genomgripande översynen rörande det psykologiska försvaret som denna utredning skall göra anser försvarsministern i likhet med försvarskommittén att nuvarande generella riktlinjer för det psykologiska försvarets verksamhet och organisation t. v. skall gälla.

Försvarsministern understryker vikten av att samhället i fred redan har förberett resurser för att tillgodose de större krav på samhällsinformation som ställs i ett läge med krig i Europa men då vårt land inte är direkt hotat. I första hand måste man enligt hans mening lita till de fredstida resurser som finns inom varje totalförsvarsgren. Förberedelser har också, anför han, vidtagits så att en del av det psykologiska försvarets centrala krigsorganisation, upplysningscentralen, i ett sådant läge kan verka från sin fredstida uppehållsplats. Han pekar också på att totalförsvarets upplys-

ningsnämnd (TUN) redan i fredstid har en samordnande uppgift när det gäller information om totalförsvaret och i det beskrivna läget måste intensifiera sin verksamhet. Det är också viktigt, tillägger han, att våra folkrörelser, särskilt de frivilliga försvarsorganisationerna och föreningar som t. ex. Centralförbundet Folk och Försvar i en orolig tid kan öka sina insatser.

I motion 2276 (s) vänder sig motionärerna mot att TUN i ett läge med krig i Europa och då vårt land inte är direkt hotat skulle intensifiera sin verksamhet. De framhåller att informationen till allmänheten i ett läge som det beskrivna är en viktig och komplicerad fråga. Om informationen skall ske genom TUN eller/och genom någon av de andra angivna myndigheterna eller organisationerna bör bedömas med hänsyn till de särskilda omständigheter som råder i det akuta läget. Därmed kan man inte bortse från risken att ett statligt organ i ett krisläge utvecklas till ett propagandaorgan. Formuleringen att TUN i det beskrivna läget skall "intensifiera sin verksamhet" bör riksdagen därför inte ta ställning till, anser motionärerna.

Utskottet anser i likhet med försvarsministern att det bör finnas en viss beredskap att möta de krav på ökad samhällsinformation som kan förväntas i det beskrivna läget med krig i Europa utan att vårt land är direkt hotat. En sådan beredskap kan behöva finnas bl. a. hos TUN. Av betydelse i en sådan situation är självfallet också folkrörelser som frivilligorganisationerna för försvarsverksamhet och i särskilt hög grad Centralförbundet Folk och Försvar. Hur informationsverksamheten under angivna förhållanden skall utformas bör man dock enligt utskottets mening inte ta närmare ställning till förrän informationsberedskapsutredningen har slutfört sitt arbete. Utskottet har inte något att invända mot vad försvarsministern har anfört såvitt nu är i fråga. Motion 2276 bör avslås i denna del.

Utskottet har i övrigt inte något att erinra mot vad försvarsministern har anfört om riktlinjer för psykologiskt försvars fortsatta utveckling.

Utbildningsministern tar i samma proposition (bil. 7 s. 1–3) upp en annan fråga av betydelse för det psykologiska försvaret. Det gäller den fortsatta utvecklingen av *försvarsberedskapen inom Sveriges Radio AB* (SR). Han redogör för den verksamhetsplan för perioden 1982/83–1986/87 som SR har upprättat i enlighet med anvisningar av regeringen. Han anser det vara angeläget att planeringen för SR:s försvarsberedskap utgår från situationen i fredstid. En strävan i planeringen för beredskap och krig bör vara att låta verksamheten i krig såvitt möjligt stämma överens med organisation och ansvarsfördelning i fredstid.

Kulturutskottet har yttrat sig till försvarsutskottet över propositionen i denna del och förklarat sig dela den uppfattning om betydelsen av en omsorgsfull beredskapsplanering vid SR som kommit till uttryck i propositionen. I anslutning till att kulturutskottet avgav sitt yttrande överlämnade det motion 1316 (fp) att behandlas av försvarsutskottet. I nämnda motion framhålls vikten av att behovet av skyddsrum och skyddade pro-

duktionsplatser särskilt beaktas vid den fortsatta planeringen av byggnadsarbeten för SR:s verksamhet i Stockholm. Kulturutskottet anser för sin del att det inte är erforderligt att riksdagen gör ett särskilt uttalande som yrkas i motionen med hänsyn till den starka markering av betydelsen av en god beredskapsplanering som gjorts i propositionen.

Utskottet har i likhet med kulturutskottet inte någon erinran mot vad utbildningsministern har anfört om beredskapsplaneringen vid SR och tillstyrker att riksdagen godkänner de riktlinjer för den fortsatta utvecklingen på området som har angetts i propositionen.

Beträffande motion 1316 vill utskottet – som liksom kulturutskottet delar motionärernas uppfattning i sakfrågan – peka på att utbildningsministern mot bakgrund av försvarskommitténs starka betonande av betydelsen av en god beredskap vid överraskande angrepp har gett byggnadsstyrelsen i uppdrag att särredovisa förslag till beredskapsåtgärder i samband med ett planerat tillbyggnadsarbete vid SR:s anläggningar i Stockholm. Försvarsutskottet anser mot den bakgrunden – i likhet med kulturutskottet – att riksdagen inte behöver göra något uttalande i frågan och att motionen bör avslås.

Polisens roll i totalförsvaret

I proposition 1981/82: 102, bilaga 4, berör justitieministern de frågor rörande polisens verksamhet i totalförsvaret som försvarskommittén har aktualiserat. Han anser att polisen även i fortsättningen bör delta i kufförsvaret. Vidare ansluter han sig till vad försvarskommittén har anfört om värdet av försvarsutbildning inom ramen för polisutbildningen.

Justiteutskottet har yttrat sig över vad justitieministern anfört rörande polisens uppgifter i krig och förklarar sig inte ha någon erinran. Försvarsutskottet delar försvarskommitténs och justitieministerns uppfattning om polisens roll i totalförsvaret. Enligt utskottets mening medför denna roll ett klart behov av försvarsutbildning i samband med polisutbildningen.

Hälso- och sjukvården samt socialtjänsten i krig

Statsrådet Ahrlund behandlar i bilaga 5 till totalförsvarspropositionen riktlinjer för programmet Hälso- och sjukvård samt socialtjänsten i krig (s. 1–25).

Hon erinrar inledningsvis om att man genom 1979 års försvarsbeslut (prop. 1976/77: 74, FöU 13, rskr 311) för första gången antog gemensamma grunder för hela totalförsvarets fortsatta utveckling. Beslutet syftade bl. a. till ökad flexibilitet vid utnyttjande av sjukvårdsresurserna, bättre utbildning för den personal som skall verka inom den civila hälso- och sjukvården i krig samt förstärkt uthållighet.

Statsrådet tar med utgångspunkt i riksdagens beslut våren 1981 (prop. 1980/81: 57, SoU 32, rskr 216) om den civila sjukvården i krig upp vissa frågor som rör ansvarsfördelningen inom området. Hon framhåller därvid

betydelsen av nämnda riksdagsbeslut, som innebar att ledningen för den civila sjukvården i krig flyttades över från länsstyrelserna till sjukvårdshuvudmännen, dvs. till landstingskommunerna och de kommuner som inte tillhör någon landstingskommun. Ändringen rubbade dock inte, framhålls det, de befogenheter och det ansvar som länsstyrelsen har som länets högsta civila samordnande totalförsvarsmyndighet. Tanken med beslutet var att sjukvårdshuvudmännen skulle åläggas ett mera aktivt planeringsansvar för den civila hälso- och sjukvården i krig.

Utskottet anser, att det i linje med nämnda riksdagsbeslut är angeläget att tillgodose försörjningen av sjukvårdsmateriel – den f. n. angelägnaste åtgärden för att säkerställa sjukvårdens funktion i kris och krig – genom att integrera totalförsvarets beredskapsbehov i det försörjningssystem som är uppbyggt för fredssjukvården. En sådan ordning är enligt försvarskommitténs uppfattning lämplig mot bakgrund av behovet av att vid överraskande angrepp kunna möta en tidig lokal överbelastning på sjukvårdssystemet. Utskottet konstaterar att det sedan år 1979 pågår förhandlingar mellan statens förhandlingsråd och sjukvårdshuvudmännen om dessas medverkan i hälso- och sjukvården i krig. Det är angeläget att dessa förhandlingar snarast leder till resultat (jfr FöU 1979/80: 1 y). Utskottet har inte något att invända mot vad statsrådet Ahrlund har anfört om ansvaret för programmet Hälso- och sjukvården samt socialtjänsten i krig. När det gäller socialstyrelsens uppgifter och organisation anmäls i propositionen att det har tillkallats en särskild utredare med uppgift att utreda vissa frågor om socialstyrelsens beredskapsuppgifter och lägga fram konkreta förslag i ämnet.

Beträffande *ram för investeringar* inom sjukvårdsprogrammet förordar socialstyrelsen en ram av 370 milj. kr. för investeringar inom ifrågavarande program under femårsperioden 1982/83–1986/87. Försvarskommittén anser att en ram om 320 milj. kr. bör fastställas att gälla för ifrågavarande period, dvs. 64 milj. kr. per budgetår. Statsrådet Ahrlund anser att formerna för ansvarsfördelning mellan staten och sjukvårdshuvudmännen bör prövas ytterligare. Mot den bakgrunden är hon inte beredd att ta ställning till försvarskommitténs förslag om en femårig ekonomisk ram för hälso- och sjukvården i krig. Hon föreslår att medel beräknas för budgetåren 1982/83–1983/84 med utgångspunkt i försvarskommitténs förslag (64+64=128 milj. kr.).

I motionerna 2262 (m) och 2276 (s) hävdas att riksdagen i enlighet med försvarskommitténs förslag bör godkänna en femårig ekonomisk ram för investeringar för programmet Hälso- och sjukvården samt socialtjänsten i krig. I motion 2283 (vpk) begärs att socialstyrelsens förslag skall ligga till grund för medelstillelningen.

Socialutskottet har yttrat sig över propositionen jämte motioner i denna del. Oavsett om den i propositionen förordade prövningen av ansvarsfördelningen mellan staten och sjukvårdshuvudmännen på området kom-

mer till stånd och oavsett om en sådan prövning leder till att minska kostnadsansvaret för staten och ett ökat kostnadsansvar för sjukvårdshuvudmännen bör – anser socialutskottet – ställning redan nu tas till storleken av en ekonomisk ram för hela tidsperioden 1982/83–1986/87. Ramen bör enligt socialutskottet, i enlighet med försvarskommitténs förslag, vara 320 milj. kr. efter 1982 års löne- och prisläge.

Utskottet vill framhålla att försvarskommittén har pekat på brister i hälso- och sjukvården i krig, särskilt när det gäller sjukvårdsmateriel av förbrukningskaraktär, läkemedel och utbildning. Mot denna bakgrund måste de nödvändiga ansträngningarna på området bäras upp av en fast planering. Därför bör den av försvarskommittén förordade investeringsramen om 320 milj. kr. gälla för ifrågavarande program under den angivna femårsperioden, oavsett om ansvarsfördelningen mellan staten och sjukvårdshuvudmännen i vissa avseenden ännu inte har blivit fastställd. Detta bör riksdagen med bifall till motionerna 2262 och 2276, yrkande 22, som sin mening ge regeringen till känna. Även yrkandet i vpk-motionen 2283 blir därigenom delvis tillgodosett.

Utskottet vill här särskilt understryka vikten av att utbildningsverksamheten ges hög prioritet och av att studier, utbildning, övningar och spel inom sjukvårdsområdet präglas av realism.

Motionerna 2270 (m) och 2211 (m, fp) tar upp frågor som gäller ändringar av *pliktlagstiftningen* för främst icke-värnpliktig sjukvårdspersonal. Detta sker mot bakgrund av att enligt lagen om tjänsteplikt för hälso- och sjukvårdspersonal samt veterinärpersonal (1981:292) sådan personal visserligen kan krigsplaceras men inte utbildas och övas i fredstid. Bl. a. är det endast efter frivilliga åtaganden möjligt att samöva icke-värnpliktig medicinalpersonal som är krigsplacerad vid militära fältsjukhus med personal som kan inkallas till dessa sjukhus enligt värnpliktslagen (1941:967).

I motion 2211 pekas också på andra områden där det finns behov att kalla personal till övning men ingen plikttag ger möjlighet till sådan inkallelse. Bl. a. framhålls att militärområdesstabernas krigsorganisationer kan övas genom repetitionsutbildning enligt värnpliktslagen medan det för de samverkande civilbefälhavarkansliernas personal inte finns någon sådan möjlighet. Motionärerna pekar på att frågan tekniskt kan lösas på olika sätt, t. ex. genom särskild lag för inkallande i fredstid av viss personal eller genom utvidgning av civilförsvarslagen.

Utskottet vill beträffande icke-värnpliktig medicinalpersonals tjänsteplikt i fredstid peka på att utredningen (S 1976:05) om sjukvården i krig (USIK) genom tilläggsdirektiv har fått i uppdrag att göra en översyn av hur den fredstida utbildningen för personal inom hälso- och sjukvården bäst skall komma totalförsvaret till godo. I direktiven påtalas att flertalet anställda inom sjukvården under sin yrkesutbildning inte får någon särskild utbildning om de svårigheter som sjukvården utsätts för vid katastrof eller krig och att det bör ankomma på utredningen att pröva behovet av särskild

utbildning för dessa grupper samt ange hur den i princip bör organiseras.

Socialutskottet konstaterar i sitt yttrande att USIK behandlar den aktuella frågan. Enligt utskottet talar starka skäl för att man bör kunna bedriva utbildning i fred för ifrågavarande hälso- och sjukvårdspersonal. Med hänsyn till det pågående utredningsarbetet inom USIK anser socialutskottet att riksdagen inte behöver uttala sig med anledning av motionerna 2270 och 2211.

Försvarsutskottet ansluter sig till socialutskottets bedömning. Utskottet anser också att resultatet av detta utredningsarbete bör avvaktas innan frågan vidgas att gälla även annan icke-värnpliktig personal. Utredningen gäller en särskilt betydelsefull personalkategori och kan därför komma att utgöra en viktig utgångspunkt för överväganden beträffande andra kategorier som f. n. inte kan kallas till utbildning eller övning i fred med stöd av plikttag. Motionerna 2211 och 2270 bör avslås.

I motion 1981/82: 551 (m) framhålls att situationen på personalsidan när det gäller den kommunala socialtjänstens barnomsorg och äldreomsorg i krigstid är betydligt allvarigare än exempelvis lokalfrågor. Motionären anser att det därför bör utredas om man bör införa en tjänsteplikt för socialtjänstpersonal och eventuellt andra med lämplig vårdutbildning eller erfarenhet inom socialtjänsten. Hon tar också upp formerna för beredskapsplanering för den kommunala socialtjänsten, som hon anser bör klargöras närmare.

Socialutskottet har ingående uppehållit sig vid de båda frågor som har aktualiserats i motionen. När det gäller formerna för beredskapsplaneringen anser socialutskottet att främst provplanläggning inom vissa kommuner av bl. a. socialtjänsten tillgodoser syftet med motionen. Diskussioner mellan socialstyrelsen, riksnämnden för kommunal beredskap och Svenska Kommunförbundet för att ge underlag för nya allmänna anvisningar och fackanvisningar för beredskapsplaneringen framhålls också som viktiga i sammanhanget. *Försvarsutskottet* delar uppfattningen att pågående verksamhet talar för att riksdagen nu inte bör göra något uttalande i denna fråga. Socialutskottet avstyrker också bifall till motionen till den del den gäller utredning av en speciell tjänsteplikt för socialtjänstpersonal. Det sker på grundval av uppgifter som socialutskottet har inhämtat från arbetsmarknadsstyrelsen, socialstyrelsen och riksnämnden för kommunal beredskap. Enligt dessa bedöms inte finnas behov av en sådan tjänsteplikt.

Försvarsutskottet delar socialutskottets uppfattning att riksdagen inte bör göra framställning till regeringen om utredning av frågan om speciell tjänsteplikt för socialtjänstpersonal. Liksom socialutskottet förutsätter försvarsutskottet att man uppmärksammar frågan om hur socialtjänstens behov av personal skall tillgodoses under krig. Motion 551 bör avslås även i denna del.

I propositionen (bil. 5 s. 20) uppger statsrådet Ahrlund att ett antal av de av försvarsmakten disponerade legitimerade läkarna vid en mobilisering av

försvarsmakten inte kommer att omedelbart kallas in utan t. v. stanna kvar i sina fredstida befattningar. Överbefälhavaren har inför utskottet framhållit att de läkare som är placerade i försvarsmaktens förband med nödvändighet måste inställa sig vid sina förband. Enligt utskottets mening föreligger här en samordningsfråga som ännu inte fått sin lösning. Den bör tas upp inom ramen för det ordinarie arbetet för samordning inom totalförsvaret och i sista hand avgöras av regeringen.

Fortsatt utveckling av televerkets försvarsberedskap

I proposition 1981/82: 102, bilaga 6, behandlar kommunikationsministern riktlinjer för den fortsatta utvecklingen av televerkets försvarsberedskap. Han anför därvid bl. a. att de åtgärder som televerket vidtar i beredskaps-höjande syfte även fortsättningsvis bör finansieras genom att en särskild ram för försvarsinvesteringar avsätts inom anslaget Teleanläggningar m. m. varje budgetår.

Utskottet har ingen erinran mot vad kommunikationsministern har anfört. Utöver den särskilda ramen för försvarsinvesteringar – för budgetåret 1982/83 10 milj. kr. – finansieras beredskapsåtgärder över televerkets driftstat.

Verksamheten inom lantmäteriet

Lantmäteriverket har stor betydelse för totalförsvaret, eftersom verket tillverkar det kartmaterial som försvaret behöver både i fred och krig. Härutöver har verket ett antal andra totalförsvarsinriktade uppgifter. Verket redovisar sin verksamhet i program. Totalförsvarsuppgifterna redovisas under programmet Försvarsberedskap. I proposition 1981/82: 102, bilaga 10, redogör bostadsministern för verksamheten inom detta program. Bl. a. framhålls att den ökade vikt som bör fästas vid att myndigheterna skall var snabbt insatsberedda vid överraskande angrepp motiverar att förhållanden vid lantmäteriet förbättras. Det som har anförts om verksamheten inom programmet har inte föranlett något uttalande från civilutskottet. Försvarsutskottet har inte någon erinran mot vad bostadsministern anfört i denna fråga.

Utskottets hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen lägger till handlingarna vad föredragande statsrådet i proposition 1981/82: 100 har anfört om övrigt totalförsvaret m. m.,
2. beträffande *psykologiskt försvar*
  - a. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motion 1981/82: 2276, yrkande 18, godkänner de riktlinjer för psykologiskt försvars fortsatta utveckling som föredragande statsrådet har angett.

- b. att riksdagen godkänner de riktlinjer för den fortsatta utvecklingen av försvarsberedskapen vid Sveriges Radio som föredragande statsrådet har angett i proposition 1981/82: 102, bilaga 7,
- c. att riksdagen avslår motion 1981/82: 1316 om en framställning till regeringen beträffande behovet av skyddsrum för Sveriges Radios verksamhet i Stockholm,
3. beträffande *polisens roll i totalförsvaret*
att riksdagen lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anfört i proposition 1981/82: 102, bilaga 4,
4. beträffande *hälso- och sjukvården samt socialtjänsten i krig*
a. att riksdagen med anledning av proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 2283, yrkande 15 i denna del, samt med bifall till motionerna 1981/82: 2262, yrkande 26, och 1981/82: 2276, yrkande 22, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om en ekonomisk ram för investeringar under budgetåren 1982/83–1986/87, res. 18 (c, fp)
b. att riksdagen godkänner de riktlinjer i övrigt för programmet som föredragande statsrådet har angett i proposition 1981/82: 102, bilaga 5,
c. att riksdagen avslår motionerna 1981/82: 2211 och 1981/82: 2270 om framställning till regeringen beträffande plikttjänstgöring i fred för viss personal,
d. att riksdagen avslår motion 1981/82: 551 såvitt gäller beredningsplaneringen för den kommunala socialtjänsten,
e. att riksdagen avslår motion 1981/82: 551 såvitt gäller tjänsteplikt för socialtjänstpersonal,
5. beträffande *fortsatt utveckling av televerkets försvarsberedskap*
att riksdagen godkänner de riktlinjer som föredragande statsrådet har angett i proposition 1981/82: 102, bilaga 6,
6. beträffande *verksamheten inom lantmäteriets program Försvarsberedskap*
att riksdagen lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anfört i proposition 1981/82: 102, bilaga 10.

25. Anslagsfrågor för övrigt totalförsvaret

Regeringen har i budgetpropositionen och totalförsvarspropositionen föreslagit riksdagen att för budgetåret 1982/83 anvisa medel och lämna beställningsbemyndigande enligt följande sammanställning.

Anslag		Belopp (kr.)
<i>Fjärde huvudtiteln</i>		
H 1.	Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar (prop. 1981/82: 102 bil. 2 s. 280–282)	förslagsanslag 2 960 000
H 3.	Anläggningar m. m. för vissa militära ändamål (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 89–92)	reservationsanslag 62 000 000
H 5.	Signalskydd (prop. 1981/82: 102 bil. 2 s. 286–288)	bemyndigande 8 760 000 förslagsanslag 2 210 000
H 6.	Vissa teleanordningar (prop. 1981/82: 102 bil. 2 s. 288–290)	förslagsanslag 43 615 000
H 7.	Vissa skyddsrumsanläggningar (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 93–95)	förslagsanslag 4 535 000
H 8.	Identitetsbrickor (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 95–97)	förslagsanslag 865 000
<i>Femte huvudtiteln</i>		
H 4.	Beredskapslagring för hälso- och sjukvården m. m. (prop. 1981/82: 102 bil. 5 s. 25–27)	reservationsanslag 56 802 000
H 5.	Driftkostnader för beredskapslagring m. m. (prop. 1981/82: 102 bil. 5 s. 27–29)	förslagsanslag 36 240 000
H 6.	Utbildning av personal för hälso- och sjukvård i krig m. m. (prop. 1981/82: 102 bil. 5 s. 29–30)	förslagsanslag 7 085 000
<i>Trettonde huvudtiteln</i>		
D 4.	Lantmäteriet: Försvarsberedskap (prop. 1981/82: 102 bil. 10 s. 3–4)	förslagsanslag 2 631 000
<i>Femtonde huvudtiteln</i>		
B 4.	Civilbefälhavarna (prop. 1981/82: 102 bil. 11 s. 14–18)	förslagsanslag 11 868 000

Motionen

1981/82: 2283 av Lars Werner m. fl. (vpk) såvitt gäller yrkande 15 i denna del, att riksdagen beslutar bifalla de anslagsökningar som socialstyrelsen begärt för programmet Hälso- och sjukvården samt socialtjänsten i krig till den del yrkandet gäller anslag för budgetåret 1982/83.

Utskottet

Motion 2283 (vpk) berör under femte huvudtiteln upptagna anslag för finansiering av programmet Hälso- och sjukvården samt socialtjänsten i krig, nämligen H 4. Beredskapslagring för hälso- och sjukvården m. m., H 5. Driftkostnader för beredskapslagring m. m. och H 6. Utbildning av personal för hälso- och sjukvården i krig m. m.

Socialstyrelsen har – med utgångspunkt i sitt alternativa förslag till ekonomisk ram för programmet Hälso- och sjukvården samt socialtjänsten i krig – för budgetåret 1982/83 föreslagit en medelsanvisning under anslaget H 4 av 64902000 kr. och under anslaget H 6 av 8000000 kr. Under anslaget H 5 har socialstyrelsen föreslagit en medelsanvisning av 41785000 kr.

Med utgångspunkt i 1978 års försvarskommittés förslag till ekonomisk ram för nämnda program föreslår regeringen att för budgetåret 1982/83 56802000 kr. anvisas under anslaget H 4 och 7085000 kr. under anslaget H 6. Under anslaget H 5 föreslår regeringen en medelsanvisning av 36240000 kr.

I motion 1981/82: 2283 (vpk) föreslås att riksdagen skall anvisa de anslag som socialstyrelsen har begärt.

Utskottet har i det föregående förordat att 1978 års försvarskommittés förslag till ekonomisk ram för här aktuellt program skall godkännas. Med hänsyn härtill tillstyrker utskottet i likhet med socialutskottet att riksdagen för budgetåret 1982/83 anvisar medel under ifrågavarande tre anslag i enlighet med regeringens förslag.

Under anslaget B 4. Civilbefälhavarna under femtonde huvudtiteln behandlas bl. a. frågan om civilbefälhavarnas roll i och ansvar för planeringen inom totalförsvarets civila delar. Denna fråga har varit föremål för en omfattande utredningsverksamhet.

Redan 1974 tillkallade dåvarande chefen för försvarsdepartementet sex sakkunniga med uppdrag att se över det militära försvarets centrala och högre regionala ledningsorganisation – Försvarsmaktens ledningsutredning 1974 (FLU 1974). FLU lämnade i december 1978 betänkandet (SOU 1978: 77) Högre regional ledning. I betänkandet föreslogs bl. a. att civilbefälhavarnas ansvar för att inrikta planeringen inom totalförsvarets civila delar skulle förstärkas.

År 1978 uppdrog försvarsministern åt dåvarande civilbefälhavaren i Bergslagens civilområde Bengt Olsson att närmare utreda civilbefälhavarens uppgifter främst i fråga om den operativa krigsplanläggningen. Utredningsmannen föreslog i sitt betänkande (Ds Fö H 44/80) Civilbefälhavarnas roll i totalförsvarets krigsplanläggning att civilbefälhavarna redan i fred borde ges ett klart planläggningsansvar och att civilbefälhavarnas ställning främst gentemot länsstyrelserna borde preciseras bättre än för närvarande. Förslagets genomförande förutsatte enligt utredningen personalförstärkning vid civilbefälhavarnas kanslier.

Vidare har f. d. länsöverdirektör Tore Nyqvist haft regeringens uppdrag att överarbeta utredningen om civilbefälhavarnas uppgifter m. m. I november 1981 lämnade han betänkandet (Ds Fö 1981: 11) Civilbefälhavarnas planläggningsuppgifter i fred m. m. I betänkandet föreslogs att civilbefälhavarnas ansvar och befogenheter i fred skulle preciseras och att föreskrifts-

rätt skulle införas, dels för centrala myndigheter gentemot civilbefälhavarna, dels för civilbefälhavarna gentemot länsstyrelserna. Vidare föreslogs att civilbefälhavarnas kanslier skulle få en personalförstärkning.

Även 1978 års försvarskommitté underströk i betänkandet (Ds Fö 1981: 14) Totalförsvaret 1982/1987 civilbefälhavarnas ökade betydelse för ledningen av det civila försvaret i krig och för samordningen mellan civil och militär verksamhet på den högre regionala nivån. Förändringen beror enligt kommittén på att försvarsmakten i sin planläggning mer än tidigare utgår från att i krig stödja sig på det civila samhället för sin försörjning. Detta innebär ökade krav både i fred och krig på en nära samordning av den civila och militära planläggningen. En förstärkning av civilbefälhavarnas kanslier är dock enligt kommitténs mening under alla förhållanden nödvändig. Kommittén tog i sitt betänkande inte ställning till den exakta fördelningen av personal för totalförvarsplaneringen mellan centrala, regionala och lokala myndigheter.

Kommunministern instämmer i den bedömning som har gjorts i tidigare utredningar om civilbefälhavarnas ökade betydelse för ledningen av det civila totalförsvaret och för samordningen mellan civil och militär verksamhet på den högre regionala nivån. Han anser också att de utredningar som har gjorts om civilbefälhavarnas ansvar och befogenheter tydligt har visat att nuvarande bestämmelser är otillräckliga liksom civilbefälhavarkansliernas personella resurser. Enligt kommunministerns mening måste ansvar och befogenheter preciseras. En sådan precisering kan, anför kommunministern vidare, göras på olika sätt. Den kan antingen ske genom en ändring av instruktionen för civilbefälhavare eller genom att bestämmelser utfärdas om planeringssystemet. Han förordar – i linje med vad utredningen om civilbefälhavarnas planläggningsuppgifter i fred har föreslagit – att preciseringen sker genom att bestämmelser utfärdas om planeringssystemet på grundval av utredningens förslag. På så sätt skulle ett planeringssystem samt förutsättningarna och villkoren för de berörda myndigheternas handlande bli fastlagda. Vidare skulle, anser kommunministern, civilbefälhavarnas ansvar på grundval av instruktionen också bli preciserat.

I propositionen anmäler kommunministern att han tillsammans med försvarsministern avser att initiera en översyn av nuvarande planeringssystem. Dess resultat förväntas bl. a. underlätta en omfördelning av resurser från civila totalförvarsmyndigheter till civilbefälhavarkanslierna för att ge dessa den nödvändiga förstärkningen. Det är enligt kommunministern inte nödvändigt att de föreslagna förstärkningarna enbart tillkommer i form av en utökning av antalet tjänster. Resurstillskott bör enligt kommunministern ges i en sådan form att civilbefälhavarna får en viss valfrihet.

Kommunministern har för civilbefälhavarkanslierna räknat med en förstärkning motsvarande tolv tjänster, varav tre vid vardera kansliet i Södra och Östra civilområdet samt två tjänster vid vardera kansliet i Västra

civilområdet, civilområdet för Nedre Norrland och civilområdet för Övre Norrland. Det totala antalet tjänster vid civilbefälhavarkanslierna är f. n. ca 30, varav ca 20 är avsedda för handläggare.

För budgetåret 1982/83 har under anslaget Civilbefälhavarna endast tagits upp medel för tre nya tjänster, vilket bedöms motsvara den besparing som år 1986 görs vid en indragning av Bergslagens civilområde. Kommunministern räknar efter samråd med försvarsministern med att erforderliga resurser så långt möjligt omfördelas redan under budgetåret 1982/83 för att finansiera återstoden av den föreslagna förstärkningen av civilbefälhavarkanslierna. Den slutliga belastningen på anslaget till civilbefälhavarna blir, anför kommunministern vidare, beroende av den takt i vilken medel kan frigöras vid andra civila totalförsvarsmyndigheter.

Civilutskottet har yttrat sig över totalförsvarspropositionen såvitt avser civilbefälhavarna. Civilutskottet har därvid anfört att vad kommunministern har anfört om civilbefälhavarnas uppgifter inom totalförsvaret inte givit civilutskottet anledning till erinran. Beträffande anslaget till civilbefälhavarna för budgetåret 1982/83 konstaterar civilutskottet att frågan om den slutliga belastningen på anslaget blir, enligt vad kommunministern anfört, bl. a. beroende av den takt i vilken medel kan frigöras vid andra civila totalförsvarsmyndigheter. Anslagsberäkningen utgår, anför civilutskottet vidare, från att Bergslagens civilområde dras in år 1986. Båda dessa frågor blir enligt civilutskottets uppfattning beroende av riksdagens beslut på grundval närmast av försvarsutskottets beredning. Vad i övrigt anförs om anslag till civilbefälhavarna har inte givit civilutskottet anledning till erinran.

Försvarsutskottet vill inledningsvis peka på civilbefälhavarens viktiga roll när det gäller att samordna planeringen av totalförsvaret på högre regional nivå och den stora betydelse han har för ledningen av totalförsvarets civila delar inom civilområdet. Detta har också framhållits av 1978 års försvarskommitté. Med stöd av de utredningar som har sysslat med frågan delas denna uppfattning också av kommunministern. Försvarsutskottet har i likhet med civilutskottet inte heller i övrigt funnit anledning till erinran mot vad kommunministern har anfört om civilbefälhavarens uppgifter. Utskottet vill dock framhålla att det räknar med att den översyn av planeringssystemet som övervägs kommer att vara av mindre omfattning och genomföras inom regeringskansliet och myndigheterna på grundval av resultaten av tidigare omfattande utredningsarbete. Den bör också ske skyndsamt om – som förutsätts i propositionen – dess resultat skall kunna utnyttjas för viss resursfördelning redan under nästa budgetår.

Utskottet vill understryka betydelsen av de personalförstärkningar vid civilbefälhavarkanslierna som kommunministern har bedömt nödvändiga. Det är angeläget att de sker snarast. De tre tjänster för vilka medel redan beräknats under anslaget Civilbefälhavarna bör tillkomma oberoende av att utskottet i det föregående har förordat att Bergslagens civilområde

behålls. Det är önskvärt att även andra tjänster kan tillföras civilbefälvarkanslierna under nästa budgetår. Sådana tjänster bör, som kommunministern har förutsatt, finansieras genom överskridande av anslaget.

Den sammanlagda förstärkning av civilbefälvarkanslierna som behövs om Bergslagens civilområde behålls är 14 tjänster eller motsvarande medel. Detta är två fler än som anges i propositionen.

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen under fjärde huvudtiteln till *Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 2 960 000 kr.,
2. att riksdagen under fjärde huvudtiteln till *Anläggningar m. m. för vissa militära ändamål* för budgetåret 1982/83 anvisar ett reservationsanslag av 62 000 000 kr.,
3. beträffande *Signalskydd*
  - a. att riksdagen bemyndigar regeringen medge att beställningar av signalskyddsmateriel får läggas ut inom en kostnadsram av 8 760 000 kr.,
  - b. att riksdagen under fjärde huvudtiteln för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 2 210 000 kr.,
4. att riksdagen under fjärde huvudtiteln till *Vissa teleanordningar* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 43 615 000 kr.,
5. att riksdagen under fjärde huvudtiteln till *Vissa skyddsrumsanläggningar* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 4 535 000 kr.,
6. att riksdagen under fjärde huvudtiteln till *Identitetsbrickor* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 865 000 kr.,
7. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motion 1981/82: 2283, yrkande 15 i denna del, under femte huvudtiteln till *Beredskapslagring för hälso- och sjukvården m. m.* för budgetåret 1982/83 anvisar ett reservationsanslag av 56 802 000 kr.,
8. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motion 1981/82: 2283, yrkande 15 i denna del, under femte huvudtiteln till *Driftkostnader för beredskapslagring m. m.* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 36 240 000 kr.,
9. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 100 och med avslag på motion 1981/82: 2283, yrkande 15 i denna del, under femte huvudtiteln till *Utbildning av personal för hälso- och sjukvård i krig m. m.* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 7 085 000 kr.,
10. att riksdagen under trettonde huvudtiteln till *Lantmäteriet: För-*

svarsberedskap för budgetåret 1982/83 anvisar ett reservationsanslag av 2 631 000 kr..

11. att riksdagen under femtonde huvudtiteln till *Civilbefälhavarna* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 11 868 000 kr.

26. Övriga anslagsfrågor

FJÄRDE HUVUDTITELN

Regeringen har i budgetpropositionen och totalförsvarspropositionen föreslagit riksdagen att för budgetåret 1982/83 anvisa medel enligt följande sammanställning.

Anslag		Belopp (kr.)
H 2. Beredkapsstyrka för FN-tjänst (prop. 1981/82: 100 bil. 7 s. 87-89)	förslagsanslag	22 492 000
H 4. Flygtekniska försöksanstalten (prop. 1981/82: 102 bil. 2 s. 282-286)	förslagsanslag	2 400 000

Utskottet

Utskottet tillstyrker regeringens förslag och hemställer

- att riksdagen till *Beredkapsstyrka för FN-tjänst* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 22 492 000 kr..
- att riksdagen till *Flygtekniska försöksanstalten* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 2 400 000 kr.

Stockholm den 18 maj 1982

På försvarsutskottets vägnar

PER PETERSSON

Närvarande: Per Petersson (m), Eric Holmqvist (s), Gunnar Björk i Gävle (c), Gudrun Sundström (s), Hans Lindblad (fp), Roland Brännström (s), Gunnar Oskarson (m), Åke Gustavsson (s), Evert Hedberg (s), Göthe Knutson (m), Karl-Erik Svartberg (s), Anders Gernandt (c), Holger Bergman (s), Eric Hägelmark (fp) och Sigvard Persson (c).

Reservationer

1. Verksamheten inom det militära försvaret under budgetåret 1980/81 (punkt 5)

Eric Holmqvist, Gudrun Sundström, Roland Brännström, Åke Gustavsson, Evert Hedberg, Karl-Erik Svartberg och Holger Bergman (alla s) anser

dels att den del av utskottets anförande som på s. 30 börjar "Utskottet finner" och slutar "ett kommande budgetår" bort ha följande lydelse:

Utskottet finner anledning förorda att riksdagen begränsar regeringens möjligheter att under ett löpande budgetår fatta beslut av förvaltningskaraktär som innefattar korrigerings av utgiftsram. Enligt utskottets mening bör bestämmas en beloppsgräns för sådana beslut. Gränsen bör bestämmas så att korrigeringar över 10 milj. kr. underställs riksdagen i proposition om tilläggsbudget eller i budgetproposition. Beslut som regeringen äger fatta bör liksom hittills anmälas för riksdagen i efterhand. Om riksdagen finner åtgärden olämplig kan detta i så fall påverka ramberäkningen för ett kommande budgetår. Riksdagen bör som sin mening ge regeringen till känna vad utskottet nu har anfört om rätt för regeringen att korrigera utgiftsramarna för det militära försvaret och civilförsvaret under löpande budgetår.

dels att utskottets hemställan (s. 30) bort ha följande lydelse:

att riksdagen med anledning av proposition 1981/82: 100 och motion 1981/82: 939 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om rätt för regeringen att korrigera utgiftsramarna för det militära försvaret och civilförsvaret under löpande budgetår.

2. Det militära försvarets fortsatta utveckling (punkt 7)

Gunnar Björk i Gävle (c), Hans Lindblad (fp), Anders Gernandt (c), Eric Hägelmark (fp) och Sigvard Persson (c) anser

dels att den del av utskottets anförande som på s. 36 börjar "Utskottet anser det vara" och slutar "till känna" bort ha följande lydelse:

Utskottet godtar för sin del att preciseringar av krigsorganisationens utveckling görs i den utsträckning som försvarsministern förordar. Härigenom beaktas den osäkerhet som ligger i de bedömda kostnaderna i fast pris för inplanerad verksamhet. Motion 1981/82: 2262, yrkande 4, bör avslås.

dels att utskottets hemställan (s. 48) i moment 2 a bort ha följande lydelse:

2. beträffande *krigsorganisationens utveckling*

a. att riksdagen med anledning av proposition 1981/82: 102 och med avslag på motion 1981/82: 2262, yrkande 4, lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anfört om riktlinjer för krigsorganisationens utveckling i de femåriga försvarsbesluten.

3. **Det militära försvarets fortsatta utveckling (punkt 7)**

Gunnar Björk i Gävle (c), Hans Lindblad (fp), Anders Gernandt (c), Eric Hägelmark (fp) och Sigvard Persson (c) anser

dels att den del av utskottets anförande som på s. 38 börjar "Utskottet har" och slutar "i flygvapenförbanden" bort ha följande lydelse:

Utskottet tillstyrker den inriktning av krigsorganisationens utveckling som försvarsministern förordar.

dels att den del av utskottets anförande som på s. 48 börjar "Utskottet delar" och slutar "senare i betänkandet" bort ha följande lydelse:

Utskottet delar uppfattningen av 1978 års försvarskommitté (Ds Fö 1981: 1 s. 92) att den restriktivitet som framdeles måste tillämpas i fråga om de statliga utgifterna även måste gälla utgifterna för försvarsändamål. Detta är en nödvändighet mot bakgrund av den allmänekonomiska och statsfinansiella situationen. Liksom kommittén anser utskottet därför att planeringen inom totalförsvaret bör genomföras på en ekonomisk nivå som motsvarar vad som f. n. anvisas för dessa ändamål.

Utskottet tillstyrker att planeringsram och utgifterna för det militära försvaret bestäms i enlighet med vad som anges i propositionen. Utgifterna för nästa budgetår bör alltså bestämmas till 16 610 milj. kr. och planeringsramen för femårsperioden till fem gånger detta belopp, 83 050 milj. kr. (prisläge februari 1981). Riksdagen bör under anslagen inom utgiftsramen anvisa medel och lämna beställningsbemyndigande i enlighet med vad som föreslås i propositionen. Utskottet återkommer till anslagsfrågorna senare i betänkandet.

dels att utskottets hemställan (s. 48) i momenten 2 c och 6 b bort ha följande lydelse:

2. beträffande *krigsorganisationens utveckling*

c. att riksdagen med anledning av proposition 1981/82: 102 samt med avslag på motionerna 1981/82: 2262, yrkande 5, och 1981/82: 2276, yrkande 4 i denna del, lämnar utan erinran vad föredragande statsrådet har anfört,

6. beträffande *ekonomiska resurser under perioden 1982/83–1986/87*

b. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 samt med avslag på motionerna 1981/82: 2262, yrkandena 11 och 12, och

1981/82: 2276, yrkandena 3 och 14, godkänner att verksamheten inom det militära försvaret under perioden 1982/83–1986/87 genomförs inom en planeringsram av 83 050 milj. kr. samt för budgetåret 1982/83 fastställer utgiftsramen för det militära försvaret till 16610 000 000 kr., allt i prisläge februari 1981.

4. Det militära försvarets fortsatta utveckling (punkt 7)

Per Petersson, Gunnar Oskarson och Göthe Knutson (alla m) anser

dels att den del av utskottets anförande som på s. 38 börjar "Utskottet har" och slutar "i flygvapenförbanden" bort ha följande lydelse:

Den inriktning av krigsorganisationens utveckling som utskottet tillstyrker ansluter till partimotionen från moderata samlingspartiet och motsvarar i stort inriktningen enligt regeringens förslag. Härtill kommer åtgärder för att förbättra beredskapen och möjligheterna att variera denna. Vidare ges utrymme för fler stora övningar där olika förband kan samövas. Anskaffningen av krigsbromateriel utökas. Minst två tunga transportflygplan anskaffas utöver vad propositionsförslaget medger.

Utvecklingen av krigsorganisationens avgörande delar bör enligt utskottets mening ske genom att arméstridskrafterna inriktas på att öka antalet norrlandsbrigader till fem, att behålla fyra pansarbrigader, att organisera elva moderniserade infanteribrigader och att sätta upp en mekaniserad brigad och ett antal mekaniserade bataljoner.

För marinstridskrafterna inriktas utvecklingen bl. a. på att successivt införa en modern sjörobot på så många ytattackfartyg som möjligt. Det totala antalet ubåtar bör vara minst 13 men om möjligt 14. Resurserna för övervakning av havsområdet och för ubåtsjakt stärks.

Flygstridskrafterna inriktas bl. a. mot tolv jaktdivisioner (åtta med JA 37 Viggen), fem och en halv attackdivision AJ 37 och tre flygspaningsdivisioner S 37.

dels att den del av utskottets anförande som på s. 48 börjar "Utskottet delar" och slutar "senare i betänkandet" bort ha följande lydelse:

Utskottet delar den uppfattning som förs fram i partimotionen från moderata samlingspartiet att säkerhetspolitiska skäl klart talar för att det militära försvaret borde tilldelas ökade reala resurser under den närmaste femårsperioden. Med hänsyn till den statsfinansiella situationen stannar utskottet dock för att förorda att det militära försvaret under perioden 1982/83–1986/87 tilldelas reala resurser som är oförändrade jämfört med en förlängning av 1977 års försvarsbeslut. Planeringsram och utgifterna för det militära försvaret bör bestämmas i enlighet med förslagen i motion 2262 (m). Utgifterna för nästa budgetår bör alltså bestämmas till 16 980 milj. kr. och planeringsramen för femårsperioden till fem gånger detta belopp, 84 900 milj. kr. (prisläge februari 1981). Riksdagen bör under anslagen

inom utgiftsramen anvisa medel och lämna beställningsbemyndiganden i enlighet med vad som föreslås i samma motion. Utskottet återkommer till anslagsfrågorna senare i betänkandet.

dels att utskottets hemställan (s. 48) i momenten 2 c och 6 b bort ha följande lydelse:

2. beträffande *krigsorganisationens utveckling*
  - c. att riksdagen med anledning av proposition 1981/82: 102, med avslag på motion 1981/82: 2276, yrkande 4 i denna del, och med bifall till motion 1981/82: 2262, yrkande 5, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört.
6. beträffande *ekonomiska resurser under perioden 1982/83–1986/87*
  - b. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 2276, yrkandena 3 och 14, samt med bifall till motion 1981/82: 2262, yrkandena 11 och 12, godkänner att verksamheten inom det militära försvaret under perioden 1982/83–1986/87 genomförs inom en planeringsram av 84 900 milj. kr. samt för budgetåret 1982/83 fastställer utgiftsramen för det militära försvaret till 16 980 000 000 kr., allt i prisläge februari 1981.

5. Fredsorganisationen för det militära försvaret (punkt 8)

Eric Holmqvist, Gudrun Sundström, Roland Brännström, Åke Gustavsson, Evert Hedberg, Karl-Erik Svartberg och Holger Bergman (alla s) anser

dels att den del av utskottets anförande som på s. 61 börjar "Utskottet anser i likhet" och slutar "2276, yrkande 8, bör avslås." bort ha följande lydelse:

Utskottet finner att en fördel med att sammanföra försvarsstaben och försvarsgrensstaberna till en gemensam myndighet är att stabsorganisationen därigenom ges erforderlig styrka att genomföra såväl nu beslutade som tillkommande rationaliseringar och organisationsförändringar. Därutöver kan man få vissa samordningsvinster inom stabsorganisationen. En utredning bör därför tillsättas med uppgift att snarast lägga fram förslag om en sådan organisationsförändring.

Vad utskottet har anfört med anledning av motionerna 2276 och 2283 i berörda delar bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan (s. 70) i moment 2 f bort ha följande lydelse:

2. beträffande *organisationsförändringar inom huvudprogrammen Gemensamma myndigheter m. m. och Operativ ledning m. m.*
  - f. att riksdagen med anledning av motionerna 1981/82: 2276,

yrkande 8, och 1981/82:2283, yrkande 7, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om sammanslagning av försvarsstaben och försvarsgrensstaberna.

6. Fredsorganisationen för det militära försvaret m. m. (punkt 8)

Åke Gustavsson (s) anser

dels att den del av utskottets anförande som på s. 66 börjar "Som utskottet tidigare" och slutar "Propositionsförslaget bör bifallas." bort ha följande lydelse:

Utskottet motsätter sig en nedläggning av A 6 i Jönköping. Som påpekas i motionerna 1981/82:2192 (c, fp) och 1981/82:2266 (s) skulle en nedläggning i bästa fall från försvarsekonomisk synpunkt leda till ytterst marginella besparingar. En nedläggning skulle däremot från samhällsekonomisk synpunkt vara direkt negativ. Detta förhållande har också påtalats av såväl LO som TCO. Arbetstagarorganisationerna har låtit göra en omfattande undersökning av de ekonomiska konsekvenserna av en nedläggning. Detta har inte beaktats i regeringsförslaget.

Arbetsmarknadsläget i Jönköpings kommun är redan i dag allvarligt. Antalet arbeten inom industrin har under 1970-talet minskat med omkring 2000. Sysselsättningsprognoser, gjorda bl. a. utifrån länsplanering 1980 visar på fortsatt vikande sysselsättning inom industrin, handeln och byggnadsverksamheten. Ett nedläggande av A 6 år 1985 skulle leda till ytterligare kraftig ökning av arbetslösheten.

Till detta skall läggas

- de omfattande problem för personalen som en nedläggning orsakar,
- ökade värnpliktsociala kostnader för ca 60% av de värnpliktiga, som har sin bostadsort mindre än fem mil från förbandet,
- att kontakten bygd-förband försvinner i en region med omkring 150 000 invånare,
- högre kostnader i samband med fortsatt utnyttjande av militärområdes skjutfältet i Skillingaryd då A 6 ligger endast 4 mil därifrån,
- outnyttjade byggnader i A 6:s omedelbara närhet till ett värde av omkring 100 milj. kr.,
- olösta markfrågor, som kan bli ett problem för såväl staten som kommunen,
- nyorganisering och av därav följande störningar i officersutbildningen,
- artilleriinspektörens uttalande att A 6 bör vara kvar,
- försämrad service och verksamhet för frivilligorganisationerna.

I propositionen konstaterar försvarsministern att "belastningen på fredsorganisationen blir något för stor". Också detta leder till slutsatsen att A 6 bör behållas, inte minst då intagningen av värnpliktiga fram till år 1987 planeras att öka med omkring 7 000 värnpliktiga.

Mot denna bakgrund anser utskottet att A 6, militärområdesverkstaden och artilleriofficershögskolan bör behållas i Jönköping. Vad utskottet har anfört i denna fråga bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

I propositionen har inte diskuterats frågan om ersättning av de förlorade arbetstillfällena i händelse av att A 6 läggs ned. Staten kan inte frånhända sig ansvaret för ersättning i en sådan situation. Det är därför nödvändigt att en så drastisk förändring av verksamheten, som regeringen nu förutsätter, kopplas till nya arbetstillfällen.

dels att utskottets hemställan (s. 70) i moment 4 g bort ha följande lydelse:

4. beträffande *organisationsförändringar inom armén*

g. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och med anledning av motionerna 1981/82: 2180, 1981/82: 2192 och 1981/82: 2266, yrkandena 1 och 3, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om bibehållande av A 6 m. m.

7. Fredsorganisationen för det militära försvaret (punkt 8)

Gunnar Oskarson (m) anser

dels att den del av utskottets anförande som på s. 67 börjar "Den föreslagna omlokaliseringen" och slutar "Motionsyrkandena bör avslås" bort ha följande lydelse:

Göteborgsområdet – med dess talrika befolkning, varulager med olja och livsmedel och omfattande verkstadsindustri – är av riksbetydelse från totalförsvarssynpunkt. Detta ställer stora krav på insats- och mobiliseringsberedskap hos det militära försvarets enheter på västkusten. Uttuning av det marina försvaret på västkusten har tidigare skett i olika etapper. De reduceringar som nu planeras försvagar allvarligt beredskapen i västra Sverige. Utskottet anser därför att marinens officershögskola i Göteborg bör vara kvar där. Riksdagen bör som sin mening ge regeringen till känna vad utskottet nu har anfört.

dels att utskottets hemställan (s. 70) i moment 5 b bort ha följande lydelse:

5. beträffande *organisationsförändringar inom marinen*

b. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 samt med bifall till motionerna 1981/82: 2213, yrkande 2, 1981/82: 2268, i denna del, och 1981/82: 2275, i denna del, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om lokaliseringen av marinens officershögskola i Göteborg.

8. Anskaffning av nytt flygplan m. m. (punkt 9)

Eric Holmqvist, Gudrun Sundström, Roland Brännström, Åke Gustavsson, Evert Hedberg, Karl-Erik Svartberg och Holger Bergman (alla s) anser

dels att den del av utskottets anförande som på s. 82 börjar "Utskottet anser" och på s. 83 slutar "särskilt tillkännagivande" bort ha följande lydelse:

Utskottet delar för sin del den grundläggande inställning i fråga om flygplansanskaffningen som har kommit till uttryck i motion 2276 (s). Utskottet konstaterar också att det i betydande utsträckning varit möjligt att vid avtalsförhandlingarna mellan försvarets materielverk och Industrigruppen JAS uppnå de villkor som har ställts i nämnda motion.

Den genomlysning som JAS-projektet fått genom de avslutande förhandlingarna har varit värdefull och visar att det finns förutsättningar för att inom Sverige utveckla och tillverka ett flygplan av JAS-typ som är anpassat till vårt försvars behov.

Utskottet har emellertid samtidigt funnit att betydande brister kvarstår i belutsunderlaget. Det gäller framför allt JAS-planets prestanda och kostnader.

Ett flygplansprojekt låser av naturliga skäl på ett annat sätt än andra materielobjekt försvarsmaktens kostnader för lång tid. Det är därför nödvändigt att redan från början klarlägga säkerheten i kostnadsberäkningarna. Enligt utskottets mening måste – med hänsyn till den samhällsekonomiska och statsfinansiella situationen – stark restriktivitet iakttas också med försvarsutgifterna. Några löften om framtida anslagshöjningar till försvaret kan därför inte ställas ut.

Som en förutsättning för de planeringsramar som utskottet har föreslagit för det militära försvaret – och därmed också för flygvapnet och dess materielanskaffning – gäller att om den samhällsekonomiska situationen skulle förändras under planeringsperioden kan det bli nödvändigt att göra omdisponeringar. En omprövning av anslagen till det militära försvaret får inte omöjliggöras genom bindningar som inte kan hävas i ett läge som kan kräva ytterligare återhållsamhet inom samhällsekonomin.

Ett flygplansbeslut får därför inte fattas med utgångspunkt i att försvarsramen höjs för att garantera en reallt bevarad köpkraft. Utskottet noterar att det inom flygvapnet odisponerade utrymmet – dvs. utrymme som inte har bundits upp genom beslut om organisation, materielanskaffning etc. under tidsperioden fram till år 2000 – är av samma storlek som det belopp som skall erläggas i förskott för den produktion av JAS-plan som skall ske efter år 2000, dvs. ca 900 milj. kr.

Utskottet har mot denna bakgrund särskilt noga granskat kostnaderna för projektet.

De slutförda förhandlingarna har klarlagt att projektet inte kan förverkli-

gas inom den kostnadsram som tidigare angivits (24,9 miljarder kronor). Nu förutsätts en anslagstilldelning av 25,7 miljarder kronor, dvs. 800 milj. kr. mer än i tidigare beräkningar.

Viss vapenanskaffning, som i projektet tidigare planerats ske före sekelskiftet, har i förslagets nya utformning förts över till tiden därefter. Genom denna åtgärd har i realiteten kostnadsökningen inte stannat vid 800 milj. kr. utan torde utgöra 1 100–1 200 milj. kr.

Utskottet noterar vidare att avtalet utgår från en väsentligt lägre dollarkurs än den nu aktuella.

Av överbefälhavarens skrivelse framgår att i kontraktsförslaget ingår som option, inom den angivna kostnadsramen, vissa möjligheter att tidigt avväga kraven beträffande flygtekniska prestanda. Därigenom skulle förbättringar kunna erhållas i fråga om manöverbarhet, stridsuthållighet och basanpassning medan toppfart något försämras. Överbefälhavaren anser det angeläget att man fram till hösten 1982 undersöker den tekniska realiserbarheten av denna option.

En annan option avser möjlighet till alternativ vingutformning av flygplanet med den s.k. Rockwell-vingen. Denna version, som skulle ge en ökad systemeffekt, bedöms medföra en merkostnad i närtid på ca 300 milj. kr. Även beträffande denna option föreligger ökad klarhet under hösten 1982.

Även på längre sikt föreligger behov av anpassningsåtgärder. I det nu aktuella projektet har vissa eftergifter gjorts i förhållande till tidigare uppställda krav. Enligt överbefälhavaren bestyrker den nu genomförda värderingen vikten av anpassningsåtgärder. Skilda meningar har t.ex. framkommit om behovet av modifieringar av motorn. Särskilda medel härför finns inte avdelade inom kostnadsramen. Säkrare bedömningsunderlag på denna punkt föreligger f. n. inte.

Utskottet vill i detta sammanhang erinra om de uttalanden som chefen för armén och chefen för marinen har gjort i anslutning till överbefälhavarens förslag.

Chefen för marinen anför för sin del i ett särskilt yttrande att det nu presenterade alternativet i grundversionen fyller de operativa kraven vad gäller attack och spaning. Beträffande jaktprestanda kan dock enligt denna mening inte kraven med erforderlig säkerhet uppfyllas i en förändrad hotnivå. Han hävdar därför att det finns starka skäl för att förutsätta att en modifiering av projektet måste genomföras tidigt så att erforderliga prestanda kan uppnås.

Chefen för armén åberopar i en avvikande mening å sin sida de erinringar som han framfört tidigare, nämligen att projektet från såväl operativa som ekonomiska utgångspunkter innehåller så stora osäkerheter att han inte kan förorda alternativet "Svensk JAS" i dess nuvarande utformning.

Arméchefen konstaterar att genom det nu föreliggande kontraktsförslaget har säkerheten i ett realiserande av projektet väsentligt ökat. Han

finner dock dels att målsättningens krav inte uppfylls till alla delar, dels att kostnaderna har ökat avsevärt. Chefen för armén kan mot denna bakgrund inte heller nu biträda överbefälhavarens förslag att beslut fattas våren 1982 om att utveckla och tillverka ett JAS-system grundat på det träffade avtalet.

De erinringar som cheferna för armén och marinen har gjort kan enligt utskottets mening inte lämnas utan beaktande.

Till de oklara punkterna hör även det framtida läget för robotindustrin liksom möjligheterna att innehålla de personalbegränsningar som förutsätts ske vid materielverket.

Sammanfattningsvis konstaterar utskottet att det föreliggande avtalsförslaget inte ger tillfredsställande garantier för sådana förändringar i projektet som skulle behövas eller för senareläggningar och omprövningar av betalningsutfallet.

Utskottets genomgång visar också att den kostnadsram som har uppställts inte kan innehållas. Man riskerar väsentliga kostnadsöverskridanden, som inte helt kan täckas genom att ta i anspråk reserverna inom projektet.

Väsentliga utvärderingar återstår att göra innan flygplanssystemets slutliga utformning kan fastställas. Överbefälhavaren utgår från att det ytterligare underlag som behövs kan framtas så att beslut om flygplanets figuración m. m. kan fattas under hösten.

Med hänsyn härtill finner utskottet att en förnyad översyn bör göras av hur man inom försvarsramen kan åstadkomma en lösning med godtagbara prestanda också i det längre perspektivet. Därvid måste variationer prövas i serielängd. Denna bedömning – som bör ha JAS-projektet som utgångspunkt – måste också göras mot alternativ med samproduktion/licenstillverkning. En viktig utgångspunkt är att utvinna största möjliga sysselsättningseffekt. Effekterna på robotindustrin måste prövas.

Av industripolitiska skäl måste denna prövning ske snabbt.

För att överbrygga de meningsmotsättningar som framkommit mellan de olika grenarna av försvarsmakten i bedömningar av planet samt för att ge även utanför regeringen stående partier möjlighet att vidare studera och ge sin mening till känna i denna betydelsefulla fråga anser utskottet att en särskild kommitté bör tillsättas med representanter för bl. a. här angivna parter. Denna kommitté bör skyndsamt medverka till att ett mera preciserat förslag kan framläggas till nästa riksmöte. De villkor som angivits i motion 2276 (s) bör vara vägledande i arbetet.

Överläggningar bör äga rum mellan regeringen och industrigruppen om en förlängning av offerten liksom om de begränsade kostnader som kan bli aktuella. Medel för det fortsatta studiearbetet bör anvisas.

Riksdagen bör som sin mening ge regeringen till känna vad utskottet här anfört om JAS-projektet. Därav följer att riksdagen bör avslå motion 2283 (vpk), som anför att något nytt flygplanssystem efter Viggen inte behövs.

samt motion 2281 (s) som anför att beslut om anskaffning av nytt flygplan skulle kunna anstå till nästa försvarsbeslut. Av utskottets ställningstagande följer också att utskottet avstyrker propositionens förslag om flygplansanskaffning liksom motion 1557 (fp) och 2262 (m), yrkande 6 i denna del.

dels att utskottets hemställan (s. 85) i moment 1 bort ha följande lydelse:

1. *beträffande flygplansanskaffningen*

att riksdagen med anledning av motion 1981/82: 2276, yrkande 9, samt med avslag på proposition 1981/82: 102 samt motionerna 1981/82: 1257, 1981/82: 2262, yrkande 6, 1981/82: 2281 och 1981/82: 2283, yrkande 10, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om JAS-beslutet.

9. Anskaffning av nytt flygplan m.m. – riktlinjer för den flygtekniska forskningen (punkt 9)

Per Petersson, Gunnar Oskarson och Göthe Knutson (alla m) anser

dels att den del av utskottets anförande som på s. 85 börjar "Företrädare för" och slutar "av försvarsministern" bort ha följande lydelse:

Företrädare för försvarets materielverk, flygtekniska försöksanstalten, tekniska högskolan i Stockholm, Saab-Scania AB och Linjeflyg AB har inför utskottet redovisat underlag och synpunkter beträffande behovet av en ny vindtunnel. Frågan har anknytning till flygplansanskaffningen för det militära försvaret men också betydelse för områden som är viktiga för den civila flygtekniken. Det vore olyckligt om riksdagen inte nu – i samband med flygplansbeslutet – fattar beslut om att landet skall tillföras en modern vindtunnel. Ett sådant beslut är uppenbarligen samhällsekonomiskt motiverat.

Kostnaden för att tillföra flygtekniska försöksanstalten en transsonisk vindtunnel i anslutning till anstaltens anläggningar i Stockholm är beräknade till ca 200 milj. kr. Enligt uppgift återstår för en blandad finansiering ett belopp av 30 milj. kr. Utskottet anser att beloppet bör bestridas inom utgiftsramen för det militära försvaret, som därmed skulle svara för 80 milj. kr. vid en blandad finansiering där bl. a. Saab-Scania AB medverkar (prisläge februari 1981). Vad utskottet nu har anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan (s. 85) bort innehålla ett moment 2 b av följande lydelse:

2. *beträffande den flygtekniska forskningen*

b. att riksdagen med anledning av proposition 1981/82: 102 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om anskaffning och finansiering av en transsonisk vindtunnel.

10. Underhåll av försvarsmateriel (punkt 11)

Eric Holmqvist, Gudrun Sundström, Roland Brännström, Åke Gustavsson, Evert Hedberg, Karl-Erik Svartberg och Holger Bergman (alla s) anser

dels att den del av utskottets anförande som på s. 90 börjar "Utskottet bedömer" och slutar "Motionsyrkandet bör avslås i denna del." bort ha följande lydelse:

Utskottet delar inte den uppfattning som framför i propositionen att huvudverkstadsprincipen bör avskaffas. Detta system har medgivit tillgång till expertis och kapacitet till en minimerad kostnad. Så har t.ex. förenade fabriksverken i avtal förbundit sig att ständigt ha resurser disponibla för försvarets räkning. Därigenom kan också det nödvändiga kravet på kontinuitet tillgodoses. Samtidigt har försvarets materielverk förbundit sig att utnyttja dessa resurser.

Självfallet kan en tillfällig konkurrenssituation på kort sikt ge möjlighet till billigare upphandling. På längre sikt skulle emellertid en sådan upphandling kunna få allvarliga följder för avancerat materielunderhåll, eftersom då befintliga resurser lätt riskerar att skingras. Med hänsyn till omfattningen och komplexiteten av de tjänster som regleras genom huvudverkstadsprincipen är det svårt att ha underlag för två konkurrerande leverantörer.

Utskottet anser att den hittills gällande huvudverkstadsprincipen alljämt bör gälla. Självklart kan den bli föremål för vissa modifieringar, utan att principen för den skall överges.

dels att utskottets hemställan (s. 91) i moment 2 bort ha följande lydelse:

2. att riksdagen med anledning av proposition 1981/82: 102 och med bifall till motion 1981/82: 2276, yrkande 10 i denna del, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om huvudverkstadsprincipen.

11. Medinflytande för värnpliktiga (punkt 13)

Eric Holmqvist, Gudrun Sundström, Roland Brännström, Åke Gustavsson, Evert Hedberg, Karl-Erik Svartberg och Holger Bergman (alla s) anser

dels att den del av utskottets anförande som på s. 95 börjar "Utskottet konstaterar" och slutar "och olycksfall" bort ha följande lydelse:

Utskottet delar uppfattningen i den socialdemokratiska partimotionen att frågan om de värnpliktigas ställning som skyddsombud m. m. hittills har diskuterats främst från principiella synpunkter. Många nya faktorer som tillkommit sedan lagen började tillämpas har inte blivit beaktade i diskussionen. Mot denna bakgrund anser utskottet att regeringen bör låta genom-

föra en fördjupad belysning av frågan i syfte att klarlägga förutsättningarna för en försöksverksamhet i enlighet med VIK:s förslag. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

I avvaktan på en försöksverksamhet är det, som försvarsministern uttalar, viktigt att man inom ramen för nuvarande ordning för skydds- och säkerhetsarbetet ständigt prövar och bevakar möjligheterna att förebygga att tjänstgörande värnpliktiga utsätts för risker för ohälsa och olycksfall.

dels att den del av utskottets anförande som på s. 96 börjar "Utskottet vill" och slutar "bör avslås" bort ha följande lydelse:

Utskottet tillstyrker VIK:s förslag om en utökad samhällsinformation genom de politiska partierna till värnpliktiga under grundutbildning. Särskilt i ett inledande skede är det viktigt att antalet timmar för de politiska partiernas deltagande i informationen fixeras på sätt kommittén och den socialdemokratiska partimotionen har föreslagit. Utskottet delar alltså på denna punkt inte försvarsministerns uppfattning. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan (s. 97) i momenten 2 och 3 bort ha följande lydelse:

2. att riksdagen med anledning av proposition 1981/82: 102 och med bifall till motion 1981/82: 2276, yrkande 11 i denna del, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om arbetsmiljöfrågor,
3. att riksdagen med anledning av proposition 1981/82: 102 och med bifall till motion 1981/82: 2276, yrkande 11 i denna del, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om information till värnpliktiga i samhällsfrågor.

12. Värnpliktsförmåner (punkt 14)

Eric Holmqvist, Gudrun Sundström, Roland Brännström, Åke Gustavsson, Evert Hedberg, Karl-Erik Svartberg och Holger Bergman (alla s) anser

dels att den del av utskottets anförande som på s. 100 börjar "Med hänvisning" och slutar "därför avslås" bort ha följande lydelse:

De socialdemokratiska ledamöterna i försvarskommittén har förordat en successiv höjning av förmånerna för värnpliktiga under grundutbildning så att man under en femårsperiod når upp till en förbättring som motsvarar en till 30 kr. om dagen förhöjd dagersättning. En sådan inriktning har också föreslagits i den socialdemokratiska partimotionen 2276. Enligt utskottets mening bör den vara riktmärke för arbetet i den kommitté som regeringen nyligen har tillsatt för fortsatt utredning om ett nytt förmånssystem för värnpliktiga under grundutbildning. Som en första etapp mot detta mål bör

dagersättningen den 1 juli 1982 höjas med 4 kr. Vad utskottet har anfört om mål för ökning av värnpliktsförmånerna bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan (s. 100) i momenten 2 och 3 bort ha följande lydelse:

2. att riksdagen med anledning av proposition 1981/82: 102 och med bifall till motion 1981/82: 2276, yrkande 12, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om mål för ökning av värnpliktsförmånerna,
3. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 535, yrkande 1, godkänner vad i motion 1981/82: 2276, yrkande 13, har förordats om dagsättning till värnpliktiga m. fl.

13. Anslagsfrågor för det militära försvaret (punkt 16)

Eric Holmqvist, Gudrun Sundström, Roland Brännström, Åke Gustavsson, Evert Hedberg, Karl-Erik Svartberg och Holger Bergman (alla s) anser – under förutsättning att ingendera av reservationerna 3 och 4 vinner riksdagens bifall –

att utskottets hemställan (s. 108) i momenten 5 och 17 bort ha följande lydelse:

5. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 730, yrkande 1, samt med bifall till motion 1981/82: 2276, yrkande 15 a, till *Reglering av prisstegringar för det militära försvaret* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 2 485 000 000 kr.,
17. beträffande *Flygvapenförband: Forskning och utveckling*
  - a. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och med bifall till motion 1981/82: 2276, yrkande 15 k, bemyndigar regeringen att medge att utvecklingsarbete för flygvapenförband får beställas inom en kostnadsram av 9 382 390 000 kr.,
  - b. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 730, yrkande 2, samt med bifall till motion 1981/82: 2276, yrkande 15 l, för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 688 000 000 kr.,

14. Anslagsfrågor för det militära försvaret (punkt 16)

Gunnar Björk i Gävle (c), Hans Lindblad (fp), Anders Gernandt (c), Eric Hägelmark (fp) och Sigvard Persson (c) anser – under förutsättning av bifall till reservation 3 –

att utskottets hemställan (s. 108) i momenten 6, 7, 10, 11, 14 och 15 bort ha följande lydelse:

6. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motionerna 1981/82:2262, yrkande 13, och 1981/82:2276, yrkande 15 b, till *Arméförband: Ledning och förbandsverksamhet* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 4 511 100 000 kr.,
7. beträffande *Arméförband: Materielanskaffning*
  - a. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motionerna 1981/82:2262, yrkande 15, och 1981/82:2276, yrkande 15 c, bemyndigar regeringen att medge att beställningar av materiel m.m. för arméförband får läggas ut inom en kostnadsram av 2 295 500 000 kr.,
  - b. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motionerna 1981/82:2262, yrkande 14, och 1981/82:2276, yrkande 15 d, för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 1 268 706 000 kr.,
10. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motionerna 1981/82:2262, yrkande 16 och 1981/82:2276, yrkande 15 e, till *Marinförband: Ledning och förbandsverksamhet* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 1 415 000 000 kr.,
11. beträffande *Marinförband: Materielanskaffning*
  - a. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motionerna 1981/82:2262, yrkande 18, och 1981/82:2276, yrkande 15 f, bemyndigar regeringen att medge att beställningar av materiel m.m. för marinförband får läggas ut inom en kostnadsram av 1 454 300 000 kr.,
  - b. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motionerna 1981/82:2262, yrkande 17, och 1981/82:2276, yrkande 15 g, för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 1 034 000 000 kr.,
14. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motionerna 1981/82:2262, yrkande 19, och 1981/82:2276, yrkande 15 h, till *Flygvapenförband: Ledning och förbandsverksamhet* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 2 333 000 000 kr.,
15. beträffande *Flygvapenförband: Materielanskaffning*
  - a. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motionerna 1981/82:2262, yrkande 21, och 1981/82:2276, yrkande 15 i, bemyndigar regeringen att medge att beställningar av materiel m.m. för flygvapenförband får läggas ut inom en kostnadsram av 9 120 600 000 kr.,
  - b. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 och med avslag på motionerna 1981/82:2262, yrkande 20, och 1981/82:2276, yrkande 15 j, för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 2 140 000 000 kr.,

15. Anslagsfrågor för det militära försvaret (punkt 16)

Per Petersson, Gunnar Oskarson och Göthe Knutson (alla m) anser – under förutsättning av bifall till reservation 4 –

att utskottets hemställan (s. 108) i momenten 6, 7, 10, 11, 14 och 15 bort ha följande lydelse:

6. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 2276, yrkande 15 b, samt med bifall till motion 1981/82: 2262, yrkande 13, till *Arméförband: Ledning och förbandsverksamhet* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 4 541 100 000 kr.,
7. beträffande *Arméförband: Materielanskaffning*
  - a. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 2276, yrkande 15 c, samt med bifall till motion 1981/82: 2262, yrkande 15, bemyndigar regeringen att medge att beställningar av materiel m. m. för arméförband får läggas ut inom en kostnadsram av 2 760 500 000 kr.,
  - b. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 2276, yrkande 15 d, samt med bifall till motion 1981/82: 2262, yrkande 14, för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 1 478 706 000 kr.,
10. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 2276, yrkande 15 e, samt med bifall till motion 1981/82: 2262, yrkande 16, till *Marinförband: Ledning och förbandsverksamhet* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 1 425 000 000 kr.,
11. beträffande *Marinförband: Materielanskaffning*
  - a. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 2276, yrkande 15 f, samt med bifall till motion 1981/82: 2262, yrkande 18, bemyndigar regeringen att medge att beställningar av materiel m. m. för marinförband får läggas ut inom en kostnadsram av 1 464 300 000 kr.,
  - b. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 2276, yrkande 15 g, samt med bifall till motion 1981/82: 2262, yrkande 17, för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 1 044 000 000 kr.,
14. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 2276, yrkande 15 h, samt med bifall till motion 1981/82: 2262, yrkande 19, till *Flygvapenförband: Ledning och förbandsverksamhet* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 2 343 000 000 kr.,
15. beträffande *Flygvapenförband: Materielanskaffning*
  - a. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 2276, yrkande 15 i, samt med bifall till motion 1981/

82: 2262, yrkande 21, bemyndigar regeringen att medge att beställningar av materiel m. m. för flygvapenförband får läggas ut inom en kostnadsram av 9 295 600 000 kr.,

b. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och motion 1981/82: 2276, yrkande 15 j, samt med bifall till motion 1981/82: 2262, yrkande 20, för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 2 240 000 000 kr.,

16. Civildförsvarets fortsatta utveckling (punkt 19)

Per Petersson, Gunnar Oskarson och Göthe Knutson (alla m) anser

dels att den del av utskottets anförande som på s. 116 börjar "Mot bakgrund av" och slutar "av civilförsvarsstyrelsen" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att den ordning som har föreslagits av skyddsrumsutredningen, med besiktningsmän som är knutna till länsstyrelsen, ger större effektivitet och därför är att föredra. Den bör införas. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att den del av utskottets anförande som på s. 117 börjar "Av det sagda" och slutar "yrkande 23" bort ha följande lydelse:

Av det sagda framgår att utskottet avstyrker bifall till motion 1981/82: 2262, yrkande 23, utom såvitt gäller ordningen för att kontrollera äldre skyddsrum. I övrigt tillstyrker utskottet de riktlinjer som föredragande statsrådet har angett.

dels att utskottets hemställan (s. 120) i moment 6 bort ha följande lydelse:

6. att riksdagen med bifall till motion 1981/82: 2262, yrkande 23 i denna del, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om besiktningsmän knutna till länsstyrelserna.

17. Anslagsfrågor för det ekonomiska försvaret (punkt 23)

Eric Holmqvist, Gudrun Sundström, Roland Brännström, Åke Gustavsson, Evert Hedberg, Karl-Erik Svartberg och Holger Bergman (alla s) anser

dels att den del av utskottets anförande som på s. 144 börjar "Försvarsutskottet anser" och slutar "bör avslås" bort ha följande lydelse:

Försvarsutskottet anser i likhet med socialdemokraterna i jordbruksutskottet att den omstrukturering inom livsmedelsprogrammet som förordats i den socialdemokratiska partimotionen bör komma till stånd. Därigenom kan anslaget Inköp av livsmedel m. m. för beredskapslagring minskas med 10 milj. kr. i förhållande till regeringens förslag.

dels att den del av utskottets anförande som på s. 144 börjar "Utskottet konstaterar" och slutar "under anslaget" bort ha följande lydelse:

Situationen inom teknoindustrin inger allvarlig oro. Beklädnadsprogrammet tillhör de prioriterade områdena inom det ekonomiska försvaret. Enligt utskottets mening kan målet för samhällets insatser från försörjningsberedskapssynpunkt inte begränsas på det sätt som föreslås i propositionen. Under anslaget beredskapslagring och industriella åtgärder bör därför i enlighet med vad som förordas i motion 1981/82: 2276 (s) ytterligare 30 milj. kr. anvisas för beklädnadsprogrammet.

dels att den del av utskottets anförande som på s. 145 börjar "Utskottet har" och slutar "denna del" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser i likhet med motionärerna i den socialdemokratiska partimotionen att det föreslagna anslaget Särskilda kostnader för oljelagring inte bör föras upp i statsbudgeten. Skulle priset på här aktuella varor stiga väsentligt och det bedöms nödvändigt att inte ge avkall på beräknade inköpsvolymerna kan medel begäras på tilläggsbudget. Härigenom ges riksdagen en bättre överblick över kostnaderna för det ekonomiska försvaret.

dels att den del av utskottets anförande som på s. 146 börjar "Försvarsutskottet anser" och slutar "denna del" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att den i den socialdemokratiska partimotionen föreslagna ökningen av antalet tjänstgöringsdagar för vapenfria tjänstepliktiga till 700 000 för budgetåret 1982/83 är väl motiverad. En sådan åtgärd skulle bidra till att minska tiden mellan beslutet om vapenfri tjänst och inryckningen till sådan tjänstgöring. Den skulle också innebära en ökning som motsvarar den utvidgning av utbildningskontingenten av värnpliktiga med vapentjänst som regeringen har beslutat skall ske. För att täcka de kostnader som följer av att antalet tjänstgöringsdagar ökas bör anslaget Totalförsvarsverksamhet under tolfte huvudtiteln räknas upp med 5 000 000 kr. i förhållande till regeringens förslag.

Om dagarsättningen för värnpliktiga m. fl. genom riksdagsbeslut ökas med 4 kr. så beräknas detta medföra ett ytterligare medelsbehov under anslaget om 2 000 000 kr. Detta behov bör tillgodoses genom att anslaget överskrids.

dels att utskottets hemställan (s. 146) i momenten 6, 10 c, 11 och 13 bort ha följande lydelse:

6. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och med bifall till motion 1981/82: 2276, yrkande 23, under tionde huvudtiteln till *Inköp och livsmedel m. m. för beredskapslagring* för budgetåret 1982/83 anvisar ett reservationsanslag av 30 000 000 kr.,
10. beträffande *Beredskapslagring och industriella åtgärder*
  - c. att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 102 och med

bifall till motion 1981/82: 2276, yrkande 20, under elfte huvudtiteln anvisar ett reservationsanslag av 1 523 555 000 kr.,

11. att riksdagen med bifall till motion 1981/82: 2276, yrkande 21, avslår förslaget i proposition 1981/82: 102 om ett anslag under elfte huvudtiteln till Särskilda kostnader för oljelagringen,
13. att riksdagen med anledning av proposition 1981/82: 102 och med bifall till motion 1981/82: 2276, yrkandena 24 och 25, under tolfte huvudtiteln till *Totalförsvarsverksamhet* för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 95 998 000 kr.

18. Övrigt totalförsvars fortsatta utveckling (punkt 24)

Gunnar Björk i Gävle (c), Hans Lindblad (fp), Anders Gernandt (c), Eric Hägelmark (fp) och Sigvard Persson (c) anser

dels att den del av utskottets anförande som på s. 154 börjar "*Utskottet vill framhålla*" och slutar "*delvis tillgodosett*" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill inledningsvis peka på att uthålligheten i fråga om sjukvårdens förbrukningsmateriel kan öka på flera sätt. Detta kan t. ex. ske genom att man

- i krig eller redan i fred övergår till mer flergångsmateriel
- stimulerar till ökad inhemsk produktion kombinerad med ökad lagring av råvaror i stället för lagring av förbrukningsartiklar
- förbereder att vid krig ytterligare öka den *inhemska produktionen*
- tar fram inhemska råvaror.

Sådana åtgärder är också från ekonomisk synpunkt fördelaktiga eftersom stora lager är den dyraste formen av beredskap utan att ge samma uthållighet som en "*levande produktion*".

Ett överförande till landstingen av ansvaret och kostnaderna för lagringen skulle ha samhällsekonomiskt gynnsamma verkningar. Landstingen skulle få ett klart ekonomiskt intresse av att i sin upphandling av förbrukningsmateriel också beakta beredskapen genom att minska nuvarande mycket stora importberoende på området. Ett ökat ansvar för landstingen när det gäller beredskapen för avspärrning och krig skulle också bidra till att öka dess beredskap för fredskriser.

Utskottet har i det föregående pekat på att riksdagen redan våren 1981 har beslutat att sjukvårdshuvudmännen skulle ges en mera aktiv roll när det gäller planeringen av den civila sjukvården i krig. F. n. pågår det förhandlingar mellan statens förhandlingsnämnd och sjukvårdshuvudmännen om deras medverkan i lagringen av sjukvårdsmateriel. Det kan förväntas att dessa förhandlingar kommer att leda till resultat som kan innebära en annan ansvarsfördelning än den nuvarande. Mot den bakgrunden är det rimligt att i enlighet med regeringsens förslag begränsa den ekonomiska investeringsramen för statliga åtgärder till de två närmaste åren.

dels att utskottets hemställan (s. 156) i moment 4 a bort ha följande lydelse:

4. *beträffande hälso- och sjukvården samt socialtjänsten i krig*
  - a. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 102 samt med avslag på motionerna 1981/82: 2262, yrkande 26, 1981/82: 2276, yrkande 22, och 1981/82: 2283, yrkande 15 i denna del, godkänner vad föredragande statsrådet har anfört om en ekonomisk ram för investeringar under budgetåren 1982/83–1983/84.

Särskilda yttranden

1. Särskilda frågor rörande totalförsvaret (punkt 4) – utnyttjande av de samlade personaltillgångarna inom totalförsvaret

av Hans Lindblad (fp) och Eric Hägelmark (fp).

Personalförsörjningen till totalförsvaret, både dess militära och civila delar, bör enligt folkpartiet på sikt klaras genom en totalförsvarsplikt. Denna bör vara könsneutral och utgå från individens förutsättningar. Olika delar av totalförsvaret får konkurrera om personalen. En totalförsvarsplikt möjliggör ett mer rationellt utnyttjande av landets samlade personaltillgångar än nuvarande lagstiftning med klara könsgränser och olika åldersgränser för olika delar av totalförsvaret.

Som en delreform har folkpartiets representanter i försvarskommittén skisserat en lösning där civilförsvaret föryngras genom en årlig nyrekrytering av ca 5 000 personer i åldern 20–25 år. Detta förslag finns också i motion 2261 (fp).

Som ett exempel anges att av dessa 5 000 yngre personer bör 1 000–1 500 utgöras av kvinnor, 1 500 av vapenfria män och 2 000 av värnpliktiga som förs till civilförsvaret i stället för till det militära försvaret. Förslaget skulle på sikt ge civilförsvaret en jämn ålderssammansättning, jämfört med dagens civilförsvaret med alltför hög medelålder. Genom denna föryngring blir det också mer meningsfullt att kosta på utbildning även av civilförsvarets manskap, som ju i dag inte alls utbildas. Om individen ska stå kvar i civilförsvaret kanske 30–35 år blir det mer motiverat att också ge en ordentlig utbildning för civilförsvarsuppgifterna.

Samtidigt skulle en minskning av antalet grundutbildade inom det militära försvaret innebära bättre möjligheter till balans mellan kvalitet och numerär inom försvarsmakten. F. n. tas tusentals värnpliktiga in till utbildning utan att krigsplaceras inom försvarsmakten (budgetåret 1978/79 krigsplacerades endast 40 000 av de 49 900 som ryckte in till grundutbildning). Vi finner det principiellt felaktigt att ta ut unga män till förband som inte kan ges nödvändig beväpning och utbildning för ett krigs mycket hårda villkor. De skulle redan från början få ett alltför stort underläge mot en modernt utrustad angripare med stor rörlighet och eldkraft och med pansar som skydd.

En årsklass 20-åringar består av ungefär 110 000 personer. F. n. undantas drygt hälften, nämligen kvinnorna och de män som frikallas. Från det militära försvaret undantas vidare de vapenfria männen. Resten kallas in till militär grundutbildning – varierande mellan 7,5 och 15 månader – men inte heller alla dessa krigsplaceras. Dagsläget innebär att av en årskull på 110 000 krigsplaceras 40 000, alltså ungefär 37 procent, inom det militära försvaret. Därtill krigsplaceras ett antal vapenfria i civila totalförsvarsgrenar. Vissa yngre kvinnor krigsplaceras, främst genom lagstiftningen rörande sjukvårdspersonal.

Med vårt förslag skulle antalet som krigsplaceras inom det militära försvaret kunna minska från 40 000 till 38 000. Sannolikt blir minskningen mindre, eftersom var femte värnpliktig f. n. inte krigsplaceras. Även bland denna senare grupp i dagens system finns sannolikt en del som från början skulle kunna tas ut för civilförsvaret.

Om andelen till militärt försvar minskades från 37 till 35 procent av en årskull 20-åringar (samtidigt som civilförsvaret fick fler yngre) har knappast någon avgörande förändring inträtt som skulle göra att Sverige frångått "folkförsvaret". Tvärtom skulle förslaget innebära att fler yngre än i dag blir krigsplacerade.

I motion 729 (fp) föreslås en gemensam övre åldersgräns för värnplikt och civilförsvarsplikt. Också detta förslag kan ses som en reform i syfte att få ett mer rationellt personalutnyttjande. Fördelarna är främst följande:

Genom högre värnpliktsålder blir det möjligt för det militära försvaret att med stöd av plikttag behålla särskilt värdefull personal, främst specialister av olika slag.

En sänkt övre gräns för civilförsvarsplikten skulle underlätta den förnyring av civilförsvarsorganisationen som är starkt motiverad.

Gemensam övre åldersgräns – i båda fallen med möjlighet till följande frivillig tjänstgöring – skulle väsentligt öka möjligheterna att låta befattningens och uppgiftens krav styra krigsplaceringen av individerna. Dagens system är alltför präglad av att det militära försvaret får långt yngre personal än civilförsvaret, också i de fall där civilförsvarets uppgifter ställer stora krav på fysisk styrka.

I särskilt utsatta delar av landet finns genom en höjd värnpliktsålder möjlighet att få en större lokalrekryterad militär styrka än i dag, främst i kust- och gränsområden där det finns behov av att öka möjligheterna att ingripa mot överraskande anfall. Totalt finns ingen brist på soldater i Sverige, men regionalt kan det finnas behov av större lokalrekrytering.

Genom en för militärt försvar och civilförsvaret gemensam övre åldersgräns får man möjligheter till en smidigare personalhantering. Man slipper ifrån att 47-årsåldern blir en så starkt styrande faktor som i dag.

Det skisserade systemet skulle bättre ta hänsyn till individens förmåga och kapacitet, vägd mot olika krigsuppgifters krav. För individen betyder detta att man upplever att statsmakterna söker ge så meningsfulla krigsplaceringar som möjligt.

Samtliga våra förslag utgår också från tanken att utbildningen i fred för krigsuppgifter skall göras så rationell som möjligt. Utbildningstiderna kommer då rimligen att variera starkt från uppgift till uppgift. I linje med detta ligger också att man så effektivt som möjligt bör söka utnyttja redan erhållen utbildning för att pressa kostnader. Motionen pekar på möjligheter att bättre än f. n. ta till vara civil utbildning och yrkeserfarenhet som är av betydelse vid militär krigsplacering.

2. Fredsorganisation för det militära försvaret, m. m. (punkt 8)

av Gunnar Oskarson (m).

I det föreliggande betänkandet har, nu liksom vid många tidigare tillfällen, i alltför många fall regional- och arbetsmarknadspolitiska bedömningar lagts till grund för indragning, flyttning och lokalisering av militära enheter. Ställningstaganden till freds- och krigsorganisationen bör helt grundas på försvarspolitiska och militära bedömningar. Om dessa sedan kan förenas med regional- och sysselsättningspolitik är detta en fördel, men får inte vara avgörande. I flera av de nu föreliggande förslagen har regionalpolitiska hänsyn i alltför hög grad varit styrande. Därigenom kommer resultaten att stå i motsatsförhållande till de försvarspolitiska avvägningarna.

3. Fredsorganisationen för det militära försvaret, m. m. (punkt 8)

av Åke Gustavsson (s).

Det är nödvändigt att den centrala militära byråkratin bantas drastiskt. Sker inte detta blir följden ytterligare omfattande nedskärningar på den lokala och lägre regionala nivån. Genom att snabbare göra kraftigare ingripanden i den centrala militära byråkratin skapas också förutsättningar för att bättre kunna klara fredsorganisationen i övrigt. Jag utgår ifrån att det militära försvaret också i framtiden skall grundas på den allmänna värnplikten. Det är viktigt att den del av försvaret som allmänheten kommer i kontakt med, dvs. utbildningsförbanden, hålls så intakta som möjligt. I stor utsträckning är just kopplingen bygd-förband också ett viktigt uttryck för folkförsvaret. Då utskottet anser att kraven i motion 2266, om utredning om längre gående åtgärder än de som försvarsministern har aviserat, tillgodosetts genom tillsättandet av en kommitté för att utreda möjligheten till ökad samordning och/eller sammanslagning av nuvarande myndigheter, finns nu ingen anledning från min sida till annan mening på denna punkt.

4. Fredsorganisationen för det militära försvaret, m. m. (punkt 8)

av Hans Lindblad (fp).

Jag tvingas konstatera att det inte tycks finnas politiska förutsättningar för att göra de rationaliseringar av försvarets fredsorganisation som föreslogs av försvarskommitténs arbetsutskott för fredsorganisationsfrågor ("dödspatrullen").

Detta är beklagligt, eftersom det leder till en dyrare organisation än som behövs. Jag anser att det bästa vore att få nedläggning av I 3 i Örebro, P 2 i Hässlholm, militärområdesstaben i Karlstad och beriden högvakt med värnpliktiga.

Nämnda fyra besparingar skulle ge en kvarstående årlig besparing om 60 milj. kr. På sikt innebär det ökade möjligheter att modernisera materielen. Räknar man med 20 års omsättning av kvalificerad materiel inom armén ger det 1200 milj. kr. En del av detta går dock till underhåll, varför jag anger ungefär 900 milj. kr. som möjligt att utnyttja för anskaffning av materiel. Ett så stort belopp kan betyda skillnaden mellan att få eller inte få moderna helikoptrar för sjuktransport och pansarvärn.

Beloppen redan de närmaste åren är stora nog för att kunna avgöra om armén skall få ett nytt handeldvapen eller inte. Görs inte anskaffningen blir det sannolikt nödvändigt att överväga nedläggning av gevärsfaktoriet i Eskilstuna. Detta sagt som illustration till det enkla förhållandet att om man "räddar" jobb på en ort genom att inte lägga ned förband så slår det i stället på sysselsättningen på en annan ort. Allmänt kan sägas att regionalpolitiken inte talar till förmån för att behålla förband och i stället minska försvarsindustrin. Vi har t. ex. 15 infanteriregementen, varför en nedläggning av ett sådant förband ger valfrihet i regionalpolitiskt avseende. Där emot finns oftast bara en industri för ett visst slags utrustning, t. ex. marint varv i Karlskrona, torpedverkstad i Motala, flygmotortillverkning i Trollhättan, bandvagnsproduktion i Örnsköldsvik, artilleritillverkning i Karlskoga och produktion av handeldvapen i Eskilstuna. Jag bestrider därför att det regionalpolitiskt är positivt med de avsteg som nu görs från "dödspatrullens" förslag.

Avstegen leder till ett svagare försvar än vi eljest skulle ha fått. Detta är beklagligt eftersom vårt försvar i flera avseenden har klara materiella och andra brister. Och även om man nöjer sig med ett något svagare försvar hade det likväl varit rätt att göra rationaliseringarna och då i stället minska budgetunderskottet. Jag har över huvud taget svårt att acceptera att man inom försvaret inte skall följa regeln att söka använda varje miljon så effektivt som möjligt.

Några av argumenten för att följa "dödspatrullens" förslag kan anges på följande sätt.

13. Det finns en betydande överkapacitet inom infanteriet. Truppslaget har f. n. ca 18 700 utbildningsplatser, medan grundutbildningskontingenten värnpliktiga 1980/81 uppgick till 15 900. I mitten på 1990-talet beräknas kontingenten vara under 14 500. Även med en reserv på 5% betyder det ett överskott på ca 3 500 platser. Minst två regementen kan dras in till mitten av 1990-talet.

Dessa tal angavs av arbetsutskottet innan tanken kommit upp att under 1980-talet beta av "värnpliktspuckeln" som är en följd av de stora födelseskullarna under 1960-talet. Propositionen föreslår att 7 000 värnpliktiga extra skall utbildas under de närmaste åren, för att undvika att en del värnpliktiga ska behöva vänta två eller tre år på inryckning. Men i och med att fler utbildas under 1980-talet slår minskningen av årskullarna igenom desto hårdare under 1990-talet, eftersom man då inte har en eftersläpning

av utbildningsbehov från 1980-talet att beta av. Propositionens förslag innebär därför att vi får ännu större överkapacitet under 1990-talet om inte ytterligare förband läggs ned.

Överbefälhavaren har konstaterat att det är möjligt att ta in 2500 värnpliktiga extra per år de närmaste åren. Det går att beta av "värnpliktspuckeln" även om I3 läggs ned 1985, vilket ju var överbefälhavarens och arbetsutskottets förslag. I3 behövs inte, det går att utbilda alla krigsförband ändå. En nedläggning av I3 – eller ett annat infanteriregemente – är därför en rimlig rationalisering. Det kan noteras att försvarets fredsorganisationsutredning för fem år sedan var mycket nära att föreslå indragning av ett infanteriregemente, I 16 i Halmstad, men att det då fanns för framträdande politiker i Hallands län för att operationen skulle vara möjlig. Åter en gång synes nu en rationalisering omöjliggöras.

P2. Pansartruppernas fredsorganisation i Skåne är mycket orationell. På korta avstånd från varandra finns tre regementen, P6 i Kristianstad, P7 i Revingehed och P2 i Hässleholm. Vardera sätter upp en pansarbrigad. Med åtta års krigsplacering per värnpliktig innebär det att man årligen inte behöver utbilda särskilt många stridsvagnsbesättningar per regemente. Det säger sig självt att detta blir en mycket dyr och orationell utbildning. Varje värnpliktig i pansartrupperna kostar drygt 100000 kr. i utbildning. (I Schweiz finns ungefär lika många stridsvagnar som i Sverige, men där grundutbildas alla värnpliktiga på ett ställe, mot på sju ställen i Sverige.) Det allvarligaste synes vara att det lilla utbildningsomfånget per regemente gör att besättningarna inte får träna sig att uppträda i bataljonsförband. Först vid första krigsförbandsövning får man den samövning som krävs för att besättningarna skall kunna krigsplaceras.

En sammanslagning av P7 och P2 till ett förband på Revingehed skulle ge en klart bättre förbandsutbildning och minska kostnaderna. Utbildningshjälpmedlen kan utnyttjas rationellare – och denna tanke låg också bakom riksdagens beslut för några år sedan om utökning av Revingefältet och investeringarna där.

Arbetsutskottet fann en sammanslagning av P2 och P7 vara en lösning som både skulle förbättra utbildningen och sänka kostnaderna. Två regementen med samma slags utbildning och där vardera är för litet kan ge en betydande rationalisering om de slås samman. I stället föreslås nu att P2 samlokaliseras med T4, på P2:s nuvarande område. Men samordning av P2:s pansarutbildning med T4:s sjukvårds- eller slakteriutbildning ger självfallet inte alls så stora rationaliseringsvinster som när man slår samman två pansarregementen.

Dessutom innebär förslaget klara nackdelar för trängtrupperna. Genom att också T4 förs samman med ett annat förband kommer samtliga fyra trängregementen att upphöra som självständiga myndigheter. Truppslagets identitet hotas, och det kan få svåra verkningar för utvecklingen inom trängen. Det har ju redan tidigare visat sig att trängens funktioner varit eftersatta, främst sjukvårdssidan.

Vill man kompensera Hässleholm om P2 tas bort finns goda möjligheter. Stridsvagnsverkstaden skulle bli kvar, liksom förrådsfunktioner. T4 kan tillföras centrala trängfunktioner. Militärpolisutbildningen borde med fördel kunna läggas till Hässleholm, där den skulle bli av stor betydelse för att öka möjligheterna att snabbt klara trafikdirigering vid överraskande angrepp. Värnpliktskontoret i Kristianstad borde kunna flyttas till Hässleholm.

Milo B. Försvarsmaktens ledningsutredning föreslog i sitt betänkande om den högre regionala ledningen (1978) att Bergslagens militärområde (milo B) skulle dras in vid de besparingsmål som då angivits av statsmakterna. Bara om besparingsmålet frångicks borde sex milon behållas, ansåg utredningen.

I överbefälhavarens perspektivplan (ÖB 80) inför årets försvarsbeslut föreslogs på den lägre ekonomiska nivån – handlingsväg 3 – att två militärområdesstaber skulle dras in. Försvarskommittén uttalade att även vid högre ekonomiska nivåer borde man för milonivån, de centrala staverna och gemensamma myndigheter söka förverkliga besparingar enligt handlingsväg 3.

I underlag för fredsorganisationsarbetet föreslog överbefälhavaren att man borde belysa bl. a. att dra in milo B eller att i fred dra in staverna för både milo B och milo Väst. I sitt slutliga förslag menade överbefälhavaren att det senare förslaget var sakligt omöjligt medan indragning av milo B angavs som en möjlig besparing, även om det fanns nackdelar med den. Några ytterligare möjliga besparingar på central eller lägre regional/lokal nivå kunde överbefälhavaren inte ange. Försvarskommitténs arbetsutskott konstaterade att med försvarsmaktens framtida ekonomi kunde man inte avstå från möjliga besparingar, alltså borde milo B dras in.

I fyra avseenden anser jag att skälen för nedläggning av milo/civo B har ökat sedan försvarsledningsutredningens betänkande lämnades:

- 1) Kraven på besparingar är nu väsentligt större än då, särskilt för högre regionala och centrala myndigheter.
- 2) Försvarskommittén har understrukit vikten av att öka förmågan att möta överraskande angrepp, vilket ställer klart ökade krav i landets norra och södra delar. Besparingar – t. ex. på militärområdesnivån – bör därför helst göras i mindre utsatta områden.
- 3) Kravet på att kunna möta överraskande angrepp innebär även på civila nya behov. Ett sådant är att man mer än förr bör söka möjliggöra för civilbefälhavare att snabbt omfördela resurser inom sitt civilområde. Detta innebär stora svårigheter i de två norra civilområdena som är klara bristområden. Nedre Norrlands civilområde skulle få ökade möjligheter om Kopparbergs län fördes till området. För denna lösning talar också att södra Hälsingland och Gästrikland inom kort förs till milo/civo NN och att de näringsgeografiska sambanden mellan Kopparbergs och Gävleborgs län är mycket starka. (Militärt är det också en klar fördel att de två länen hör till samma milo, eftersom djupet vid försvar mot anfall mot södra Gävleborgs län är mycket ringa, såvida inte Kopparbergs län finns med i planeringen.)

4) Förslag finns om att sätta upp en femte norrlandsbrigad, sannolikt förlagd till I 13 i Falun. Eftersom militärbefälhavarna leder förbandsproduktionen inom armén vore det en fördel om ledningen av I 13 kunde ske från milo NN där man har stor erfarenhet av att utbilda norrlandsbrigader. Milo B saknar sådan erfarenhet.

Mot indragning av milo B har bl. a. angivits regionalpolitiska skäl. Arbetsutskottet föreslog kompensation till Kristinehamn genom att artilleriets officershögskola föreslogs förläggas dit med anledning av att miloförvaltningarna skulle dras in. Milostaben ligger i Karlstad, som inte hör till de mest utsatta kommunerna i Värmland. Att behålla milo B innebär att personalreduktionerna blir större i bl. a. Karlsborg, Skövde, Östersund och Strängnäs. I Karlsborg måste varje ytterligare minskning av försvarssysselsättning ses som ytterst allvarlig. Den ytterligare kostnaden för milo B bidrar dessutom till att ytterligare besparingar måste göras på andra delar av försvaret, vilket också i slutändan slår på sysselsättningen på vissa orter.

Beriden högvakt. Arbetsutskottet föreslog att beriden garnisonstjänst med värnpliktiga, finansierad inom den militära utgiftsramen, bör utgå. Arbetsutskottet konstaterade att försvaret inte längre har några beridna krigsförband. Garnisonstjänsten bör bedrivas utgående från att så små avsteg som möjligt görs från utbildningen mot krigsuppgifter.

Jag anser att man av principiella skäl måste säga nej till att använda värnpliktiga för uppgifter som inte har samband med krigsuppgifter. (Detta var t. ex. orsak till att jag reserverade mig mot inrättandet av militära musikplutoner i FöU 1979/80: 7.)

Vill man ändå ha kvar beriden högvakt borde det kunna gå att lösa. Kostnaderna bör bestridas av dem som på sistone visat ett så stort intresse i frågan, alltså Stockholms kommun och olika turistintressenter. Hästar för uppgiften bör antingen utgöras av statens polishästar, eller också kan hästar lånas in från den privata sektorn. Det förefaller ytterst orationellt att ha särskilda hästar enkom för ett mycket begränsat antal högvaktssupdrag. Personal bör tas, genom frivilliga avtal, bland den stora mängd som redan har utbildats för uppgiften under tidigare värnpliktstjänstgöring. Först långt senare bör rimligen behov av nyutbildning bli aktuellt, och den uppgiften bör då skötas av någon organisation som har ridundervisning på programmet. Försvarsmakten kan inte väntas ha hästkompetens i framtiden.

Det bör alltså finnas möjligheter att på frivillig väg och relativt billigt ordna beriden högvakt. Om uppgiften skall ligga kvar hos försvarsmakten finns mycket stora risker för att det blir oproportionerligt dyrt. Inte nog med att man riskerar att få ha kvar en hel uppsättning särskilda högvaktshästar. Det finns oroande tecken på att fortsatt användande av värnpliktiga för uppgiften – som inkräktar på utbildningen för krigsuppgifter – också skulle leda till krav på att de blir förlagda inne i Stockholm, vilket skulle

binda dyra lokaler. Vidare får man då inte de besparingar som ligger i att militärpolisutbildningen flyttas till I 1. Vi skulle riskera att utbildningen i stället splittrades på två ställen, vilket skulle fördyra den.

Uteblivna besparingar genom att ovan angivna åtgärder har stoppats kan beräknas till 60 milj. kr. om året sedan förslagen har genomförts. Så stora besparingar kan försvarsmakten och staten i längden inte avstå från. Frågorna torde därför inom kort komma att aktualiseras igen. Problemet är kanske främst P2, eftersom investeringar för en orationell samordning med T4 kan förhindra en framtida bättre lösning av pansartruppernas fredsorganisation i Skåne.

Tyvärr synes det inte finnas förutsättningar för att nu få ett beslut enligt arbetsutskottets förslag, vilket gör att jag inte finner det meningsfullt att framställa yrkanden i dessa frågor.

5. Anskaffning av nytt flygplan, m. m. (punkt 9)

av Anders Gernandt (c).

Mot bakgrund av personliga tekniska kunskaper och erfarenheter har jag förtlöpande framfört misstänksamhet mot den tillgängliga motoreffekten i förhållande till JAS-flygplanens förväntade prestanda. Detta avser de begränsade möjligheterna att anpassa lastförmåga – avseende såväl skyddsutrustning som effektiv last – samt fart och manöverförmåga till en framtida hård stridsmiljö.

Den valda motorn i sig är naturligtvis en utmärkt sådan, men teknik och kostnader för en förväntad framtida effektförstärkning kan bli besvärande.

Jag har den största uppskattning och respekt för de tekniska och ekonomiska utredningar som har genomförts av såväl industrigruppen JAS som av alla berörda myndigheter. Men jag upplever som beklagligt att ett så stort och viktigt försvarsprojekt som JAS-flygplanen måste pressas in i en begränsad kostnadsram där ekonomiska lagar kan förefalla att gälla hårdare än de naturlagar som representeras av aerodynamik, termodynamik och tyngdlagen.

Med full förståelse för de ekonomiska begränsningarna och vikten av att snarast komma igång med det fortsatta utvecklingsarbetet och tillverkningen ger jag – trots teknisk betänklighet – regeringen och propositionen mitt politiska stöd i voteringen och vill följa utvecklingen med välvilja och optimism.

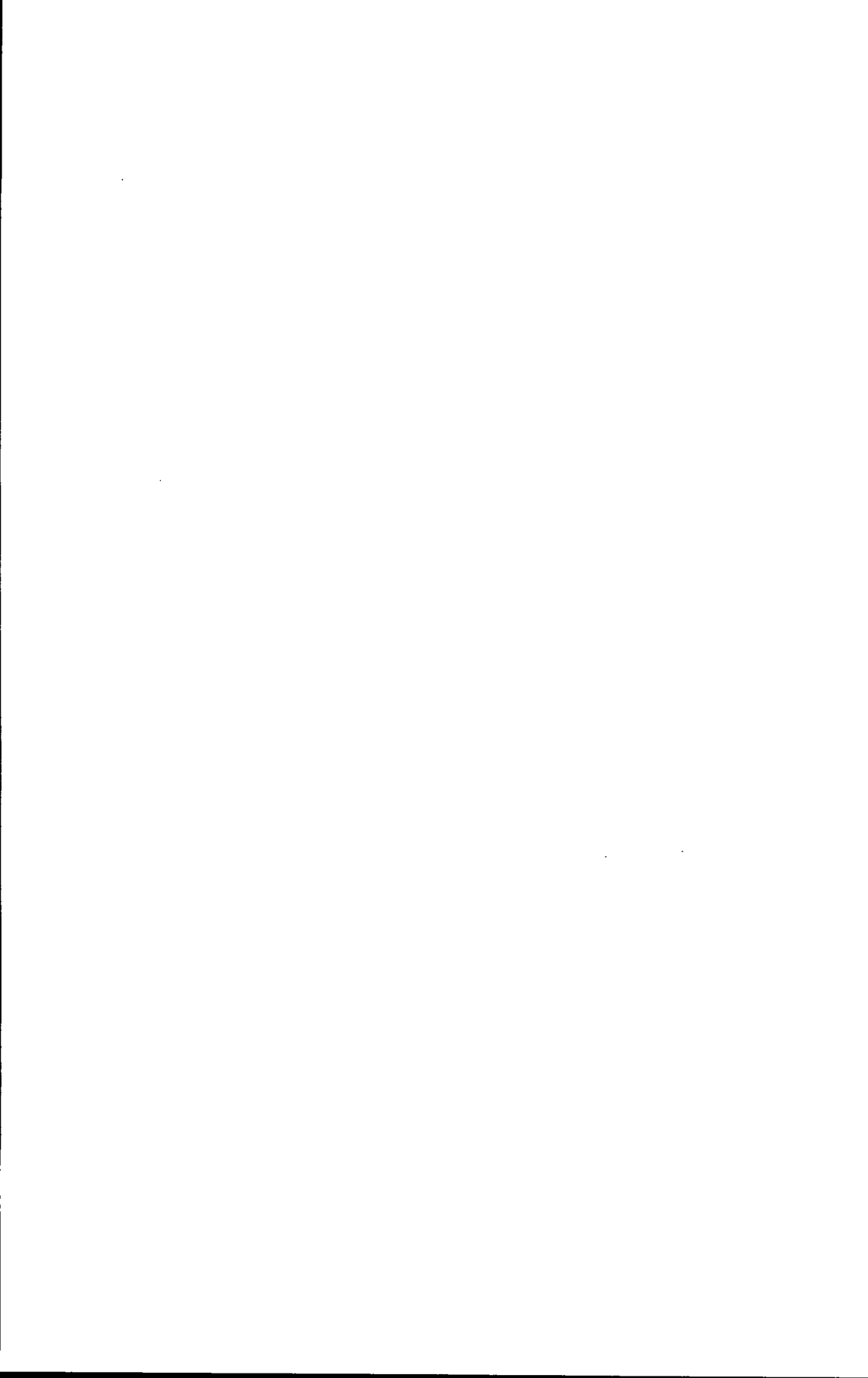
6. Underhåll av försvarsmateriel (punkt 11)

av Anders Gernandt (c).

Efter att ha kunnat påverka försvarsutskottets skrivning vid avsnittet Underhåll av försvarsmateriel i en för huvudverkstadsprincipen gynnsam riktning får jag därutöver anföra följande:

Det bör beaktas att man vid ett antal s. k. huvudverkstäder har framtagit utrustning och metoder som medverkar till mycket förnämliga arbetsresultat. I vissa fall har utvecklats anordningar för restaurering av mekaniska och elektriska komponenter till kostnader som avsevärt understiger priset för nya reservdelar. Härtill kommer en under åren uppnådd mycket betydande yrkesskicklighet och tekniskt kunnande beträffande underhållsarbete.

Tillsammans utgör dessa faktorer en hög garanti för ett väl utfört arbete och en god möjlighet att konkurrera rent prismässigt vid anbud på underhåll av försvarsmateriel. Det bör också beaktas att vissa av de s. k. huvudverkstäderna måste anses vara bättre lämpade än tillverkningsindustrierna för den beredskapsmässigt planerade uppsättningen av verkstadsfilialer m. m. vid mobilisering.

Bilaga 1

	Behandlas i betänkande utsk. reserv. hemst. nr p.:mom.
Sammanställning av motionsyrkanden	
<i>Väckta under den allmänna motionstiden</i>	
1981/82: 161 av Kerstin Anér (fp) och Ylva Annerstedt (fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär prövning av förutsättningarna att använda Granhammars slott som lokaler för Stockholms försvarsområdesstab i samband med dess utlokalisering till Svea livgarde i Kungsängen.	8: 4 b
1981/82: 162 av Olle Aulin (m) och Göran Allmér (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär att ett marint hemvärn organiseras i enlighet med vad i motionen anförs.	7: 3 c
1981/82: 222 av Bo Lundgren m. fl. (m) vari yrkas att riksdagen beslutar att P 2 och T 4 skall samlokaliseras i Hässleholm på P 2:s kasernområde.	8: 4 h
1981/82: 302 av Margot Håkansson (fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär att i kommande försvarsbeslut beaktas vad i motionen anförs	
1. om möjligheterna till ubåtsjakt inom marinen både på kort och lång sikt,	7: 2 d
2. om projektering av lämplig fartygstyp för ubåtsjakt,	7: 2 d
3. om rustning av befintliga jagare,	7: 2 d
4. om basering av erforderligt antal helikoptrar för ubåtsjakt i Blekinge.	7: 2 c
1981/82: 340 av Olle Aulin (m) och Joakim Ollén (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en utredning om försvarets rationaliseringsinstituts fortsatta verksamhet och organisation i enlighet med vad i motionen anförts.	8: 2 c
1981/82: 341 av Ann-Cathrine Haglund (m) och Birgitta Rydle (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen anhåller om åtgärder i syfte att öka rekryteringen av kvinnor till civilförsvaret.	19: 2
1981/82: 342 av Margot Håkansson (fp) och Karl-Anders Petersson (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär att större delen av det marina fartygsunderhållet av försvars- och regionalpolitiska skäl hänvisas till Karlskronavarvet.	11: 1
1981/82: 343 av Margot Håkansson (fp) och Karl-Anders Petersson (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen hemställer om lokalisering av sjökrigs-högskolan till Karlskrona.	8: 5 e
1981/82: 396 av Olle Aulin (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till nya ersättningsbestämmelser för anordnande av små skyddsrum i enlighet med vad i motionen anförts.	19: 5

Behandlas i betänkande
utsk. reserv.
hemst. nr
p.:mom.

- 1981/82: 397 av Anita Johansson m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en översyn av reglerna för bostadsbidrag till ensamboende värnpliktiga. 14: 1
- 1981/82: 398 av Ivan Svanström m. fl. (c) vari yrkas att riksdagen uttalar sig för att helt fria hemresor för värnpliktiga, i enlighet med vad som anförs i motionen, införs fr. o. m. den 1 juli 1982. 14: 4
- 1981/82: 399 av Åke Wictorsson (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av förändringar i reglerna för civilförsvaret och ekonomiskt försvar. 4: 1 a
- 1981/82: 531 av Anders Gernandt (c) och Eivor Nilson (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen anhåller att utredning snarast genomförs beträffande möjligheterna att utnyttja frivillig personal, under lämplig organisationsform, för marina övervaknings- och incidentorsakade uppgifter. 7: 3 d
- 1981/82: 532 av Hans Gustafsson m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen beslutar om en förstärkning av incidentberedskapen i södra Östersjöområdet vad beträffar ubåtsjakt med helikopter. 7: 2 e
- 1981/82: 533 av Hans Gustafsson m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen beslutar att den jaktdivision J 35:or som nu finns detacherad till F 18, Tullinge, lokaliserar till F 17, Kallinge, i samband med att skolförbandet F 18 upphör. 8: 6 d
- 1981/82: 534 av Björn Körlof (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en prövning av de ekonomiska bestämmelser som reglerar frivilligförsvarets verksamhet i syfte att ge organisationerna möjligheter att ta ut avgifter vid längre kurser för ungdomar. 16: 36 a
- 1981/82: 535 av Lars Werner m. fl. (vpk) vari yrkas
1. att riksdagen beslutar att dagersättningen för värnpliktiga höjs till 30 kr., 14: 3
  2. att riksdagen beslutar att den nuvarande sexmånadersregeln vid bidrag till hyra under värnpliktstjänstgöring avskaffas. 14: 1
- 1981/82: 551 av Anita Bråkenhielm (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen anhåller om åtgärder i syfte att närmare klargöra formerna för beredskapsplanering för den kommunala socialtjänsten samt frågan om tjänsteplikt för socialtjänstpersonal. 24: 3 d
24: 3 e
- 1981/82: 729 av Kerstin Ekman m. fl. (fp) vari yrkas
1. att riksdagen uttalar att värnplikt och civilförsvarsplikt bör ha en gemensam övre åldersgräns vid 55 år, 4: 3 a

Behandlas i betänkande
utsk. reserv.
hemst. nr
p.:mom.

2. att riksdagen uttalar sig för att möjligheterna att differentiera utbildningstiderna inför krigsplacering belyses. 4: 3 b
- 1981/82: 730 av Lars Werner m. fl. (vpk) vari yrkas
1. att riksdagen beslutar att anslaget i proposition 1981/82: 100 bil. 7 p. A 16: 5
5. Reglering av prisstegringar för det militära försvaret minskas med 1 900 000 000 kr.,
2. att riksdagen beslutar att anslaget D 4. Flygvapenförband: Forskning och utveckling minskas med 200 000 000 kr. 16: 17 b 13
- 1981/82: 938 av Stina Eliasson (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär ett sådant tillägg till gällande regler rörande anstånd eller befrielse från värnpliktstjänstgöring att unga bönder med eget jordbruk ges generösare möjligheter till anstånd och – efter 28 års ålder – befrielse från värnpliktstjänstgöringen. 7: 5 c
- 1981/82: 939 av Eric Holmqvist m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utnyttjande av prisregleringsmedel. 5 1
- 1981/82: 1110 av Lars Werner m. fl. (vpk) vari yrkas att riksdagen uttalar att full yttranderätt och fullständiga fackliga rättigheter för de värnpliktiga i enlighet med motionens riktlinjer bör införas. 13: 1
- 1981/82: 1132 av Eric Holmqvist m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som anförts om en sammanslagning av trängförbandet och pansarförbandet i Hässleholm till ett arméförband. 8: 4 h
- 1981/82: 1257 av Elver Jonsson (fp) och Börje Stensson (fp) vari yrkas att riksdagen snabbt beslutar att JAS-projektet fullföljs i enlighet med vad som anförts i motionen. 9: 1 a 8
- 1981/82: 1258 av Björn Körlof (m) och Carl Bildt (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en utvärdering av hittillsvarande underrättelseinformationsberedning och beslutsordning i regeringskansliet under krisförlopp och att regeringen herefter prövar behovet av organisationsförändringar för att bättre kunna möta framtida krissituationer. 4: 1 b
- 1981/82: 1259 av Karl Leuchovius (m) och Sten Svensson (m) vari yrkas att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförts om inrättandet av en idrottspluton vid garnisonen i Karlsborg. 8: 4 c
- 1981/82: 1260 av Bertil Lidgard (m) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att den i motionen berörda konkurrensbegränsningen bör elimineras. 16: 24 a

Behandlas i betänkande	
utsk.	reserv.
hemst.	nr
p.:mom.	

1981/82: 1262 av Karl-Gustaf Mathsson (s) och Thure Jadestig (s) vari yrkas att riksdagen bemyndigar regeringen att i samband med större verksamhetsförändringar ge dispens från bestämmelserna i lagen om oljelagring. 22: 12

1981/82: 1316 av Kerstin Ekman (fp) och Bonnie Bernström (fp) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om vikten av att behovet av skyddsrum och skyddade produktionsplatser särskilt beaktas i den fortsatta planeringen i fråga om byggnadsarbeten för Sveriges Radios verksamhet i Stockholm. 24: 1 d

1981/82: 1586 av Lars Werner m. fl. (vpk) vari yrkas att riksdagen enligt motion 1981/82: 1585 hos regeringen hemställer om förslag till samhälleligt övertagande av den svenska krigsmaterielindustrin. 10: 1

1981/82: 1729 av Gabriel Romanus (fp) och Gunilla André (c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om anstånd vid föräldraledighet och svårigheter att ordna barnomsorg. 7: 5 f

1981/82: 1988 av Kerstin Ekman (fp) och Eric Rejdnell (fp) vari yrkas att riksdagen beslutar som sin mening ge regeringen till känna vad i motionen anförts om samordningen av övervakning av skärgårds- och kustområden. 7: 3 b

1981/82: 2036 av Gösta Bohman m. fl. (m) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om den framtida säkerhets- och försvarspolitik. 3: 1

Väckta med anledning av proposition 1981/82: 102

1981/82: 2180 av Anita Bråkenhielm m. fl. (m) vari yrkas att riksdagen beslutar att vid förändring av artilleriets fredsorganisation A 1 nedläggs i stället för A 6. 8: 4 g 6

1981/82: 2186 av Gunnar Biörck i Värmdö (m) vari yrkas att riksdagen beslutar att marinens sjukvårdsskola inte omlokaliseras till Karlskrona utan får kvarstanna i Göteborg. 8: 5 c

1981/82: 2192 av Arne Fransson m. fl. (c, fp) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar avslå regeringens förslag om nedläggning av A 6 och militärområdesverkstaden i Jönköping. 8: 4 g 6

2. att riksdagen beslutar avslå regeringens förslag om flyttning av artilleriets officershögskola från Jönköping. 8: 4 g 6

- 1981/82: 2193 av Olle Grahn (fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen 8: 4 d
anhåller om att ett centralförråd för arméns specialreservdelar, lokaliserat
till Karlsborg, inrättas.
- 1981/82: 2199 av Holger Bergman (s) och Anita Persson (s) vari yrkas att 8: 6 c
riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen
anförts i anslutning till förslaget att bastroppen vid F 11 indrages.
- 1981/82: 2200 av Gunnar Biörck i Värmdö (m) vari yrkas att riksdagen ger 7: 2 f
regeringen till känna vad som anförs i motionen om ett tidigareläggande av
beställningsbemyndigande för ytterligare ett antal robotbåtar typ 90 under
planeringsperioden.
- 1981/82: 2201 av Bernt Ekinge (fp) vari yrkas att riksdagen ger regeringen 8: 2 i
till känna vad i motionen anförts om lokaliseringen av civilbefälhavar-
kansliet inom Östra civilområdet.
- 1981/82: 2202 av Karl-Eric Norrby m. fl. (c, fp) vari yrkas att riksdagen 8: 2 h
som sin mening uttalar att Bergslagens militär- och civilområde bibehålls
enligt nuvarande indelning.
- 1981/82: 2210 av Sven Aspling m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin 8: 2 h
mening ger till känna att Bergslagens militär- och civilområde bibehålls
intakt i enlighet med nuvarande geografiska indelning.
- 1981/82: 2211 av Gunnar Biörck i Värmdö (m) och Hans Lindblad (fp) vari 24: 3 c
yrkas att riksdagen begär förslag om skyndsamt ändring av nuvarande
pliktlagstiftning så att viktig personal inom bl. a. den militära sjukvårdsor-
ganisationen kan inkallas till tjänstgöring i fred oberoende av kön.
- 1981/82: 2212 av Roland Brännström (s) vari yrkas att riksdagen som sin 22: 7
mening ger regeringen till känna vad som i motionen har anförts om lagring
av råolja.
- 1981/82: 2213 av Kerstin Ekman m. fl. (fp, c) vari yrkas
1. att riksdagen med avslag på propositionen i denna del beslutar ge 8: 5 c
regeringen till känna vad i motionen anförts om marinens sjukvårdsskola.
  2. att riksdagen med avslag på propositionen beslutar att marinens 8: 5 b
officershögskola också i fortsättningen skall vara belägen i Göteborg. 7
- 1981/82: 2219 av Göthe Knutson m. fl. (m) vari yrkas att riksdagen med 8: 2 h
avslag på proposition 1981/82: 102 i denna del beslutar att Bergslagens
militär- och civilområde skall bibehållas.

Behandlas i betänkande
utsk. reserv..
hemst. nr
p.:mom.

- 1981/82:2260 av Ylva Annerstedt (fp) vari yrkas att riksdagen uttalar att 8: 6 b
östra värnpliktskontoret och marinens värnpliktskontor lokaliseras till Tul-
linge i anslutning till nedläggningen av F 18.
- 1981/82: 2261 av Bonnie Bernström (fp) och Eva Winther (fp) vari yrkas att 19: 3
riksdagen hos regeringen begär att i motionen skisserad lösning läggs till
grund för en långsiktig förnygring av civilförsvaret.
- 1981/82: 2262 av Gösta Bohman m. fl. (m) vari yrkas
1. att riksdagen ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om 4: 5 a
vikten av att ökad uppmärksamhet fästs vid totalförsvarets uppgifter vid
ett kärnvapenkrig i vilket även Sverige är inbegripet.
  2. att riksdagen ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om 7: 4
vikten av smidiga och odramatiska anpassningar av försvarets beredskap,
bl. a. genom att ÖB ges klart definierad rätt att beredskapsinkalla vissa
förband.
  3. att riksdagen ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om 7: 4
översyn av Instruktion för krigsmaktens uppträdande i fred och neutralitet
(IKFN).
  4. att riksdagen ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om 7: 2 a 2
vikten av klara riktlinjer för krigsorganisationens kvantitativa och kvalita-
tiva utveckling i de femåriga försvarsbesluten,
  5. att riksdagen ger regeringen till känna att krigsorganisationen skall 7: 2 c 3, 4
inriktas i enlighet med vad som anges i motionen.
  6. att riksdagen ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om 9: 1 a 8
det fortsatta arbetet med JAS-projektet, 9: 1 b 8
  7. att riksdagen beslutar att ställningstagande i fråga om inriktningen 9: 2
och omfattningen av den flygtekniska forskningen uppskjuts i avvaktan på
kompletterande förslag från regeringen,
  8. att riksdagen uttalar att det av försvarskommittén uppställda be- 8: 1
sparingsmålet för fredsorganisationen på minst 7,9 miljarder kronor t. o. m.
1991/92 läggs fast.
  9. att riksdagen begär att regeringen snarast föreslår de kompletterande 8: 1
besparingar som, mot bakgrund av regeringens förslag, erfordras för att nå
dessa besparingsmål under de bägge programplaneprioderna,
  10. att riksdagen avvisar regeringens förslag om nedläggning av Bergsla- 8: 2 h
gens militär- och civilområden,
  11. att riksdagen fastställer en planeringsram för det militära försvaret 7: 6 b 3, 4
1982/83–1986/87 på 84 900 milj. kr. i prisläge februari 1981,
  12. att riksdagen fastställer en utgiftsram för 1982/83 på 16 980 milj. kr. i 7: 6 b 3, 4
prisläge februari 1981 för det militära försvaret,

		Behandlas i utsk. hemst. p.:mom.	betänkande reserv. nr
13. att riksdagen till Arméförband: Ledning och förbandsverksamhet för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 4 541 100 000 kr..	16: 6		14, 15
14. att riksdagen till Arméförband: Materielanskaffning anvisar ett förslagsanslag av 1 478 706 000 kr..	16: 7 b		14, 15
15. att riksdagen bemyndigar regeringen att medge att beställningar av materiel m. m. för arméförband får läggas ut inom en kostnadsram av 2 760 500 000 kr..	16: 7 a		14, 15
16. att riksdagen till Marinförband: Ledning och förbandsverksamhet för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 1 425 000 000 kr..	16: 10		14, 15
17. att riksdagen till Marinförband: Materielanskaffning för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 1 044 000 000 kr..	16: 11 b		14, 15
18. att riksdagen bemyndigar regeringen att medge att beställningar av materiel m. m. för marinförband får läggas ut inom en kostnadsram av 1 464 300 000 kr..	16: 11 a		14, 15
19. att riksdagen till Flygvapenförband: Ledning och förbandsverksamhet för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 2 343 000 000 kr..	16: 14		14, 15
20. att riksdagen till Flygvapenförband: Materielanskaffning för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 2 240 000 000 kr..	16: 15 b		14, 15
21. att riksdagen bemyndigar regeringen att medge att beställningar av materiel m. m. för flygvapenförband får läggas ut inom en kostnadsram av 9 295 600 000 kr..	16: 15 a		14, 15
22. att riksdagen hos regeringen begär att frågan om den ökande samordningen mellan civilförsvaret och den kommunala verksamheten på nytt underställs riksdagen våren 1984. mot bakgrund av de erfarenheter som då vunnits av provplanläggningen.	19: 1		
23. att riksdagen godkänner av regeringen föreslagna riktlinjer för civilförsvarets utveckling med de ändringar som föranleds av vad som anförts i denna motion.	19: 6 19: 7		16
24. att riksdagen ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om tillkallandet av en utredning om näringslivets medverkan i beredskapslagringen.	22: 1		
25. att riksdagen ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om medel för den frivilliga försvarsverksamheten.	3: 2		
26. att riksdagen fastställer ett femårigt program för förstärkningen av hälso- och sjukvården i krig i enlighet med försvarskommitténs förslag och vad som anförts i denna motion.	24: 4 a		18
1981/82: 2263 av Ulla Ekelund (c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att en översyn av frivilligpersonalens förmånssystem snarast kommer till stånd och att därvid i motionen framförda synpunkter beaktas.	7: 5 c		

Behandlas i betänkande
utsk. reserv.
hemst. nr
p.:mom.

- 1981/82: 2264 av Anders Gernandt (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen anhåller om utökade åtgärder för information till allmänheten beträffande tillgängliga metoder och anordningar för att öka den enskildes skyddsmöjligheter vid krigshandlingar som kan beröra Sveriges befolkning. 4: 5 b
- 1981/82: 2265 av Hans Gustafsson m. fl. (s) vari yrkas
1. att riksdagen beslutar att sjökrigshögskolan skall lokaliseras till Karlskrona. 8: 5 e
  2. att riksdagen beslutar att etablissemang Sparre skall bibehållas för marinens verksamhet. 8: 5 d
- 1981/82: 2266 av Åke Gustavsson m. fl. (s) vari yrkas
1. att riksdagen beslutar avslå regeringens förslag om nedläggning av A 6 år 1985. 8: 4 g 6
  2. att riksdagen uttalar sig för en skyndsam utredning om den militära byråkratin i syfte att åstadkomma avsevärt större besparingar än de som regeringen föreslår i proposition 1981/82: 102. 8: 2 b
  3. att riksdagen – om yrkandet under 1., trots de skäl som anförs i motionen. inte bifalls – hos regeringen begär att Jönköpings kommun skall kompenseras med statliga sysselsättningstillfällen. 8: 4 g 6
- 1981/82: 2267 av Lars Henrikson m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen beslutar att T 1 och F 13 M skall behållas och ingå i försvarets framtida organisation. 8: 4 e
8: 6 a
- 1981/82: 2268 av Kurt Hugosson m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen beslutar att i proposition 1981/82: 102 föreslagna åtgärder vid MKV/KA 4 bör revideras så att marinens officershögskola och marinens sjukvårdsskola inte flyttas från Göteborg. 8: 5 b 7
8: 5 c
- 1981/82: 2269 av Karin Israelsson (c) och Åke Polstam (c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att den planerade personalminskningen inom FOA ej skall beröra personal i Umeå och Linköping. 8: 2 d
- 1981/82: 2270 av Göthe Knutson m. fl. (m, c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag om införande av utbildningsplikt i fred för kvinnlig sjukvårdspersonal. 24: 3 c
- 1981/82: 2271 av Björn Körlof (m) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts under punkterna A–C. 8: 3 b

Behandlas i betänkande
utsk. reserv.
hemst. nr
p.:mom.

1981/82: 2272 av Hans Lindblad (fp) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar att I 3 i Örebro läggs ned. 8: 3 c
2. att riksdagen beslutar att P 2 i Hässleholm läggs ned i samband med att annan verksamhet förläggs till kommunen. 8: 4 h
3. att riksdagen beslutar att grundutbildning av värnpliktiga för beriden högvakt snarast upphör. 8: 4 a

1981/82: 2273 av Ralf Lindström m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen uppdrar åt regeringen att i den aviserade propositionen om decentralisering av offentlig förvaltning särskilt beakta att Karlskrona bör kompenseras för de neddragningar som skett och som planeras av statliga sysselsättningstillfällena. 8: 5 f

1981/82: 2274 av Ralf Lindström m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen beslutar att ubåtsproduktionen snarast möjligt skall överföras till Karlskronavarvet. 10: 2

1981/82: 2275 av Gunnar Oskarson m. fl. (m) vari yrkas att riksdagen beslutar att med ändring av proposition 1981/82: 102 marinens sjukvårdsutbildning och marinens officershögskola bibehåller sin lokalisering i Göteborg. 8: 5 b 7
8: 5 c

1981/82: 2276 av Olof Palme m. fl. (s) vari yrkas

1. att riksdagen godkänner de riktlinjer för totalförsvarets fortsatta utveckling som angetts i motionen. 3: 1
2. att riksdagen godkänner den grundläggande inriktning för det militära försvaret som redovisats i motionen. 7: 1
3. att riksdagen godkänner vad som i motionen förordats om ekonomiska resurser för det militära försvaret under perioden 1982/83–1986/87. 7: 6 b 3, 4
4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om krigsorganisationens utveckling. 7: 2 c 3, 4
7: 3 b
5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om beredskapsfrågor. 7: 4
6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om personalorganisationernas medverkan i utredningen om krigs- och fredsorganisationens behov av yrkesbefäl. 7: 1
7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om den tidsmässiga inriktningen av utredningsarbetet om de gemensamma myndigheterna m. m.. 8: 2 a
8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om samordning av försvarsstaben och försvarsgrensstaberna. 8: 2 f 5
9. att riksdagen godkänner de riktlinjer för flygplansanskaffningen som förordats i motionen. 9: 1 a 8

	Behandlas i betänkande	
	utsk. hemst. p.:mom.	reserv. nr
10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om vissa underhållsfrågor inom försvaret,	11: 2 11: 3	10
11. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om de värnpliktigas medinflytande,	13: 2 13: 3	11 11
12. att riksdagen godkänner den målsättning för ökning av värnpliktsförmånerna som angetts i motionen,	14: 2	12
13. att riksdagen beslutar att dagersättningen för värnpliktiga höjs med 4 kr. om dagen den 1 juli 1982,	14: 3	12
14. att riksdagen för budgetåret 1982/83 fastställer utgiftsramen för det militära försvaret till 16 525 000 000 kr. i prisläget februari 1981,	7: 6 b	3, 4
15. att riksdagen		
a) till Reglering av prisstegringar för det militära försvaret för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 2 485 000 000 kr.,	16: 5	13
b) till Arméförband: Ledning och förbandsverksamhet för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 4 541 900 000 kr.,	16: 6	14, 15
c) bemyndigar regeringen att medge att beställningar av materiel m. m. för arméförband får läggas ut inom en kostnadsram av 2 035 500 000 kr.,	16: 7 a	14, 15
d) till Arméförband: Materielanskaffning för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 1 230 706 000 kr.,	16: 7 b	14, 15
e) till Marinförband: Ledning och förbandsverksamhet för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 1 419 000 000 kr.,	16: 10	14, 15
f) bemyndigar regeringen att medge att beställningar av materiel m. m. för marinförband får läggas ut inom en kostnadsram av 1 379 300 000 kr.,	16: 11 a	14, 15
g) till Marinförband: Materielanskaffning för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 1 009 000 000 kr.,	16: 11 b	14, 15
h) till Flygvapenförband: Ledning och förbandsverksamhet för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 2 338 500 000 kr.,	16: 14	14, 15
i) bemyndigar regeringen medge att beställningar av materiel m. m. för flygvapenförband – under de av riksdagen under punkt 9 angivna förutsättningarna – får läggas ut inom en kostnadsram av 8 970 600 000 kr.,	16: 15 a	14, 15
j) till Flygvapenförband: Materielanskaffning för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 2 089 650 000 kr.,	16: 15 b	14, 15
k) bemyndigar regeringen att medge att utvecklingsarbete för flygvapenförband – under de av riksdagen under punkt 9 givna förutsättningarna – får läggas ut inom en kostnadsram av 9 382 390 000 kr.,	16: 17 a	13
l) till Flygvapenförband: Forskning och utveckling för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 688 000 000 kr.,	16: 17 b	13
m) till Operativ ledning m. m.: Ledning av förbandsverksamhet för budgetåret 1982/83 anvisar ett förslagsanslag av 504 950 000 kr.,	16: 18	

Behandlas i betänkande
utsk. reserv.
hemst. nr
p.:mom.

16. att riksdagen godkänner vad som förordats i motionen beträffande resurser för civilförsvaret under perioden 1982/83–1986/87, 19: 8
17. att riksdagen avslår förslaget om inrättande av tjänst som heltidsanställd sekreterare vid totalförsvarets upplysningsnämnd, 4: 4
18. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om totalförsvarets upplysningsnämnds arbetsuppgifter, 24: 1 b
19. att riksdagen begär att en utredning om ansvarsfördelningen statnäringsliv i fråga om lagringsverksamheten inom det ekonomiska försvaret tillsätts skyndsamt, 22: 1
20. att riksdagen till Beredskapslagring och industriella åtgärder för budgetåret 1982/83 anvisar ett reservationsanslag av 1 523 555 000 kr., 23: 10 c 17
21. att riksdagen avslår regeringens förslag om uppförande av ett nytt anslag, benämnt Särskilda kostnader för oljelagring, på statsbudgeten, 23: 11 17
22. att riksdagen godkänner att en femårig ram anvisas för hälso- och sjukvården i enlighet med vad som förordats i motionen, 24: 4 a 18
23. att riksdagen till Inköp av livsmedel m. m. för beredskapslagring för budgetåret 1982/83 anvisar ett reservationsanslag av 30 000 000 kr., 23: 6 17
24. att riksdagen beslutar att antalet utbildningsdagar för vapenfria tjänstepliktiga för budgetåret 1982/83 fastställs till 700 000, 23: 13 17
25. att riksdagen till Totalförsvarsverksamhet (arbetsmarknadsdepartementet) för budgetåret 1982/83 anvisar ytterligare 7 000 000 kr. 23: 13 17
- 1981/82: 2277 av Sten Sture Paterson (m) vari yrkas att riksdagen beslutar att förändringen av kustartilleriets fredsorganisation sker enligt överbefälhavarens förslag vad beträffar KA 4 och KA 5. 8: 5 a
- 1981/82: 2278 av Karl-Anders Peterson (c) vari yrkas att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförts beträffande tidigareläggning av beställningar av robotbåtar typ 90 till Karlskronavarvet. 7: 2 f
- 1981/82: 2279 av Åke Polstam (c) vari yrkas
1. att riksdagen beslutar att T 1 bibehålls i Linköping och samlokaliseras med I 4/Fo 41 och A 1 i enlighet med 1978 års riksdagsbeslut, 8: 4 e
2. att riksdagen beslutar att, därest punkt 1 icke vinner riksdagens bifall, konsekvenserna av de fredsorganisatoriska förändringarna för trängtrupperna närmare utreds i syfte att säkerställa en effektiv underhållstjänstutbildning inom armén samt att Milo Ö:s krav på beredskap och krigsberedelsearbete på underhållssidan säkerställs. 8: 4 f
- 1981/82: 2280 av Per-Olof Strindberg m. fl. (m) vari yrkas att riksdagen beslutar att ett trängförband med erforderliga resurser för utbildning inom 8: 4 e

fältsjukhusen m. m. i enlighet med vad i motionen anförts samlokaliseras med I 4/Fo 41 och A 1 i Linköping.

1981/82: 2281 av Evert Svensson m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen avslår 9: 1 a 8
proposition 1981/82: 102 i den del som avser anskaffning av nytt flygplan, hemställan 1.5.5.

1981/82: 2282 av Olle Svensson (s) och Svante Lundkvist (s) vari yrkas att 8: 2 e
riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen har anförts om avvägningen mellan anställning av egen personal och köp av tjänster inom fortifikationsförvaltningen.

1981/82: 2283 av Lars Werner m. fl. (vpk) vari yrkas

1. att riksdagen avslår proposition 1981/82: 102, 3: 1
2. att riksdagen hos regeringen hemställer att nästa försvarsutredning 3: 1
får direktiv enligt de riktlinjer som anges i motionen.
3. att riksdagen beslutar att pansarbrigaderna skall utgå ur organisatio- 7: 2 b
nen och att renoveringen av äldre stridsvagnar avbryts.
4. att riksdagen hos regeringen hemställer om en utredning om hur 7: 3 a
beredskap och övervakning skall förbättras i de svenska skårgårdarna,
5. att riksdagen beslutar att någon automatisk uppräknig av militäran- 7: 6 a
slagen enligt FPI inte skall genomföras,
6. att riksdagen fastställer utgiftsramen för budgetåret 1982/83 för det 7: 6 a
militära försvaret till 16 610 milj. kr. utan priskompensation,
7. att riksdagen hos regeringen begär förslag om sammanslagning av de 8: 2 f 5
centrala staberna försvars-, armé-, marin- och flygstaben till en enhet,
8. att riksdagen hos regeringen begär förslag till omorganisation av det 8: 2 g
militära försvarets högre regionala ledning innebärande att antalet milosta-
ber minskas från sex till fyra enligt motionens förslag,
9. att riksdagen avslår förslaget om förbandsindragningar i fredsorgani- 8: 3 a
sationen utom i vad gäller F 13 och F 18,
10. att riksdagen avslår förslaget om att ett nytt militärflygplan, JAS, 9: 1 a 8
skall byggas,
11. att riksdagen hos regeringen begär att ett program skyndsamt utar- 10: 3
betas för civilt utnyttjande av resurser som kan frigöras genom nedskär-
ning av den militära flygplanstillverkningen och för att trygga sysselsätt-
ningen för de anställda inom militär flygplansindustri,
12. att riksdagen beslutar att den s. k. referensnivån i civilförsvarssty- 19: 8
relsens perspektivplan skall ligga till grund för civilförsvarets fortsatta 19: 9
utveckling,
13. att riksdagen beslutar att ramen för Civilförsvaret utom skyddsrum 19: 8
räknas upp med 8,3 milj. kr. till 320,8 milj. kr. för budgetåret 1982/83,

14. att riksdagen hos regeringen begär förslag om tillsättande av en kommitté för att utreda en sammanslagning av civilförsvarsstyrelsen, statens brandnämnd och riksnämnden för kommunal beredskap. 19:4
15. att riksdagen beslutar bifalla de anslagsökningar som socialstyrelsen begärt för programmet Hälso- och sjukvården samt socialtjänsten i krig. 24:4 a 18
25:7-9

Utskottets förslag till

Lag om ändring i familjebidragslagen (1978: 520)

Härigenom föreskrivs att 8, 9, 11, 12, 19–21 och 23 §§ familjebidragslagen (1978: 520) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Utskottets förslag

8 §

Bostadsbidrag utgår för kostnad

1. för bostad i vilken tjänstepliktig bor tillsammans med maka och barn som avses i 7 § eller med enbart sådant barn.

2. för bostad i vilken tjänstepliktig bor tillsammans med maka i annat fall än som avses i 1,

3. för bostad i vilken tjänstepliktig bor ensam vid tjänstgöringstidens början, om han vid den tidpunkten har haft bostaden i minst sex månader,

3. för bostad i vilken tjänstepliktig bor ensam vid tjänstgöringstidens början.

4. för tjänstepliktigs bostad i annat fall än som avses i 1 – 3, om särskilda skäl föreligger.

Bostadsbidrag får ej utgå för mer än en bostad.

9 §¹

Familjepenning beräknas för månad till högst 570 kronor för barn och till högst 1 290 kronor för annan person. Familjepenning för den som uppbär ersättning för vård som avses i 7 § 7 eller för den som har rätt till underhållsbidrag, som tjänstepliktig är skyldig att utge, får dock inte överstiga ersättningens eller bidragets belopp för månad.

Familjepenning beräknas för månad till högst 630 kronor för barn och till högst 1 440 kronor för annan person. Familjepenning för den som uppbär ersättning för vård som avses i 7 § 7 eller för den som har rätt till underhållsbidrag, som tjänstepliktig är skyldig att utge, får dock inte överstiga ersättningens eller bidragets belopp för månad.

11 §

Vid bestämmande av familjepenning enligt 7 § 1, 3 och 4 samt bostadsbidrag enligt 8 § 1 skall från summan för månad av högsta beloppen för familjepenning enligt 9 § och bostadsbidrag enligt 10 § avräknas den beräknade inkomsten för månad som belöper på tjänstgöringstiden enligt följande ordning.

1. Har makan inkomst, avräknas hälften av den del som överstiger 1 000 kronor eller, om inkomsten är mer än 4 000 kronor, hälften av den del som överstiger en fjärdedel av inkomsten.

2. Har barnet inkomst, avräknas, dock högst med belopp som motsvarar familjepenningen för barnet, inkomst i form av underhållsbidrag och bi-

¹ Senaste lydelse 1981: 419.

*Nuvarande lydelse**Utskottets förslag*

dragsförskott i sin helhet samt annan inkomst i den mån den överstiger 500 kronor.

3. Har den tjänstepliktige annan inkomst än inkomst av arbete som han utför under fritid eller övningsuppehåll, avräknas den del av inkomsten som överstiger 500 kronor.

3. *Avräkning enligt 1 och 2 får inte ske med större belopp än att återstoden uppgår till minst hälften av boendekostnaden enligt 10 §.*

4. Har den tjänstepliktige annan inkomst än inkomst av arbete som han utför under fritid eller övningsuppehåll, avräknas den del av inkomsten som överstiger 500 kronor.

12 §

Vid bestämmande av familjepening enligt 7 § 2, 6 och 7 och bostadsbidrag enligt 8 § 3 och 4 skall från summan av högsta beloppen för familjepening enligt 9 § och bostadsbidrag enligt 10 § avräknas den tjänstepliktiges inkomster på sätt som anges i 11 § 3, om ej annat följer av andra stycket.

Vid bestämmande av familjepening enligt 7 § 2, 6 och 7 och bostadsbidrag enligt 8 § 3 och 4 skall från summan av högsta beloppen för familjepening enligt 9 § och bostadsbidrag enligt 10 § avräknas den tjänstepliktiges inkomster på sätt som anges i 11 § 4, om ej annat följer av andra stycket.

Om tjänstepliktigs förhållanden är sådana att familjebidrag skall bestämmas enligt såväl första stycket som 11 § skall avräkningen av den tjänstepliktiges inkomster i första hand göras vid bestämmande av bidrag enligt 11 §.

19 §

Har tjänstepliktig sin huvudsakliga inkomst från näring eller rörelse, som drivs av honom eller hans maka, och anlitas under den tjänstepliktiges tjänstgöring särskilt avlönad arbetskraft för att helt eller delvis ersätta den tjänstepliktige, utgår näringsbidrag för uppkommande lönekostnad, i den mån kostnaden är skäligen och överstiger det genomsnittliga normala driftsöverskott som näringen eller rörelsen kan beräknas lämna under den tjänstepliktiges tjänstgöring. Näringsbidrag utgår dock endast om det måste antagas att förutsättningar finns för fortsatt drift av näringen eller rörelsen.

Har tjänstepliktig sin huvudsakliga försörjning från näring, som drivs av honom eller hans maka, och anlitas under den tjänstepliktiges tjänstgöring särskilt avlönad arbetskraft för att helt eller delvis ersätta den tjänstepliktige, utgår näringsbidrag för uppkommande lönekostnad, i den mån kostnaden är skäligen och överstiger det genomsnittliga normala driftsöverskott som näringen kan beräknas lämna under den tjänstepliktiges tjänstgöring. Näringsbidrag utgår dock endast om det måste antagas att förutsättningar finns för fortsatt drift av näringen.

Första stycket gäller också om näringen drivs av juridisk person.

Nuvarande lydelse

Utskottets förslag

vari aktier eller andelar till övervägande del ägs eller på därmed jämförligt sätt innehas av den tjänstepliktige eller hans maka.

För lönekostnad som avser tjänstepliktigs eller hans makas barn, som är under 16 år, utgår icke näringsbidrag. Avser lönekostnad tjänstepliktigs maka, den tjänstepliktiges eller hans makas barn som har fyllt 16 år eller deras föräldrar eller syskon, utgår näringsbidrag endast om det föreligger särskilda skäl.

Frågan om barns ålder bedöms enligt 7 § andra stycket.

20 §

Kan näring *eller rörelse* som avses i 19 § icke drivas under den tjänstepliktiges tjänstgöring men finns förutsättningar för att fortsätta verksamheten efter tjänstgöringen, utgår näringsbidrag för sådana kostnader under tjänstgöringstiden som är nödvändiga för att verksamheten skall kunna återupptagas.

Kan näring som avses i 19 § icke drivas under den tjänstepliktiges tjänstgöring men finns förutsättningar för att fortsätta verksamheten efter tjänstgöringen, utgår näringsbidrag för sådana kostnader under tjänstgöringstiden som är nödvändiga för att verksamheten skall kunna återupptagas.

21 §²

Näringsbidrag utgår med högst 150 kronor för dag.

Näringsbidrag utgår med högst 200 kronor för dag.

23 §

Har med anledning av tjänstepliktigs tjänstgöring familjepenning beviljats för maka eller barn och avlider maken eller barnet under tjänstgöringstiden, utgår begravningsbidrag. Även om familjepenning icke har beviljats, får begravningsbidrag utgå, om behov föreligger.

Begravningsbidrag utgår med 2000 kronor för tjänstepliktigs maka och med 1000 kronor för barn.

Begravningsbidrag utgår med 8000 kronor för tjänstepliktigs maka och med 4000 kronor för barn.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1982.

² Senaste lydelse 1981: 419.

Skatteutskottets yttrande 1981/82: 4 y

Till försvarsutskottet

Sedan försvarsutskottet berett skatteutskottet tillfälle att yttra sig över proposition 1981/82:102 om säkerhets- och försvarspolitikerna samt totalförsvarets fortsatta utveckling får skatteutskottet anföra följande.

Såvitt skatteutskottet kan finna behandlas i propositionen endast en fråga som berör utskottets ämnesområde, nämligen punkten 7 i avsnittet 7.4 hemställan (s. 111 Bilagorna 3-11) i bilaga 3, handelsdepartementet. Där föreslås den ändringen att den särskilda beredskapsavgift som f. n. utgår på bensin och vissa oljor för att finansiera oljelagringsfonden skall – i samband med en samtidigt föreslagen avveckling av denna fond – ersättas med däremot svarande höjningar av bensinskatten på bensin resp. energiskatten på vissa oljor.

Utskottet finner inte anledning till erinran mot de föreslagna åtgärderna men har i sammanhanget observerat att de av riksdagen nyligen beslutade ändringar i bensinskattelagen som trädde i kraft den 1 april 1982 endast delvis iakttagits i lagförslaget avseende bensinskatten. Ändringsförslaget i fråga om den särskilda beredskapsavgiften är ofullständigt. Båda dessa förslag bör därför ändras på sätt framgår av bilagor till detta yttrande.

Övergången från avgift till energiskatt innebär för oljornas del att avdragsreglerna vidgas något, vilket inte saknar betydelse från beskattningssynpunkt. Den mest väsentliga skillnaden mellan de två avdragssystemen gäller sjöfarten. Avdrag får göras för all energiskatt på oljor som används inom sjöfarten, alltså även förbrukningen för drift av fritidsbåtar, medan avdrag för beredskapsavgiften får göras endast för olja som bunkras av fartyg i utrikes trafik. Det är enligt utskottets mening från administrativa synpunkter och med hänsyn till kontrollmöjligheterna angeläget att avdragsreglerna blir lika när det som här gäller en och samma vara. Vilken form av avdrag man därvid bör fastställa blir närmast beroende av ekonomiska faktorer. Avgiftsbelastningen på inrikessjöfarten kan beräknas uppgå till ca 10 milj. kr. per år.

Det bör vidare framhållas att den i propositionen föreslagna ändringen medför att de nedsättningsregler som gäller för den särskilt energikrävande industrin blir gynnsammare än f. n. på grund av att energiskatten i sin helhet men endast en viss del av den särskilda beredskapsavgiften beaktas vid nedsättningen. Utskottet förutsätter att regeringen ändrar de nu gällande nedsättningsbesluten om riksdagen antar de här behandlade lagförslagen.

Utskottet har vidare noterat att energiskattesatsen för sådan motorfotogen som är undantagen från mervärdeskatt eventuellt borde ha justerats i detta sammanhang. I avsaknad av närmare utredning härom anser utskottet att prövningen av denna fråga liksom av de här nämnda avdragsproblemen utan olägenhet bör kunna anstå och äga rum vid ställningstagandet till energiskattekommitténs betänkande, som väntas inom kort.

Utskottet tillstyrker således bifall till propositionen i här behandlad del med de formella ändringar som angivits.

Stockholm den 15 april 1982

På skatteutskottets vägnar

ERIK WÄRNBERG

Närvarande: Erik Wörnberg (s), Knut Wachtmeister (m), Stig Josefson (c), Valter Kristenson (s), Wilhelm Gustafsson (fp), förste vice talmannen Ingegerd Troedsson (m), Olle Westberg i Hofors (s), Tage Sundkvist (c), Hagar Normark (s), Bo Lundgren (m), Ingemar Hallenius (c), Bo Forslund (s), Olle Grahn (fp), Egon Jacobsson (s) och Anita Johansson (s).

**Förslag till
Lag om ändring i lagen (1973:1216) om särskild beredskapsavgift för
oljeprodukter**

Regeringens förslag

Härigenom föreskrivs att rubriken till lagen (1973:1216) om särskild beredskapsavgift för oljeprodukter samt 2 § lagen skall ha nedan angivna lydelse.

Lag om särskild avgift för oljeprodukter

Särskild beredskapsavgift erläggs i den mån skatteplikt föreligger enligt lagen (1957:262) om allmän energiskatt, enligt denna lag för

1. bensin avsedd för motordrift, dock inte flygbensin, reabensin eller motoralkoholer

2. motorbrännolja, eldningsolja och bunkerolja.

Särskild avgift utgör för motorbrännolja, eldningsolja och bunkerolja med åttio kronor för kubikmeter.

Utskottets förslag

Härigenom föreskrivs att rubriken till lagen (1973:1216) om särskild beredskapsavgift för oljeprodukter samt lagen skall ha nedan angivna lydelse.

1 §

Särskild avgift erläggs i den mån skatteplikt föreligger enligt lagen (1957:262) om allmän energiskatt enligt denna lag för motorbrännolja, eldningsolja och bunkerolja med åttio kronor per kubikmeter.

2 §¹

Lagen (1957:262) om allmän energiskatt äger i övrigt motsvarande tillämpning på avgift enligt denna lag. I deklaration som avses i 23 § 1 mom. nämnda lag får dock i fråga om särskild avgift i stället för vad som föreskrivs i 24 § i lagen avdrag göras för bränsle, som

1. i avgiftsbelagt skick förvärvat för återförsäljning eller förbrukning i egen rörelse,

2. återtagits i samband med återgång av köp,

3. förbrukats eller försålts för fartygs drift i utrikes trafik,

4. av den avgiftspliktige eller för hans räkning utförts ur riket eller förts till svensk frihamn för annat ändamål än att förbrukas där.

¹ Den nya 2 § motsvarar nuvarande 3 § med den ändringen att beredskapsavgift ändrats till avgift.

Regeringens förslag

Utskottets förslag

5. avgiftspliktig förbrukat eller försålt för förbrukning för annat ändamål än energialstring,

6. avgiftspliktig förbrukat för framställning av avgiftspliktigt bränsle,

7. försålts med förlust för den avgiftspliktige, i den mån förlusten hänför sig till bristande betalning från köpare.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1982.

Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till lagen om särskild beredskapsavgift för oljeprodukter skall hänvisningen i stället avse lagen om särskild avgift för oljeprodukter.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1961:372) om bensinskatt**

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1961:372) om bensinskatt skall ha nedan angivna lydelse.

*Regeringens förslag**Utskottets förslag*

2 §

Skatten utgår med 1 krona 37 öre per liter, om annat inte sägs i andra eller tredje stycket.

För metanol, etanol och högre alkoholer samt för etrar av metanol och etanol utgår skatten med 39 öre per liter. Ingår sådan alkohol eller eter i en blandning som avses i 1 § första stycket a) eller b) utgår skatten för den inblandade alkoholen eller etern med 39 öre per liter och med 1 krona 37 öre per liter för blandningen i övrigt.

För gasol utgår skatten med 20 öre per liter.

Skatten beräknas efter varans fakturerade volym. I denna skall dock inte inräknas smörjolja som har tillsatts bensin för motordrift. Kan skatten inte beräknas på sådant sätt eller sker faktureringen inte enligt vedertagna grunder, får beskattningsmyndigheten fastställa grunder för beräkning av volymen.

För metanol, etanol och högre alkoholer samt för etrar av metanol och etanol utgår skatten med 43 öre per liter. Ingår sådan alkohol eller eter i en blandning som avses i 1 § första stycket a) eller b) utgår skatten för den inblandade alkoholen eller etern med 43 öre per liter och med 1 krona 37 öre per liter för blandningen i övrigt.

För gasol utgår skatten med 33 öre per liter.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1982.

Bilaga 4

Justitiekottets yttrande 1981/82: 2 y

Till försvarsutskottet

Försvarsutskottet har hemställt om yttrande från justitiekottet över proposition 1981/82:102 såvitt gäller bilaga 4. Genom vad som anförs i den bilagan bereds riksdagen tillfälle att ta del av vad chefen för justitiedepartementet har anfört om polisens roll i totalförsvaret.

Justitiekottet har inte någon erinran mot vad som har anförts.

Stockholm den 1 april 1982

På justitiekottets vägnar

BERTIL LIDGARD

Närvarande: Bertil Lidgard (m), Lisa Mattson (s), Åke Polstam (c), Eric Jönsson (s), Hans Petersson i Röstånga (fp), Björn Körlof (m), Lilly Bergander (s), Hans Pettersson i Helsingborg (s), Göte Jonsson (m), Helge Klöver (s), Ella Johnsson (c), Bonnie Bernström (fp), Maja Bäckström (s), Elis Andersson (c) och Ulla-Britt Åbark (s).

Utrikesutskottets yttrande 1981/82: 2 y

Till försvarsutskottet

Försvarsutskottet har genom beslut den 16 mars 1982 hemställt att utrikesutskottet yttrar sig över vad som i proposition 1981/82: 102 anförs om säkerhetspolitiken.

De delar av propositionen som här ifrågakommer är dels statsministerns avsnitt Säkerhetspolitiken och totalförsvaret, dels föredragandeavsnittet i bilaga 1 till propositionen rörande den internationella utvecklingen och inriktningen av säkerhetspolitiken.

Propositionen (s. 3–8; bil. 1, s. 15–23)

Statsministern konstaterar inledningsvis att det internationella klimatet sedan föregående försvarsbeslut präglats av tilltagande spänning och osäkerhet. Avspänningsprocessen mellan supermakterna har avstannat. Kapprustningen mellan maktblocken fortsätter i uppdriven takt. Samtidigt har den ekonomiska krisen fördjupats och följts av stagnerande ekonomi. Osäkerhet, pessimism och tvivel om en fredlig utveckling har vuxit fram hos många. Medan slutsatsen för någras del blivit krav på ökade rustningar, samlas andra åter kring nedrustningsparoller i protest mot krigets vanvett.

Det är mot denna bakgrund försvarskommittén haft att nå bred samling kring inriktningen av Sveriges säkerhetspolitik och totalförsvarets fortsatta utveckling fram till nästa försvarsbeslut år 1987. Den internationella utvecklingen gör det inte möjligt att sänka kraven på vår samlade försvarsförmåga. Samtidigt sätter de samhällsekonomiska förutsättningarna och kravet på återhållsamhet inom den offentliga sektorn gränser för de resurser som kan tilldelas försvaret, heter det i statsministerns anförande. Det är därför tillfredsställande att en bred politisk enighet har kunnat uppnås i försvarskommittén i de grundläggande frågorna, säger statsministern vidare.

”Sveriges säkerhetspolitik, liksom andra länders, syftar till att bevara landets oberoende. Vårt säkerhetspolitiska mål bör därför vara att i alla lägen och i former som vi själva väljer trygga en nationell handlingsfrihet för att inom våra gränser bevara och utveckla vårt samhälle i politiskt, ekonomiskt, socialt, kulturellt och varje annat hänseende efter våra egna

värderingar samt i samband därmed utåt verka för internationell avspänning och en fredlig utveckling". Så formulerades målet för vår säkerhetspolitik i 1968 års försvarsbeslut. Det har därefter bekräftats i de följande försvarsbesluten.

Säkerhetspolitiken syftar till att hindra att Sverige dras in i internationella konflikter och till att värna våra demokratiska friheter och rättigheter i en oberoende stat. Den syftar vidare till att lindra verkningarna i vårt land av kriser och krig i andra delar av världen. Säkerhetspolitiken har också det långsiktiga målet att i samarbete med andra länder bidra till en fredlig utveckling i världen, till minskade rustningar, till utjämning av motsättningar och till större förståelse och mer jämlika förhållanden. Den skall vidare verka för internationell solidaritet och för en värld där även små stater kan hävda sina intressen.

I dessa syften bör vår säkerhetspolitik alltjämt formas genom samverkan mellan utrikespolitiken, försvarspolitiken, vår politik i internationella nedrustningsfrågor, handelspolitiken och biståndspolitiken. Säkerhetspolitiken arbetar således med olika medel och i olika tidsperspektiv. Dess olika delar måste anpassas till varandra i ett samspel. Vilken tonvikt som läggs vid skilda säkerhetspolitiska medel är därför inte en gång för alla givet utan måste bestämmas med hänsyn till rådande förhållanden.

I propositionen lämnas fortsättningsvis en redogörelse för de krav den sålunda beskrivna säkerhetspolitiken ställer på vår utrikespolitik och försvarspolitik. Alliansfrihet syftande till neutralitet i händelse av krig, strävan efter social och ekonomisk rättvisa i världen, politisk avspänning, militär nedrustning och omfattande och förtroendefullt samarbete över gränserna, liksom medverkan i och stöd för FN:s arbete, nämns som viktiga delar i den svenska utrikespolitiken.

Sveriges alliansfria politik, stödd på ett efter våra förhållanden starkt totalförsvar, utgör en viktig del av det nordiska säkerhetspolitiska mönstret. Detta har medverkat till att läget i Norden sedan lång tid tillbaka kännetecknas av hög stabilitet och fredlig utveckling. Det ligger även i omvärldens intresse att denna Sveriges alliansfria politik fullföljs.

Omvärlden måste vara övertygad om att Sverige i händelse av krig är berett att fullfölja den deklarerade politiken. Försvaret skall ha sådan styrka, sammansättning och beredskap att det avhåller från angrepp eller hot om angrepp. För att det svenska territoriets integritet skall bli respekterat i fred och under neutralitet krävs att vi har förmåga att upptäcka och avvisa kränkningar, heter det vidare i statsministerns anförande.

Utskottet

De senaste årens internationella utveckling har präglats av kriser och tilltagande spänning mellan de båda supermakterna. Stormakternas rustningar fortsätter, såväl vad gäller konventionella vapen som kärnvapen.

Träffsäkerheten och effektiviteten hos stormakternas kärnvapenbärare höjs fortlöpande. Det nordiska områdets strategiska betydelse har ökat.

I propositionens avsnitt om den internationella utvecklingen lämnas en starkt koncentrerad redogörelse för några av de händelser som givit dagsbilden av den internationella situationen särskild dramatik och som bidragit till att få varje framtidsbedömning att framstå som osäker.

Det förtjänar enligt utskottets mening emellertid framhållas att det internationella läget i olika avseenden undergick en försämring redan under 1970-talets sista år. Försvarskommittén uttryckte dock i sitt första delbetänkande (SOU 1979:42) en förmodan att avspänningsprocessen, trots växlingar i klimatet mellan supermakterna, på lång sikt kommer att fortsätta därför att detta ligger i bådas intresse.

Regeringen gör även i den föreliggande propositionen bedömningen att supermakternas gemensamma intresse av att undvika en öppen konfrontation med varandra är så starkt att strävan att begränsa spänningen dem emellan även fortsättningsvis torde komma att utgöra ett viktigt inslag i supermaktsrelationerna.

Enligt utskottets uppfattning är det angeläget att den svenska säkerhetspolitiken och dess utformning så långt det är möjligt bedöms mot bakgrund av det långsiktiga och av många skilda faktorer sammansatta perspektiv som försvarskommittén i sina delbetänkanden sökt anlägga.

Som regeringen konstaterar i propositionen är den spänning och osäkerhet som präglar det internationella klimatet ett resultat både av olösta politiska och ekonomiska konflikter runt om i världen och av speciella utvecklingar inom vapenteknologin, som driver på kapprustningen och hotar att undergräva det sätt på vilket avskräckningsbalansen hittills fungerat.

Det är i denna situation av en mångfald olikartade hot och möjliga konfliktsituationer som den svenska säkerhetspolitiken med sina skilda medel har att verka.

Grundläggande för vår säkerhetspolitik är självfallet alliansfriheten och det stöd den får i ett efter våra förhållanden starkt försvar. Utrikespolitiken måste bedrivas så att den inte leder till vare sig misstro eller förväntningar hos någon av stormakterna. Allra minst får den ge stormakterna någon grund för misstankar att svenskt territorium kan ställas till annan makts förfogande och bilda utgångsbas för angrepp. Internationella bindningar, vilka gör det omöjligt för oss att iaktta neutralitet, kan inte godtas.

Totalförsvarets främsta uppgift är att genom sin styrka, sammansättning och beredskap avhålla främmande makter från angrepp eller hot om angrepp. Genom denna fredsbevarande förmåga ger totalförsvaret det önskade stödet åt vår neutralitetspolitik.

Därtill måste vårt försvar redan i fredstid ha möjlighet att upptäcka och avvisa avsiktliga och oavsiktliga kränkningar av vårt territoriums integritet.

Det alltmer omfattande ekonomiska samarbetet mellan världens länder leder till ett ömsesidigt beroende som i grunden och på lång sikt bör verka befrämjande för internationell fred och avspänning.

Samtidigt innebär detta internationella beroende att konflikter och aktioner som inte är riktade mot vårt land likväl kan drabba vår försörjning. Detta ställer särskilda krav på vår beredskap.

Utskottet konstaterar att vi, trots de många genomgripande förändringar som ägt rum i världens politiska struktur under de senaste årtiondena, fortfarande lever i en värld som säkerhetspolitiskt präglas av öst-västperspektivet.

För små länder som Sverige finns det anledning att med viss oro se på den tendens som nu gör sig gällande hos supermakterna att betrakta de talrika lokala motsättningarna och konflikterna i tredje världen främst i ljuset av sin egen rivalitet. Öst-västperspektivet kan inte erbjuda någon tillräcklig förklaring eller acceptabel lösning på konflikter i tredje världen.

Utskottet delar regeringens bedömning att en varaktig fred förutsätter respekt för nationernas självbestämmande, politisk avspänning, militär nedrustning samt social och ekonomisk rättvisa.

Sverige har på olika sätt möjlighet och tillfälle att bedriva en aktiv politik på dessa områden och främja en fredlig utveckling i världen.

För vår säkerhetspolitik spelar av naturliga skäl Norden och Europa en särskild roll. Det nordiska säkerhetspolitiska mönstret utgör en stabiliserande faktor i vår del av världen.

Som alliansfri stat kan vi tillsammans med andra neutrala och alliansfria länder spela en roll för att främja freden. Den omfattande kärnvapenuppladdningen i vår egen världsdel inger självfallet särskild oro. Det är därför naturligt att Sveriges nedrustningssträvanden inte minst tar sikte på den europeiska situationen. Sverige verkar sålunda i den europeiska konferensen om säkerhet och samarbete (ESK) för sammankallande av en europeisk nedrustningskonferens och är berett stå som värd för en sådan. Det är också mot den europeiska bakgrunden regeringen i kontakt med övriga nordiska regeringar undersöker om det finns en gemensam grund i våra länder för att skapa en kärnvapenfri zon i Norden som ett led i arbetet på ett kärnvapenfritt Europa.

Kravet på nedrustning måste i första hand riktas mot de båda supermakterna. De små länderna har emellertid en viktig uppgift när det gäller att med stöd av en framväxande fredsopinion ge tyngd åt detta krav inom och utom de internationella förhandlingar som i olika fora förs i säkerhets- och nedrustningsfrågor.

För det internationella samarbetet mellan självständiga och jämbördiga stater spelar självfallet FN en central roll. FN bör förbli en hörnsten i den svenska utrikespolitiken. Sverige bör också genom FN och i direkt samarbete med utvecklingsländerna fortsätta att verka för internationell solidaritet genom ett omfattande utvecklingsbistånd och medverkan i arbetet på

att upprätta en rättvisare ekonomisk världsordning. Stora ekonomiska orättvisor inom och mellan länderna hotar i längden fred och säkerhet.

Utrikesutskottet vill sammanfattningsvis anföra att det i allt väsentligt delar den syn på säkerhetspolitikens uppgifter och totalförsvarets utformning som kommer till uttryck i propositionen.

Stockholm den 15 april 1982

På utrikesutskottets vägnar

ALLAN HERNELIUS

Närvarande vid ärendets slutbehandling: Allan Hernelius (m), Gertrud Sigurdsen (s), Torsten Bengtson (c), Sture Palm (s), Linnea Hörlén (fp), Olle Göransson (s), Mats Hellström (s), Gunnel Jonäng (c), Per-Olof Strindberg (m), Jan Bergqvist (s), Sture Korpås (c), Rune Ångström (fp), Axel Andersson (s), Maj-Lis Lööv (s) och Carl Bildt (m).

Socialutskottets yttrande 1981/82: 2 y

Till försvarsutskottet

Försvarsutskottet har hemställt om yttrande från socialutskottet över proposition 1981/82:102 om säkerhets- och försvarspolitiken samt totalförsvarets fortsatta utveckling i vad avser regeringens i bil. 5 (socialdepartementet) framlagda förslag – nämligen förslag om riktlinjer för programmet hälso- och sjukvården samt socialtjänsten i krig inom verksamhetsområdet övrigt totalförsvaret för tidsperioden 1982/83–1986/87 samt förslag om vissa anslag för budgetåret 1982/83 – jämte motionsyrkanden i anslutning till nämnda förslag. Försvarsutskottet har dessutom berett socialutskottet tillfälle att yttra sig över propositionen i övrigt jämte därtill anknutna motionsyrkanden.

Med anledning härav yttrar sig socialutskottet över – förutom förslagen i nämnda bilaga till propositionen – följande med anledning av propositionen väckta motioner, nämligen motion 1981/82:2211 av Gunnar Biörck i Värmdö (m) och Hans Lindblad (fp) i viss del, motion 1981/82:2262 av Gösta Bohman m. fl. (m), såvitt avser yrkande 26, motion 1981/82:2270 av Göthe Knutson m. fl. (m, c), motion 1981/82:2276 av Olof Palme m. fl. (s), såvitt avser yrkande 22, samt motion 1981/82:2283 av Lars Werner m. fl. (vpk), såvitt avser yrkande 15.

Utskottet har den 1 april 1982 beslutat att – under förutsättning av försvarsutskottets samtycke – överflytta den under allmänna motionstiden år 1982 väckta motionen 1981/82:551 av Anita Bråkenhielm (m) om beredningsplaneringen av den kommunala socialtjänsten till försvarsutskottet. Utskottets yttrande till försvarsutskottet omfattar även denna motion.

Utskottet

Den följande framställningen disponeras så att först behandlas frågan om riktlinjer för programmet hälso- och sjukvården samt socialtjänsten i krig inom verksamhetsområdet övrigt totalförsvaret för tidsperioden 1982/83–1986/87, därefter frågan om vissa anslag för budgetåret 1982/83 samt slutligen i vissa motioner upptagna frågor om tjänsteplikt för personal inom hälso- och sjukvård samt socialtjänst.

1. Riktlinjer för programmet hälso- och sjukvården samt socialtjänsten i krig inom verksamhetsområdet övrigt totalförsvaret för tidsperioden 1982/83–1986/87

Regeringens förslag om riktlinjer för programmet hälso- och sjukvården samt socialtjänsten i krig inom verksamhetsområdet övrigt totalförsvaret för tidsperioden 1982/83–1986/87 bygger bl. a. på en av socialstyrelsen på uppdrag av regeringen utarbetad och till regeringen år 1981 överlämnad programplan för femårsperioden samt på överväganden och förslag avseende planeringen för totalförsvarets olika delar under femårsperioden 1982–1987, som 1978 års försvarskommitté (Fö 1978:6) redovisat i sitt slutbetänkande (Ds Fö 1981:14) Totalförsvaret 1982/1987. Detta betänkande avgavs efter det att kommittén tagit del av bl. a. socialstyrelsens programplan.

Utskottet behandlar här i särskilda avsnitt frågor om planeringen för socialtjänsten i krig, om ekonomisk ram för anslag till investeringar för hälso- och sjukvården i krig under tidsperioden 1982/83–1986/87 samt om riktlinjer i övrigt för programmet hälso- och sjukvården samt socialtjänsten i krig för nämnda tidsperiod.

Planeringen för socialtjänsten i krig. Kommunernas uppgifter och verksamhet inom totalförsvaret regleras bl. a. genom lagen (1964:63) om kommunal beredskap samt genom kommunala beredskapskungörelsen (1964:722). I dessa författningar förutsätts att den verksamhet, som kommunerna och landstingskommunerna enligt särskild lag eller författning eller eljest med stöd av kommunallagen (1977:179) bedriver i fred och som bedöms viktig från totalförsvarsynpunkt, i möjligaste mån skall upprätthållas under beredskapstillstånd.

Riksnämnden för kommunal beredskap (RKB), som hör till kommundepartementet och är administrativt knuten till civilförsvarsstyrelsen, har samordningsansvaret för den kommunala och landstingskommunala beredskapen. I allmänna anvisningar utgivna av RKB (Civilförsvarsstyrelsens författningssamling CFS 1977:5 B 3) ges de grundläggande förutsättningarna för kommunernas och landstingskommunernas organisation och resurstäckning av personal i krigstid. För de fackområden som ingår i krigsorganisationen finns s. k. fackanvisningar, för socialtjänstens del utarbetade av socialstyrelsen och RKB gemensamt (SOSFS (M o S) 1978:1 bil. B). Arbetsmarknadsstyrelsen har det övergripande ansvaret för personalförsörjningen i krig.

Det påpekas i propositionen att socialtjänsten i krig får särskilt stor betydelse dels när det gäller att tillgodose vårdbehovet för patienter som av prioriteringsskäl inte kan beredas vård på sjukhus, vilket nödvändiggör en fördjupad samverkan mellan socialtjänsten och hälso- och sjukvården, dels när det gäller insatser med barnomsorg för att möjliggöra ett effektivt utnyttjande av personal inom totalförsvaret.

Socialstyrelsens ansvar för socialtjänsten under krigsförhållanden bör enligt propositionen bygga på de riktlinjer som finns i fred, och myndighetens uppgifter inför beredskaps- och krigsplanering av socialtjänsten är bl. a. att i samråd med kommunala huvudmän svara för övergripande planering och utarbeta föreskrifter och allmänna råd som skall bilda underlag för kommunernas beredskapsplanering.

Det framhålls i propositionen att det är angeläget att fackankvisningarna för beredskapsplanläggning av socialtjänsten revideras så att kommunerna kan genomföra den nödvändiga planeringen. Under programplaneperioden bör barnomsorgen prioriteras men också frågan om samverkan mellan socialtjänsten och hälso- och sjukvården, särskilt vad avser äldreomsorgen.

I motion 1981/82:551 av Anita Bråkenhielm (m) framhålls att i en krigssituation kraven på den kommunala socialtjänsten kommer att öka starkt vad gäller barn- och äldreomsorg. Det bör enligt motionären övervägas på vilket sätt – i samråd med sjukvårdshuvudman och primärkommunal socialtjänst – beredskap för socialtjänstens uppgifter i krig skall planeras. Utredningen (S 1976:05) om sjukvården i krig (USIK) eller annan lämplig instans bör, enligt motionären få i uppdrag att överväga frågan om kommunernas beredskapsplanering för socialtjänsten i krig. Motionen utmynnar i här aktuell del i en begäran om åtgärder i syfte att närmare klargöra formerna för beredskapsplanering för den kommunala socialtjänsten.

Från arbetsmarknadsstyrelsen, riksnämnden för kommunal beredskap (RKB) och socialstyrelsen har utskottet under hand inhämtat bl. a. följande.

Samtliga kommuner i landet har en beredskapsplan som är upprättad under 1970-talet. I många fall omfattas inte barnomsorgen och äldreomsorgen av planläggningen. Ett knappt 40-tal kommuner har reviderat sin planläggning. Planläggningen provas vart 3–4 år vid lokala ledningsövningar under ledning av länsstyrelsen och berörd militär myndighet.

Försök med olika modeller för planläggning, bl. a. vad gäller barnomsorgen, har gjorts under de senaste åren. Som exempel kan nämnas att RKB tillsammans med Filipstads kommun provat en modell som sedan dokumenterats och delgivits samtliga kommuner av socialstyrelsen. F. n. pågår en provplanläggning av främst personalplanerna i Sollentuna kommun. Projektet, som drivs av kommunen, arbetsmarknadsstyrelsen och RKB, följs också av socialstyrelsen. Uppsala kommun gör en provplanläggning vad gäller äldreomsorgen under våren 1982. Även denna planläggning följs av socialstyrelsen. Arbetet är avsett att ge underlag för nya allmänna anvisningar och fackankvisningar som avses vara klara den 1 juli 1983. Projektresultaten skall också ge arbetsmarknadsstyrelsen underlag för dess planeringsarbete vad gäller personaltillgången.

Diskussioner rörande beredskapsplaneringen inom socialtjänsten beträff-

fande bl. a. personal och utformningen av nya anvisningar pågår sedan en tid mellan socialstyrelsen, RKB och Svenska kommunförbundet.

Totalförsvaret förutsätter en väl fungerande barn- och äldreomsorg i krig. Ovan redovisade provplanläggningar och diskussioner, som skall ge underlag för nya allmänna anvisningar och fackanvisningar för beredskapsplanering av bl. a. socialtjänsten, tillgodoser enligt utskottets mening syftet med motion 1981/82:551 (m) i här aktuell del. Utskottet avstyrker därför motionen, såvitt här är i fråga.

Ekonomisk ram för anslag till investeringar för hälso- och sjukvården i krig under tidsperioden 1982/83–1986/87. Under femte huvudtiteln är uppförda tre anslag som avser beredskapen för den civila hälso- och sjukvården, nämligen (1) anslaget H 4. Beredskapslagring för hälso- och sjukvården m. m., från vilket bekostas investeringar i beredskapslager m. m., (2) anslaget H 5. Driftkostnader för beredskapslagring m. m., från vilket bekostas förvaring och underhåll av beredskapsutrustning samt drift av beredskapslager, samt (3) anslaget H 6. Utbildning av personal för hälso- och sjukvård i krig m. m., från vilket bekostas utbildning av personal som avses tjänstgöra inom den civila hälso- och sjukvårdens krigsorganisation.

Regeringen uppdrog år 1979 åt statens förhandlingsnämnd att förhandla med sjukvårdshuvudmännen om deras medverkan i hälso- och sjukvårdens försörjningsberedskap. Uppdraget, som avser både sjukvårdsmateriel av förbrukningskaraktär och s. k. varaktig sjukvårdsutrustning, har hittills lett till att försöksverksamhet med beredskapslagring av förbrukningsmateriel igångsatts hos vissa sjukvårdshuvudmän. Statens förhandlingsnämnd och Landstingsförbundet har under hösten 1981 enats om att ta upp förhandlingar om sjukvårdshuvudmännens medverkan vid lagring, upphandling och omsättning av s. k. varaktig sjukvårdsutrustning för beredskapsändamål.

I ovan nämnda programplan för tidsperioden 1982/83–1986/87 redovisade socialstyrelsen inom en ekonomisk ram för tidsperioden av 222,1 milj. kr – vilken enligt regeringens anvisningar skulle vara utgångspunkt för socialstyrelsens programplanarbete – den inriktning som socialstyrelsen förordade för investeringar under anslagen H 4 och H 6. Ramen om 222,1 milj. kr. skulle enligt socialstyrelsen emellertid inte medge att de brister som finns inom den civila hälso- och sjukvården skulle kunna avhjälpas under programplaneproduktionen. Socialstyrelsen framlade därför i programplanen ett alternativt förslag om investeringar inom en ram av 370,6 milj. kr. för femårsperioden. Denna ram skulle enligt socialstyrelsen möjliggöra att mål som 1978 års försvarskommitté angett för hälso- och sjukvården i krig skulle uppnås. De båda rambeloppen avsåg 1982 års löne- och prisnivå och innefattade inte kostnader för förrådsanläggningar.

1978 års försvarskommitté föreslog i sitt slutbetänkande att socialstyrelsens alternativa förslag i vissa avseenden skulle läggas till grund för

planeringen och medelstillelningen för den kommande femårsperioden och förordade att en medelsram om 320 milj. kr. skulle anvisas för denna tidsperiod för hälso- och sjukvård samt socialtjänst i krig, dvs. 64 milj. kr. per budgetår.

Föredragande statsrådet framhåller i propositionen (bil. 5, s. 24) bl. a. att sjukvårdshuvudmännen – mot bakgrund av att de sedan den 1 juli 1981 har ansvaret för ledningen i krig inom sitt verksamhetsområde – bör se sjukvården i krig som en naturlig uppgift i direkt anslutning till deras fredstida ansvar och verksamhet och att detta bl. a. bör leda till att de själva ansvarar för förberedelser och erforderlig lagring inför en fredskrisituation. Föredragande statsrådet framhåller vidare att sjukvårdshuvudmännen f. n. har en mycket låg försörjningsberedskap och att det därför är angeläget att åtgärder vidtas för att åstadkomma förbättringar.

Enligt föredragande statsrådets mening bör formerna för ansvarsfördelningen mellan staten och sjukvårdshuvudmännen prövas ytterligare. Mot denna bakgrund förklarar hon sig inte vara beredd att ta ställning till 1978 års försvarskommittés förslag om en femårig ekonomisk ram för hälso- och sjukvården i krig men föreslår att medel för budgetåret 1982/83 beräknas med utgångspunkt i kommitténs förslag och att detsamma bör gälla för budgetåret 1983/84.

I motion 1981/82:2262 (m) i här aktuell del (yrkande 26) och i motion 1981/82:2276 (s) i här aktuell del (yrkande 22) begärs att riksdagen godkänner en femårig ekonomisk ram för investeringar för programmet hälso- och sjukvården samt socialtjänsten i krig i överensstämmelse med 1978 års försvarskommittés förslag. Ett eventuellt förändrat kostnadsansvar för investeringarna bör enligt de båda motionerna inte hindra att storleken av den ekonomiska ramen fastställs.

I motion 1981/82:2283 (vpk) begärs i här aktuell del (yrkande 15 delvis) att medelsanvisningar för programmet skall ske enligt socialstyrelsens förslag. Motionärerna framhåller bl. a. att de ökade anslag som socialstyrelsen begärt för beredskapen inom sjukvårdsområdet måste anses som minimi-krav.

Den civila hälso- och sjukvården kommer i krig att utsättas för en avsevärt ökad och förändrad belastning. Grunden för verksamheten i krig är de resurser som finns under fredstid. De behöver dock kompletteras i olika avseenden för att klara de ökade påfrestningarna i krig. 1978 års försvarskommitté har konstaterat att bristerna inom hälso- och sjukvårdens beredskap endast delvis har kunnat avhjälpas under den tid som gått sedan 1977 års försvarsbeslut togs (prop. 1976/77:74, FöU 1976/77:13, rskr 1976/77:311). Åtgärder för att förbättra denna beredskap är därför enligt utskottets mening mycket angelägna.

Oavsett om i propositionen förordad prövning av ansvarsfördelningen mellan staten och sjukvårdshuvudmännen på området kommer till stånd och

oavsett om en sådan prövning leder till ett minskat kostnadsansvar för staten och ett ökat kostnadsansvar för sjukvårdshuvudmännen bör ställning redan nu tas till storleken av en ekonomisk ram för investeringar för hälso- och sjukvården för hela tidsperioden 1982/83–1986/87 för att uppbyggnaden av bättre beredskap skall få en fast grund. Utskottet förordar därför att en ekonomisk ram för ändamålet för hela femårsperioden nu godkänns och att denna i överensstämmelse med 1978 års försvarskommittés förslag får avse ett belopp av 320 milj. kr. i 1982 års löne- och prisläge. Utskottet tillstyrker således motionerna 1981/82:2262 (m) och 1981/82:2276 (s) i här aktuella delar.

Med återopande av det anförda tillstyrker utskottet att riksdagen – med bifall till motion 1981/82:2262 yrkande 26 och motion 1981/82:2276 yrkande 22 samt med anledning av regeringens förslag och motion 1981/82:2283 yrkande 15 delvis – godkänner vad utskottet sålunda förordat i fråga om ekonomisk ram för investeringar för hälso- och sjukvården i krig under tidsperioden 1982/83–1986/87.

Riktlinjer i övrigt för programmet hälso- och sjukvården samt socialtjänsten i krig inom verksamhetsområdet övrigt totalförsvar för tidsperioden 1982/83–1986/87. De i propositionen föreslagna riktlinjerna i övrigt för nämnda program föranleder inte någon erinran från utskottets sida. Utskottet tillstyrker således att de godkänns i denna del.

2. Anslagsfrågor för budgetåret 1982/83

Socialstyrelsen har – med utgångspunkt i sitt alternativa förslag till ekonomisk ram för programmet för hälso- och sjukvården samt socialtjänsten i krig – för budgetåret 1982/83 föreslagit en medelsanvisning under anslaget H 4 av 64 902 000 kr., därvid medel för investeringar i förrådsanläggningar inräknats, samt under anslaget H 6 en medelsanvisning av 8 000 000 kr. Under anslaget H 5 har socialstyrelsen föreslagit en medelsanvisning av 41 785 000 kr.

Med utgångspunkt i 1978 års försvarskommittés förslag till ekonomisk ram för nämnda program föreslår regeringen att för budgetåret 1982/83 56 802 000 kr. anvisas under anslaget H 4 och 7 085 000 kr. under anslaget H 6. Under anslaget H 5 föreslår regeringen en medelsanvisning av 36 240 000 kr.

I motion 1981/82:2283 (vpk) föreslås i här aktuell del (yrkande 15 delvis) att riksdagen skall anvisa de anslag som socialstyrelsen begärt.

Utskottet har i det föregående förordat att 1978 års försvarskommittés förslag till ekonomisk ram för här aktuellt program skall godkännas. Med hänsyn härtill tillstyrker utskottet att riksdagen – med bifall till regeringens förslag och med avslag på motion 1981/82:2283 yrkande 15 delvis – under femte huvudtiteln för budgetåret 1982/83 anvisar

a) till (H 4) *Beredskapslagring för hälso- och sjukvården m. m.* ett reservationsanslag av 56 802 000 kr.,

b) till (H 5) *Driftkostnader för beredskapslagring m. m.* ett förslagsanslag av 36 240 000 kr.,

c) till (H 6) *Utbildning av personal för hälso- och sjukvård i krig m. m.* ett förslagsanslag av 7 085 000 kr.

3. *Vissa frågor om tjänsteplikt för personal inom hälso- och sjukvård samt socialtjänst*

Totalförsvarets personalförsörjning i krig tryggas genom bestämmelser om värnplikt för män i värnpliktslagen (1941:967), om civilförsvarsplikt i civilförsvarslagen (1960:74), om tjänsteplikt för hälso- och sjukvårdspersonal samt veterinärpersonal i lagen (1981:292) härom m. m. samt om allmän tjänsteplikt i allmänna tjänstepliktslagen (1959:83). Skyldighet att delta i utbildning m. m. i fredstid föreligger för dem som är värnpliktiga och civilförsvarspliktiga samt i fråga om tjänstepliktig hälso- och sjukvårdspersonal samt veterinärpersonal för läkare.

Med anledning av motionsyrkanden behandlas i det följande fråga om tjänsteplikt för socialtjänstpersonal samt fråga om skyldighet att delta i utbildning i fred för viss hälso- och sjukvårdspersonal.

Tjänsteplikt för socialtjänstpersonal. Någon tjänsteplikt motsvarande den som gäller för personal inom hälso- och sjukvården finns inte för socialtjänstens personal.

I motion 1981/82:551 av Anita Bråkenhielm (m) framhålls att situationen på personalsidan när det gäller den kommunala socialtjänstens barnomsorg och äldreomsorg i krigstid är betydligt allvarigare än exempelvis lokalfrågor. Hon anser att det därför bör utredas om tjänsteplikt för socialtjänstpersonal och eventuellt andra personer med lämplig vårdutbildning eller erfarenhet inom socialtjänsten bör införas i analogi med den tjänsteplikt som gäller för hälso- och sjukvårdspersonal.

Enligt uppgifter som utskottet under hand inhämtat från tjänstemän vid arbetsmarknadsstyrelsen, socialstyrelsen och riksnämnden för kommunal beredskap har man hos dessa myndigheter följande syn på frågor om tillgodoseende av personalbehovet inom barnomsorg och äldreomsorg i krig.

Ett system med registrering m. m. av socialtjänstens personal som en särskild tjänsteplikt för denna personal skulle medföra innebär en tämligen omfattande byråkrati, som i vart fall f. n. inte anses behövlig för att tillgodose personalbehovet.

I första hand räknar man med att den personal som finns i fred skall finnas kvar i krigstid, då anställningsavtalen beräknas fortsätta att gälla även under

krigstillstånd. Huvudparten av de anställda utgörs av kvinnor, och bortfallet på grund av värnpliktstjänstgöring blir därför mycket begränsat. Vid en undersökning som gjorts i Uppsala kommun har man kunnat konstatera att endast 12 % av berörd personal blir aktuell för värnpliktstjänstgöring, civilförsvartjänstgöring eller tjänstgöring i frivilliga försvarsorganisationer. Vid en undersökning i Kristianstads kommun har man beräknat att 95 % av personalen kommer att finnas kvar i sin vanliga tjänst. Vissa kommuner sluter avtal med befattningshavare som pensioneras om att de under viss tid efter pensioneringen skall stå till förfogande för tjänstgöring vid beredskapsstillstånd. I den mån personalbehovet inte täcks på sätt nu sagts räknar man med att genom arbetsförmedlingen kunna rekrytera personal. Som en sista utväg för att täcka personalbehovet beräknas tjänsteplikt enligt allmänna tjänstepliktslagen (1959:83) kunna tillgripas.

Med hänsyn till den nu lämnade redovisningen anser utskottet det inte erforderligt att frågan om speciell tjänsteplikt för socialtjänstpersonal utreds. Utskottet förutsätter dock att man fortlöpande uppmärksammar frågan om hur socialtjänstens behov av personal skall tillgodoses under krig med hänsyn bl. a. till att andelen kvinnor bland de anställda inom bl. a. barnomsorgen kan beräknas minska. Utskottet avstyrker sålunda motion 1981/82:551 även i här aktuell del.

Skyldighet att delta i utbildning i fred för viss hälso- och sjukvårdspersonal. Personal som omfattas av den särskilda tjänsteplikten för hälso- och sjukvårdspersonal m. fl. krigsplaceras inte bara inom den civila hälso- och sjukvården utan även inom försvarsmaktens sjukvård, där denna personal skall tjänstgöra tillsammans med personal som inkallas med stöd av värnpliktslagen.

I motion 1981/82:2270 (m, c) påpekas att i försvarsmaktens krigsorganisation för sjukvård bl. a. kvinnor ingår och att dessa i motsats till värnpliktig personal i denna organisation inte är underkastade utbildningsplikt under fredstid. Motionärerna begär därför förslag om införande av utbildningsplikt i fred för kvinnlig sjukvårdspersonal.

I motion 1981/82:2211 (m, fp) görs ett likartat påpekande som i motion 1981/82:2270 (m, c). Härutöver påpekas det att även inom andra verksamhetsområden – därvid civilbefälhavarnas kanslier nämns – personal är krigsplacerad som inte kan inkallas till tjänstgöring i fredstid. Motionärerna begär skyndsamt ändring av nuvarande pliktlagstiftning så att viktig personal inom bl. a. den militära sjukvårdsorganisationen kan inkallas till tjänstgöring i fred oberoende av kön.

Utskottet tar upp motion 1981/82:2211 (m, fp) till behandling endast i vad den avser utskottets beredningsområde, dvs. frågan om utbildningsplikt under fredstid för hälso- och sjukvårdspersonal.

Som nämnts i inledningen till detta avsnitt föreligger för personal som omfattas av tjänsteplikten för hälso- och sjukvårdspersonal skyldighet att delta i utbildning m. m. i fredstid endast för läkare.

Genom tilläggsdirektiv år 1979 har den med stöd av ett regeringens bemyndigande år 1976 tillkallade utredningen (S 1976:05) om sjukvården i krig (USIK) fått i uppdrag att göra en översyn av hur den fredstida utbildningen för personalen inom hälso- och sjukvården bäst skall komma totalförsvaret till godo. En utgångspunkt för utbildningen för totalförsvarets hälso- och sjukvård bör enligt tilläggsdirektiven vara att den i så stor utsträckning som möjligt förankras och bedrivs som en del av den reguljära utbildningen för fredssjukvården. Det påpekas att flertalet anställda inom sjukvården under sin yrkesutbildning inte får någon särskild utbildning om de svårigheter som sjukvården utsätts för vid katastrof eller krig och att det bör ankomma på utredningen att pröva behovet av särskild utbildning för dessa grupper samt ange hur den i princip bör organiseras.

Inom ramen för nämnda utredningsarbete behandlar USIK frågan om utbildningsplikt för olika kategorier av hälso- och sjukvårdspersonal. I ovannämnda programplan har socialstyrelsen framhållit behovet av samträning för civil hälso- och sjukvårdspersonal som är krigsplacerad vid militära fältsjukhus med personal som kan inkallas till dessa sjukhus enligt värnpliktslagen samt framhållit angelägenheten av att USIK utreder möjligheterna att arrangera sådan samträning. Enligt vad utskottet inhämtat behandlar USIK även denna fråga.

USIK beräknas redovisa sitt utredningsuppdrag enligt tilläggsdirektiven under sommaren 1982.

Utskottet anser att starka skäl talar för att utbildning i fred för här aktuell hälso- och sjukvårdspersonal kan ske. Med hänsyn till det pågående utredningsarbetet inom USIK är emellertid något riksdagens initiativ med anledning av ovannämnda motioner inte erforderligt. Utskottet avstyrker därför motion 1981/82:2270 samt motion 1981/82:2211, såvitt den behandlas av utskottet.

Stockholm den 22 april 1982

På socialutskottets vägnar
GÖRAN KARLSSON

Närvarande: Göran Karlsson (s), Gabriel Romanus (fp), Rune Gustavsson (c), Mårten Werner (m), Kjell Nilsson (s), Karin Israelsson (c), Sven-Gösta Signell (s), Kersti Swartz (fp), Anita Bråkenhielm (m), Stig Alftin (s), Gunhild Bolander (c), Ann-Cathrine Haglund (m), Maria Lagergren (s), Anita Persson (s) och Georg Karlsson (s).

Avvikande mening

beträffande *ekonomisk ram för anslag till investeringar för hälso- och sjukvården i krig under tidsperioden 1982/83–1986/87* och beträffande *anslagsfrågor för budgetåret 1982/83* av Gabriel Romanus (fp), Runc Gustavsson (c), Karin Israelsson (c), Kersti Swartz (fp) och Gunhild Bolander (c) som anser.

dels att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 5 med "Den civila" och slutar på s. 6 med "tidsperioden 1982/83–1986/87" bort ha följande lydelse:

I likhet med föredragande statsrådet anser utskottet att formerna för ansvarsfördelningen mellan staten och sjukvårdshuvudmännen bör prövas ytterligare och att ställning därför inte bör tas nu till 1978 års försvarskommittés förslag om en femårig ekonomisk ram för investeringar för hälso- och sjukvården i krig. Medel för budgetåren 1982/83 och 1983/84 bör emellertid såsom föredragande statsrådet föreslagit beräknas med utgångspunkt i kommitténs förslag.

Utskottet avstyrker således motion 1981/82:2262 yrkande 26, motion 1981/82:2276 yrkande 22 och motion 1981/82:2283 yrkande 15 delvis.

dels att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 6 med "Utskottet har" och slutar på s. 7 med "7 085 000 kr." bort ha följande lydelse:

Utskottet har i det föregående anslutit sig till föredragande statsrådets mening att medel för investeringar för hälso- och sjukvården i krig för budgetåret 1982/83 beräknas med utgångspunkt i 1978 års försvarskommittés förslag till ekonomisk ram för tidsperioden 1982/83–1986/87. Med hänsyn --- (= utskottet s. 6 och 7) --- 7 085 000 kr.

Kulturutskottets yttrande 1981/82: 2 y

Till försvarsutskottet

Genom beslut den 16 mars 1982 har försvarsutskottet berett kulturutskottet tillfälle att senast den 15 april 1982 yttra sig över proposition 1981/82:102 om säkerhets- och försvarspolitikerna samt totalförsvarets fortsatta utveckling.

Kulturutskottet delar den uppfattning om betydelsen av en omsorgsfull beredskapsplanering vid Sveriges Radio som kommit till uttryck i propositionen och har ingen erinran mot de uttalanden om planeringsarbetet som gjorts av föredragande statsrådet. Utskottet tillstyrker att riksdagen godkänner de riktlinjer för den fortsatta utvecklingen av försvarsberedskapen vid Sveriges Radio som angetts i propositionen.

I den till kulturutskottet remitterade motionen 1981/82:1316 av Kerstin Ekman (fp) och Bonnie Bernström (fp) har yrkats att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om vikten av att behovet av skyddsrum och skyddade produktionsplatser särskilt beaktas i den fortsatta planeringen i fråga om byggnadsarbeten för Sveriges Radios verksamhet i Stockholm. Utskottet delar motionärernas uppfattning i sak. Med hänsyn till den starka markering av betydelsen av en god beredskapsplanering som gjorts i propositionen anser utskottet för sin del att det inte är erforderligt att riksdagen gör det särskilda uttalande som yrkats i motionen. Utskottet anser att motionen bör komma till bedömning i försvarsutskottet i samband med behandlingen av nu ifrågavarande del av proposition 1981/82:102. Utskottet har därför i särskild ordning beslutat överlämna motionen till försvarsutskottet.

Stockholm den 30 mars 1982

På kulturutskottets vägnar

KARL-ERIC NORRBY

Närvarande vid ärendets slutbehandling: Karl-Eric Norrby (c), Tore Nilsson (m), Åke Green (s), Kerstin Anér (fp), Tyra Johansson (s), Lars Ahlmark (m), Lars-Ingvar Sörenson (s), Olle Eriksson (c), Elisabeth Fleetwood (m), Catarina Rönnung (s), Anna Eliasson (c), Kerstin Andersson i Kumla (s), Bertil Hansson (fp), Ing-Marie Hansson (s) och Maja Bäckström (s).

Jordbruksutskottets yttrande 1981/82: 2 y

Till försvarsutskottet

Genom beslut den 16 mars 1982 har försvarsutskottet *dels* berett jordbruksutskottet tillfälle att yttra sig över proposition 1981/82:102 om säkerhets- och försvarspolitikerna samt totalförvarets fortsatta utveckling jämte motioner, *dels* hemställt om yttrande från jordbruksutskottet över den till propositionen fogade bilagan 8 avseende ekonomiskt försvar: program Livsmedel.

I fråga om inriktningen inom programmet Livsmedel för perioden 1982/83—1986/87 anføres i propositionen att minimibehovet av livsmedel måste kunna tillgodoses med hög säkerhet även i långvariga försörjningskriser. Målet för livsmedelsprogrammet bör därför vara att livsmedelsproduktionen skall kunna ställas om till i huvudsak självförsörjning. En omställning av jordbruket innebär en förskjutning från animalie- till vegetabilieproduktion. Genomförda studier har visat att en godtagbar kris-kost kan tillhandahållas efter en sådan omställning. Denna kris-kost bör ligga till grund för planeringen. Sådana varor som inte kan produceras i eller importeras till landet vid en kris och som erfordras för att klara en omställningsperiod och för att ge erforderlig uthållighet i övrigt bör beredskapslagras. I detta sammanhang betonas betydelsen av att kväveförsörjningen kan tryggas.

Frågan om hur beredskapen för vår kväveförsörjning i kriser av olika slag skall vara utformad kräver vissa fortsatta överväganden. I avvaktan på slutligt ställningstagande bör enligt propositionen beredskapslagring av gödselmedel under budgetåret 1982/83 genomföras enligt det i programplanen redovisade förslaget i den av regeringen anvisade ekonomiska nivån.

Utskottet har för sin del inte något att erinra mot vad i bilaga 8 till propositionen förordats om inriktningen av det ekonomiska försvaret inom programmet Livsmedel. Detta innebär att utskottet också biträder regeringens förslag till anslagsanvisningar till beredskapslagring av livsmedel m. m. Utskottet tillstyrker bl. a. att till Inköp av livsmedel m. m. för beredskapslagring för nästa budgetår anvisas ett reservationsanslag av 40 milj. kr. Som framgår av propositionen torde beloppet i sin helhet komma att disponeras för investeringar i beredskapslager av gödsel- och bekämpningsmedel. I motion 2276 framlagt förslag (yrkande 23) om sänkning av anslaget till 30 milj. kr. avstyrks således.

Ärendet föranleder i övrigt inte något särskilt uttalande från utskottets sida.

Stockholm den 15 april 1982

På jordbruksutskottets vägnar
HANS WACHTMEISTER

Närvarande: Arne Andersson i Ljung (m), Maj Britt Theorin (s), Hans Wachtmeister (m)*, Filip Johansson (c), Gunnar Olsson (s)*, Håkan Strömberg (s), Märta Fredrikson (c), Martin Segerstedt (s), Esse Petersson (fp), Jens Eriksson (m)*, Lennart Brunander (c), Jan Fransson (s), Margareta Winberg (s)* och Åke Persson (fp)*.

* Ej närvarande vid yttrandets justering.

Avvikande mening

Maj Britt Theorin, Gunnar Olsson, Håkan Strömberg, Martin Segerstedt, Jan Fransson och Margareta Winberg (alla s) anför:

I motion 2276 förordas, såsom också föreslagits i förarbetena till förevarande proposition, att en omstrukturering skall ske inom livsmedelsprogrammet så att en minskning sker av lagringen av brödsäd och en ökning av lagringen av gödselmedlen. Denna senare ökning bör dock efter företagna utredningar kunna göras något mindre än vad jordbruksnämnden föreslagit. Som en följd härav bör enligt motionärernas mening anslaget Inköp av livsmedel m. m. för beredskapslagring kunna sänkas till 30 milj. kr.

Enligt vår mening borde jordbruksutskottet i sitt yttrande till försvarsutskottet ha anslutit sig till nyssnämnda motionsyrkande.

Näringsutskottets yttrande 1981/82: 5 y

Till försvarsutskottet

Försvarsutskottet har berett näringsutskottet tillfälle att yttra sig över proposition 1981/82: 102 om säkerhets- och försvarspolitikerna samt totalförsvarets fortsatta utveckling jämte motioner.

Vad beträffar propositionen har näringsutskottet ägnat uppmärksamhet åt delar av bilaga 2, nämligen avsnitten 1.5, Anskaffning av ett nytt flygplan och flygindustrifrågor, och 1.6, Försvarsindustrin, samt av bilaga 3 rörande det ekonomiska försvaret. I detta sammanhang har utskottet tagit upp motsvarande delar av motion 1981/82: 2276 av Olof Palme m. fl. (s) samt vidare motion 1981/82: 2274 av Ralf Lindström m. fl. (s), vilken gäller ubåtsproduktionen, och yrkande 11 i motion 1981/82: 2283 av Lars Werner m. fl. (vpk), vilket gäller ett program för civilt utnyttjande av resurser som kan frigöras genom minskad tillverkning av militära flygplan.

I motion 1981/82: 1586 av Lars Werner m. fl. (vpk), som väcktes under allmänna motionstiden och har hänvisats till näringsutskottet, föreslås – med motivering i motion 1981/82: 1585 – att riksdagen hos regeringen hemställer om förslag till samhälleligt övertagande av den svenska krigsmaterielindustrin. Under förutsättning av försvarsutskottets medgivande överlämnar näringsutskottet denna motion till försvarsutskottet med det yttrande som avges i det följande.

Innan näringsutskottet redovisar sina egna ställningstaganden redogör utskottet i särskilda avsnitt dels för två rapporter rörande "försvarsindustrin" vilka har publicerats för kort tid sedan och inte hunnit beaktas i propositionen, dels för tidigare behandling av motioner rörande "krigsmaterielindustrin".

Aktuella utredningar om försvarsindustrin

Försvarsindustrikommittén tillkallades år 1979 för att utarbeta långsiktiga alternativa produktions- och sysselsättningsplaner inom de delar av försvarsmaterielindustrin som inte omfattas av den militära flygplansindustrin. Kommittén – vars arbete fortsätter – har i februari 1982 avgivit betänkandet (Ds I 1982: 1) Civil produktion i försvarsindustrin.

Försvarsindustrin avgränsas av kommittén till att omfatta företag som utvecklar och tillverkar vapen, vapensystem och speciella komponenter till dem. Dessa företag tar i anspråk huvuddelen av anslagen för den

militära materielanskaffningen och är de som i nämnvärd grad berörs av förändringar i materielanskaffningen. Till denna kategori hänför kommittén AB Bofors, förenade fabriksverken, Saab-Scania AB, Volvo Flygmotor AB, Telefon AB L M Ericsson, Philips Elektronikindustrier AB, SRA Communications AB, Karlskronavarvet AB, AB Hägglund & Söner, Te-lub AB, Kockums AB, SATT Electronics AB och Standard Radio & Telefon AB. Försvarsmaterielproduktionens saluvärde motsvarar ca 6% av verkstadsindustrins och ca 2% av hela tillverkningsindustrins saluvärde. Sysselsättningen i försvarsindustriföretagen var år 1980 drygt 24 000 personer, varav ca 9 000 med militär flygplansproduktion och ca 15 000 med annan försvarsmaterielproduktion. Hos övriga leverantörer till försvaret och hos underleverantörer – tillsammans flera tusen företag – är sysselsättningen uppskattningsvis av storleksordningen 8 000 personår. De angivna företagen svarar för praktiskt taget all försvarsmaterielexport. Exporten gav år 1980 en sysselsättning på 6 500 personår – bortsett från underleverantörerna – vilket motsvarar 27% av de aktuella företagens hela sysselsättning med försvarsmateriel.

Betänkandet innehåller en allmän översikt över synpunkter på och erfarenheter av omställning från militär till civil produktion inom försvarsindustrin, på basis av bl. a. omfattande studier som – delvis på svenskt initiativ – har genomförts för Förenta nationerna. Ett avsnitt i betänkandet ägnas åt alternativ produktion. Där redovisas bl. a. erfarenheter av sådan produktion i Sverige.

Kommittén konstaterar att försvarsindustrins sysselsättning med framställning av försvarsmateriel för det svenska försvaret troligen kommer att minska även i framtiden. Sysselsättningen i ett visst företag eller en viss anläggning är, finner kommittén, med hänsyn till olika osäkerhetsfaktorer svår eller praktiskt taget omöjlig att förutsäga på längre sikt än två eller tre år. Om civil produktion skall bygga på ett utvecklingsarbete som företaget självt har bedrivit krävs ofta mycket lång förberedelsestid. Mot här angiven bakgrund anser kommittén att det är angeläget att utvecklingen av förhållandena i försvarsindustrin följs fortlöpande och att åtgärder syftande till att skapa civil produktion i försvarsindustrin initieras och planeras på grundval av de iakttagelser som görs.

I direktiven för kommittén anges att, när försvarets beställningar minskar, ansvaret för att utarbeta alternativ till den nuvarande produktionen i första hand vilar på de industrier som tillverkar försvarsmateriel. Där anförs emellertid också att statsmakterna på detta område liksom på övriga områden har ett övergripande ansvar om industrin inte lyckas utarbeta initiativ. Försvarsindustrin står i ett särskilt beroende av statsmakterna, påpekar kommittén och uttalar att hithörande förhållanden bör beaktas när det gäller fördelning av ansvar för att alternativ till den militära industriella produktionen åstadkommes.

Försvarsindustrikommitténs rekommendationer och förslag är i sammandrag huvudsakligen följande (s. 282 f.):

Försvarets materielverk, statens industriverk, arbetsmarknadsstyrelsen och styrelsen för teknisk utveckling i första hand samverkar i någon organiserad form för att följa utvecklingen i försvarsindustrin och skapa underlag för initiering och planering av åtgärder, som bl. a. skall syfta till att skapa civil produktion i försvarsindustrin.

En interdepartemental arbetsgrupp samordnar insatser mellan berörda departement, främst för att ge anvisningar om samarbetet mellan myndigheterna. Gruppen knyts till försvarsdepartementet eller industridepartementet.

Företag som framställer försvarsmateriel, i första hand de 13 företag som hänförs till den egentliga försvarsindustrin, verkar för att utveckla en konkurrenskraftig, lönsam civil verksamhet.

En lokal arbetsgrupp (styrgrupp, ledningsgrupp) i varje försvarsindustri-företag stimulerar, samordnar och leder utvecklingen av civil verksamhet. I gruppen ingår företrädare för företagsledningen och de anställdas lokala fackliga organisationer i partsgemensamt bestämmande.

Statliga bidrag för utveckling av civil verksamhet utgår till svenska företag som framställer försvarsmateriel. Medel för bidragen erhålles genom ett procentuellt påslag, civilpålägg, på alla medel som försvarets materielverk utbetalar i sin upphandling av försvarsmateriel.

Civilpålägg på betalningar till de 13 företagen i den egentliga försvarsindustrin utbetalas till dessa företag. Civilpålägg på betalningar till andra svenska leverantörer av försvarsmateriel och till utländska leverantörer disponeras av styrelsen för teknisk utveckling. De utbetalas efter ansökan och prövning till alla svenska leverantörer av försvarsmateriel.

Anslagen för försvarets materielanskaffning räknas nu upp med belopp som motsvarar civilpålägget så att materielanskaffningen enligt aktuella kostnadsramar inte minskar. På sikt bör civilpåläggen normalt räknas in som en del av försvarsanslagen.

Civilpålägget beräknas efter 0,5 procent. För budgetåret 1980/81 skulle det ha inneburit ett samlat belopp på 30,2 miljoner kronor. Civilpålägget ses inte som en tillkommande statlig utgift utan som ett inpräkttagande av medel som frigörs genom förutsatta minskningar av försvarets materielanskaffning.

Avslutningsvis framhålls att teknikupphandling för den civila offentliga sektorn kan ge en ram för systematiska åtgärder för att tillvarata försvarsindustrins kompetens och kapacitet i civil verksamhet.

Sektionen för samhällsekonomi inom försvarets forskningsanstalts huvudavdelning I har i februari 1982 publicerat rapporten "Svensk försvarsindustri. Struktur, kompetens, utvecklingsmöjligheter" (FOA rapport C 10200 - M 5).

I rapporten kartläggs det svenska försvarets betalningar till inhemsk industri för materielanskaffning, forskning och utveckling samt underhåll. Även exporten av krigsmateriel behandlas. De totala leveranserna från svensk försvarsindustri fördelas på olika varugrupper, och produktionen i olika branscher beräknas. Ett kapitel ägnas åt redovisningar rörande de viktigare företagen med försvarsindustriell verksamhet. Företagens ut-

vecklingsstrategier diskuteras mot bakgrund av att det svenska försvarets beställningar tenderar att bli otillräckliga inom vissa områden som bas för rationell produktion. Försättningsvis granskas de produktionsekonomiska villkoren för svensk försvarsindustri. Den tekniska utvecklingens betydelse för försvarsmaterielproduktionen behandlas. Vidare diskuteras hur olika utvecklingstendenser i omvärlden, bl. a. sådana som är knutna till andra länders politik, kan påverka den svenska försvarsindustrins utveckling. I ett kapitel undersöks materielinnehållet i framtida handlingsvägar för försvarets utveckling samt hur produktionen i olika branscher, liksom sysselsättning och export, varierar med handlingsvägarna. Därefter tecknas en bakgrund till försvarsindustrifrågorna som rör den industriella utvecklingen och industripolitiska frågor i stort.

Rapportens redogörelser för företagens utvecklingsstrategier och produktionsförhållanden baseras delvis på intervjuer. Ur sammanfattningen av intervjuresultaten återges här följande som särskilt gäller förutsättningarna för övergång till civil produktion (s. 205 f.):

Inom elektronikområdet har de svenska företagen sina traditionella militära marknader främst i Skandinavien. Man syftar till en breddning till fler geografiska marknader för att kompensera den stagnerade inhemska marknaden. Man söker minska känsligheten för knappa militära beställningar genom att tillföra produktion inom andra lämpliga områden, t. ex. rymdområdet. Inom elektronikområdet finns en viss utbytbart mellan civil och militär produktion.

Företagen inom vapen- och ammunitionsområdet tillämpar en mer renodlad strategi där man söker lösa problemet med krympande svensk militär marknad genom satsning på huvudverksamheten och för export. Breddning till nya civila produktområden är svår, vilket speglar specialiseringsgraden i denna typ av produktion. Det är de utomeuropeiska marknaderna som växer snabbast för denna typ av produkter. Inom fordonsområdet är inriktningen att i första hand skapa en exportmarknad för bandvagnar.

Inom fartygsområdet betonar man affärsområden med kompletterande produktion, bl. a. inom undervattens teknologi. En växande civil del av området är inriktat mot off-shore-marknaden, för vilket ubåtsproduktionen är en bas. Man avser också att göra inbrytningar på exportmarknaden med ubåtar. Ifråga om övervattensfartyg sker dock en koncentration till det militära produktområdet.

Inom flygplansindustrin satsar man på uppbyggnad av en civil sektor som komplement till den militära, vilket sker bl. a. i samarbete med amerikanska företag. Man kommer att i framtida produktion planera in en större andel inköp av komponenter och delsystem, vilket är en anpassning med hänsyn till svenska konkurrensförhållanden. En satsning sker också på rymdsidan inom ramen för Sveriges deltagande i det europeiska rymdsamarbetet.

Inom samtliga intervjuade företag upprätthåller man utveckling och produktion för både civila och försvarsorienterade marknader, i olika avvägningar. — — — — —

Försvarsbeställningarna bedöms ha betydelse för kompetenstillväxten inom industrin. — — —

Den förvärvade kompetensen har i relativt betydande omfattning kunnat nyttiggöras utanför försvarsmaterielområdet. Detta gällde dock i huvudsak de företag som redan har en stor civil verksamhet. — — —

Flexibiliteten hos produktionsresurserna varierar med systemområde. Civil och militär produktion i samma anläggning ter sig idag inte attraktivt för de flesta företagen. Man strävar efter specialiserade verkstäder som kan utformas funktionellt. Ett undantag kan vara elektronikområdet, där kvalitets- och prestandakraven på civila produkter nu närmar sig de militära.

Tidigare behandling av motioner om krigsmaterielindustrin

Motionsyrkanden med samma innebörd som yrkandet i motion 1981/82: 1586 har senast behandlats åren 1979 och 1981 (NU 1978/79: 29, 1981/82: 5). Riksdagens beslut år 1979 att avslå den då aktuella motionen var grundat på följande uttalande av näringsutskottet:

Att Sverige upprätthåller egen produktion av försvarsutrustning är en förutsättning för tilltron till den svenska neutralitetspolitiken. Det är väsentligt att den industri som tillverkar utrustning för försvaret är föremål för stark samhällelig insyn och kontroll. Denna kontroll kan åstadkommas och åstadkommes också på skilda sätt. Enligt utskottets mening förutsätter den emellertid inte att staten har ägaransvaret för industrierna i fråga. Det bör vidare påpekas att den del av produktionen som avser krigsmateriel är jämförelsevis liten i många företag. Att ett industriföretag till någon del tillverkar krigsmateriel kan knappast vara ett tillräckligt skäl för förstatligande av företaget i dess helhet. Att staten övertar endast delar av tillverkningen vid ett företag torde i regel vara svår genomförbart, särskilt i de fall då krigsmaterielproduktionen är nära sammankopplad med civil produktion. Ett förstatligande av krigsmaterielindustrin kan inte heller sägas innebära att förutsättningarna för en omställning till civil produktion blir enklare.

I det senare betänkandet, i november 1981, lämnade näringsutskottet uppgifter om krigsmaterielindustrin på grundval av betänkanden av 1979 års krigsmaterielexportkommitté (SOU 1981: 39) och 1979 års militära flygindustrikommitté (Ds Fö 1981: 2). Utskottet framhöll att tillverkning av krigsmateriel förutsätter tillstånd och även i övrigt är underkastad särskild statlig kontroll samt att sådan tillverkning, såsom belystes i den redogörelse som lämnades, för många av de berörda företagen är en mindre del av deras totala verksamhet. I övrigt hänvisade utskottet till sitt ovan citerade uttalande i samma ämne år 1979 och avstyrkte därmed motionen, vilken sedermera avsågs av riksdagen.

Vid flera tillfällen har också förekommit yrkanden om civilt utnyttjande av krigsmaterielindustrins resurser. Senast var detta fallet år 1979. Då fanns en motion med väsentligen samma yrkande som det nu föreliggande yrkande 11 i motion 1981/82: 2283 (vpk). Näringsutskottet (NU 1978/79: 29) hänvisade till att regeringen hade tillkallat en delegation för beredning av

frågor om civilt utnyttjande av flygindustriella resurser och beslutat att en särskild utredare skulle tillkallas med uppgift att ge förslag till alternativ produktions- och sysselsättningsplanering inom försvarsmaterielindustrin i övrigt (jfr föregående avsnitt). Mot denna bakgrund konstaterade utskottet att statsmakterna med uppmärksamhet följde sysselsättningsutvecklingen inom försvarsmaterielindustrin och att det inte var påkallat för riksdagen att begära en sådan utredning som motionärerna hade föreslagit. Utskottet avstyrkte och riksdagen avlog motionen.

Näringsutskottet

Övervägandena om anskaffning av ett nytt militärt flygplanssystem innehåller väsentliga industripolitiska element. Näringsutskottet har med intresse tagit del av den diskussion om inriktningen av svensk flygplansindustri och om industripolitiska konsekvenser av JAS-projektet som förs i propositionen (bil. 2 s. 115–118). Detta gäller inte minst vad som sägs om åtgärder för att identifiera underleverantörsföretag med utvecklingsmöjligheter och för att höja underleverantörers industriella kompetensnivå. Utan att ta ställning i den försvarspolitiska fråga som är aktuell vill näringsutskottet understryka att det från industripolitisk synpunkt är värdefullt att Sverige kan bibehålla en högteknologisk flygindustri.

I avsnittet om försvarsindustrin (s. 120–128) anför försvarsministern inledningsvis att försvarsmyndigheterna för att förbättra förutsättningarna för svensk försvarsindustri bör i sin planering såvitt möjligt beakta försvarsindustriella aspekter. Från denna utgångspunkt rekommenderar han bl. a. en viss samordning inom försvarsindustrin – speciellt när det gäller utveckling och produktion av ubåtar, ett ämne som också tas upp i motion 1981/82: 2274 (s) – och åtgärder för att i upphandlingssammanhang främja svensk försvarsindustri. Näringsutskottet instämmer i den inledande deklARATIONEN. I övrigt finner utskottet att i det nu berörda sammanhanget de industripolitiska tankegångarna är så nära sammankopplade med de försvarspolitiska att utskottet inte lämpligen bör göra något särskilt uttalande i anslutning till försvarsministerns resonemang.

Försvarsindustrin – eller med en annan term krigsmaterielindustrin – behandlas också i motion 1981/82: 1586 (vpk), som näringsutskottet nu överlämnar till försvarsutskottet, och i motion 1981/82: 2283 (vpk). Den förra går ut på att krigsmaterielindustrin skall förstatligas. I den senare motionen efterlyses ett program för civilt utnyttjande av resurser som kan frigöras genom nedskärning av den militära flygplanstillverkningen och för tryggande av sysselsättningen för de anställda inom denna bransch.

Som framgår av propositionen och av näringsutskottets redogörelse i det föregående har försvarsindustrin under de senaste åren varit föremål för flera olika studier. Därvid har inte minst förutsättningarna för en omställ-

ning från militär till civil produktion uppmärksammats. Försvarsindustrikommitténs nyligen avlämnade betänkande (Ds I 1982: 1) Civil produktion i försvarsindustrin innehåller som nämnts en rad förslag till åtgärder i det syftet. Näringsutskottet finner det naturligt att man t. v. avvaktar vad som kommer ut av den fortsatta beredningen av bl. a. försvarsindustrikommitténs förslag. Yrkandet i motion 1981/82: 2283 (vpk) om en framställning i ämnet från riksdagen till regeringen avstyrks alltså. Vad gäller nationaliseringsyrkandet i motion 1981/82: 1586 (vpk) hänvisar näringsutskottet nu, liksom i motsvarande sammanhang hösten 1981, till sitt i det föregående citerade uttalande år 1979. Sålunda avstyrks även den sistnämnda motionen.

Med utgångspunkt i en målformulering av försvarskommittén behandlar handelsministern i propositionens bilaga 3 det ekonomiska försvarets fortsatta inriktning. Den angivna prioriteringen innebär att vid kriser och krig försörjningsförmågan i första hand skall säkerställas vad gäller livsmedel, beklädnad, värme, hälso- och sjukvård samt härför erforderliga stödfunktioner.

Ett stort antal förslag rörande två av dessa områden bereds f. n. av näringsutskottet i andra sammanhang. Härvidlag hänvisar utskottet till sina kommande betänkanden NU 1981/82: 30 om energipolitiken och NU 1981/82: 50 om åtgärder för tekoindustrin. Näringsutskottet anser sig i övrigt kunna med ett undantag avstå från att kommentera de förslag rörande det ekonomiska försvaret som framställs i propositionen. De olika typer av lån och garantier för försörjningsberedskapsmål som nu finns har delvis tillkommit under näringsutskottets medverkan. Med hänsyn därtill vill utskottet uttryckligen tillstyrka att de sammanförs till låneformen beredskapslån och garantiformen beredskapsgaranti.

Stockholm den 22 april 1982

På näringsutskottets vägnar
INGVAR SVANBERG

Närvarande: Ingvar Svanberg (s), Johan Olsson (c), Hugo Bengtsson (s), Sven Andersson (fp), Margaretha af Ugglas (m), Birgitta Hambraeus (c), Tage Adolfsson (m), Rune Jonsson (s), Karl Björzén (m), Wivi-Anne Radesjö (s), Sivert Andersson (s), Christer Eirefelt (fp), Birgitta Johansson (s) och Ivar Franzén (c).

Arbetsmarknadsutskottets yttrande 1981/82: 2 y

Till försvarsutskottet

Försvarsutskottet har hemställt om arbetsmarknadsutskottets yttrande över den till proposition 1981/82:102 om säkerhets- och försvarspolitiken samt totalförsvarets fortsatta utveckling fogade bilagan 9 (arbetsmarknadsdepartementet) angående Ekonomiskt försvar: programmet Arbetskraft jämte eventuella motioner.

I den nämnda bilagan behandlas medelsanvisningen under tolfte huvudtitelns anslag Totalförsvarsverksamhet.

Arbetsmarknadsutskottet får anföra följande.

Regeringen har i årets budgetproposition, bilaga 15 (arbetsmarknadsdepartementet), under punkt B 5 (s. 98–101) föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, till Totalförsvarsverksamhet för budgetåret 1982/83 beräkna ett förslagsanslag av 90 998 000 kr. Anslagspunkten har remitterats till arbetsmarknadsutskottet.

Därefter har regeringen, efter föredragning av statsrådet Eliasson, i den aktuella bilagan till proposition 102 föreslagit riksdagen att till Totalförsvarsverksamhet för budgetåret 1982/83 anvisa ett förslagsanslag av 90 998 000 kr., dvs. samma summa som enligt budgetpropositionen.

Från anslaget bestrids utgifterna för arbetsmarknadsstyrelsens program Totalförsvarsverksamhet. Indelningen i delprogram och föreslagna utgiftsfrändringar framgår av följande sammanställning.

	1980/81	1981/82	1982/83 Beräknad ändring	
			AMS	Föredraganden
Försvars- och beredningsplanering	5 350 000	5 550 000	+ 2 990 000	+ 520 000
Vapenfria tjänstefliktiga	49 017 000	64 628 000	+18 102 000	+ 2 500 000
Förvaltningskostnader	16 464 000	16 200 000	+ 1 520 000	+ 1 600 000
	70 831 000	86 378 000	+22 612 000	+ 4 620 000

Delprogrammet Försvars- och beredskapsplanering omfattar planering dels av hur landets arbetskraft skall utnyttjas under beredskaps- och krigstillstånd, dels av arbetsmarknadsverkets krigsorganisation samt statsbidrag till frivilliga försvarsorganisationer som är engagerade i utbildning av personal för arbete i krigstid inom totalförsvarets civila delar.

Delprogrammet Vapenfria tjänstepliktiga omfattar utbildning, redovisning och registrering av värnpliktiga som har fått tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst. Utbildningen syftar till att de vapenfria skall kunna fullgöra en för samhället betydelsefull tjänst inom totalförsvaret. Redovisning och registrering av de vapenfria görs av AMS som också bestämmer vilken tjänst de skall fullgöra och när. Delprogrammet belastas av kostnader för ekonomiska och sociala förmåner åt vapenfria tjänstepliktiga samt ersättningar för vissa utbildningskostnader m. m. till kommuner, organisationer och affärsdrivande verk som tilldelas vapenfria tjänstepliktiga.

Riksdagen har tidigare i år beslutat att administrationen m. m. av vapenfrifrågorna inom AMS skall föras över till en nyinrättad myndighet, nämnden för vapenfriutbildning (prop. 1981/82:100 bil. 15, AU 1981/82:21, rskr 1981/82:216). Nämnden lokaliseras till Karlstad. I administrativt avseende skall den nya nämnden samordnas med civilförsvarsstyrelsen. Omlokaliseringen av AMS vapenfrisektion till Karlstad avses vara genomförd till den 1 januari 1983.

Medelsbehovet för försvars- och beredskapsplanering för budgetåret 1982/83 beräknas till 6 070 000 kr. Beloppet inkluderar medel för ökade kostnader för instruktörsarvodet. Frivilligverksamheten bör enligt proposition 102 härigenom kunna behållas på en i huvudsak oförändrad nivå. Arbetsmarknadsutskottet tillstyrker propositionens förslag i denna del.

Verksamheten med vapenfria tjänstepliktiga föreslås under budgetåret omfatta högst 650 000 tjänstgöringsdagar, dvs. ha samma omfattning som under innevarande budgetår. Mot bakgrund av att antalet ungdomar i de åldrar som kan komma i fråga för vapenfri tjänstgöring under de kommande åren kommer att växa kan emellertid enligt propositionen antalet tjänstgöringsdagar senare under programplaneperioden 1982/83–1986/87 komma att behöva ökas. Medelsbehovet för verksamheten beräknas till 67,1 milj. kr. för nästa budgetår.

I motion 2276 av Olof Palme m. fl. (s) föreslås att antalet tjänstgöringsdagar utökas till 700 000 under nästa budgetår. Som skäl härtill anförs att antalet ansökningar om vapenfri tjänst är väsentligt större än vad som inryms i det antal tjänstgöringsdagar regeringen föreslår. Merkostnaden för förslaget beräknas till 5 milj. kr. Socialdemokraterna föreslår även en höjning av dagersättningen med 3 kr. utöver regeringens förslag, vilket medför en ytterligare kostnadsökning med ca 2 milj. kr. Som en konsekvens av de redovisade förslagen föreslås att anslaget Totalförsvarsverksamhet räknas upp med 7 milj. kr. till 97 998 000 kr.

Utskottet tillstyrker propositionens förslag beträffande antalet tjänstgö-

ringsdagar för vapenfria tjänstepliktiga under nästa budgetår. Som framhålls i propositionen finns det skäl som talar för att antalet tjänstgöringsdagar kan komma att behöva ökas senare under programplaneperioden. Utskottet utgår också från att regeringen fortlöpande följer utvecklingen och föreslår de ytterligare åtgärder som kan komma att krävas. Med det anförda avstyrker utskottet motion 2276 i denna del.

Frågan om dagersättningens storlek till de värnpliktiga prövas av försvarsutskottet. Utgifterna under anslaget för dagersättning till de vapenfria tjänstepliktiga bestäms följaktligen av försvarsutskottet och riksdagens ställningstagande till dagersättningens storlek.

Med det anförda tillstyrker utskottet propositionens medelsberäkning. Anslaget Totalförsvarsverksamhet bör alltså för nästa budgetår föras upp med det begärda beloppet, 90 998 000 kr.

Ovanstående anslagspunkt B 5 i bilaga 15 till årets budgetproposition överlämnas till försvarsutskottet.

Utskottet övergår härefter till att kommentera vissa yrkanden i motioner som lagts fram med anledning av proposition 102. Det gäller yrkanden i motionerna 2266, 2272 samt 2273 om nya statliga sysselsättningstillfällen till Jönköpings kommun, Hässleholms kommun samt Karlskrona kommun som ersättning för den sysselsättningsminskning som följer av propositionens förslag om nedläggning av förband i dessa kommuner.

Som framhålls i proposition 102 har statsmakterna i samband med nedläggningar inom försvaret under senare tid i flera fall gett utfästelser om ersättningsverksamheter utan att dessa har preciserats. Nästan undantagslöst har ansträngningarna hittills inte gett något resultat. Arbetsmarknadsutskottet delar därför försvarsministerns uppfattning att det är mindre lämpligt att i samband med beslut om nedläggningar av förband ge opreciserade löften om ny sysselsättning.

I proposition 113 om regionalpolitiken – vilken f.n. behandlas i arbetsmarknadsutskottet – redovisas vissa åtgärder som är aktuella för att åstadkomma decentralisering av statlig verksamhet till sysselsättningssvaga delar av landet. I propositionen pekas även ut de sysselsättningssvaga regioner vilka bör prioriteras vid en decentralisering av statlig verksamhet. Därvid framhålls att statlig verksamhet i den mån den av verksamhetsskäl kan förläggas till skogslänen i första hand bör styras till dessa län. I andra hand bör sydöstra Sverige och Sjuhäradsbygden prioriteras. Dessa regioner har dels en svag näringslivsutveckling, dels en låg andel statligt sysselsatta.

Arbetsmarknadsutskottet kommer under behandlingen av proposition 113 även att ta ställning till ett stort antal motioner med yrkanden om ny statlig sysselsättning i skilda delar av landet. Behandlingen i utskottet av det regionalpolitiska ärendet beräknas vara slutförd i mitten av maj månad.

Enligt arbetsmarknadsutskottets uppfattning bör några särskilda utfästelser om ny statlig sysselsättning inte göras med anledning av planerade

förbandsnedläggelser. Utskottet vill emellertid med anledning av de här aktuella motionsyrkandena erinra om att riksdagen tidigare uttalat sig för att bl. a. Sydöstra Sverige bör komma i fråga vid en decentralisering av statlig verksamhet. Yrkandet i motion 2273 om att Karlskrona bör beaktas vid en decentralisering av statlig verksamhet kan med riksdagens tidigare uttalande därmed sägas vara tillgodosett och någon åtgärd med anledning av det yrkandet är därför inte påkallad. Övriga i sammanhanget upptagna motionsyrkanden bör avstyrkas.

Stockholm den 15 april 1982

På arbetsmarknadsutskottets vägnar

ELVER JONSSON

Närvarande: Elver Jonsson (fp), Anna-Greta Leijon (s), Arne Fransson (c), Bernt Nilsson (s), Sten Svensson (m), Frida Berglund (s), Pär Granstedt (c), Lars Ulander (s), Anders Högmärk (m), Marianne Ståhlberg (s), Bo-Gunnar Ledin (fp), Börje Hörnlund (c), Lahja Exner (s), Nils-Olof Grönhagen (s) och Görel Bohlin (m).

Avvikande mening

Anna-Greta Leijon, Bernt Nilsson, Frida Berglund, Lars Ulander, Marianne Ståhlberg, Lahja Exner och Nils-Olof Grönhagen (alla s) anser att den del av utskottets yttrande som på s. 2 börjar "Utskottet tillstyrker" och på s. 3 slutar "90 998 000 kr." bort ha följande lydelse:

Som framhålls i den socialdemokratiska partimotionen 2276 har antalet beviljade ansökningar för vapenfri tjänstgöring ökat kraftigt. Att – som regeringen föreslår – hänskjuta den behövliga ökningen av antalet tjänstgöringsdagar till programplanepriodens senare del kommer därför att medföra ökade köer. I sammanhanget vill utskottet erinra om att försvarskommittén i sitt betänkande (Ds Fö 1981:1) pekar på vikten av att tiden mellan ansökan om vapenfri tjänst och inryckning hålls så kort som möjligt. Även AMS föreslår f. ö. att kapaciteten förstärks. Utskottet ansluter sig mot denna bakgrund till det socialdemokratiska förslaget att antalet tjänstgöringsdagar utökas till 700 000 under nästa budgetår. Utskottets ställningstagande innebär en merkostnad på 5 milj. kr.

Utskottet utgår från att det socialdemokratiska förslaget om en höjd dagersättning till de värnpliktiga vinner bifall. Som en konsekvens härav bör det här aktuella anslaget räknas upp med 2 milj. kr.

Utskottets ställningstagande med anledning av den socialdemokratiska partimotionen 2276 innebär att anslaget Totalförsvarsverksamhet bör räknas upp med 7 milj. kr. i förhållande till budgetpropositionens förslag.

Civilutskottets yttrande 1981/82: 6 y

Till försvarsutskottet

Försvarsutskottet har

dels berett civilutskottet tillfälle att senast den 15 april 1982 yttra sig över proposition 1981/82:102 om säkerhets- och försvarspolitiken samt totalförsvarets fortsatta utveckling jämte eventuella motioner,

dels hemställt om yttrande från civilutskottet inom samma tid över proposition 1981/82:102 bilaga 11 såvitt avser civilbefälhavarna.

Civilutskottet behandlar i detta yttrande vad i proposition 1981/82:102 anförts om samordning av havsövervakning (bil. 2 s. 41), om planläggning av civilförsvarsverksamheten m. m. (bil. 2 s. 230—256), om anslag m. m. såvitt avser bostadsdepartementets verksamhetsområde (bil. 10) samt om anslag m. m. såvitt avser kommundepartementets verksamhetsområde (bil. 11).

I yttrandet behandlas även

dels den under allmänna motionstiden 1982 väckta motionen 1981/82:1988 av Kerstin Ekman och Eric Rejdnell (båda fp) vari hemställs att riksdagen beslutar som sin mening ge regeringen till känna vad i motionen anförts om samordningen av övervakning av skärgårds- och kustområden,

dels de med anledning av proposition 1981/82:102 väckta motionerna 1981/82:

2201 av Bernt Ekinge (fp) vari hemställs att riksdagen ger regeringen till känna vad i motionen anförts om lokaliseringen av civilbefälhavarkansliet inom Östra civilområdet,

2202 av Karl-Eric Norrby m. fl. (c, fp) vari hemställs att riksdagen som sin mening uttalar att Bergslagens militär- och civilförsvarsområde bibehålls enligt nuvarande indelning,

2210 av Sven Aspling m. fl. (s) vari hemställs att riksdagen som sin mening ger till känna att Bergslagens militär- och civilförsvarsområde bibehålls intakt i enlighet med nuvarande geografiska indelning,

2219 av Göthe Knutson m. fl. (m) vari hemställs att riksdagen med avslag på proposition 1981/82:102 i denna del beslutar att Bergslagens militär- och civilområde skall bibehållas,

2262 av Gösta Bohman m. fl. (m) vari såvitt nu är i fråga hemställs

(10) att riksdagen avvisar regeringens förslag om nedläggning av Bergslagens militär- och civilområde,

(22) att riksdagen hos regeringen begär att frågan om den ökande samordningen mellan civilförsvaret och den kommunala verksamheten på nytt underställs riksdagen våren 1984, mot bakgrund av de erfarenheter som vunnits av provplanläggningen,

2276 av Olof Palme m. fl. (s) vari såvitt nu är i fråga hemställs
(16) att riksdagen godkänner vad i motionen förordats beträffande
resurser för civilförsvaret under perioden 1982/83—1986/87,

2283 av Lars Werner m. fl. (vpk) vari såvitt nu är i fråga föreslås
(14) att riksdagen hos regeringen begär förslag om tillsättande av en
kommitté för att utreda en sammanslagning av civilförsvarsstyrelsen, sta-
tens brandnämnd och riksnämnden för kommunal beredskap.

Utskottet

I proposition 1981/82:102 om säkerhets- och försvarspolitiken samt
totalförsvarets fortsatta utveckling behandlas frågan om inriktningen av
civilförsvarsverksamheten (bil. 2 s. 230—256).

I denna del av propositionen tas bl. a. upp *samordningen mellan civilför-
svaret och den kommunala verksamheten*. I likhet med försvarskommittén
anser försvarsministern att kommunerna med början senast under budget-
året 1984/85 bör ta över ansvaret för ledningen av civilförsvarsverksam-
heten på kommunal nivå i krig och det planläggningsansvar i fred som
hänger samman härmed. För att få ytterligare underlag för en slutlig
uppgiftsfördelning mellan länsstyrelserna och kommunerna anser han att
en provplanläggning bör genomföras. Denna fråga bereds f. n. i regerings-
kansliet.

Vad i propositionen förordats har inte givit anledning till erinran i
motioner i annan mån än att i motion 2262 (m) yrkande 22 föreslås att
riksdagen hos regeringen begär att frågan om den ökade samordningen på
nytt underställs riksdagen våren 1984 mot bakgrund av de erfarenheter
som vunnits av provplanläggningen.

Riksdagen kommer ånyo att få ta ställning bl. a. till förslag om den
slutliga fördelningen mellan länsstyrelserna och kommunerna om plan-
läggningsuppgifterna i fred. Enligt vad utskottet erfarit är avsikten att
riksdagen våren 1984 skall föreläggas förslag i frågan. Vad i motion 2262
(m) yrkande 22 föreslagits är sålunda tillgodosett utan någon riksdagens
åtgärd.

I motion 2283 (vpk) yrkande 14 föreslås riksdagen begära förslag om
tillsättande av en kommitté för att utreda en *sammanslagning* av civilför-
svarsstyrelsen, statens brandnämnd och riksnämnden för kommunal be-
redskap.

I propositionen lämnas den upplysningen att försvarsministern och
kommunministern i annat sammanhang ämnar återkomma till regeringen
i frågan om en sammanslagning. F. ö. bör erinras om att räddningstjänst-
kommittén i sitt i oktober avlämnade betänkande (SOU 1981:82) Samhäl-
lets räddningstjänst ansett det vara en angelägen uppgift att sammanföra
statens brandnämnd och civilförsvarsstyrelsen.

Den i motion 2283 (vpk) behandlade frågan om samordning av samhällets räddningstjänst övervägs således i skilda sammanhang. En riksdagens begäran enligt förslaget i motionen kan enligt civilutskottets uppfattning inte tjäna något reellt syfte.

Vad i motion 2276 (s) yrkande 16 anförts och föreslagits om civilförsvaret har, utifrån de synpunkter civilutskottet närmast har att beakta, inte givit utskottet anledning till erinran eller särskilt uttalande.

I propositionens bilaga 11 tas upp frågan om *civilbefälhavarnas uppgifter inom totalförsvaret*. Vad kommunministern där anført har inte givit civilutskottet anledning till erinran.

I landet finns f. n. sex militärområden och sex civilområden. Gränserna för militär- och civilområden sammanfaller. I propositionen föreslås att *Bergslagens militärområde och civilområde* utgår ur fredsorganisationen år 1986.

I flera motioner föreslås att Bergslagens militär- och civilområde skall bibehållas. Förslag med denna innebörd tas upp i motionerna 2202 (c, fp), 2210 (s), 2219 (m) och 2262 (m) yrkande 10.

Civilutskottet, som närmast har att behandla frågan om ett bibehållande av Bergslagens civilområde, anser att denna fråga blir beroende av riksdagens ställning till frågan om Bergslagens militärområde skall bestå. Denna senare fråga faller närmast under försvarsutskottets bedömning. I de ovannämnda motionerna förs fram förslag om ett bibehållande av Bergslagens militärområde.

Civilutskottet anser att den principen inte bör överges som tidigare väglett statsmakterna vid bedömningar om försvarets högre regionala ledningsnivå och som innebär att indelningen i militär- och civilområden bör sammanfalla om inte mycket starka skäl talar däremot.

I bilaga 11 behandlas även *anslag till civilbefälhavarna* för budgetåret 1982/83. Frågan om den slutliga anslagsbelastningen blir, enligt vad kommunministern anført, bl. a. beroende av den takt i vilken medel kan frigöras vid andra civila totalförvarsmyndigheter. Anslagsberäkningen utgår också från att Bergslagens civilområde dras in år 1986. Båda dessa frågor blir enligt civilutskottets uppfattning beroende av riksdagens beslut på grundval närmast av försvarsutskottets beredning. Vad i övrigt anförts om anslag till civilbefälhavarna har inte givit civilutskottet anledning till erinran.

I motion 2201 (fp) föreslås riksdagen som sin mening ge regeringen till känna vad i motionen anförts om *lokaliseringen av civilbefälhavarkansliet inom Östra civilområdet*. Motionären anser att motiv finns för en flyttning av kansliet från Stockholm till Strängnäs bl. a. därför att det enligt motionärens uppfattning synes ofrånkomligt att civilbefälhavarkansliet måste söka sig nya lokaler.

Civilutskottet har 1980 (CU 1979/80:7 y) och 1981 (CU 1980/81:24) haft att ta ställning till motionsförslag om flyttning av civilbefälhavarkansliet

i Östra civilområdet från Stockholm och vid båda tillfällena enigt avstyrkt motionsförslagen. Utskottet vidhåller sin tidigare uppfattning.

Vad i propositionen (bil. 10) anförts om *anslag till lantmåteriverket* såvitt avser försvarsberedskap samt om verksamheten inom programmet för försvarsberedskap föranleder inget uttalande från civilutskottet.

I detta yttrande tar utskottet slutligen upp frågan om *organisationen av havsövervakningen m. m.* I den under allmänna motionstiden 1982 väckta motionen 1988 (fp) hemställs att riksdagen som sin mening skall ge regeringen till känna vad i motionen anförts om samordningen av övervakning av skärgårds- och kustområden. Motionärerna anför bl. a. ått starka skäl talar för en tillämpning i utnyttjandet av sjöbevakningsresurserna enligt det i Danmark tillämpade systemet. Huvudansvarig för sjöbevakningen där är den danska marinen.

I betänkandet Ren Tur (SOU 1979:43—45) föreslogs att sjöfartsverket och tullverkets kustbevakning skulle slås samman till en ny organisation. Statskontoret har, på regeringens uppdrag, tagit fram ytterligare underlag för ärendets fortsatta beredning. Även statskontoret anser att ett sammanförande bör ske. Vidare anser statskontoret att den nya organisationen skall ges en helt ny ledningsorganisation uppbyggd kring marinens nya radarstyrda sjöövervakningscentraler. Ett försök med en gemensam informationscentral för sjöövervakning pågår i Malmö.

Förslaget i motion 1988 (fp) ligger i linje med statskontorets förslag i vad avser ledningsorganisationen. Beträffande förslaget i motionen att marinen skulle vara huvudansvarig för sjöbevakningsresurserna anser civilutskottet att det inte finns tillräckliga skäl för ett i motionen begärt tillkännagivande därom. Bl. a. bör pågående försöksverksamhet avvaktas. Enligt civilutskottets uppfattning torde det f. ö. vara möjligt att för sjöövervakning utnyttja marinens resurser utan att ledningsansvaret för övervakningen åvilar marinen. Civilutskottet vill erinra om vad i propositionen 1981/82:102 anförts (bil. 2 s. 41) om att marinens, tullverkets och sjöfartsverkets resurser bör ytterligare samordnas i avsikt att effektivisera övervakning och rapportering. Försvarsministern redovisar sin avsikt att efter samråd med kommunikations- och handelsministrarna återkomma till regeringen i frågan.

Stockholm den 15 april 1982

På civilutskottets vägnar
KJELL A. MATTSSON

Närvarande: Kjell A. Mattsson (c), Per Bergman (s), Rolf Dahlberg (m), Oskar Lindkvist (s), Kerstin Ekman (fp), Lars Henrikson (s), Knut Billing (m), Thure Jadestig (s), Sven Eric Åkerfeldt (c), Maj-Lis Landberg (s), Bertil Danielsson (m), Birgitta Dahl (s), Kerstin Andersson i Hjärtum (c), Magnus Persson (s) och Bertil Dahlen (fp).

Bilaga 12

FÖRSVARSDEPARTEMENTET

PROTOKOLL

vid regeringssammanträde

1982-05-06

Brev till riksdagens försvarsutskott

Chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Gustafsson, redogör för innehållet i ett förslag till brev till riksdagens försvarsutskott som upprättats inom departementet. Brevet har den lydelse som framgår av bilaga till protokollet i detta ärende.

Regeringen uppdrar åt chefen för försvarsdepartementet att överlämna ett brev med angiven lydelse till riksdagens försvarsutskott.

Bilaga 13

CHEFEN FÖR
FÖRSVARSDEPARTEMENTET

1982-05-06
Försvarsutskottet
Riksdagen

JAS-projektet

Regeringen gav den 3 december 1981 Försvarets materielverk i uppdrag att slutföra förhandlingarna med Industrigruppen JAS AB och övriga berörda företag fram till färdigt kontrakt före den 1 maj 1982. Vissa riktlinjer angavs för förhandlingarna.

I totalförsvarspropositionen (prop. 1981/82: 102, s. 110 och 113) angav jag att jag under förutsättning av att de återstående förhandlingarna löstes på ett tillfredsställande sätt före den 1 maj 1982 förordade att planeringen inriktas mot att inom landet utveckla och tillverka ett svenskt JAS-system, så att ersättning av Viggensystemet kan påbörjas i början av 1990-talet. Mot denna bakgrund förordade jag att regeringen inhämtar riksdagens bemyndigande att under budgetåret 1982/83 beställa den utveckling och anskaffning som kontraktförhandlingarna omfattar. Regeringen anslöt sig till mina överväganden och beslöt inhämta det av mig förordade bemyndigandet.

Försvarets materielverk har den 30 april 1982 slutfört förhandlingarna med Industrigruppen JAS AB och övriga berörda företag fram till färdigt, paraferat kontrakt. I sin skriftliga slutrapport, som redovisades för mig den 30 april, har materielverket redovisat att kraven i regeringens riktlinjer för förhandlingarna har uppfyllts. Verket anmäler att regeringens förhandlingsuppdrag den 3 december 1981 rörande det svenska JAS-projektet därmed är fullgjort. Försvarets materielverk anser att kontraktförhandlingarna med Industrigruppen JAS AB och övriga berörda företag lett fram till avtal som från teknisk, ekonomisk och juridisk synpunkt är godtagbara för statsmakterna.

Efter granskning av förhandlingsresultatet har Chefen för flygvapnet förordat bifall till projektet.

Överbefälhavaren har den 30 april redovisat sin värdering och sitt ställningstagande till det kontraktsförslag som förhandlingarna lett fram till. Överbefälhavarens granskning och värdering av tillgängligt underlag visar att

- svensk JAS är tekniskt realiserbar
- grundversionen är operativt godtagbar med i kontraktet inbyggd utvecklingspotential
- givna optioner bör utnyttjas om ökad systemeffekt därigenom kan uppnås
- de kommersiella aspekterna är tillfredsställande lösta

– projektet kan finansieras med rimliga förutsättningar för utveckling av försvarsmaktens ekonomiska ram.

Överbefälhavaren föreslår mot bakgrund härav att beslut fattas våren 1982 om att i Sverige utveckla och tillverka ett JAS-system grundat på träffat avtal. Detta ger operativt godtagbara flygstridskrafter också på längre sikt.

Särskild redovisning av förhandlingsresultatet och av Försvarets materielverks, Chefens för flygvapnet och Överbefälhavarens ställningstaganden sker inför försvarsutskottet den 6 maj.

Jag konstaterar

- att regeringens riktlinjer för JAS-förhandlingarna har förverkligats och att ett färdigt kontrakt har paraferats den 30 april 1982,
- att Överbefälhavaren, Chefen för flygvapnet och Försvarets materielverk anser att förhandlingsfrågorna lösts på ett tillfredsställande sätt och att de samtliga förordar fullföljande av projektet genom beslut i vår,
- att regeringen dragit samma slutsats och
- att förutsättningarna för totalförsvarspropositionens förord för svensk JAS därmed är uppfyllda.

Torsten Gustafsson

Torsten Gustafsson

Bilaga 14

ÖVERBEFÄLHAVAREN

1982-05-06

Prog 500: 31178

Sida 1 (14)

Regeringen och

Sändlista

Fst/Prog

Överbefälhavarens kompletterande underlag i flygplanfrågan

(En bilaga)

Överbefälhavaren redovisade 1981-10-14 sitt ställningstagande i flygplanfrågan till Regeringen. Härvid föreslog Överbefälhavaren att beslut fattas 1982 om att i Sverige utveckla och tillverka ett JAS-system.

Överbefälhavaren förutsatte härvid bl. a. att fortsatta kontraktsförhandlingar med industrin skulle leda till att kvarstående frågor av teknisk, ekonomisk och juridisk natur löstes på ett för försvarsmakten godtagbart sätt innan kontrakt slöts.

Regeringen gav den 3 december 1981 Försvarets materielverk i uppdrag att fortsätta kontraktsförhandlingarna med industrin. Förhandlingarna skulle bedrivas så att ett färdigt avtalsförslag föreligger senast den 1 maj 1982.

Överbefälhavaren redovisar i det följande sin värdering och sitt ställningstagande till det kontraktsförslag som förhandlingarna lett fram till.

1. JAS operativa uppgifter

Grundläggande för JAS-tanken är att systemet skall ge stor operativ handlingsfrihet genom allsidig användbarhet. Systemets flexibilitet skall skapa förutsättningar för att dess samlade effekt kan tas ut i de för angriparen mest ogynnsamma skedena av ett angrepp. Utöver denna grundläggande förmåga bör stor vikt läggas vid systemets möjligheter att överleva bekämpning.

JAS-systemet skall kunna utnyttjas för att i samverkan med övriga stridskrafter

- skydda vår mobilisering och koncentrerings samt skapa operativ handlingsfrihet främst genom luftförsvaret.
- begränsa en angripares styrketillväxt främst genom luftförsvaret mot luftlandsättningar och genom attackinsatser mot transporter över havet och på marken.
- inhämta underlag för operativa och taktiska chefers beslut främst genom flygspaning.
- i fred och under neutralitet förhindra kränkningar och överflygningar av vårt luftrum.

Mot bakgrund av ovanstående utformas JAS-systemet för att i samverkan med övriga stridskrafter:

- kunna hålla hög beredskap under lång tid, såväl i krig som under beredskap och fred
- under ett förbekämpningsskede kunna tvinga angriparen till en utdragen flygbekämpning
- kunna försvara för angripare att upprätthålla luftherravälde över vårt territorium
- kunna bestrida en angripares luftherravälde främst inom områden och under skeden som för oss är operativt väsentliga
- ha hög uthållighet på bas
- med samma flygplan utan större tidsfördröjningar på bas, kunna växla vapen och annan utrustning för jakt-, attack- eller spaningsuppdrag.

2. *Beslutsläget*

Överbefälhavaren har tidigare redovisat att ersättning av Viggen-systemet måste påbörjas 1992/93 och därefter med i princip en division per år.

Riksdagens och Regeringens ställningstagande till huruvida utveckling och anskaffning av ett inhemskt JAS-system skall påbörjas erfordras i försvarsbeslutet 1982. Ställningstagandet har avgörande betydelse för flygvapenförbandens krigsorganisatoriska inriktning under 1990-talet och för svensk flygindustris framtida inriktning och kompetensnivå.

3. *Presenterad systemlösning*

Det flygplan som kontraktsförslaget omfattar är ett nosvingeförsett, relativt litet flygplan med en startvikt omkring hälften av Viggens. Motorn är en utvecklad version av General Electric 404.

Motorvalet, liksom bl. a. utnyttjande av komposit (kolfiberarmerad plast), elektriskt styrsystem och miniatyriserad elektronik har bidragit till att hålla nere storlek och vikt och därmed det totala systemets kostnader.

Vid konstruktionen läggs särskild vikt vid att underlätta service och reparation samt att uppnå låga driftkostnader. Flertalet av sekretesskäl särskilt viktiga system, t. ex. målinmättnings-, sambands-, varnar- och motmedelssystemen måste dock i allt väsentligt utvecklas och tillverkas i Sverige.

Flygplanet är anpassat till svenskt bassystem med dess specifika egenskaper, bl. a. kan länsvägar utnyttjas för start och landning. Presentations- och manöversystemen har anpassats så att varje förare skall kunna klara uppgifterna i såväl jakt-, attack- som spaningsuppdrag.

Första serieleverans kan ske 1992 och leveranserna därefter ske i takt med utgående krigsdivisioner. Ställning till totalt antal divisioner varken bör eller kan tas nu.

Starkt styrande för systemutformningen har varit statsmakternas krav vad avser flygplanets vikt samt kostnadsram.

Utöver det flygplankoncept som definierats i kontraktet har även redovisats varianter med bl. a. förändrad vingutformning. Prestandaprofilen förändras härvid, bl. a. erhålls vinster vad gäller jaktstridsegenskaper. Alternativen redovisas som optioner. Ett av alternativen (2111) medför vissa tilläggskostnader medan det andra alternativet (2110-2) kan genomföras inom nu redovisad kostnadsram.

4. Materielverkets resp. Chefens för flygvapnet ställningstagande

4.1 Materielverkets ställningstagande

I det följande redovisas i sammandrag Materielverkets ställningstagande till nu uppnått förhandlingsresultat.

Verket anser att kontraktsförhandlingarna med IG JAS AB och övriga berörda företag lett fram till avtal som ur teknisk, ekonomisk och juridisk synpunkt är godtagbart för statsmakterna. Verket anser att regeringens förhandlingsuppdrag av 1981-12-03 rörande det svenska JAS-projektet har fullgjorts.

Enligt FMV uppfattning är JAS-projektet tekniskt realiserbart inom av FMV redovisad ekonomi. Denna överstiger den tidigare ansatta ramen med 800 Mkr. Systemets prestanda överensstämmer i stort med ställda krav. Utvecklingspotential finns i systemet.

FMV bedömer att motorprestanda behöver förbättras under 1990-talet.

De tekniska åtaganden som erhållits för JAS-systemet är enligt FMV sådana att de i stort uppfyller ställda funktions- och prestandakrav.

Förutom att ställda krav verifieras under typarbetet ingår i åtagandet s. k. serieverifiering dvs. typarbetet avslutas först sedan IG JAS verifierat att kraven uppfyllts. Detta innebär enligt FMV i förhållande till vad som gällt för tidigare flygplansprojekt ett avsevärt utökat åtagande.

Underhållsåtagandena är enligt FMV bedömning rimliga och acceptabla. Ett fast grundprisavtal med vinstmaximering har åstadkommit för typarbete och för en första delserie om 30 flygplan.

Vad som är mycket viktigt icke blott ur teknisk utan även kommersiell synpunkt är enligt verket att FMV lyckats knyta samman resultatet av typarbete, serieleveranser, verifiering och modifieringsline till ett definierat åtagande relaterat till projektspecifikationen.

Priset för flygplanleveranser efter delserie 1 har getts ett uppskattat pris. Härutöver finns ett maximalt pris, 12 % högre.

De i IG JAS ingående delägarföretagen har ställt sig bakom IG JAS åtaganden genom dels en fullgörandegaranti, dels borgen för återbetalning vid hävning.

Vid hävning bär industrin ansvaret för egen avveckling. Den risk industrin tar – återbetalning av garantibelopp och delar av vinst – måste enligt FMV anses kännbar.

Staten har tillförsäkrats fri nyttjanderätt för totalförsvarets behov av framtagna konstruktioner och däri ingående uppfinningar.

Slutligen har FMV tillförsäkrats full insyn i de grundläggande underlagen för IG JAS verksamhet.

De i avtalet redovisade formerna för FMV insyn, projektstyrning och samverkan är enligt FMV uppfattning ändamålsenligt utformade med hänsyn till kraven på fast ledning av ett projekt av denna omfattning. FMV har i avtalet tillförsäkrats goda möjligheter för att se till att avtalade rutiner efterlevs.

4.2 Chefens för flygvapnet ställningstagande

Nedan redovisas i sammandrag Chefens för flygvapnet ställningstagande till nu uppnått förhandlingsresultat.

CFV bedömer att kontraktets version 2110 är helt godtagbar från taktiska utgångspunkter i den hotmiljö vi nu kan överblicka. För den hotmiljö som kan vara aktuell i ett längre perspektiv bedömer CFV att systemets utvecklingspotential kan behöva utnyttjas. Främst bör därvid systemprestanda förbättras. Plattformens egenskaper kan innebära att bl. a. motorprestanda behöver ökas.

Versionerna 2111 och 2110-2 har bättre systemeffekt än grundversionen av flygplanet. Möjligheterna bör därför tillvaratas att optimera grundversionen. Möjligheterna att utnyttja optionerna bör enligt CFV närmare undersökas och tills vidare hållas öppna.

Kostnadsöverdraget om 800 Mkr är enligt CFV inte större än att det kan hanteras inom Hpg 3.

FMV framhåller osäkerheter f. n. beträffande användning av förhöjda stridsprestanda i krig. Ytterligare prov kommer att utföras varefter säkrare bedömningar kan göras. CFV anser emellertid att stridsprestanda i krig erfordras för versionen 2110. Därav ev. betingade problem avser CFV möta genom ökad anskaffning av reservmateriel.

CFV förordar bifall till projektet och anser att grunden bör utgöras av versionen 2110. Möjligheterna bör därvid hållas öppna att utnyttja de variationer som utan kostnadsökningar kan inrymmas i avtalet. 2111 bör enligt CFV hållas som option till dess de ekonomiska och tekniska möjligheterna att realisera detsamma klarlagts.

5. Överbefälhavarens värdering

5.1 Teknisk realiserbarhet

Mot bakgrund av FMV underlag bedömer Överbefälhavaren det svenska JAS-systemet som tekniskt realiserbart. De uppnådda tekniska och kommersiella villkoren i kontraktet gör att säkerheten i projektet bedöms som god.

I enlighet med statsmakternas inriktning av upphandlingen har i kontraktet inarbetats en täckande teknisk specifikation. Till denna har kommersiella, övriga villkor och garantier knutits. Härigenom har enligt Överbefälhavarens uppfattning en stabil grund lagts för projektet.

Upphandlingstekniken medför dock också en risk för tidiga låsningar i det utvecklingsarbete som skall fortgå under avsevärd tid framöver om beslut härom fattas. Enligt Överbefälhavarens uppfattning skall i det fortsatta arbetet möjligheterna att ytterligare förbättra det nu definierade flygplanet tas tillvara i takt med att ny kunskap tillförs. Detta är en naturlig process under ett utvecklingsarbete.

Överbefälhavaren anser att det kontraktsförslag som nu föreligger skapat goda förutsättningar för ett fortsatt arbete av detta slag liksom att arbetet skall kunna ske på ett tekniskt/ekonomiskt kontrollerat sätt.

I detta sammanhang kan bl. a. frågan om JAS-flygplanets vingkonstruktion komma att aktualiseras. De optimeringsmöjligheter som här syns föreligga inom nuvarande concepts ram som optioner med s. k. Rockwellvinge kan komma att innebära påtaglig ökning av systemeffekten. Fortsatta undersökningar bör bedrivas för att tekniskt/ekonomiskt klarlägga förutsättningarna härför.

5.2 Utvecklingspotential

Till följd av JAS-systemets långa användningstid kan olika modifierings- och anpassningsåtgärder komma att bli nödvändiga, bl. a. för att möta framtida stridsmiljö. Överbefälhavaren konstaterade i sitt svar den 14 oktober 1981 att de prestanda för svensk JAS som då kunde förutses gav godtagbara anpassningsmöjligheter och därmed också en godtagbar risknivå även på längre sikt.

Enligt FMV redovisning föreligger möjligheter till vidareutveckling inom ramen för det avtalade utförandet (2110). Utvecklingspotential finns enligt FMV beträffande flygplanets elektroniksystem bl. a. genom reservkapacitet och reservutrymmen. Ytterligare inbyggda motmedel kan tillföras. Motorprestanda kan ökas genom framtida begränsad utveckling av motorn F404J i en tillväxtversion I. Därutöver kan bl. a. förbättringar i beväpningen genomföras. Utrustning som inte ingår i grundversionen kan senare tillföras, bl. a. s. k. FLIR och jaktpacke. Den senare främst för att ytterligare öka bränslemängden.

I kontraktsförslaget ingår som option vissa möjligheter att tidigt avväga kraven beträffande flygtekniska prestanda (version 2110-2). Därigenom skulle förbättring kunna erhållas i fråga om manöverbarhet, stridsuthållighet och basanpassning medan toppfart något försämras. Förändringarna kan enligt offererad option åstadkommas inom samma kostnadsram som för grundversionen 2110. Dessa förändringar kan – efter fortsatt noggrann prövning – visa sig vara angelägna att genomföra.

En annan ingående option avser en möjlighet till alternativ vingutformning för flygplanet (version 2111) med den s. k. Rockwellvingen. Denna version skulle kunna ge en ökad systemeffekt utöver 2110-2. Vidare skulle en sådan projektlösning medföra ett värdefullt inflöde av flygteknisk kompetens till landet. Kunskapsnivån beträffande denna tekniska lösning är

emellertid ännu ej sådan att lösningen nu bör läggas till grund för svensk JAS.

Kunskaperna om och säkerheten i denna version bör enligt Överbefälhavarens mening förbättras genom en skyndsam undersökning. Om denna tekniska lösning ekonomiskt och tekniskt kan realiseras bör den bli inriktningen för svensk JAS.

Överbefälhavaren bedömer att grundversionen 2110 innefattar sådan utvecklingspotential att risktagningen också på längre sikt blir godtagbar.

5.3 Ekonomisk värdering

Efter nu slutförda förhandlingar uppgår kostnaden för utveckling och anskaffning av JAS-systemet, inklusive vapen, övrig utrustning och reserver till följande belopp.

Mdkr 1/81 dollar = 4,58 SEK. Levttakt 20 fpl/år	82-87			
	82-87	87-92	92-00	82-00
Summa enl. tidigare redovisn.	3,7 ¹	8,0	13,2	24,9 ²
Förändring nu	3,8 ¹	7,8	14,1	25,7 ²

¹ 0,7 senarelagt till 87-92.

² Förskott för leveranser efter 00 har inte inräknats (0,9).

Antalet inkluderar fast pris på typutvecklingsarbetet, en första delserie om 30 flygplan samt vissa optioner. För fortsatt serieleverans finns ett uppskattat pris samt ett maximalt pris. Avtalet innehåller tillfredsställande regler för prisreglering samt vinstmaximering.

Överbefälhavaren anser att säkerheten i de redovisade kostnaderna är avsevärt högre än vid motsvarande tidpunkt i tidigare flygplanprojekt.

I de redovisade kostnaderna ingår av FMV bedömt behov av reserver för nu ej planerade men möjliga utgifter för att möta tekniska problem eller andra svårigheter under projektets gång. Avdelade reserver uppgår till avsevärda belopp. Överbefälhavaren har inte skäl att bedöma behovet av reserver på annat sätt än FMV. Överbefälhavaren bedömer att andelen avdelade reserver är tillräcklig för ett säkert genomförande av projektet.

Kostnaderna har redovisats för dollarkursen 4,58 SEK i enlighet med Regeringens anvisningar. Överbefälhavaren har ej kompetens att bedöma de internationella valutakursernas långsiktiga utveckling. En långsiktig dollarkursförändring till 5,00 SEK uppskattas innebära en fördyring om ca 500 Mkr för projektet.

JAS-projektet kommer att ha stor betydelse från såväl operativa som ekonomiska utgångspunkter under avsevärd tid. Överbefälhavaren har mot denna bakgrund bl. a. analyserat förutsättningarna för att ekonomiskt inrymma systemet inom flygvapnets ekonomiska ram. Utgångspunkt har härvid varit den avvägning och ekonomiska inriktning som förutses som resultat av 1982 års försvarsbeslut.

I analysen har en bibehållen köpkraft för försvarsmakten förutsatts. Detta är en normal teknik vid all långsiktplanering inom försvaret. Planeringstekniken medför att successivt växande reserver avdelas inom den ekonomiska ramen. Om ett annat system utnyttjades t. ex. nominellt oförändrad ram skulle det innebära att utrymmet för förnyelse av krigsorganisation reduceras drastiskt på lång sikt och blir obefintligt på mycket lång sikt. Det reella medelsbehovet för att genomföra planen är dock ej knutet till denna metodik. Det är istället beroende av den framtida inflationstakten ställt i relation till prisutvecklingen för försvarets anskaffningar och tillämpat priskompensationssystem. Medelstilleddningen avgörs av riksdagen på vedertaget sätt med beaktande av ovanstående faktorer samt målsättning och ambitionsnivå i stort för försvaret. En planering som ej är knuten till ett bibehållande av köpkraften får om den tillämpas över en längre tidsperiod helt orimliga konsekvenser.

För att bedöma möjligheterna att långsiktigt kunna inrymma projektet har en hypotetisk fördelning av försvarsmaktens ekonomiska resurser gjorts utgående från den avvägning som lagts i försvarsbeslutspropositionen. Detta utgör ingen bindning för framtida avvägningar.

Analysen visar att svensk JAS med gjorda förutsättningar ryms inom ansatt ekonomi utan att balansen inom försvarsmakten förändras och utan obalanser inom Hpg 3 krigsorganisation. Avsevärda ekonomiska resurser – utöver avdelade reserver – har ännu inte planeringsmässigt in-tecknats.

Detta ger enligt Överbefälhavarens uppfattning rimlig handlingsfrihet för att kunna möta ev. behov av förbättringar av JAS-systemet. Vid behov kan därutöver tidpunkten för förbättringarnas genomförande eller begränsade senareläggningar inom övriga delar av flygvapnets krigsorganisation skapa ytterligare ekonomisk handlingsfrihet.

Överbefälhavaren konstaterar också att om en flygplankonfiguration med s. k. Rockwellvinge i närtid skulle beslutas medför detta en merkostnad. Samtidigt torde dock besparingar på sikt erhållas. Andra optimeringsalternativ som också övervägs ryms inom redovisad ekonomisk ram för systemet. Tekniska undersökningar för att framta erforderligt beslutsunderlag bör enligt Överbefälhavaren fortsätta. Ev. merkostnader för såväl dessa undersökningar som utnyttjande av optioner skall i sin helhet tas inom Hpg 3.

De tidigare angivna kostnaderna omfattar leverans av 140 flygplan inklusive kringutrustning. Kostnaderna överstiger tidigare ansatt kostnadsram 24,9 Mdr kr. med 800 Mkr om nu avsatta reserver behöver utnyttjas. Av FMV underlag framgår att en marginell sänkning av leveranstakten under senare delen av 1990, medför att tidigare ansatt kostnadsram i stort innehålls. Överbefälhavaren finner att en sådan sänkning ej innebär någon krigsorganisatorisk förändring. Levererat antal flygplan tillgodoser krigsorganisationens behov under första nyttjandeperioden. Först senare erfordras resterande flygplan som ersättningsreserv.

Överbefälhavaren förordar att ursprunglig leveranstakt och antal flygplan bibehålls men anser att, om statsmakterna finner att tidigare ansatt kostnadsram skall innehållas, det är fullt möjligt att reducera antalet före år 2000 levererade flygplan.

Beslut om detta behöver inte fattas nu.

5.4 Operativ värdering

Överbefälhavaren redovisade i sitt underlag i flygplanfrågan 1981-10-14 den hotbild som låg till grund för då redovisad operativ värdering.

Härvid framhölls bl. a. att JAS-systemet kommer att utnyttjas från mitten av 1990-talet och minst 20 år in på 2000-talet. Prognoser om den tekniska utvecklingen under så lång tid är naturligen osäkra. Under värderingsarbetet utnyttjades därför ett antal olika hotnivåer. Dessa sammanfattades i två huvudnivåer:

- *Lägre hotnivå*: De flygstridskrafter som sätts in mot oss svarar mot en kvalitet som finns eller håller på att införas i stormaktsblocken.
- *Högre hotnivå*: Kvalificerade tunga jakt- och attacksystem har införts. De medeltunga systemens flygegenskaper och beväpning har förbättrats. Jakt- och attackföretag kan ledas och samordnas genom flygburna underrättelse- och ledningssystem.

Om de senaste decenniernas tekniska utveckling och rustningstakt fortgår eller ökas, angavs betydande inslag av den högre hotnivån kunna förväntas föreligga omkring eller strax efter sekelskiftet. Även vid en långsammare utveckling torde den högre hotnivån bli dimensionerande under JAS-systemets senare livstid.

Överbefälhavaren har efter granskning av hotbildsunderlaget ej funnit anledning att förändra tidigare gjord bedömning. Riktigheten i tidigare antaganden har bekräftats.

Jämfört med systemplanens JAS-koncept har det fortsatta kontraktarbetet medfört marginella förändringar av vissa prestanda. Härutöver har systemet av ekonomiska skäl modifierats på några punkter. De förändringar som skett påverkar emellertid systemets operativa egenskaper endast i ringa utsträckning gentemot den lägre hotnivån. Först vid värdering mot högre hotnivåer ger förändringarna påvisbara effekter.

Överbefälhavaren finner sålunda att den tidigare redovisade värderingen "att svensk JAS ger tillfredsställande operativ effekt mot den hotnivå som kan vara aktuell framemot sekelskiftet" alltför är giltig.

Vad gäller den operativa effekten mot högre hotnivåer underströk Överbefälhavaren 1981-10-14 behovet av en anpassning av såväl JAS-systemet som ett antal stödssystem. Den nu genomförda värderingen bestyrker vikten av anpassningsåtgärder. Med ett sådant anpassningsprogram kan systemet ges samma förutsättningar att verka mot högre hotnivåer som systemplanens JAS-koncept.

Även i detta avseende finner Överbefälhavaren sålunda den tidigare

bedömningen "att systemet i kombination med utveckling inom de områden som kan samverka med och understödja systemet också på längre sikt ger det svenska JAS-systemet godtagbar operativ effekt" giltig.

Under arbetets gång har möjligheter att optimera eller ytterligare utveckla JAS-systemet framkommit. Olika varianter av dessa förbättrade JAS-system har värderats. Utförda värderingar pekar entydigt på möjligheter att erhålla en, jämfört med kontraktets system väsentligt ökad operativ effekt – särskilt mot högre hotnivåer – samtidigt som behovet av anpassningsåtgärder minskar. Från operativa utgångspunkter är det angeläget att dessa möjligheter utnyttjas.

6. Säkerhetspolitiska faktorer

Överbefälhavaren konstaterade i sitt svar den 14 oktober 1981 att det är av stort säkerhetspolitiskt värde att fortsätta vår hittillsvarande linje innebärande anskaffning av nästa flygplan genom svensk utveckling och produktion.

Det är angeläget att anskaffa flygplanssystemet på ett sådant sätt, att vi i så liten utsträckning som möjligt riskerar att få leveranser av komponenter, reservdelar och service störda i ett krisläge och därigenom bli känsliga för påtryckningar.

Det är inte rimligt att sikta mot en total självförsörjning med hela flygplanssystemet. Utländska komponenter i delsystemen måste fortfarande tolereras och bedöms med godtagbar säkerhet.

Graden av utlandsberoende blir i fallet svensk JAS avsevärt lägre än vid köp utomlands eller licenstillverkning.

Överbefälhavaren vidhåller följaktligen att svensk utveckling och produktion är angelägen från säkerhetspolitiska utgångspunkter.

7. Kontroll och styrning

I avtalet har definierats formerna för den kontroll och styrning av projektet som erfordras. Projektet skall ingående värderas vid sju projektvärderingstillfällen. Härtill har formerna för en periodisk kvartalsvis projektvärdering överenskommit.

Överbefälhavaren anser att de överenskommelser som Materielverket nått i dessa avseenden fyller de högt ställda krav på insyn och kontroll av projektet som statsmakterna och militära myndigheter har.

8. Överbefälhavarens sammanfattning och förslag

Avgörande faktorer för Överbefälhavarens ställningstagande är operativ och taktisk effekt samt finansieringsmöjligheterna. De säkerhetspolitiska aspekterna är även av väsentlig betydelse.

Överbefälhavarens granskning och värdering av tillgängligt underlag visar att

– svensk JAS är tekniskt realiserbar

- grundversionen är operativt godtagbar med i kontraktet inbyggd utvecklingspotential
- givna optioner bör utnyttjas om ökad systemeffekt därigenom kan uppnås
- de kommersiella aspekterna är tillfredsställande
- projektet kan finansieras med rimliga förutsättningar för utveckling av försvarsmaktens ekonomiska ram.

Det underlag och de ställningstaganden som efter ett mycket omfattande arbete redovisats av Försvarets materielverk och Chefen för flygvapnet styrker genomförbarheten av projektet.

Överbefälhavaren föreslår mot bakgrund av här redovisade förhållanden att beslut fattas våren 1982 om att i Sverige utveckla och tillverka ett JAS-system grundat på träffat avtal (2110). Detta ger operativt godtagbara flygstridskrafter också på längre sikt.

Överbefälhavaren bedömer att det finns möjlighet att i versionerna 2110-2 och 2111 nå ytterligare förbättrad systemeffekt. Under 1982 bör fortsatta undersökningar av dessa optioner göras. Den förstnämnda optionen bedöms icke medföra kostnadsökningar. Den senare innebär begränsat ökade kostnader. Om undersökningarna bestyrker den tekniska realiserbarheten bör en inriktning mot lämpligaste förbättringsalternativ fastställas senast hösten 1982.

Överbefälhavaren förutsätter att försvarsmakten medges en fortsatt utveckling också på längre sikt som i stort motsvarar av statsmakterna i försvarsbeslutspropositionen uttryckta ambitionsnivå.

Överbefälhavaren förutsätter vidare en fortlöpande fast styrning och kontroll av projektet varvid, vid särskilda tidpunkter, projektets operativa, tekniska och ekonomiska förutsättningar kontrolleras.

Ärendet har behandlats i militärledning, varvid Cheferna för Armén, Marinen, Flygvapnet, Försvarets materielverk och Försvarets forskningsanstalt har deltagit. Chefen för Armén har avgivit avvikande mening enligt bilaga 1.

Lennart Ljung
Lennart Ljung

Bengt Lehander
Bengt Lehander

Sändlista (ej här)

ÖVERBEFÄLHAVAREN

1982-05-06

Bilaga 1 till

Prog 500: 31178

Chefens för armén avvikande mening i flygplanfrågan

I samband med Överbefälhavarens ställningstagande i flygplanfrågan i oktober 1981 framhöll jag i min då avgivna avvikande mening bl. a. följande:

— — — De slutsatser jag för egen del drar av genomförda studier och värderingar är bl. a. att flygsystemet i första hand bör dimensioneras för att lösa uppgifter i jaktrollen. — — —

För tiden efter sekelskiftet, dvs. under den tid då huvuddelen av systemets livslängd infaller, är osäkerheterna avseende hotbilden betydande. Dessa kan endast mötas genom att flygplanssystemet ges en stor utvecklingspotential. Denna bedöms enligt genomförd värdering behöva omfatta såväl grundutformning (plattform), motor, elektroniksystem som vapenutrustning. Genom sin nuvarande utformning är möjligheterna att förbättra flygprestanda mycket begränsade. — — —

Genom att systemet genomgående har lagts på minimiprestanda kan modifieringsåtgärder behöva ske tidigt, redan under 90-talet. Detta skulle medföra att de ekonomiska ramarna i högre grad skulle behöva överskridas, eftersom inga medel inplanerats för dessa åtgärder före år 2000. Jag ser inte möjligheterna att genom omplaneringar frigöra medel för modifieringar under 1990-talet, om balansen i det totala systemet skall bibehållas.

Sammantaget bedömer jag att projektet, såväl från operativa som ekonomiska utgångspunkter, innehåller så stora osäkerheter att jag ej kan förorda alternativet "Svensk JAS" i dess nuvarande utformning.

Mot bakgrund av det ovan anförda bedömer jag det nödvändigt att undersöka lösningar, som gör det möjligt att även på sikt säkerställa att erforderliga flygstridskrafter kan disponeras. — — —

Genom nu föreliggande kontraktsförslag har säkerheten i ett realiserande av en "Svensk JAS" väsentligt ökat. Det underlag, som stått till mitt förfogande för granskning, visar emellertid att

dels uppfylls inte till alla delar målsättningens krav,

dels har kostnaderna avsevärt ökat.

Avvikelserna från målsättningens krav kan enligt CFV uppfattning bemästras eller accepteras. Även om så är fallet innebär enligt min mening avsteg från vissa egenskaper i systemet under 90-talet behov av ytterligare moderniseringsåtgärder på sikt.

Enligt FMV underlag erfordras för ett genomförande 26,6 miljarder till sekelskiftet. Detta innebär en ökning med 2,8 miljarder i förhållande till den ursprungliga planeringsramen, 23,8 miljarder.

Enligt Överbefälhavarens uppfattning i oktober 1981 kunde genom omplanering inom flygvapnets ram "JAS-ramen" höjas till 24,9 miljarder exklusive de 0,9 miljarder, som enligt FMV uppfattning erfordras som förskott på leveranser efter år 2000.

Härutöver har nu ytterligare fördyringar om 0,8 miljarder redovisats. Till detta skall fogas att enligt FMV uppfattning erfordras under 1990-talet medel för förbättringar inom framdrivningssystemet. Dessa medel ingår ej i FMV reserver.

Min tidigare bedömning att hotbildsutvecklingen kan komma att medföra, att moderniseringsåtgärder även inom andra delar av systemet måste ske tidigt kvarstår. Detta kommer också att medföra ytterligare medelsbehov före år 2000.

Sammantaget innebär detta att man kan förutse att det under den fortsatta utvecklingen kommer att ställas successiva krav på förbättringar, som ej ryms inom avtalet och som leder till väsentligt ökade kostnader.

Jag kan mot bakgrund härav inte nu biträda ÖB förslag att beslut fattas våren 1982 om att i Sverige utveckla och tillverka ett JAS-system grundat på träffat avtal (2110).

Inom ramen för ett försvarsbeslut våren 1982 bör fortfarande två handlingsvägar hållas öppna i syfte att inrymma JAS-projektet inom den i propositionen avdelade ramen.

Ett alternativ bör vara att man fortsätter ansträngningarna att optimera en "Svensk JAS" med bättre prestanda och utvecklingspotential. Härvid måste övervägas en förändring av bl. a. utvecklings- och anskaffningstakten.

Ett annat alternativ bör vara att ett genomarbetat underlag tas fram med en utländsk anskaffning innehållande en hög grad av svensk industriell medverkan. Ett sådant alternativ skulle kunna ge en större ekonomisk handlingsfrihet genom att såväl den inhemska kompetensen för typstöd m. m., antalet flygplan som leveranstidpunkt kan varieras. Jag måste konstatera, att detta alternativ ej tidigare tillräckligt granskats, vilket är beklagligt mot bakgrund av projektets stora betydelse.

Bilaga 15

Ramreglerade militära utgifters andel av totala statsutgifter

Försvarsbeslut	Budgetår	% ¹	% ²
1963	1963/64	17,45	
	1964/65	15,97	
	1965/66	16,08	
	1966/67	14,18	
	1967/68 ³	13,38	
1968	1968/69	12,83	
	1969/70	12,05	
	1970/71	12,04	
	1971/72	11,26	
1972	1972/73	11,88	11,27
	1973/74	11,17	10,59
	1974/75	10,73	9,95
	1975/76	10,07	9,29
	1976/77	9,30	8,45
1977	1977/78	8,97	8,08
	1978/79	8,66	7,80
	1979/80	8,37	7,56
	1980/81	7,90	7,10
	1981/82 ⁴	7,92	7,13

¹ Utgifterna för det militära försvaret inkluderar fr. o. m. budgetåret 1972/73 lönekostnadspålägg, som dessförinnan låg utanför utgiftsramen. Uppgifterna om andel fr. o. m. 1972/73 är därför inte jämförbara med tidigare år (jfr FöU 1973: 16 s. 83).

² Lönekostnadspåläggen uppgick 1972/73 till 24% (ca 370 milj. kr.) 1977/78 till 39% (ca 1 200 milj. kr.) och 1980/81 till 39% (ca 1 650 milj. kr.). I tabellen lämnas – för jämförbarhetens skull – uppgifter om andel med korrektion för lönekostnadspålägg.

³ Budgetåret 1967/68 omfattades inte av 1963 års försvarsbeslut.

⁴ Preliminära värden.

Källa: Försvarsstatistik från försvarsdepartementet.

Bilaga 16

Försvarsutgifternas andel av bruttonationalprodukten (BNP) till faktorpris

Försvarsbeslut	Budgetår	Totalförsvarets andel	Det militära försvarets andel
1963	1963/64	4,9	4,4
	1964/65	4,9	4,2
	1965/66	5,0	4,5
	1966/67	4,8	4,2
	1967/68	4,6	4,0
1968	1968/69	4,4	3,8
	1969/70	4,3	3,7
	1970/71	4,2	3,7
	1971/72	4,2	3,8
1972	1972/73	4,2	4,0
	1973/74	4,1	3,9
	1974/75	4,1	3,8
	1975/76	4,0	3,7
	1976/77	3,8	3,5
1977	1977/78	4,2	3,7
	1978/79	4,1	3,7
	1979/80	3,9	3,4
	1980/81	3,6	3,4

Anm.

1. BNP är ett mått på landets totala produktion, dvs. produktion av både varor och tjänster. I BNP till faktorpris ingår ej indirekta skatter och subventioner.

2. I totalförsvaret ingår verksamheter inom bl. a. justitie-, försvars-, social-, kommunikations-, jordbruks-, handels-, arbetsmarknads- och kommundepartementens verksamhetsområden. Utgifterna för totalförsvaret inkluderar bl. a. beredskapslagring, även såvitt gäller särskild lagring för fredskriser.

Källa: Försvarsstatistik från försvarsdepartementet.

Bilaga 17

Ramreglerade militära utgifters andel av bruttonationalprodukten (BNP) till marknadspris

Försvarsbeslut	Budgetår	Det militära försvarets andel
1963	1963/64	3,9
	1964/65	3,8
	1965/66	4,0
	1966/67	3,7
	1967/68	3,5
1968	1968/69	3,4
	1969/70	3,3
	1970/71	3,3
	1971/72	3,3
1972	1972/73	3,4
	1973/74	3,4
	1974/75	3,3
	1975/76	3,2
	1976/77	3,2
1977	1977/78	3,3
	1978/79	3,3
	1979/80	3,1
	1980/81	3,1

Anm.

1. BNP är ett mått på landets totala produktion, dvs. produktion av både varor och tjänster. I BNP till marknadspris ingår indirekta skatter och subventioner.
2. Uppgifterna i SIPRI:s årsbok och i Military Balance om militärutgifternas andel av BNP i olika länder bygger på att BNP värderas till marknadspris. Värdena i tabellen är alltså i det avseendet jämförbara med sådana uppgifter.

Källa: Försvarsstatistik från försvarsdepartementet.

Bilaga 18

Försvarsutgifternas andel av bruttonationalprodukten (BNP) till marknadspris i vissa länder

Procent och index (1965 = 100)

LAND		Procent Index				
		1965	1965	1970	1975	1979
Sverige	a	4,1	100	88	83	83
	b	4,4	100	84	77	75
Schweiz	a	2,7	100	81	74	81
	b	2,5	100	84	72	76
Österrike	a	1,2	100	92	100	108
	b	1,2	100	100	86	108
Finland	a	1,7	100	82	82	76
	b	1,7	100	82	82	82
Danmark	a	2,8	100	86	86	86
	b	2,6	100	88	85	77
Norge	a	3,4	100	103	94	91
	b	3,9	100	74	79	79
Västtyskland	a	4,3	100	77	84	77
	b	4,4	100	75	84	75
Frankrike	a	5,2	100	81	73	75
	b	5,6	100	71	70	70
Storbritannien	a	5,9	100	81	85	81
	b	6,3	100	78	78	78
USA	a	7,6	100	105	79	68
	b	8,0	100	98	74	65
Sovjetunionen	a	12,8	100	94	80	—
	b	9,0	100	122	144	133
DDR	a	3,2	100	141	134	138
	b	3,0	100	197	183	210
Tjeckoslovakien	a	4,4	100	89	80	80
	b	5,7	100	102	67	49
Jugoslavien	a	5,4	100	93	109	—
	b	4,5	100	120	124	—
Iran	a	4,9	100	135	267	—
	b	4,4	100	161	395	—
Irak	a	8,8	100	127	133	—
	b	10,2	100	92	77	—
Egypten	a	8,0	100	203	418	—
	b	8,6	100	228	586	—
Israel	a	6,8	100	350	390	282
	b	11,7	100	226	307	198

a = SIPRI

b = Military Balance

Tabellen upprättad inom försvarsdepartementet

Innehållsförteckning**SÄKERHETSPOLITIKEN OCH TOTALFÖRSVARET**

Statsministern	2
Utskottet	6

DEN SVENSKA SÄKERHETSPOLITIKEN

Föredragande statsrådet	7
Utskottet	8

TOTALFÖRSVARETS FORTSATTA UTVECKLING M. M.

Föredragande statsrådet	9
Motionerna	10
Utskottet	10

SÄRSKILDA FRÅGOR RÖRANDE TOTALFÖRSVARET*Ledning och samordning inom totalförsvaret*

Föredragande statsrådet	17
Motionerna	17
Utskottet	17

Administrativ beredskap

Föredragande statsrådet	19
Utskottet	19

Utnyttjande av de samlade personaltillgångarna inom totalförsvaret

Föredragande statsrådet	20
Motionen	21
Utskottet	21

Information om säkerhetspolitiken och totalförsvaret

Föredragande statsrådet	22
Motionen	22
Utskottet	22

Skydd mot kärnvapen samt biologiska och kemiska stridsmedel

Bakgrund	23
Föredragande statsrådet	24
Motionerna	25
Utskottet	25

Försvarsforskningen

Föredragande statsrådet	26
Utskottet	27

Samhällets sårbarhet

Föredragande statsrådet	27
Utskottet	27

Översynsprojektet

Föredragande statsrådet	27
Utskottet	27

<i>Utskottets hemställan</i>	28
VERKSAMHETEN INOM DET MILITÄRA FÖRSVARET UNDER BUDGETÅRET 1980/81	
Motionen	29
Utskottet	29
VERKSAMHETEN INOM DET MILITÄRA FÖRSVARET UNDER BUDGETÅRET 1981/82	
Utskottet	30
DET MILITÄRA FÖRSVARETS FORTSATTA UTVECKLING	
Föredragande statsrådet	31
Motionerna	33
Utskottet	35
Grundläggande inriktning för det militära försvaret	35
Krigsorganisationens utveckling m. m.	36
Vissa beredskapsfrågor	42
Värnpliksutbildningen	44
Ekonomiska resurser under perioden 1982/83–1986/87	47
Hemställan	48
FREDSORGANISATIONEN FÖR DET MILITÄRA FÖRSVARET M. M.	
Föredragande statsrådet	50
Motionerna	54
Utskottet	58
Bakgrund	58
Besparingsmål	58
Organisationsförändringar inom huvudprogrammen Gemensamma myndigheter m. m. och Operativ ledning m. m.	59
Besparingar på lokal och lägre regional nivå	63
Organisationsförändringar inom armén	64
Organisationsförändringar inom marinen	66
Organisationsförändringar inom flygvapnet	68
Besparingar inom fredsorganisationen	69
Personalfrågor	70
Hemställan	70
ANSKAFFNING AV NYTT FLYGPLAN, M. M.	
<i>Flygplansanskaaffningen</i>	
Föredragande statsrådet	73
Motionerna	74
Utskottet	74
<i>Riktlinjer för den flygtekniska forskningen</i>	
Föredragande statsrådet	83
Motionen	84
Utskottet	84
<i>Utskottets hemställan</i>	85

FÖRSVARSPOLITIKEN

Föredragande statsrådet	86
Motionerna	86
Utskottet	87

UNDERHÅLL AV FÖRSVARSmateriel

Bakgrund	88
Föredragande statsrådet	88
Motionerna	89
Utskottet	89

LEKMANNAINFLYTANDE I FÖRSVARET

Bakgrund	92
Föredragande statsrådet	92
Utskottet	93

MEDINFLYTANDE FÖR VÄRNPLIKTIGA

Bakgrund	93
Föredragande statsrådet	94
Motionerna	94
Utskottet	94

VÄRNPLIKTSFÖRMÅNER

Bakgrund	97
Föredragande statsrådet	98
Motionerna	98
Utskottet	99

RAMBERÄKNING FÖR BUDGETÅRET 1982/83 M. M. – MILITÄRA FÖRSVARET

Utskottet	101
-----------------	-----

ANSLAGSFRÅGOR FÖR DET MILITÄRA FÖRSVARET

Motionerna	105
Utskottet	107

VERKSAMHETEN INOM CIVILFÖRSVARET UNDER BUDGETÅRET 1980/81

.....	112
-------	-----

VERKSAMHETEN INOM CIVILFÖRSVARET UNDER BUDGETÅRET 1981/82

.....	112
-------	-----

CIVILFÖRSVARETS FORTSATTA UTVECKLING

Föredragande statsrådet	113
Motionerna	114
Utskottet	115

RAMBERÄKNINGAR FÖR BUDGETÅRET 1982/83 M. M. – CIVILFÖRSVARET

Utskottet	121
-----------------	-----

ANSLAGSFRÅGOR FÖR CIVILFÖRSVARET

Utskottet	123
-----------------	-----

DET EKONOMISKA FÖRSVARETS FORTSATTA INRIKTNING

Motionerna	124
Föredragande statsrådet	125
Utskottet	126
Bakgrund	126
Övergripande mål	127
Inriktning i stort	127
Lån och garantier	129
Rörliga krediter	130
Vissa planeringsfrågor	131
Programvis inriktning	132
Hemställan	140

ANSLAGSFRÅGOR FÖR DET EKONOMISKA FÖRSVARET

Motionerna	142
Utskottet	142

ÖVRIGT TOTALFÖRSVAR FORTSATTA UTVECKLING

Motionerna	148
Utskottet	149
Psykologiskt försvar	150
Polisens roll i totalförsvaret	152
Hälso- och sjukvården samt socialtjänsten i krig	152
Fortsatt utveckling av televerkets försvarsberedskap	156
Verksamheten inom lantmäteriet	156
Hemställan	156

ANSLAGSFRÅGOR FÖR ÖVRIGT TOTALFÖRSVAR

Motionen	158
Utskottet	158

ÖVRIGA ANSLAGSFRÅGOR

Utskottet	163
-----------------	-----

RESERVATIONER	164
---------------------	-----

SÄRSKILDA YTTRANDEN	183
---------------------------	-----

BILAGOR	B 1
---------------	-----